

ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАЄВСЬКА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

УДК 373.5.015.31:7(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ**

014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня *доктора філософії*

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 _____ *О. М. Маєвська*

Науковий керівник: **Кравченко Любов Миколаївна,**
докторка педагогічних наук, професорка

Полтава – 2021

АНОТАЦІЯ

Маєвська О. М. Методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями). – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України, Полтава, 2021.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що освітня галузь нині відчутно відстає від запитів українського суспільства. Зміна векторів реформування вітчизняної освіти кожні п'ять років без чіткої усвідомленої стратегії призвела до відірваності шкільного навчання від підготовки спеціалістів освітньої галузі, наукових інноваційних розвідок та життєвих реалій. Діти, які нині опановують програму, вже на цей момент отримують застарілі знання за допомогою традиційних методик: запам'ятовування, повторення, відтворення, у той час, коли свого поширення набувають короткострокові вузькоспеціалізовані курси, майстер-класи, вебінари, технології саморозвитку та коучингу, що спрямовані на реалізацію внутрішнього потенціалу людини. Ці надбання доцільно включити в систему загальної середньої освіти саме тому, що вони відповідають викликам швидкоплинності часу, коли важливим є перехід від практики передавання та відтворення готових знань до компетентної освіти.

Інтеграційні процеси, які увійшли в оновлений зміст освіти й стали пріоритетним напрямом його реалізації, спрямовуються на досягнення одного із головних завдань загальноосвітньої школи, яким є виховання творчої особистості, що здатна до самоосвіти, нестандартного вирішення життєвих завдань, поставлених перед нею, тому уроки технологій та образотворчого мистецтва відіграють у навчанні особливу роль, а творча мистецька діяльність змалку захоплює дітей, дозволяючи передати не лише побачене, але й свої відчуття, психологічний стан, настрої.

Необхідним сьогодні є формування художньо-практичної компетентності особистості, спрямоване на розуміння, естетичне сприйняття мистецтва й оточення, бажання зробити свій творчий внесок у культурний спадок нації, виховання ціннісного ставлення до результатів креативної діяльності інших людей, вміння застосувати інструменти художньої діяльності в якості допоміжних засобів у подоланні стресу, негативних наслідків трагічно-критичних ситуацій та самотерапії. Особливо актуальним це завдання є для дітей молодшого підліткового віку – учнів 5-7 класів, які здійснюють пошук шляхів розвитку власних творчих здібностей та потребують реалізації завдання формування художньо-практичної компетентності.

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати і розробити методiku формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання та експериментально перевірити її в освітньому процесі закладу середньої освіти.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

1. Проаналізувати стан художньо-практичної підготовки учнів 5-7 класів у системі загальної середньої освіти України та зарубіжжя.
2. На основі аналізу науково-теоретичної, методичної літератури визначити сутність поняття «художньо-практична компетентність» і його структуру.
3. З'ясувати критерії, показники, рівні та виявити ознаки художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.
4. Розробити та обґрунтувати модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі.
5. Експериментально перевірити методiku формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну в системі загальної середньої освіти, виявити ефективність та надати рекомендації з її реалізації.

Об'єктом дослідження обрано процес трудового навчання (технологій) учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; *предмет дослідження* – модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Для розв'язання означених завдань використано *методи дослідження*: *теоретичні*: порівняльний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури; аналіз, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних положень; моделювання та обґрунтування структурно-функціональної моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; *метод прискореного навчання* (марафон-практикум); *емпіричні*: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та підсумковий етапи); діагностичні (анкетування, бесіди, опитування), обсерваційні (невключене структуроване спостереження), прогностичні (узагальнення отриманих характеристик досліджуваного явища); *методи математичної обробки даних* (кількісна та якісна експертна оцінка, обробка експериментальних даних засобом критеріїв Уїлкоксона-Манна-Уїтні та Крамера-Уелча, встановлення взаємозалежностей між досліджуваними явищами та процесами художньо-практичної підготовки учнів).

У контексті дослідження проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну є фундаментальні роботи, у яких обґрунтовано засади розуміння і розвитку компетентності особистості, зокрема, технологічної та мистецької (І. Бех, Н. Бібік, Л. Масол, Т. Мачача, О. Семенова, Н. Сулаєва, В. Титаренко, В. Туташинський, С. Чирчик), інновації в педагогічній діяльності (А. Арламов, В. Журавльов, Л. Кравченко, В. Сластьонін, Н. Слюсаренко, А. Цина), теоретико-методичні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого підліткового віку (Т. Андрющенко, Ш. Амонашвілі, Н. Бевз, І. Зязюн, Д. Ельконін, К. Юнг). Водночас з'ясовано, що поза увагою вчених дотепер залишається проблема

формування художньо-практичної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти.

Проблему формування особистості молодшого підліткового віку вивчали зарубіжні та вітчизняні науковці, психологи й педагоги-практики: Масару Ібука, Е. Моррісон, Ю. Гіппенрейтер, А. Корнієнко, Т. Овсянікова, В. Паламарчук, П. Тронько, І. Малкіна-Пих, А. Миронов, Р. Немов, А. Прихожан, Н. Толстих, Ф. Райс, Х. Ремшмідт, В. Сухомлинський та ін. Особливості формування інтересів учнів підліткового віку досліджувала І. Слятіна, художньо-естетичне виховання дітей і молоді розглядали в своїх роботах В. Бутенко, О. Буров, Л. Виготський, Г. Волокова, В. Іванов, М. Каган, Б. Лихачов, Л. Масол, В. Мартинов, С. Мельничук, Л. Печко, Л. Столович, О. Семашко, Л. Смирнова, художньо-образне мислення досліджували В. Киреєнко, Л. Коршунова, Я. Пономарьов; проблематику творчого мислення особистості відобразили у своїх роботах В. Кузін, О. Лук, В. Щербаков та ін. Великого значення заняттям образотворчим мистецтвом надано в дослідженнях Д. Ельконіна, А. Грабброва, Т. Головіної, Г. Дульнєва, Л. Занкова, Н. Кузьміної-Сиром'ятникової, М. Нудельман, Л. Обухової, І. Соловйова та ін.

У ході дослідження було визначено структурні компоненти, критерії і рівні художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів:

- теоретичні знання (когнітивний критерій), якому відповідають показники – знання основ матеріалознавства і технологій; знання законів дизайну, кольорознавства і композиції; розуміння аспектів вартості творчого виробу;

- спеціальні вміння (діяльнісний критерій), показниками якого є відчуття форми, здібності до компонування та макетування, мисленнєве моделювання зразків; послідовність у реалізації ідеї, акуратність виконання; навички організації часу на виконання завдання;

- прагнення до творчої самореалізації (мотиваційний критерій) із показниками: адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей; ступінь відповідальності за завершення кожного творчого завдання;

добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку;

– духовні, моральні, естетичні цінності (аксіологічний критерій), показниками якого обрано: рівень загальної естетичної культури, внутрішнє прагнення до творчої діяльності; цінності національної ідентичності; емпатія у відносинах з оточенням.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність Полтавського приватного навчально-виховного комплексу «Паросток» Полтавської області, Опорного закладу «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради», Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ), Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області.

Експериментальна перевірка моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну виявила значний позитивний приріст показників високого і середнього рівнів у експериментальній групі (+31,4% за показниками когнітивного критерію і +21,8% за показниками діяльнісного критерію).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– визначено сутність поняття «художньо-практична компетентність» як здатність особистості аналізувати набутий обсяг культурно-естетичних знань і вмінь, інтерпретувати його відповідно до власного задуму, мислити інноваційно, створювати предмети технологій і мистецтва, здійснювати вмотивовану творчу діяльність та постійну роботу над собою із поглиблення знань та вдосконалення умінь та обґрунтовано структуру цієї компетентності; з'ясовано, що введення до наукового обігу нового поняття «художньо-практична компетентність» зумовлене необхідністю аргументувати і розробити методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну;

– запропоновано авторську структурно-функціональну модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у ході аудиторного та дистанційного навчання, експериментально перевірено її в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти; охарактеризовано стан сформованості художньо-практичної компетентності на констатувальному етапі емпіричного дослідження; визначено критерії (когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, аксіологічний), відповідні показники та виявлено три (високий, середній, низький) рівні сформованості художньо-практичної компетентності учнів на формувальному етапі експериментального дослідження; розроблено марафон-практикум для забезпечення навчання учнів в умовах карантину;

– *удосконалено* зміст, форми та методи викладання трудового навчання (технологій) у ЗЗСО;

– *конкретизовано* поняття культурної компетентності й компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, сфокусовано ключові наскрізні вміння, визначені Державним стандартом загальної середньої освіти, що можуть реалізуватися через інтеграцію технологічних аспектів трудового навчання й образотворчого мистецтва;

– *подальшого розвитку набули* теоретичні та методичні засади фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, концептуальні підходи щодо вдосконалення художньо-практичної підготовки учнів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання.

Практичне значення дослідження міститься в тому, що розроблено й упроваджено: методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну; експериментальну програму марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну для занять у майстерні, самостійної роботи, дистанційного навчання, творчої діяльності та пленерної практики тощо; авторського електронного навчального посібника у

формі сайту, який має назву «Майстерня «Чудо-Фенікс»; наочно-методичних матеріалів у вигляді відеозаписів майстер-класів відповідно до тем, визначених у програмі марафону-практикуму, та інструкційних карток у формі публікацій та pdf-файлів, що розміщені на платформі сайту, створеного для комфортного доступу до навчальних матеріалів.

Запропоновані в дисертації теоретичні й методичні матеріали можуть бути використані вчителями технологій, трудового навчання, образотворчого мистецтва, основ дизайну в закладах загальної середньої освіти, у яких навчаються учні 5-7 класів та інших вікових категорій, з метою вдосконалення змісту й технологічного забезпечення процесу формування художньо-практичної компетентності учнів, підвищення їхньої вмотивованості до занять творчою діяльністю, урізноманітнення навчання.

Ключові слова: *заклади загальної середньої середньої освіти, учні 5-7 класів, трудове навчання (технології), художньо-практична компетентність, засоби образотворчого мистецтва та дизайну, модель методики, марафон-практикум.*

Список опублікованих праць за темою дослідження

Публікації, що відображають наукові результати дослідження

1. Маєвська О. М., Кравченко Л. М. Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості. *Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта»*. Київ, 2017. № 3 (85). С. 6-10.
2. Маєвська О. М. Забезпечення гендерної рівності на уроках трудового навчання: методичний аспект. *Збірник наукових праць «Витоки педагогічної майстерності»*. Полтава, 2018. Вип. 22. С. 129-134.
3. Маєвська О. М. Техніки коучингу на уроках як інструмент формування художньо-практичної компетентності молодших підлітків. *Науковий фаховий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Одеса, 2021. Вип. 31. С. 51-56.
4. Маєвська О. М., Кравченко Л. М. Концепція естетотерапії у формуванні художньо-практичної компетентності учнів початкових класів. *Науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»*. № 2(197). Полтава, 2021. С. 78-82.

5. Маєвська О. М. Технологія самомотивації учнів у навчальній діяльності з мистецтва і дизайну в умовах карантину. *Науковий журнал «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. Запоріжжя, 2021. Вип. 75. Т. 2. С. 32-37.

6. Маєвська О. М. Формування дизайн-мислення особистості засобами коучингу та трансформаційної гри у процесі набуття художньо-практичної компетентності. Колективна монографія «Педагогічні та психологічні науки: закономірності та тенденції розвитку». Польща / Литва, 2020. С. 153-169.

7. Маєвська О. М. Педагогічне проектування змісту навчального марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів. Зарубіжний науковий журнал «KELM» (Knowledge, Education, Law, Management). №5(33). Польща, 2020. С. 3-7.

8. Маєвська О. М., Яремака Н. С. Інноваційні методи у формуванні художньо-практичної компетентності студентів-культурологів. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. № 5.3 (57.3), 2018. С. 84-87.

9. Маєвська О. М. Досвід формування художньо-практичної компетентності особистості в країнах Далекосхідного регіону. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Дрогобич, 2018. Вип. 22. Т. 2. С. 92-99.

10. Маєвська О. М. Система методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*. Вип. 4. Полтава, 2018. С. 77-82.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Маєвська О. М. Вітчизняний досвід формування креативно-діяльнісної компетентності учнів на уроках образотворчого мистецтва і трудового навчання. *Матер. XXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (26 січня 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 29. С. 173-175.

12. Маєвська О. М. Компетентнісний підхід у естетичному вихованні учнівської молоді засобами української вишивки. *Матер. II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети в XXI столітті» (14-15 лютого 2017 року)*. Київ: СПД-ФО Пшонківський О. В., 2017. С. 164-166.

13. Маєвська О. М. Практика як умова формування художньої компетентності учнів загальноосвітньої школи. *Матер. XXX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (17 лютого 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 30. С. 140-142.

14. Maievskia O. M. Students art and practical competence on the lessons of fine arts (Художньо-практична компетентність учнів на уроках образотворчого мистецтва). *Матер. I Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Сучасний англомовний науковий дискурс» (21-22 лютого 2017 року)*: Зб. наук. праць. Полтава, 2017. Вип. 1. С. 62-65.

15. Маєвська О. М. Дизайн-освіта в японській школі. *Матер. II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика» (21-22 березня 2017 року)*. Полтава, 2017. С. 167-175.

16. Маєвська О. М. Формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів засобами писанкарства. *Матер. I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (20-21 квітня 2017 року)*. Бердянськ, 2017. С. 339-340.

17. Маєвська О. М. Розвиток творчих здібностей учнів шляхом інтеграції каліграфії на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. XXV Міжнародної наукової інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (31 травня 2017 року)*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 25. С. 212-213.

18. Маєвська О. М. Мотивація учнів 5-7 класів у творчій співпраці на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. X Міжнародної науково-практичної*

інтернет-конференції «Літні наукові зібрання» (19 червня 2017 року). Вінниця, 2017. Ч. 4. С. 33-35.

19. Маєвська О. М. Вікові аспекти у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (11-12 серпня 2017 року)*. Одеса, 2017. С. 89-91.

20. Маєвська О. М. Проблема формування художньо-практичної компетентності та її вирішення в японській загальноосвітній школі. *Матер. XXVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (30 серпня 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 27. С. 92-95.

21. Маєвська О. М. Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика» (19-20 січня 2018 року)*. Зб. наук. робіт. Одеса, 2018. С. 100-101.

22. Маєвська О. М. Формування художньо-практичних компетентностей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва словесними засобами. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (2-3 лютого 2018 року)*. Запоріжжя, 2018. С. 156-157.

23. Маєвська О. М. Методика формування художньо-практичної компетентності в учнів та широкого загалу засобами майстер-класів українського писанкарства та японського Сумі-Е. *Матер. Міжнародної наукової конференції «Модернізація освітньої системи: світові тенденції та національні особливості» (23 лютого 2018 року)*. Каунас (Литва), 2018. С. 46-49.

24. Маєвська О. М. Формування креативно-діяльнісної компетентності в учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-літтю кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін ПНПУ імені В. Г. Короленка*

«Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно-аксіологічний аспект» (29-30 березня 2018 року). Полтава, 2018. С. 111-113.

25. Маєвська О. М. Екскурсія учнів середньої школи на Сорочинський ярмарок як форма учбово-виховної роботи з трудового навчання. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 20-ій річниці проекту відродження Сорочинського ярмарку «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні» (22 серпня 2018 року)*. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. 2018. С. 202-204.

26. Маєвська О. М. Вікові чинники формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (9-10 жовтня 2018 року)*. Полтава. 2018. С. 119-125.

27. Маєвська О. М. Розвиток дитячого креативного мислення у підлітковому віці засобами образотворчого мистецтва. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи» (12-13 жовтня 2018 року)*. Запоріжжя. 2018. С. 19-21.

28. Маєвська О. М. Інноваційний підхід до формування художньо-практичної компетентності учнів. *Матер. II Міжнародної наукової конференції «Сучасний освітній простір: трансформація національних моделей в умовах інтеграції» (26 жовтня 2018 року)*. Лейпциг, Німеччина, 2018. С. 22-24.

29. Маєвська О. М. Технології арт-терапії у соціальній реабілітації дітей. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції кафедри філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського «Соціальна робота і сучасність: теорія і практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах» (28 березня 2019 року)*. Київ, 2019. С. 110-112.

30. Маєвська О. М. Трансформація мистецьких знань, умінь і навичок у художньо-практичну компетентність учнів інноваційними засобами НУШ.

Матер. Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та трансформації: концепції, проблеми, перспективи» (17 жовтня 2019 року). Київ, 2019. С. 68-69.

31. Маєвська О. М. Волонтерство як технологія виховання в учнів соціокультурного сприйняття дійсності у процесі формування художньо-практичної компетентності. *Матер. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору» (6-7 листопада 2019 року). Полтава, 2019. С. 97-98.*

32. Маєвська О. М. Кравченко Л. М. Формування художньо-практичної компетентності особистості в умовах карантину засобами образотворчого мистецтва і дизайну. *Зб. праць Міжнародної науково-практичної конференції «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends» (24 липня 2020 року). Оксфорд, Великобританія, 2020. С. 79-81.*

33. Маєвська О. М. Екскурсія до Всеукраїнського центру вишивки і килимарства як засіб підвищення інтересу молодших підлітків до вітчизняного мистецтва. *Зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (4-5 грудня 2020 року). Частина 1. Київ, 2020. С. 46-49.*

34. Маєвська О. М. Створення освітнього середовища молодшим підліткам для занять образотворчістю під час дистанційного навчання. *Зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (29-30 січня 2021 року). Львів, 2021. С. 34-37.*

35. Маєвська О. Актуальність естетотерапевтичних технік як засобу ефективного навчання у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів. *Електронний зб. матер. VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (24-25 травня 2021 року). Тернопіль, 2021. С. 115-116.*

SUMMARY

Maievska O. M. Methods of practical artistic competence development for 5-7 grades students by means of fine arts and design. – Qualifying scientific research on the rights of the manuscript.

The dissertation on gaining a scientific degree of Doctor of Philosophy on a specialty 014 Secondary education (according to subject specialties). – Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2021.

The relevance of the chosen research topic is due to the fact that currently the education area is significantly behind the demands of Ukrainian society. The changes occurring every other five years in the national education system without a conscious strategy of incorporating new technology have led to the gap between school education demands and the quality in the training of specialists in the field of education, between scientific innovations and realities of life. Nowadays children at school are gaining outdated knowledge through traditional methods: memorization, repetition, reproduction, whereas new technologies have come into the education discourse. As following: short-term specialized courses, workshops, webinars, self-development and coaching technologies. They all are aimed at the reinforcement of the person's inner prospects and possibilities. It is important to include these vital acquisitions into the system of secondary education precisely because they meet the challenges of modern time, also it is significant to shift from theory to practice and to reproduce ready-made knowledge into the education of competency.

Integration processes, which entered today's content of education and gained a status of priority, are aimed at achieving one of the main tasks of secondary education. This task is to develop creativity which will help a learner to boost capability in self-education, will develop non-standard solutions of life problems. In this context labour lessons and fine arts play a special role in learning and teaching. Creative artistic activity from an early age attracts children and allow them to perform not only what they see, but also it helps to shape up their feelings, psychological state and mood.

It is necessary today to advance artistic and practical competence of a learner, as it is aimed at understanding, aesthetic perception of art and environment. Furthermore, it is crucial to nurture the desire to make a creative contribution to the cultural heritage of the nation, to encourage the education of values to the creative activities of others, to foster the ability to use artistic tools as aids for stress overcoming, for dealing with negative consequences of tragic and critical situations and as a tool for self-therapy. These tasks are especially relevant for children of younger adolescence – students of 5-7 grades, who are looking for ways to develop their own creative abilities and need to implement the task of forming artistic and practical competence.

The aim of the study is to determine and to develop both theoretically and practically the method of practical artistic competence development for the students of grades 5-7 by means of fine arts and design at the lessons of labor training and experimentally test it in secondary education.

According to the purpose the **following tasks** of research are defined:

1. To analyze the state of artistic and practical training of students of 5-7 grades in the system of general secondary education of Ukraine and abroad.

2. To determine the essence and the structure of the concept «artistic and practical competence» taking into account the analysis of scientific, theoretical and methodological literature.

3. To find out the criteria, indicators, levels and to identify the signs of artistic and practical competence of students in grades 5-7.

4. To develop and substantiate the model of methods to develop artistic and practical competence of students of 5-7 grades by means of fine arts and design at the lessons of labor training in secondary education.

5. To test experimentally the methods of practical artistic competence development for students in grades 5-7 during the lessons of labor training by means of fine arts and design in the system of secondary education, to identify the effectiveness and provide the implementation recommendations.

The object of the research is the process of labor education (technology) of students of 5-7 grades by means of fine arts and design; the **subject of the research** is a

model of methods of practical artistic competence development for students in grades 5-7 during the lessons of labor training by means of fine arts and design.

Research **methods** were used to solve these problems: *theoretical ones*: comparative analysis of psychological, pedagogical and methodological literature; the analysis, systematization and generalization of theoretical and empirical knowledge; modeling and substantiation of the structural-functional model of the method of practical artistic competence development for students of 5-7 grades by means of fine arts and design; method of accelerated learning (marathon-workshop); *empirical ones*: pedagogical experiment (ascertaining, formative and final stages); diagnostic (questionnaires, interviews, surveys), observational (non-included structured observation), prognostic (generalization of the obtained characteristics of the studied phenomenon); *methods of mathematical data processing* (quantitative and qualitative expert evaluation, processing of experimental data by means of Wilcoxon-Mann-Whitney and Cramer-Welch criteria, establishing interdependencies between the studied phenomena and the processes of artistic and practical training of students).

In the context of researching the problem of practical artistic competence development for students of 5-7 grades by means of fine arts and design we came across several fundamental works, which substantiate the principles of understanding and development of personal competence, in particular, technological and artistic ones (I. Bekh, N. Bibik, L. Masol, T. Machacha, O. Semenova, N. Sulaieva, V. Tytarenko, V. Tutashynskyi, S. Chirchik), innovations in pedagogical activity (A. Arlamov, V. Zhuravliov, L. Kravchenko, V. Slastionin, N. Sliusarenko, A. Tsyna), theoretical and methodological bases of the development of children and teenagers creative abilities (T. Andriushchenko, Sh. Amonashvili, N. Bevz, I. Ziaziun, D. Elkonin, K. Jung). At the same time, a closer look to the literature on the problem discussed in the research, however, reveals a number of gaps and shortcomings. Most studies have relied on the problem of formation of artistic and practical competence of students in secondary education. Although results appear consistent with prior research, they appear inconsistent with the methods of implementation of practical artistic competency.

The problem of adolescence development was thoroughly discussed by foreign and national scientists, psychologists and pedagogues-practitioners: Masaru Ibuka, E. Morrison, Y. Gippenreiter, A. Kornienko, T. Ovsianikova, V. Palamarchuk, T. Tronko, I. Malkina-Pykh, A. Mironov, R. Nemov, A. Prykhozhan, N. Tolstoi, F. Rice, H. Remschmidt, V. Sukhomlynskyi and others. Peculiarities of the formation of interests of adolescents were studied by I. Sliatina, artistic and aesthetic education of children and youth was considered in the works by V. Butenko, O. Burov, L. Vyhotskyi, G. Volokova, V. Ivanov, M. Kagan, B. Lykhachiov, L. Masol, V. Martynov, S. Melnychuk, L. Pechko, L. Stolovych, O. Semashko, L. Smirnova, artistic and figurative thinking were studied by V. Kireyenko, L. Korshunova, Ye. Ponomariov; V. Kuzin, O. Liuk, V. Shcherbakov. A great number of other researchers reflected the problems of creative thinking of the individual in their works. Great importance was attached to the study of fine arts in the studies of D. Elkonin, A. Grabbrov, T. Golovina, G. Dulnev, L. Zankov, N. Kuzmina-Syromyatnikova, M. Nudelman, L. Obukhova, I. Solovyov and others.

In the course of the research the following *structural components*, criteria and levels of artistic and practical competence of students of 5-7 grades were determined:

- *theoretical knowledge* (cognitive criterion) corresponds to the indicators which includes foundation knowledge of materials science and technology; knowledge of the laws of design, color and composition; understanding aspects of the value of a creative product;

- *special skills* (activity criterion), with the indicators as following: a sense of form; ability to layout and layout itself; visual modeling of samples, consistency in the implementation of the idea; accuracy, skills of organizing time to complete the task;

- *the desire for creative self-realization* (motivational criterion) with such indicators as: adequate self-assessment of their own abilities and capabilities; responsibility for the completion of each creative task; voluntary participation in mass exhibitions; readiness to demonstrate and present one's own creative work;

– *moral, aesthetic values* (axiological criterion), the following indicators have been selected: the level of general aesthetic culture; values of national identity; empathy in relations with others; inner desire for creative activity.

The results of the study are implemented in the practical teaching activities at Poltava private educational complex «Parostok», Poltava region, Support Institution «Reshetylivskiy Lyceum named after I. L. Oliinyk, Reshetylivka City Council», Donetsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Kramatorsk), Poltava Secondary School of I-III Grades № 29, Poltava City Council, Poltava Region.

The results of experimental verification of the model of methods practical artistic competence development for students of 5-7 grades by means of fine arts and design revealed a significant positive rise in high and medium levels in the experimental group (+ 31.4% in terms of cognitive criteria and + 21.8% in terms of activity criterion).

The scientific novelty of the obtained research results is that:

– the essence of the concept of «artistic and practical competence» was defined in the terms of the ability of an individual to analyze the acquired cultural and aesthetic knowledge and skills, to interpret it according to their own plans, to think innovatively, to create objects of technology and art, to foster creative activity and constant work on skills improvement and to implement the structure of this competence; it was found that the introduction of the new concept of «artistic and practical competence» due to the need of learners was available due to the development of the a method of forming artistic and practical competence of students in grades 5-7 in the lessons of labor training by means of fine arts and design;

– the author's structural-functional model of methods of formation of artistic and practical competence of pupils of 5-7 classes by means of fine arts and design in the course of classroom and distance learning is offered, it has been experimentally checked in educational process of secondary education; the state of formation of artistic and practical competence at the ascertaining stage of empirical research is characterized; criteria (cognitive, activity, motivational, axiological), relevant indicators are identified and three (high, medium and low) levels of formation of artistic and practical

competence of students at the formative stage of experimental research are revealed; a marathon-workshop was developed to ensure the education of students in quarantine;

- the content, forms and methods of teaching labor training (technology) in secondary education has been improved;

- the notion of cultural competence and competence in the field of natural sciences, engineering and technologies were specified, the key integrated skills defined by the State Standard of secondary education are on target which can help to integrate technological aspects of labor training and fine arts;

- further development of theoretical and methodological principles of professional training of future teachers of labor education, conceptual approaches to improving the artistic and practical training of students by means of fine arts and design in the lessons of labor education are theoretically defined.

The practical significance of the research lies in the fact that the following steps have been developed and implemented: methods of forming artistic and practical competence of students of 5-7 grades in the lessons of labor training by means of fine arts and design; experimental program of the marathon-workshop on the formation of artistic and practical competence of students of 5-7 grades in the lessons of labor training by means of fine arts and design; author's teaching manuals and recommendations which are on the site named «Workshop Miracle Phenix»; master classes in accordance with the topics defined in the program of the marathon-workshop in pdf and video formats which are posted on the platform of the site, the materials are designed for an easy access to educational resources.

The theoretical and methodical materials offered in the dissertation can be used by teachers of technologies, labor training, fine arts, fundamentals of design in secondary education for pupils of 5-7 grades and other age categories. Looking forward, further attempts could prove quite beneficial to the technological maintenance process of student's practical artistic competence, increasing their motivation to engage them into creative activities, to develop diversity of learning environment.

Key words: general secondary education establishments, students of 5-7 grades, labor education (technologies), artistic and practical competence, means of fine arts and design, model of methodology, marathon-practicum.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

Publications reflecting the scientific results of the study

1. Maievska O.M., Kravchenko L.M. European experience of forming the artistic-practical competence of the person. Scientific and methodical magazine «Art and Education». Kyiv, 2017. № 3 (85). Pp. 6-10.

2. Maievska O.M. Providing gender equality of students to lessons of labor education: methodological aspect. Collection of Scientific Works «The Sources of Pedagogical skills». Poltava, 2018. Issue 22. Pp. 129-134.

3. Maievska O.M. Coaching techniques in lessons as a tool for the formation an artistic-practical competence of younger teenagers. Scientific professional journal «Innovative pedagogy». Odessa, 2021. Issue 31. Pp. 51-56.

4. Maievska O.M., Kravchenko L.M. The concept of aesthetotherapy in the artistic-practical competence development of primary school pupils. Scientific professional journal «Image of a modern teacher». № 2 (197). Poltava, 2021. Pp. 78-82.

5. Maievska O.M. Technology of student's self-motivation in the learning activity of art and design in quarantine. Collection of Scientific Works «Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools». Zaporizhzhia, 2021. Issue 75. Vol. 2. Pp. 32-37.

6. Maievska O.M. Formation of design thinking of the individual using coaching and transformational game in the process of acquiring artistic and practical competence. Collective monograph «Pedagogical and psychological sciences: regularities and development trends». Poland / Lithuania, 2020. Pp. 153-169.

7. Maievska O.M. The pedagogical planning of the educational marathon-workshop content from the formation student's art and practical competence. Foreign scientific journal «KELM» (Knowledge, Education, Law, Management). №5 (33). Poland, 2020. Pp. 3-7.

8. Maievska O.M., Yaremaka N.S. Innovative methods in forming artistic-practical competency to students-culturalists. Scientific journal «Young Scientist». № 5.3 (57.3), 2018. Pp. 84-87.

9. Maievska O.M. Experience of formation artistically practical personal competence in the countries of the Far Eastern region. Humanities Science Current Issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers. Drohobych, 2018. Issue 22. Vol. 2. Pp. 92-99.

10. Maievska O.M. System of methods and means of forming artistic and practical competence of children. Scientific journal «Ukrainian professional education». Issue 4. Poltava, 2018. Pp. 77-82.

Published works of approbation nature

11. Maievska O.M. Domestic experience in the formation of creative activity of students in the lessons of fine arts and labor training. Mater. XXIX All-Ukrainian scientific-practical Internet conference «Domestic science at the turn of the era: problems and prospects for development» (January 26, 2017): Coll. of Scient. Works. Pereyaslav-Khmelnitsky, 2017. Issue 29. Pp. 173-175.

12. Maievska O.M. Competence approach in the aesthetic education of students by means of Ukrainian embroidery. Mater. II International Scientific and Practical Conference «Strategic Priorities in the XXI Century» (February 14-15, 2017). Kyiv: SPD-FO Pshonkivsky O.V., 2017. Pp. 164-166.

13. Maievska O.M. Practice as a condition for the formation of artistic competence of secondary school students. Mater. XXX All-Ukrainian scientific-practical Internet conference «Domestic science at the turn of the era: problems and prospects for development» (February 17, 2017): Coll. of Scient. Works. Pereyaslav-Khmelnitsky, 2017. Issue 30. Pp. 140-142.

14. Maievska O.M. Students art and practical competence on the lessons of fine arts. Mater. I International Student Scientific and Practical Conference «Modern English-language scientific discourse» (February 21-22, 2017): Coll. of Scient. Works. Poltava, 2017. Issue 1. Pp. 62-65.

15. Maievska O.M. Design-education in a Japanese school. Mater. II All-Ukrainian scientific-practical correspondence conference «Design-education of future professionals: theory and practice» (March 21-22, 2017). Poltava, 2017. Pp. 167-175.

16. Maievska O.M. Forming 5-7 grades student's artistic and practical competence by means of Easter painting. Mater. I All-Ukrainian scientific-practical conference «Science of the third millennium: research, problems, prospects for development» (April 20-21, 2017). Berdyansk, 2017. Pp. 339-340.

17. Maievska O.M. Development of creative student's abilities through the integration of calligraphy in art lessons. Mater. XXV International Scientific Internet Conference «Trends and prospects for the development of science and education in the context of globalization» (May 31, 2017). Pereyaslav-Khmelnysky, 2017. Issue 25. Pp. 212-213.

18. Maievska O.M. Motivation of students of 5-7 grades in creative cooperation in lessons of fine arts. Mater. X International Scientific and Practical Internet Conference «Summer Scientific Meetings» (June 19, 2017). Vinnytsia, 2017. Part 4. Pp. 33-35.

19. Maievska O.M. Age aspects in the process of artistic and practical competence formation of students of 5-7 grades. Mater. International scientific-practical conference «Priority areas for the development of modern pedagogical and psychological sciences» (August 11-12, 2017). Odessa, 2017. Pp. 89-91.

20. Maievska O.M. The problem of artistic and practical competence formation and its solution in the Japanese secondary school. Mater. XXVII International Scientific and Practical Internet Conference «Trends and prospects for the development of science and education in the context of globalization» (August 30, 2017): Coll. of Scient. Works. Pereyaslav-Khmelnysky, 2017. Issue 27. Pp. 92-95.

21. Maievska O.M. Physical education minute for a good mood and new ideas for students in grades 5-7 in art lessons. Mater. International scientific-practical conference "Pedagogy and psychology of today: theory and practice" (January 19-20, 2018). Coll. of Scient. Works. Odessa, 2018. Pp. 100-101.

22. Maievska O.M. Forming of artistic and practical competencies in students of 5-7 grades in lessons of fine arts by verbal means. Mater. All-Ukrainian scientific-practical conference «Innovative scientific research in the field of pedagogy and psychology» (February 2-3, 2018). Zaporizhzhia, 2018. Pp. 156-157.

23. Maievska O.M. Formation methods of student's and the general public artistic and practical competence by means of master classes of Ukrainian Easter painting and Japanese Sumi-E. Mater. International Scientific Conference «Modernization of the educational system: global trends and national characteristics» (February 23, 2018). Kaunas (Lithuania), 2018. Pp. 46-49.

24. Maievska O.M. Formation of student's creative activity competence in art lessons. Mater. All-Ukrainian scientific-practical conference dedicated to the 10th anniversary of the Department of Cultural Studies and Methods of Teaching Cultural Studies of PNPU named after V.G. Korolenko «Modern socio-cultural practices: competency-axiological aspect» (March 29-30, 2018). Poltava, 2018. Pp. 111-113.

25. Maievska O.M. Excursion of high school students to the Sorochinsky fair as a form of educational work on labor training. Mater. International scientific-practical conference dedicated to the 20th anniversary of the project of revival of the Sorochyn Fair «Sorochyn Fair – a historical monument of the fair in Ukraine» (August 22, 2018). Velyki Sorochyntsi, Myrhorod district, Poltava region, 2018. Pp. 202-204.

26. Maievska O.M. Age factors of artistic and practical competence forming of 5-7 classes pupils. Mater. All-Ukrainian scientific-practical conference, on the occasion of the 40th anniversary of the Faculty of Technology and Design of Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko «Actual problems of technological, professional education, cultural studies and design» (October 9-10, 2018). Poltava, 2018. Pp. 119-125.

27. Maievska O.M. Development of children's creative thinking in adolescence by means of fine arts. Mater. All-Ukrainian scientific-practical conference «Pedagogy and psychology: the current state of development of scientific research and prospects» (October 12-13, 2018). Zaporizhzhia. 2018. Pp. 19-21.

28. Maievska O.M. Innovative approach to the formation of artistic and practical competence of students. Mater. II International Scientific Conference «Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration» (October 26, 2018). Leipzig, Germany, 2018. Pp. 22-24.

29. Maievska O.M. Technologies of art therapy in the social rehabilitation of children. Mater. International scientific-practical conference of the Department of Philosophy KPI named after Igor Sikorsky «Social Work and Modernity: Theory and Practice of Solving the Problems of Participants and Victims in Armed Conflicts» (March 28, 2019). Kyiv, 2019. Pp. 110-112.

30. Maievska O.M. Transformation of artistic knowledge, skills and abilities into artistic and practical student's competence by innovative means of NUS. Mater. International scientific-practical conference «Innovation and transformation: concepts, problems, prospects» (October 17, 2019). Kyiv, 2019. Pp. 68-69.

31. Maievska O.M. Volunteering as a technology of student's education of socio-cultural perception of reality in the process of forming artistic and practical competence. Mater. International scientific-practical Internet conference «Actual problems of modern cultural and educational space» (November 6-7, 2019). Poltava, 2019. Pp. 97-98.

32. Maievska O.M., Kravchenko L.M. Formation of personal's artistic and practical competence in the quarantine by means of fine arts and design. Coll. of Works of the International Scientific and Practical Conference «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends» (July 24, 2020). Oxford, UK, 2020. Pp. 79-81.

33. Maievska O.M. Excursion to the All-Ukrainian center of embroidery and carpet weaving as a means of increasing the interest of younger adolescents in domestic art. Coll. Abstracts of Scientific Works of the International scientific-practical conference «Scientific discussion: issues of pedagogy and psychology» (December 4-5, 2020). Part 1. Kyiv, 2020. Pp. 46-49.

34. Maievska O.M. Creating an educational environment for younger adolescents for art classes during distance learning. Coll. Abstracts of Scientific Works of the International scientific-practical conference «Key issues of scientific research in

the field of pedagogy and psychology in the XXI century» (January 29-30, 2021). Lviv, 2021. Pp. 34-37.

35. Maievska O. The relevance of aesthetotherapy techniques as a means of effective learning in the process of forming student's artistic and practical competence. Electronic Collection. Mater. VI All-Ukrainian scientific-practical Internet conference «Actual problems and prospects of technological and professional education» (May 24-25, 2021). Ternopil, 2021. Pp. 115-116.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ	27
ВСТУП.....	29
Розділ 1. ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	39
1.1. Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми.....	39
1.2. Зарубіжний досвід організації художньо-практичної діяльності дітей ...	53
1.3. Методолого-теоретичні та нормативні засади визначення базових понять дослідження.....	71
Висновки до першого розділу.....	98
Розділ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ	104
2.1. Побудова і структура моделі методики формування художньо- практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках технологій засобами образотворчого мистецтва та дизайну	104
2.2. Специфіка й організаційні умови реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.....	126
2.3. Педагогічні технології та методи формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.....	139
Висновки до другого розділу	166
Розділ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	175
3.1. Загальна характеристика експериментальної роботи	175
3.2. Підсумковий аналіз результатів педагогічного експерименту. Рекомендації з упровадження запропонованої методики	192
Висновки до третього розділу	210
ВИСНОВКИ	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	219
ДОДАТКИ.....	248

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

- ЕГ – експериментальна група
- ЗВО – заклад вищої освіти
- ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти
- ЗНО – зовнішнє незалежне оцінювання
- ІКТ – інформаційно-комунікативні технології
- КГ – контрольна група
- НВП – навчально-виховний процес
- НМКД – навчально-методичний комплекс дисципліни
- НУШ – Нова Українська Школа
- ОЗ – опорний заклад
- ОМ – образотворче мистецтво
- ОПП – освітньо-професійна програма
- ОТГ – об’єднана територіальна громада
- ПП НВК – Полтавський приватний навчально-виховний комплекс
- СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
- ТН – трудове навчання (технології)
- Українська РСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
- АЕР – Art Elective Programme – Програма Вибору Мистецтв (Сінгапур)
- DBAE – A Discipline-based Approach to Art Education – Підхід до художньої освіти на основі дисципліни (Сінгапур)
- «DeSeCo» – «Definition and Selection of Competencies» – програма «Визначення та відбір компетенцій» (Міжнародна комісія Ради Європи)
- ESS – The European Social Survey – Європейське соціальне дослідження
- ІЕ – Institute of Education – Інституті освіти (Сінгапур)
- ІСФ – International Coaching Federation – Міжнародна федерація коучингу
- InSEA – International Society for Education through Art – Міжнародне товариство освіти через мистецтво (Японія)
- МОЕ – Ministry of Education – Міністерство освіти (Сінгапур)
- НАС – National Arts Council – Національна Рада з питань Мистецтв

NAC-AEP – The National Arts Council Arts Education Programme – Освітня художня програма Національної Ради з питань Мистецтв (Сінгапур)

ОЕСР – Organization for Economic Cooperation and Development – Організація економічного співробітництва й розвитку

PISA – Programme for International Student Assessment – Програма міжнародного оцінювання учнів

SJA – Society for Japanese Art – Товариство японського мистецтва (Японія)

ВСТУП

Актуальність дослідження. Перша чверть XXI століття характеризується кардинально-глобальними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини, при цьому освітня галузь, як така, що працює на перспективу, почала значно відставати від реальних вимог сьогодення та майбутнього. Приріст інформації в геометричній прогресії призводить до деактуалізації знань, які засвоюють учні протягом шкільних років, зумовлюючи в подальшому втрату часу на самостійне перенавчання, тому необхідним є перехід закладів загальної середньої освіти від практики передавання та відтворення готових знань до набуття ключових і предметних компетентностей. Зміна векторів реформування вітчизняної освіти кожні п'ять років без чіткої усвідомленої стратегії призвела до відірваності шкільного навчання від підготовки спеціалістів освітньої галузі, наукових інноваційних розвідок та життєвих реалій. Діти, які нині опановують програму, вже на цей момент отримують застарілі знання за допомогою традиційних методик: запам'ятовування, повторення, відтворення, у той час, коли свого поширення набувають короткострокові вузькоспеціалізовані курси, майстер-класи, вебінари, технології саморозвитку та коучингу, що спрямовані на реалізацію внутрішнього потенціалу людини. Ці надбання доцільно включити в систему загальної середньої освіти саме тому, що вони відповідають викликам швидкоплинності часу, коли важливим є перехід від практики передавання та відтворення готових знань до компетентнісної освіти.

Інтеграційні процеси, які увійшли в оновлений зміст освіти й стали пріоритетним напрямом його реалізації, спрямовуються на досягнення одного із головних завдань загальноосвітньої школи, яким є виховання творчої особистості, що здатна до самоосвіти, нестандартного вирішення життєвих завдань, поставлених перед нею, тому уроки технологій та образотворчого мистецтва відіграють у навчанні особливу роль, а творча мистецька діяльність змалку захоплює дітей, дозволяючи передати не лише побачене, але й свої відчуття, психологічний стан, настрої.

Необхідним сьогодні є формування художньо-практичної компетентності особистості, спрямоване на розуміння, естетичне сприйняття мистецтва й оточення, бажання зробити свій творчий внесок у культурний спадок нації, виховання ціннісного ставлення до результатів креативної діяльності інших людей, уміння застосувати інструменти художньої діяльності в якості допоміжних засобів у подоланні стресу, негативних наслідків трагічно-критичних ситуацій та самотерапії. Особливо актуальним це завдання є для дітей молодшого підліткового віку – учнів 5-7 класів, які здійснюють пошук шляхів розвитку власних творчих здібностей та потребують реалізації завдання формування художньо-практичної компетентності.

Вивчення й аналіз літератури свідчить про стійкий інтерес до компетентнісного підходу в трудовому навчанні та шкільній мистецькій освіті. У контексті дослідження проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну є фундаментальні роботи, у яких обґрунтовано засади розуміння і розвитку компетентності особистості, зокрема, технологічної та мистецької (І. Бех, Н. Бібік, Л. Масол, Т. Мачача, О. Семенова, Н. Сулаєва, В. Титаренко, В. Туташинський, С. Чирчик), інновації в педагогічній діяльності (А. Арламов, В. Журавльов, Л. Кравченко, В. Сластьонін, Н. Слюсаренко, А. Цина), теоретико-методичні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого підліткового віку (Т. Андрющенко, Ш. Амонашвілі, Н. Бевз, І. Зязюн, Д. Ельконін, К. Юнг). Водночас з'ясовано, що поза увагою вчених дотепер залишається проблема формування художньо-практичної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти.

Проблему формування особистості молодшого підліткового віку вивчали зарубіжні та вітчизняні науковці, психологи й педагоги-практики: Масару Ібука, Е. Моррісон, Ю. Гіппенрейтер, А. Корнієнко, Т. Овсянікова, В. Паламарчук, П. Тронько, І. Малкіна-Пих, А. Миронов, Р. Немов, А. Прихожан, Н. Толстих, Ф. Райс, Х. Ремшмідт, В. Сухомлинський та ін. Особливості формування інтересів учнів підліткового віку досліджувала І. Слятіна, художньо-естетичне виховання

дітей і молоді розглядали в своїх роботах В. Бутенко, О. Буров, Л. Виготський, Г. Волокова, В. Іванов, М. Каган, Б. Лихачов, Л. Масол, В. Мартинов, С. Мельничук, Л. Печко, Л. Столович, О. Семашко, Л. Смирнова, художньо-образне мислення досліджували В. Кирєєнко, Л. Коршунова, Я. Пономарьов; проблематику творчого мислення особистості відобразили у своїх роботах В. Кузін, О. Лук, В. Щербаков та ін. Великого значення заняттям образотворчим мистецтвом надано в дослідженнях Д. Ельконіна, А. Грабброва, Т. Головіної, Г. Дульнєва, Л. Занкова, Н. Кузьміної-Сиром'ятникової, М. Нудельман, Л. Обухової, І. Соловійова та ін. Здебільшого велику увагу вчених спрямовано на вищу педагогічну освіту в Україні та світі; водночас, зважаючи на велику кількість зарубіжних та вітчизняних публікацій, присвячених компетентнісному підходу в освітній галузі, у науково-педагогічній літературі не виявлено комплексної системи методів і засобів формування художньо-практичної компетентності; методики формування художньо-практичної компетентності в системі шкільної освіти не розроблені.

Аналіз сучасної теорії та практики трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва у шкільній освіті України всвідчить, що важливість проблеми зумовлена значним розривом між викликами майбутнього і тим, що діти опановують нині; разюча відмінність стала причиною низького рівня зацікавленості підлітків України образотворчим мистецтвом і діяльнісним аспектом трудового навчання. Крім того, світова пандемія 2019-2020 рр. внесла неочікувані зміни в освітній процес усіх країн. Україна виявилась не повністю готовою до такої ситуації, що актуалізувало потребу розробки методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у формі марафону-практикуму для проведення у його дистанційній формі. Вищезазначене сприятиме розв'язанню суперечностей:

– Між наявністю інноваційних підходів, міжнародною та міжгалузевою інтеграцією досвіду вирішення завдань формування художньо-практичної компетентності особистості засобами образотворчого мистецтва та дизайну і

недостатньою сформованістю науково-методичної бази системи загальної середньої освіти України;

– між надбаннями сучасних педагогічних технологій і потребою підвищення якісного рівня підготовки вчителів трудового навчання до застосування засобів образотворчого мистецтва і дизайну в розвитку дизайн-мислення, креативності, гнучких навичок учнів підліткового віку;

– між загальним належним станом розробленості засобів образотворчого мистецтва і дизайну у загальній середній освіті та недостатньою обґрунтованістю методичних основ використання таких засобів у художньо-практичній діяльності учнів 5-7 класів в умовах дистанційного навчання.

Означені суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри теорії та методики технологічної освіти в рамках наукової комплексної програми досліджень «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну» (державний реєстраційний № 0117U003063) та наукової комплексної програми досліджень кафедри культурології «Методолого-теоретичні основи та організаційно-методичні механізми модернізації системи освіти Полтавщини» (державний реєстраційний номер 0116U002583). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г Короленка (протокол № 5 від 27.10.2016 р.).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати і розробити методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання та експериментально перевірити її в освітньому процесі закладу середньої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан художньо-практичної підготовки учнів 5-7 класів у системі загальної середньої освіти України та зарубіжжя.

2. На основі аналізу науково-теоретичної, методичної літератури визначити сутність поняття «художньо-практична компетентність» та структуру цієї компетентності.

3. З'ясувати критерії, показники, рівні та виявити ознаки художньо-практичної компетентності.

4. Розробити та обґрунтувати модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі.

5. Експериментально перевірити методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання, виявити її ефективність та надати рекомендації з її реалізації.

Об'єкт дослідження – процес трудового навчання (технологій) учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Предмет дослідження – модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва і дизайну.

Для розв'язання означених завдань використано **методи дослідження**: *теоретичні*: порівняльний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури; аналіз, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних положень; моделювання та обґрунтування структурно-функціональної моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; *метод прискореного навчання* (марафон-практикум); *емпіричні*: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та підсумковий етапи); діагностичні (анкетування, бесіди, опитування), обсерваційні (невключене структуроване спостереження), прогностичні (узагальнення отриманих характеристик досліджуваного явища); *методи математичної обробки даних* (кількісна та якісна експертна оцінка, обробка експериментальних даних засобом критеріїв Уїлкоксона-Манна-Уїтні

та Крамера-Уелча, встановлення взаємозалежностей між досліджуваними явищами та процесами художньо-практичної підготовки учнів).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше:

– визначено сутність поняття «художньо-практична компетентність» як здатність особистості аналізувати набутий обсяг культурно-естетичних знань і вмінь, інтерпретувати його відповідно до власного задуму, мислити інноваційно, створювати предмети технологій і мистецтва, здійснювати вмотивовану творчу діяльність та постійну роботу над собою із поглиблення знань та вдосконалення умінь, обґрунтовано структуру цієї компетентності; у цілісності теоретичних знань, спеціальних умінь, прагнення до творчої самореалізації, духовних, моральних, естетичних цінностей; з'ясовано, що введення до наукового обігу нового поняття «художньо-практична компетентність» зумовлене необхідністю аргументувати і розробити методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну;

– запропоновано авторську структурно-функціональну модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у ході аудиторного та дистанційного навчання, експериментально перевірено її в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти; охарактеризовано стан сформованості художньо-практичної компетентності на констатувальному етапі емпіричного дослідження; визначено критерії (когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, аксіологічний), відповідні показники та виявлено три (високий, середній, низький) рівні сформованості художньо-практичної компетентності учнів на формуальному етапі експериментального дослідження; розроблено марафон-практикум для забезпечення навчання учнів в умовах карантину;

– *удосконалено* зміст, форми та методи викладання трудового навчання (технологій) у ЗЗО;

– *конкретизовано* поняття культурної компетентності й компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій, сфокусовано ключові наскрізні вміння, визначені Державним стандартом загальної середньої освіти, що можуть реалізуватися через інтеграцію технологічних аспектів трудового навчання й образотворчого мистецтва;

– *подальшого розвитку набули* теоретичні та методичні засади фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання, концептуальні підходи щодо вдосконалення художньо-практичної підготовки учнів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання.

Практичне значення дослідження полягає в розробці сучасних інтерактивних науково-методичних матеріалів та впровадження їх у навчальний процес середньої освіти, а саме: авторського електронного навчального посібника у формі сайту, який називається «Майстерня «Чудо-Фенікс», наочно-методичних матеріалів у вигляді відеозаписів майстер-класів відповідно до тем, визначених у програмі марафону-практикуму та інструкційних карток у формі публікацій та pdf-файлів, що розміщені на платформі сайту, до занять на марафоні-практикумі із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну, програми марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності для занять у майстерні, самостійної роботи, дистанційного навчання, творчої діяльності та пленерної практики тощо.

Запропоновані в дисертації теоретичні й методичні матеріали можуть бути використані вчителями технологій, трудового навчання, образотворчого мистецтва, викладачами курсів підвищення кваліфікації, викладачами та студентами вищих навчальних закладів, у яких готують спеціалістів у галузі технологічної та мистецької освіти, з метою вдосконалення змісту й технологічного забезпечення процесу формування художньо-практичної компетентності учнів, підвищення їхньої вмотивованості до занять творчою діяльністю, урізноманітнення навчання.

Результати дослідження впроваджено в практичну діяльність в Полтавському приватному навчально-виховному комплексі «Паросток» Полтавської області (ЗНЗ-ДНЗ) (довідка № 12-05 від 12.05.21), Опорному закладі «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради» (довідка № 01-25/81 від 25.05.21), Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, м. Краматорськ (довідка № 341 від 26.04.21), Полтавській загальноосвітній школі I-III ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області (довідка № 231 від 29.05.21). Ці навчальні заклади були **експериментальною базою дослідження.**

Особистий внесок автора. Дисертацію виконано здобувачкою самостійно. Наукові положення та одержані емпіричні результати є самостійним внеском авторки в дослідження проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

У роботах, виконаних у співавторстві, дисертантці належать: обґрунтування структури художньо-практичної компетентності; дослідження сучасних підходів до організації діяльності учнів на уроках ручної праці, трудового навчання і образотворчого мистецтва у загальноосвітніх школах Німеччини, Франції, Великобританії, Фінляндії, Данії, аналіз методів навчання, які можна впровадити у вітчизняних школах (Маєвська, & Кравченко, 2017); характеристика інноваційних методів у формуванні художньо-практичної компетентності (Маєвська, & Яремака, 2018); відбір допустимих естетотерапевтичних методик, мети і способів їх застосування у формуванні художньо-практичної компетентності (Маєвська, & Кравченко, 2021); визначення специфіки формування художньо-практичної компетентності особистості в умовах карантину (Маєвська, & Кравченко, 2020).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації на різних етапах дослідження обговорені на засіданнях кафедри теорії та методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, під час виступів на конференціях, семінарах, форумах, конгресах різних рівнів:

міжнародних – «Культурний вектор розвитку України початку XXI століття: реалії і перспективи» (Рівне, 2016), «Стратегічні пріоритети в XXI столітті» (Київ, 2017), «Сучасний англomовний науковий дискурс» (Полтава, 2017), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Літні наукові зібрання» (Вінниця, 2017), «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2017), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика» (Одеса, 2018), «The Goals of the World Science 2018» (Дубай, ОАЕ, 2018), «Модернізація освітньої системи: світові тенденції та національні особливості» (Каунас, Литва, 2018), «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні» (Великі Сорочинці Миргородського р-ну, Полтавської обл., 2018), «Сучасний освітній простір: трансформація національних моделей в умовах інтеграції» (Лейпциг, Німеччина, 2018), «Соціальна робота і сучасність: теорія і практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах» (Київ, 2019), «Інновації та трансформації: концепції, проблеми, перспективи» (Київ, 2019), «Коучинг в освіті: від реформ до еволюції» (Київ, 2019), «Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору» (Полтава, 2019), «Європейський вектор розвитку українського етнодизайну» (Полтава-Опішне-Решетилівка, 2019), «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends» (Оксфорд, Великобританія), «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Київ, 2020), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (Львів, 2021), «Трудове навчання і технології: сучасні реалії та перспективи розвитку» (Київ, 2021);

всеукраїнських – «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2017), «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика» (Полтава, 2017), «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Бердянськ, 2017), «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (Запоріжжя,

2018), «Сучасні соціокультурні практики: компетентісно-аксіологічний аспект» (Полтава, 2018), «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (Полтава, 2018), «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи» (Запоріжжя, 2018), «Трудове навчання та технології в контексті розвитку проєкту «Нова українська школа» (Київ, 2019), «Термінологія в навчальному процесі» (Київ, 2019), «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (Тернопіль, 2021).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 35 працях, із яких: 1 – колективна монографія, видана за кордоном; 5 – публікації в наукових фахових виданнях України; 1 – стаття в зарубіжному виданні; 28 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається з анотацій (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, з них – 71 іноземне). Робота містить 18 таблиць і 21 рисунок (схеми та ілюстрації). Повний обсяг дисертації становить 284 сторінки, з них основного тексту 198 сторінок.

Розділ 1

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У розділі описано причинно-наслідкові зв'язки реформування технологічної загальної середньої освіти (історичний аспект) із урахуванням образотворчого досвіду та дизайн-освіти на території України, країн Європи та Далекосхідного регіону. Досліджено успішні методики формування художніх і практичних умінь та запропоновано адаптацію цього досвіду для впровадження у вітчизняну освітню практику. Охарактеризовано поняттєво-категорійний апарат дослідження.

1.1. Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми

ЮНЕСКО проголосила XXI століття «Ерою освіти» (Крисоватий, 2015, с. 114), адже вона є тією галуззю, де результат зорієнтовано на перспективу. Необхідно прогнозувати потреби людини у майбутньому, враховуючи постійні зміни в суспільстві, щоб вибудувати актуальну парадигму сучасної освіти, у яку закладено формулу успіху і збагачення, коли процес навчання у школі можна скоротити вдвічі, але час на самоосвіту збільшити. При цьому важливою є профорієнтація та розвиток здібностей особистості відповідно до її вподобань і можливостей; саме тому нинішній час ознаменований переходом від відтворювальних теоретичних знань до набуття тривалого досвіду в формі компетентностей.

Головною рушійною силою сучасної економіки є інновації; важливо не те, що людина знає, а те, як вона може використати свої знання. Світ вимагає «розумних і креативних» (Шмідт, & Розенберг, 2016). Т. Вагнер (Tony Wagner) та Т. Дінтерсміт (Ted Dintersmith) звертають увагу на помилковість навчання дітей відшукати правильну відповідь замість того, щоб заохочувати їх винаходити нові творчі підходи, тим самим знижуючи ентузіазм до навчання і креативного мислення (Вагнер, & Дінтерсміт, 2017).

Вітчизняні вчителі часто запозичують прийоми розвитку творчості, про які писав В. Сухомлинський (1977), зокрема, використання краси навколишньої

природи. «Навчання може стати для дітей цікавою, захоплюючою справою, якщо воно осяяне яким світлом думки, почуттів, творчості, краси, гри» (с. 131). Набуття теоретичних знань, умінь і навичок у процесі здобування середньої освіти перестало бути визначальним. За словами Т. Мачачі (коментарі до публікації 25 березня 2020 р. на сторінці «Всеукраїнський Форум: Технологічна освіта»), педагогічна наука буде розвиватися від практики до теорії, а до цього було переважно навпаки – створювали теорію змісту, розробляли методику його реалізації, потім ці розробки експериментально перевіряли на практиці, далі вносили корективи і нарешті – пропонували використання у школах. У мінливому сучасному світі це вже не працює. Зараз склалася унікальна ситуація і мають місце унікальні шанси для створення освіти, педагогічних технологій разом – і вчителям, і науковцям (Мачача, 2020).

Відомий філософ-прагматист і педагог ХХ ст. Дж. Дьюї (John Dewey) вважав великим злом нав'язування цілей ззовні (на прикладі «старої» української школи – рекомендації педагогам від керівництва, міністерства про те, як можна вивчати умови, прогнозувати наслідки й обирати засоби діяльності, щоб максимально використати можливості різних конкретних ситуацій), адже при цьому інтелектуальна свобода самого вчителя обмежується цілями, що формуються «десь зверху»; рідко такий фахівець вільний від диктату підручника, методичної літератури, навчальної програми. Наслідком цього є недовіра з боку учня через конфлікт між власними природними цілями і поставленими йому школою, часто незрозумілими. Дьюї ще на рубежі ХІХ-ХХ століть указував на те, що новітня філософія освіти поступово вибудовує свій фундамент на ідеї про необхідність встановлення тісного взаємозв'язку між плінним досвідом у всій його різноманітності та освітою (Огнев'юк, & Сисоєва, 2013, с. 237). Дж. Дьюї (1924) прагнув перетворення кожної школи в зародок суспільного життя, створення у ній діяльності, яка відображала б життя більш широкого соціуму і була пронизана духом мистецтва, історії та науки, адже правильно направлена і скерована активність особистості дає цінні результати замість того, щоб розсіятись або вилитись у форму безцільних поневірянь (с. 38-41).

Ідеї американського педагога сприяли пошукові нових форм навчальної роботи (до прикладу, метод проєктів нині широко застосовується на уроках технологій в українській школі), актуалізації принципу «навчання через діяльність», де праця була і мотивом навчання, і його методом. З метою реалізації цього принципу чільне місце у Чиказькій експериментальній школі-лабораторії Дьюї займали ігри, імпровізації, екскурсії, художня творчість дітей, домоводство та інші види ручної праці, щоб «показати дітям основні потреби суспільства та засоби їх задоволення» (Левківський, & Дубасенюк, 1999, с. 81). Крім того, філософ вважав цінним тільки те, що корисне людям, що дає практичний результат і спрямоване на благо всього суспільства (Рогозіна, Негур, & Залюбівська, 2017, с. 146).

Ідею здобування життєво важливих і корисних знань також розвивав український педагог-гуманіст Г. Сковорода (2005b), який говорив про народну школу, де принципами навчання вбачав систематичність, доступність і послідовність: «Немає години, не придатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як у цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха» (т. 2, с. 227). Г. Сковорода (2005b), як і Ж.-Ж. Руссо (Jean-Jacques Rousseau), і Й.Г. Песталоцці (Johann Heinrich Pestalozzi), обстоював позицію природовідповідного виховання. Виховання іде від природи, вона «всерідна, справжня і єдина навчителька» (т. 2, с. 108). В. Струбицький зазначає, що український мислитель ставив у пряму залежність від підготовленості й освіченості вчителя ефективність розумового розвитку учнів (Дзеверін, Смаль, & Табачников, 1972, с. 165). Саме тому просвітитель пропагував неперервну самоосвіту впродовж життя, цілеспрямоване та систематичне поліпшення, самовдосконалення, розвиток себе та своєї діяльності: «В усіх науках та мистецтвах плодом є правильна практика» (Сковорода, 2005а, т. 1, с. 442), «Знаходь годину і щоденно потроху, але обов'язково саме щоденно, підкидай в душу, як у шлунок, слово або вислів і немов до вогню підкидай потроху поживи, щоб душа живилась і росла, а не пригнічувалась ... Чим повільніше будеш вивчати, тим плодотворніше навчання. Повільна постійність

нагромаджує кількість, більшу від сподіваної» (Сковорода, 2005b, т. 2, с. 229). Г. Сковорода підтримував ідею наочності у навчанні, високо цінував безпосередні спостереження над предметами і явищами дійсності. Він радив педагогам проводити екскурсії-прогулянки на природу, вести унаочнені бесіди з природознавства та інших дисциплін, уміло застосовувати метод вправ (Рудь, 2017, с. 3-6). У філософії Г. Сковороди мала місце ідея перетворення праці із засобу до життя в першочергову життєву потребу – реалізацію таланту, творчих здібностей і обдарувань; при цьому він вбачав, що для щасливого життя людина має пізнати саму себе, свої здібності і виробити відповідний своїй природі спосіб життя. Справжнє щастя – у вільній праці за покликанням, «душу веселит сродное дѣланіе», – підкреслював філософ (Шинкарук, Іванько, 1973, с. 42).

Роздуми Г. Сковороди про національну освіту і виховання стали тим підґрунтям, на якому нині розвиваються ідеї сучасних наук про освіту та виявились пророчими щодо її реформування. Навчання впродовж життя визначено однією із десяти ключових компетентностей у концепції Нової української школи відповідно до «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006) (Грищенко, 2016, с. 10-11).

Зміст художньо-практичної діяльності має історичний характер, адже визначається цілями й завданнями системи освіти на кожному етапі розвитку суспільства; саме тому обрана для дослідження проблема потребує аналізу передумов розвитку технологічної та мистецької освіти на території України, спираючись на археологічні знахідки та історичні джерела. Крім того, необхідно прослідкувати наслідки впливу сусідніх дружніх та загарбницьких держав на хід навчання образотворчості й ремесел, загальнообов'язковість трудового виховання дітей, дослідити його гендерний аспект; введення означених напрямів підготовки у початкову й середню шкільну освіту, їхні трансформації у процесі суспільно-політичних і соціальних змін; відмінності змісту й методик викладання у залежності від часу та державного устрою на території України.

Виникнення традиції передачі художньо-практичного досвіду сягає глибини віків, коли ремесло відокремилось від землеробства. Свідченням цього є знайдена в 2006 р. у Кам'янці-Подільському ливарна майстерня, яку науковці датують 3800-3600 рр. до н. е. За словами автора відкриття Д. Черновола, вперше в Україні виявлено металообробну майстерню трипільської культури, поселення шипинецької групи пізнього періоду. У розкопі на майданчику знаходяться три фрагменти тігелів, знайдено шість фрагментів мідних пластин, мідний шлак та кістки, на яких є сліди міді (Історична правда, 2016). Інші історичні артефакти, знайдені на території сучасної України, дозволяють стверджувати, що створення декоративно-оздоблених речей було поширеним ще з трипільських та скіфських часів. Підтвердженням цьому слугує археологічна знахідка Б. Мозолевського – золота пектораль скіфського царя IV ст. до н. е. та інші прикраси (Русяєва, 1998). Високий рівень художнього оздоблення речей вказує на розвинуті навички і художній смак майстрів; імовірно технологія виготовлення передавалась шляхом залучення учнів-підмайстрів, які мали хист, до переймання досвіду.

За часів Київської Русі, крім домашнього навчання із запрошеними вчителями, яке могли дозволити собі тільки заможні громадяни, почали відкриватися перші школи для хлопчиків і дівчаток. Такі заклади було створено в 1086 р. у Києві онукою Ярослава Мудрого княжною Анною Всеволодівною при першому на Русі Андріївському жіночому монастирі і в Полоцьку княжною Предславою Святославною, в хрещенні Єфросинія, при Спасо-Преображенському монастирі. У них вчили дівчаток не лише грамоти (розуміння Закону Божого, письма), належного поведження, етикету, а й рукоділля: шити, гаптувати – прививали працелюбність, покірність, скромність, помірковану стриманість до допитливості, тобто допитливість не віталася. Готуючи учениць до мирського життя й очікуваних ролей майбутніх дружин, матерів і господинь дому, їм давали базові знання з арифметики, астрономії, філософії, риторики, навчали співу, танцям, грі на лютні чи клавесині (Пушкарёва, 1989, с. 28). Доступ до освіти при монастирях отримували переважно представниці привілейованих верств суспільства (Черчович, 2017). При цьому

хлопчики здебільшого мали можливість займатися військовою справою, торгівлею, бути спадковими ремісниками чи майстрами, або йти в учні за обраним профілем.

Існування кустарних майстерень у великих містах передбачало отримання навичок молодшими учнями та підмайстрами шляхом наслідування, копіювання і тиражування виробів, виконання нескладних підготовчих етапів у ході виготовлення предметів спеціалізації виробництва – проходження кожного процесу від простого до складного. Через потребу передачі досвіду дітей залучали до посильної праці із відносно раннього віку. Елементи теорії трудового виховання можна знайти у «Поученії Володимира Мономаха своїм дітям» (поч. XII ст.), де князь дає науку дітям: «а коли добре щось умієте – того не забувайте, а чого не вмієте – то учітесь» (Мишанич, & Махновець, 1989). Таким чином, у підростаючого покоління формувалась потреба у праці, творче ставлення до неї. Залучення юнацтва до реальних виробничих відносин розвивало ринкове (економічне) мислення, звичку до ручної праці, фізичні й технічні здібності, художньо-практичні вміння, мистецько-естетичне сприйняття предметів ужитку.

Трудове виховання та мистецьке навчання у Київській Русі сприяло поширенню ремесел, книжкової мініатюри, розвитку іконопису, фрескового розпису та мозаїки. Відомі руські іконописці Григорій та Алімпій, які творили в др. пол. XI – на поч. XII століття у Печерському монастирі, заснували київську школу іконопису (Горбач та ін., 1992). До початку українського книгодрукування книги були рукописними; переписуванням і художньо-графічним їх оформленням займались ченці та черниці у монастирях. У цей період дітей навчали не лише при церквах, монастирях, а й при благодійних установах, характерною рисою яких було поширення загального початкового навчання. Після його завершення випускники повинні були продовжувати освіту самостійно. В. Біднов підкреслював, що самостійне навчання в Україні стало традицією (заможні люди наймали дяків для домашнього навчання) і збереглося аж до подій 1917 р. (Закович та ін., 2007).

На західних землях, у Галичі, Володимир-Волинському, Холмі, пізніше – у Львові, справами освіти займалися князі, заможні бояри та купці. Перші школи

створювались також при церквах та монастирях, де вчителями були священники, ченці та дяки. За професійною орієнтацією школи були різні. Поширення набули школи для підготовки фахівців різних ремісничих справ із глибоким опануванням фаху. У Галицько-Волинському князівстві живопис досягнув високого рівня. Українське живописне мистецтво, як доводить академік Д. Айналов, виникло ще в дохристиянську добу. Істотний вплив на його розвиток справив стиль візантійського живопису, який панував у ті часи не лише в старокиївській державі, але й по всій Європі. Візантійський живопис, як відомо, виріс на ґрунті античного, котрий у своїй основі був реалістичним. Християнський живопис порвав із реалістичними традиціями і перейшов до стилізованої декоративності (Лазарович, 2008). На Галицько-Волинських землях розвивалося ювелірне мистецтво. Обробку дорогоцінних металів провадили на високому рівні, зокрема, використовувались такі технології – зернь, скань, чернь, карбування, інкрустація, тонке литво тощо (Богущий, 2007). Успішні торгово-ринкові відносини із близьким і далеким зарубіжжям призвели до затребуваності досвідчених ремісників.

У XIII–XIV століттях монголо-татарська навала зруйнувала розвинуті центри Київської Русі й уповільнила розвиток ремесел та мистецтва у східних слов'ян, «відкинувши» Русь на кілька століть назад (Закович та ін., 2007). Упродовж наступних двох століть українські землі опинилися в епіцентрі кривавих воєн з турками, татарами, поляками та іншими загарбниками.

До 1569 р. західні території українських земель перебували під владою Великого князівства Литовського, після 1569 р. – Польщі. В середині XVI ст. розпочалося піднесення української культури. Шкільна освіта розвивалась у той період, спираючись на давньоруську традицію, активно запозичуючи західноєвропейський досвід (Закович та ін., 2007). У боротьбі з полонізацією та католицизмом виникли братства, а при них братські школи. Членами таких братств були, серед інших, міські ремісники різного фаху: кушніри, кравці, купці та ін. У школах певну увагу приділяли трудовому вихованню, яке набуло форми самообслуговування. Підтвердження цьому знаходимо в статутах Львівської братської школи «Порядок шкільний» (1586 р.) і Луцької братської школи «Права

школи греко-латино-словесної артикули» (1624 р.): «Двох чи чотирьох хлопців, кожна неділю інших по черзі, потрібно призначати для збереження порядку, від чого жоден не зможе відмовитися, коли до нього надійде черга. Справою їх буде швидше прийти в школу, підмести школу, розпалити в печі і біля дверей сидіти, про всіх знати, хто виходить і входить», «зібравши багатьох, хвалять терпіння і пристойність родичів і його самого [учня, авт.], від чого і майстру велике задоволення, коли бачить учня свого не останнім» (Фоменко, 1988). У правилах прослідковуємо традицію чергування, систематичність, виховання старанності, акуратності, розвиток уважності, пам'яті, турботи про ближніх тощо.

У др. пол. XIV століття зміцнюється Московська держава, яка внаслідок воєн з Литвою забирає собі Сіверщину, оголошує себе спадкоємицею Києва. Над Україною нависла загроза з одного боку латинізації і спольщення, а з другого – омосковлення (Горбач та ін., 1992). Образотворче мистецтво продовжувало розвиватись на традиціях Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Ремісничі цехові організації – братства – мали очільника (цехмістра), яким міг бути тільки визнаний ремісник-майстер. Ті люди, що не були прийняті до складу майстрів, належали до челяді, головним чином учні, які мали досить довгий (по 3-7 років) вишкіл у майстрів (Горбач та ін., 1992). Після успішного закінчення початкової школи хлопчик мав змогу йти учнем у цехову організацію, продовжуючи навчання і підвищуючи свою майстерність.

В українському мистецтві др. пол. XVII століття чільне місце займає іконопис, світський портрет (у музейних колекціях зберігаються монументальні портрети Б. Хмельницького, визначних козацьких старшин, львівських братчиків) та графічне мистецтво, яке розвивали друкарні, що існували при Києво-Печерській Лаврі, Троїцько-Ільїнському монастирі в Чернігові та Успенському ставропігійному братстві у Львові, де сформувалась художня школа граверів, основоположником якої вважають О. Тарасевича; пізніше в гравюрах та малярстві славу здобули Г. Левицький та А. Козачківський (Горбач та ін., 1992).

В усіх місцевостях України, враховуючи наявність природного сировинного матеріалу та ужиткові потреби, розвивалися різні види художніх промислів:

народне керамічне мистецтво, різьба по дереву, килимарство, ткацтво, шитво і вишивання, ювелірне мистецтво (Горбач та ін., 1992). Поширення ярмаркування (у великих містах і селищах по кілька разів на рік) сприяло обмінові культурно-естетичним та технологічним досвідом між ремісниками, чії вироби мали «почерк майстра» й візуальну територіальну приналежність до певного населеного пункту або майстерні. Діти змалку жили в оточенні ергономічних та декоративно оздоблених ужиткових речей; статево-вікова диференціація була практично непомітною серед дітей до 5-6-річного віку. Перебуваючи в такому середовищі, вони на безсвідомому рівні вчилися відчувати колорит і композиційні закони орнаментів. Спостерігаючи за виробництвом – натуральним господарством, по мірі своїх сил та відповідно до статі, діти у віці від 7-8 до 10-12 років були залучені до господарсько-виробничих сфер – «хлопці більше понад двір, а дівчина – це в хаті». У дівчинки 7-8 років було вже відносно постійне коло обов'язків, пов'язане здебільшого з домашнім побутом, у 7-9 років мати починала вчити доньку шити і вишивати, караючи за невдачі (колола голкою пальці на «уроках» вишивання тощо). У віці 12-13 років дівчинка перебувала у повному розпорядженні матері та поділяючи із нею усю «жіночу» працю – жати, прясти, гребти сіно, товкти конопляне насіння тощо (Кісь, 1999, с. 51). Діти допомагали старшим у кустарному виробництві, вивчаючи символізм і глибинні значення елементів та відтінків, їх розміщення і сферу використання. Те, чого не виготовляли в сім'ї самостійно, доводилося купувати, тому досвід і технологічні особливості виготовлення необхідних предметів домашнього вжитку ретельно зберігалися у роду й передавався з покоління в покоління. Батьки, виявивши здібності у сина до іншої ремісничої справи, зазвичай у ранньому підлітковому віці відправляли його за плату до майстра переймати досвід. Дівчатка, особливо в сільській місцевості, готували собі тканий, шитий, вишитий посаг, збираючись на зимові вечорниці, оскільки літній час був присвячений догляду за домашніми тваринами та садово-городнім роботам. Хлопчикам змалку надавали більше автономії у «позасімейній» активності, тоді як до дівчат висували підвищені вимоги в «домашній сфері». Це пояснюється різними цілями соціалізації кожної статі: дівчат готували до суто

«жіночих» соціальних ролей, виконання яких відбувалося переважно в межах дому (обійстя), тоді як чоловічі ролі передбачали також і позасімейну громадську активність. Трудовий внесок дітей (і, зокрема, дівчат) у сімейне господарство був настільки вагомим, що у деяких регіонах (Гуцульщина, Полісся) батьки позбавляли їх можливості навчатися у школі, вважаючи за доцільніше витратити цей час на виконання відповідних робіт – виконання призначеної «денної норми» у прядінні чи вишиванні, від виконання якої залежав дозвіл на відпочинок чи розваги (Кісь, 1999, с. 50-51).

У XVIII ст. в Російській імперії набула розвитку теорія трудового навчання, яку розробляли М. Ломоносов, М. Новіков (Николай Новиков), О. Радіщев (Александр Радищев) та ін.; ця теорія поширювалась і на підлеглі українські землі. Ревізійні полкові книги свідчать, що у 1740-1748 рр. на території сімох полків старої України – Ніжинського, Лубенського, Чернігівського, Переяславського та інших – було 866 шкіл. У 1765 р. при Смольному інституті в Петербурзі відкрили навчально-виховний заклад для дівчат недворянських станів (при цьому кріпачок до навчання не допускали), де їх забезпечували базовою освітою і навчали вести домашнє господарство.

У Галичині освіта українців зазнавала утисків від австрійського уряду. Хоча у 1781 р. цісар Йосиф II посприяв розвитку початкового і середнього шкільництва, наказавши заснувати й утримувати народні школи скрізь, де було близько сотні дітей, проте Успенське ставропігійське братство занепало, а у 1788 р. було ліквідоване разом із братською школою (Горбач та ін., 1992).

Патріархальний устрій тогочасного суспільства перешкоджав гендерно врівноваженому навчанню дітей, тому дівчатка мали змогу отримувати лише домашню освіту, і лише дворянки, досягнувши відповідного віку, могли вчитися в інститутах шляхетних дівчат (на територіях, підпорядкованих Російській імперії), де до переліку предметів були обов'язково включені малювання, рукоділля і домоведення (Черчович, 2017).

Середина XVIII ст. на теренах Українських земель відзначена постаттю згаданого вище мандрівного філософа Г. Сковороди, чия педагогічна теорія

базувалася на тому, що людське щастя полягає у «сродній» праці, тобто такій, до якої людина має природні дані і схильності. Трудове виховання Г. Сковорода радив починати з дитинства, при цьому його бачення дворянсько-поміщицького виховання трактувалося як формування нероб і трутнів (Шинкарук, & Іванько, 1973, с. 11-57).

Через реформи, викликані потребами нового індустріального суспільства, у 1850-1870-х рр. відкрилися перші безстанові жіночі школи – середні навчальні заклади для дівчат, проміжні освітні заклади між початковими школами і гімназіями, призначені «для тих дівчат, які через суспільне й матеріальне становище батьків не потребують гімназійної чи інститутської освіти й, отримавши початкову загальну освіту, бажають присвятити себе вивченню ремесел у професійних школах» (Тронько, 2014). У Галичині та Буковині, які на той час перебували під владою Австро-Угорщини, перші ліцеї для дівчат було відкрито з 1890-х рр. (Богачевська, 1995, с. 102), а жіночі вчительські семінарії прирівнювалися до категорії середніх шкіл через популярність, чотирирічний термін навчання та їхню вагому роль в освітній системі (Черчович, 2017).

«Мета трудової підготовки дівчат завжди віддзеркалювала ідеологію та рівень суспільно-економічного розвитку нашої держави відповідного періоду», – доводить у своїх дослідженнях Н. Слюсаренко (Слюсаренко, 2011, с. 272). Вона вказує на те, що до XIX століття дівчат готували до ролі домогосподарки, але починаючи з др. пол. XX століття, завдяки можливості отримувати освіту на рівні з хлопцями та організації в школах трудової підготовки, ситуація поступово змінилася. У загальноосвітніх школах трудову підготовку дівчат здійснювали на уроках рукоділля, садівництва, городництва, килимарства, домоводства та ін., а також у позаурочній та позашкільній діяльності. Спираючись на дослідження О. Кісь «Жінка в українській селянській сім'ї другої половини XIX – початку XX століття: гендерні аспекти», Н. Слюсаренко відзначає, що для кожного віку дівчат було визначено свої види робіт, їх інтенсивність та складність (Слюсаренко, 2011).

Після скасування кріпацтва і ліберальних реформ 1860-х рр. у Російській імперії дівчата здобули можливість навчатися в початковій школі спільно з

хлопцями; у 1872 р. закон про обов'язкову трирічну освіту для дівчат ухвалили в Австро-Угорщині. Проте, через непопулярність освіти для сільських дівчат, нав'язану переконанням про її меншу доцільність, порівняно з хлопцями, серед учнів початкових шкіл Російської імперії станом на 1880 р. дівчат було лише 20,7%. Батьки нерідко позбавляли доньку права на освіту, бо за той час дівчина могла виконати певну роботу по господарству (Смоляр, 1998, с. 42). Така ситуація спричинила критичну кількість неписьменних дівчат і жінок.

Із плином часу, внаслідок пришвидшення темпу життя, економічних і культурних викликів, народна освіта перетворювалась із привілею на потребу. Початок ХХ ст., ознаменований утворенням радянської держави, відкрив усім бажаючим рівний доступ до загальної початкової, середньої та вищої освіти. Завдання, які постали перед учнем – не лише оволодіти грамотою, математично-природничими дисциплінами, але, в першу чергу, бути вмотивованим трудівником, активним носієм комуністичних ідей, готовим до роботи на індустріальному чи сільськогосподарському виробництві. Створення масової школи із класно-урочною системою передачі знань, де навички здобувалися багаторазовим повтором конкретної операції, було зорієнтоване на «середнього учня». Навчальні плани та програми трудового навчання розробляли так, щоб уникнути будь-яких відхилень від нормативної поведінки; у дітей формувалося фрагментарне сприйняття дійсності, що не сприяло їхній загальноосвітній підготовці (Мачача, 2010, с. 18). Проте системність, наступність та поступове ускладнення завдань у вивченні тем із образотворчого мистецтва, відображені в підручниках того часу, вказує на ґрунтовний академічний підхід. Виховання художньо-естетичного смаку, хоча й було пронизане ідейним змістом партійного укладу, базувалося на класичній традиції малювання. Також позитивним було те, що трудове навчання підсилювалося знаннями із креслення – обов'язкового предмету, який розвиває просторове та інженерне мислення, незамінного у методі проєктів, який активно впроваджується в сучасну освітню практику. Крім трудового виховання та навчання, здійснювали ознайомлення учнів із загальнолюдськими культурними цінностями – вивчення історії, традицій,

народного фольклору, промислів не лише свого народу, але й інших, розширювало межі учнівського пізнання.

Ситуацію в країні у 20-30-і роки ХХ століття ускладнювала періодична поява безпритульних і неповнолітніх правопорушників на території Української РСР. Один із засновників системи дитячо-підліткового виховання зі світовим ім'ям А. Макаренко здійснив унікальний педагогічний дослід масового перевиховання дітей-правопорушників у трудовій колонії імені Максима Горького на Полтавщині та в Харківській трудовій комуні імені Ф. Е. Дзержинського; його методика колективного трудового навчання спиралася на принцип відносин відповідальної залежності, єдності, взаємоповаги. Вихованці працювали в деревообробній майстерні, кузні, виготовляючи знаряддя спочатку для власних господарських потреб, а потім на обмін та продаж. Різні види трудової діяльності школярів розвивали в них трудові вміння і навички та вольові якості (Титаренко, 2020, с. 129).

Педагогічна система А. Макаренка відзначається складною сукупністю ідей і практичних рішень, які, виховуючи колективне, не нівелюють індивідуального. Проте глибинний аналіз різних життєвих ситуацій, представлений у виданні «Книга для батьків» (Макаренко, 1980), засвідчує важливість сімейного і трудового виховання громадянина суспільства власним прикладом. Автор засуджує дорадянський підхід виховання у «буржуазній сім'ї» – відокремлення дитинства від грошей, тобто втаємничення фінансових джерел сімейних статків, відсутність розрахунків, планування доходів і витрат, сімейних нарад, вказуючи на прикладах, як без моральних напружень ставитись до грошей (Макаренко, 1980, с. 54-67).

Радянський період історії української освіти відзначений постаттю відомого педагога-гуманіста В. Сухомлинського. У своїй «педагогічній лабораторії» він ставив і успішно розв'язував проблему формування національного й естетичного світогляду учнів, розвивав філософські погляди у дітей з раннього віку, навчав осмислювати світ через спостереження краси природи, народну мудрість, моральні цінності. Всебічний розвиток особистості як найвищої цінності В. Сухомлинський розглядав у контексті інтелектуальної, трудової, моральної, естетичної, фізичної діяльності. Однією із його оригінальних форм навчання та виховання було

впровадження «уроків мислення», на яких в атмосфері співробітництва й творчості учні прагнули зрозуміти побачене, встановити причинно-наслідкові зв'язки. В. Сухомлинський вводив дітей в оточуючий їх світ так, щоб вони щоденно самі робили нові відкриття, «щоб кожен крок був мандрівкою до витоків мислення і мовлення – до чарівної краси природи» (Сухомлинський, 1987, с. 36). Педагог турбувався про те, щоб кожен його вихованець зростав мудрим мислителем та дослідником, щоб кожен крок пізнання облагороджував серце і гартував волю. В. Сухомлинський був переконаний, що дитина мислить образами – наприклад, слухаючи розповідь учителя про подорож краплі води, учень малює в своїй уяві і сріблясті хвилі ранкового туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші в його уявленні ці картини, тим глибше осмислює він закономірності природи. Ніжні, чутливі нейрони його мозку ще не окріпли, їх треба розвивати, посилювати. Саме тому ключовою рекомендацією було навчання серед наочних образів, перед усім, серед природи, щоб не перенавантажувати дітей словесною інформацією, а дати можливість вбирати, систематизувати, співставляти і опрацьовувати її візуально. Він застерігав учителів від перетворення дітей у пасивний об'єкт сприйняття слів, щоб школа не позбавляла дітей дитячих радощів, не перетворювалось у в нудне навчання. І разом із тим, щоб школа не перетворилась у безкінечну, зовні захоплюючу, але пусту гру. Кожен день мав збагачувати розум, почуття, волю дітей. Цінним у практиці В. Сухомлинського є те, що він підлаштовувався під групу дітей, не створюючи детального плану: що і в який день говорити учням, куди їх вести. Життя його школи розвивалась від ідеї, котра його надихала: дитина від природи – допитливий дослідник, відкривач світу. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини (Сухомлинський, 1987, с. 34-39).

У своїй праці «Рождение гражданина» (Сухомлинський, 1987) педагог обґрунтовує важливість звички трудитися, розумового, емоційного та естетичного виховання і навчання, самодисципліни, відповідальності у формуванні достойного громадянина, вважаючи творчість могутнім стимулом духовного життя.

Г. Сковорода, В. Сухомлинський, А. Макаренко – це світочі української думки; саме педагогічну новизну їхніх поглядів та досвід використовують за кордоном. До прикладу, крім українського, радянського, російського макаренкознавства існує також макаренкознавство країн східної і західної Європи, США, Японії (Окса, 2017). Адаптація поглядів видатних вітчизняних педагогів до сучасних реалій та активне впровадження їхніх ідей у процес реформування вітчизняної освіти може стати однією з умов ефективного розвитку держави.

Дві світові війни, голодомори, терор та репресії трагічно позначилися на українському суспільстві. Через втрату духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20-х і 30-х рр. ХХ ст. – національної інтелігенції (Розстріляне відродження) та вимушеної еміграції тих, кому це вдалося, – незалежна Україна вимушено стала спадкоємицею освітніх принципів СРСР. Перший Закон «Про освіту» було прийнято 23 травня 1991 р. («Закон України «Про освіту», 1991), разом із Державною національною програмою «Освіта» («Постанова Про Державну національну програму», 1993) це стало базою для реформ та змін, у руслі яких реалізуємо проблему дослідження.

1.2. Зарубіжний досвід організації художньо-практичної діяльності дітей

Останнім часом в Україні інтенсивно розвивається порівняльна педагогіка, яка вивчає, аналізує, зіставляє, оцінює теорію і практику навчально-виховної роботи в різних країнах світу, узагальнює їхній позитивний педагогічний досвід, визначає перспективи розвитку національної освіти й виховання. Дослідження порівняльної педагогіки актуальні в умовах реформування системи освіти в Україні та її інтеграції у європейський і світовий простір. Виявлення специфіки систем шкільного навчання в успішних державах дозволяє виокремити передові ідеї, інновації, котрі в поєднанні з вітчизняними досягненнями формують якісні освітньо-виховні моделі, зокрема стосовно художньо-практичної діяльності дітей.

Аналіз нами різнопланових літературних джерел свідчить, що в освітніх колах сучасності сформувався стереотип, що показники найкращої середньої освіти концентровані в США та Європі. Рівняємось на Захід, але статистика свідчить, що треба брати приклад зі Сходу. Результати спостережень Bloomberg, ESS, PISA

допомогли визначити, досвід яких країн вартий уваги у рамках розв'язання завдань дисертації. За результатами PISA у 2015 р. Сінгапур було визначено лідером освітнього рейтингу серед 72-х країн-учасниць дослідження, що проводиться раз на три роки за ініціативи ОЕСР. Наступними розташувались Японія, Естонія, Тайпер (Китай), Фінляндія та Канада («Singapore tops»; «PISA 2015 Results»). Тоді основний фокус було зосереджено на природничих науках, змагалися 540 тисяч школярів 15-річного віку («PISA оголосило», 2016). Україна вперше долучилася до Програми міжнародного оцінювання учнів у 2016 р., також взяла участь в оцінюванні у 2018 р.; основну увагу було сфокусовано на дослідженні читання, та глобальної компетентності. Станом на 2018 р. PISA-2021 визначила провідною галуззю дослідження математичну грамотність, а додатковою інноваційною галуззю – креативне мислення («PISA-2018: Україна», 2020). Проте дослідження вимушено перенесене на 2022 р. у зв'язку зі світовою пандемією COVID-19 («Дослідження PISA», 2020).

За даними рейтингу агенції Bloomberg («The Bloomberg»), Південна Корея і Японія очолюють список за шістьма показниками, які сприяють інноваціям. Для Сінгапуру, Японії та Південної Кореї спільною рисою є лідирування в міжнародних порівняльних рейтингах освітньої системи завдяки культурній традиції поваги до освіти. Вивчення художньо-практичних дисциплін у означених країнах здійснюється з урахуванням національної свідомості. Практичні навички, які отримують учні на уроках, розвивають креативність і вміння вирішувати проблеми, готуючи школярів до майбутнього життя (Алишев, Гильмутдинов, 2010). Якщо вітчизняне виховання спрямоване на ідеали (Кулішенко, 2011), то в Японії головне завдання – практична підготовка до життя (Павлова, 2014).

Для порівняння передумов, які посприяли найкращим результатам у світових рейтингах, а також для зіставлення спільних та відмінних чинників успішної навчальної діяльності учнів середньої школи та формування художньо-практичної компетентності особистості було обрано такі країни: Сінгапур, Японія, Південна Корея, Німеччина, Франція, Великобританія, Фінляндія (додаток Д). У додатку наведено перелік ключових освітніх реформ, прийнятих

законів і впроваджених програм, які позитивно вплинули на галузь мистецтва у загальноосвітніх школах цих держав, названо допоміжні аспекти – утворення тематичних товариств, видання спеціальної літератури тощо.

Ефективний стиль навчання у *Сінгапурі*, коли вчителі зосереджуються на тому, щоб кожен їхній учень ретельно пройшов навчальний план перед тим, як рухатись далі, передбачає викладання тем набагато вужче, але глибше. Велике значення має підготовка вчителів спеціальних мистецтв. Мистецтво у шкільну програму запровадив Р. Уокер (Richard Walker) із 1937 р. (Walker, Buck, 2007). Проте у 1981 р. комітет, який очолював Хо Ке Леон (Ho Kah Leong / 何家), переглянув викладання художніх дисциплін у сінгапурських школах і рекомендував включити в освітню програму дизайн та навчання місцевих мистецтв. Крім того, було прийнято рішення створити спеціалізований художній предмет, названий факультативною програмою з мистецтв (AEP), для забезпечення потреб більш здібних учнів; сформувати групи талановитих дітей, які будуть сприяти розвитку естетики і творчості у суспільстві; встановити стандарти для наслідування програми іншими школами. Запровадження курсу відбувалось поступово. Заняття мали проходити мінімум шість разів на тиждень для учнів середньої школи, які пройшли відбір після початкової школи, заповнили анкети і виконали три завдання, спрямовані на перевірку навичок та здібностей: візуальна пам'ять, точність у спостереженні, рівень розвитку навичок малювання, швидкість і ритм, творчі ідеї, креативне використання середовища, чутливість, конструктивні здібності, інтерес до мистецтва. Не зважаючи на зацікавленість у заняттях мистецтвом, керівництво програми (AEP) вказувало на досягнення додаткової мети – акуратності, впорядкованості й систематичності в поведінці учнів, формування практичних звичок (Nickman, 2008). Упроваджена програма сприяла підвищенню стандартів сінгапурської освіти та формуванню в учнів художньо-практичної компетентності завдяки культурній неоднорідності, збагаченню та урізноманітненню художніх традицій, впливаючи на загальне сприйняття мистецтва суспільством (Маєвська, 2018b).

Під впливом Китаю, де ключовим аспектом є техніка виконання, а не унікальність та оригінальність, у школах Сінгапуру на типових уроках з мистецтва учні наслідують учителя і покроково копіюють його приклад (Nickman, 2008). Х. Гарднер (Howard Earl Gardner) підкреслював, що навички «використання власних почуттів» могли б вважатися основними (Gardner, 1989, с. 92). Модель навчання, де вчитель образотворчого мистецтва – професійний художник, є результатом ідеї про те, що всі діти є художниками, а наставники просто створюють сприятливі умови, в яких учні будуть розвивати свою творчість. Часто трапляється, що вчитель образотворчого мистецтва сам є художником, який навчає, а не педагогом, чия спеціалізація – образотворче мистецтво. Зрозуміло, що не всі школярі стануть художниками чи дизайнерами, але всі будуть споживачами мистецтва; тому, крім практичних навичок, дітей навчають естетичному сприйняттю, історії мистецтва та мистецтвознавства під загальною назвою дисципліни «Загальне навчання мистецтвам» (DBAE).

Подальші кроки розвитку художньої освіти в Сінгапурі сприяли поширенню ідеї про освіту впродовж життя, звівши престижність занять мистецькою та інноваційною діяльністю до високого рівня. Уряду вдалося створити імідж освітньої системи як однієї з найбільш інноваційних і престижних сфер, у якій цікаво працювати й комфортно навчатися (Алишев, & Гильмутдинов, 2010, с. 245).

Для якісного реформування вітчизняної освіти варто виділити низку ключових аспектів із досвіду Сінгапуру, які доступні для впровадження в Україні, а саме: обов'язкова художня освіта для дітей до 14 років; ранній конкурсний відбір здібних та цілеспрямованих учнів до класів із поглибленим вивченням основ дизайну та опануванням місцевих промислів; понад шість годин занять художньо-практичною діяльністю на тиждень. Відбір забезпечить формування зацікавлених і вмотивованих груп із талановитих дітей, які в майбутньому зможуть гідно представляючи державу на міжнародному рівні в галузі мистецтва і дизайну; таким чином, престижність занять творчістю та якість художньої освіти підвищиться. Крім того, важливо диференційовано розвивати індивідуальні здібності учнів із різними освітніми потребами, орієнтуючись не на середній чи

низький рівень, а на високий. Запровадження у вітчизняну освіту традиції преміювання на національному рівні вчителів – авторів власних навчальних програм, майстер-класів, методик та семінарів, а також прибуткова монетизація результатів свого педагогічного досвіду уможливить фінансування шкільних виробництв. Спільна активна трудова діяльність учнів, вміння оцінити здобутий результат, часозатрати, вартість ідеї та матеріалів допоможуть підвищити рівень впевненості в собі кожного учасника виробничого процесу, що сприятиме зміцненню колективу та якісному обміну знаннями. Саме такі принципи використовував у своїй практиці А. Макаренко, працюючи в ускладнених умовах із різновіковою групою дітей; при цьому йому вдалося здійснити успішну трансформацію свідомості підопічних, здобувши світове визнання своїх методів навчання, виховання та перевиховання дітей і підлітків.

У контексті вивчення досягнень передової педагогіки щодо художньо-практичної діяльності дітей особливу цінність має *досвід Японії*, специфіка якого зумовлена національними особливостями соціально-економічної і культурної природи японців. Освіта в Японії – це культ, підтримуваний родиною, суспільством і державою. Здійснення реформ відповідно до викликів часу, виховання поваги до вчителя дали змогу країні зайняти передові позиції в економічній, технологічній, мистецькій галузях. «Потрібна шліфовка почуттів, але вона не досягається просто так, без зусиль» (Такада Мотому, 1977).

Підходи до художньо-практичної діяльності в цій країні ґрунтуються на ідеї здатності кожної людини відчувати красу. Навчальний план дуже щільний. Починаючи з молодших груп дитячого садка діти вчаться красиво писати ієрогліфи, відкриваючи принцип художнього узагальнення, символізації, що веде від живого предмета до його позначення. Каліграфічне письмо (書道 – сьодо) розвиває бездоганне відчуття пропорцій, динаміки, руху, здатність цінувати простоту й вишуканість лінії (Волинець, 2002, с. 28). Опановуючи каліграфію, японські школярі освоюють прийоми традиційного живописного мистецтва, при цьому виховується смак до лаконічного вираження сутності, що відмовляється від зайвих подробиць, які обтяжують рух думки, виробляється розуміння принципу

побудови художньої форми; грань між процесами письма та малювання поступово зникає, тому після набуття необхідних механічних навичок дитина вже не пише, а малює пензлем.

У початковій і молодшій середній японській школі (6 років навчання і 3 роки відповідно) дисципліни «Ручна праця» й «Образотворче мистецтво» включають знайомство з образотворчим та всіма видами ужиткового мистецтва – на що відводиться по дві години на тиждень, у старшій середній школі вищого рівня (3 роки навчання) – по шість годин, причому учень повинен обрати не менше двох із чотирьох запропонованих дисциплін: музика, ієрогліфіка, образотворче мистецтво, дизайн («Демографія Японії. 4. Освіта»; Троєльнікова, 2010, с. 84). Крім занять у класі, школярі відвідують гуртки, приватні заняття в платних школах (塾 – дзюку) з художньої творчості, де поглиблюють свої знання, готуються до іспитів, дізнаються про символічну й філософську сутність ікебани, живопису Сумі-Е, ієрогліфічної каліграфії, орігамі, кераміки та ін. За допомогою такої діяльності виховується специфічне ставлення до матеріалу, уміння підкреслити його природну сутність, учні вчаться співпрацювати в колективі, цінувати власну працю, та старання інших.

Методи навчання в японській школі переважно репродуктивні, немає творчих, проблемних, пошукових. Усі діти виконують те, що демонструє учитель. Особливої уваги надають естетичному вихованню (Павлова, 2014). Діти можуть малювати не лише натюрморти в приміщенні, але й пейзажі з природи у парках. Значна увага приділяється розвитку колірної чутливості зору. Вважається, що тонке сприйняття кольорів, уміння гармонійно їх поєднувати сприяє розвитку «художнього» рівня культури праці в усіх сферах, збагачує світобачення, розвиває емоційність особистості та її здатність відчувати найтонші кольорові й емоційні нюанси, стани й настрої, що зумовлені впливом кольорів та їх відтінків. Дошкільник у дитячому садку знайомиться з палітрою в 25 відтінків кольорів, другокласник повинен уміти користуватися фарбами 36 відтінків і знати їх назви (Максимюк, 2005, с. 470). Дітей навчають не лише кольорознавства, але й монохромного живопису – малювання тушшю (墨絵 – сумі-е) із врівноваженими

лініями, плямами, спираючись на каліграфічне письмо, при цьому розкривається гра світла й тіні на предметах, але не контур. Поширеними зображеннями є гілки бамбуку, цвіт сливи, квіти хризантеми і півонії, журавлі, хвойні дерева, гори. Велике значення для формування художньо-практичної компетентності має тематична література (журнали, енциклопедії, довідкові посібники), які сприяють поширенню знань про історію та художні традиції різних видів і жанрів мистецтв.

Специфічними видами творчості японських школярів є складання різних фігурок з паперу – орігамі (折り紙) та кірігамі (切り紙). Учні починають опановувати техніку орігамі з базових традиційних форм, в основі яких «журавлик» і «паперовий змія». Хороші результати дає форма навчання, коли за власним сценарієм з одного аркуша паперу послідовно виконуються всі персонажі й необхідні предмети. Склавши одну фігуру, діти розбирають її, а потім з цього ж листка складають іншу. При виконанні орігамі будується своєрідний алгоритм діяльності, за якої дитина, часто навіть без допомоги вчителя, фіксує увагу на кожному етапі роботи, прагнучи усвідомити всю знакову систему. Відзначаємо ще одну з особливостей орігамі – оборотність процесу складання (після виготовлення виробу, його можна розібрати до початкового вигляду – аркуша, що залишиться із лініями згинів, але без пошкоджень), яка передбачає також оборотність розумової діяльності, тобто побудову логічних зв'язків від загального до детального із можливістю узагальнювати деталізоване. Відмінністю кірігамі є використання ножиць – вирізання силуету зображення із подальшим складанням, також без застосування клею («Кірігамі»). Захоплення орігамі й кірігамі допомагає розвивати спостережливість, пам'ять, просторову уяву.

Отже, роль традиційних мистецтв в японській дизайн-освіті надзвичайно велика (Маєвська, 2017d, 2017g, 2017h, 2018b, 2018f). Багатство ідей щодо формування естетичної культури особистості засобами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва зберігає культурні цінності, виховує художній смак та естетичну свідомість. Існуюча практика залучення найширших мас в художню діяльність, як і спеціальна система виховання створює міцну культурну платформу. Колективні милування, свята, конкурси, групове виховання – все це

становить поглиблено-споглядальний шлях розвитку особистості. Основну роль у цьому процесі відіграє загальноосвітня школа.

Цінним досвідом системи японської середньої освіти варто збагатити вітчизняну, а саме: збільшити кількість навчальних годин на заняття творчою діяльністю; активно вводити пленерну практику, починаючи з раннього шкільного віку для закріплення кругового зв'язку «бачу-думаю-зображую»; запровадити курси з каліграфії для тренування усвідомленої координації рухів руки та інструментів; підвищити якість підготовки педагогів (готувати здібних, творчих педагогів-професіоналів; упровадити бонуси та спеціальні заохочення для видатних учителів; здійснювати сертифікацію вчителів кожні 10 років); поширювати у вільному доступі навчальні періодичні видання для дітей шкільного віку із теоретико-практичним змістом у напрямках мистецтва, традиційних народних промислів, дизайну; залучати до освітнього процесу місцевих майстрів народного мистецтва (додаток Д). Колективне споглядання різних явищ природи на шкільних заняттях в Україні (у Японії це відбувається у періоди повного і нового місяця, цвітіння сакури, яблуні, сливи), відзначення традиційних свят допоможе підвищити загальний культурний рівень учнів, сформувати в них естетичне сприйняття свого оточення, виховати шанобливе ставлення до вітчизняних культурно-історичних цінностей, розвинути екологічне мислення. Такий підхід був перевірений у свій час на практиці й у гуманістичній педагогічній діяльності В. Сухомлинського на уроках під відкритим небом у «Школі радості» (Сухомлинський, 1987, с. 34-52).

Формування відповідальності учнів у здобутті знань, починаючи з початкової і закінчуючи вищою школою у *Республіці Корея* відзначив Кан Ден Сік (Kang Den Sik / 강덴식) на конференції у березні 2007 р. в Україні. Багатовікова традиція, в якій навчання відіграє центральну роль, пов'язана з конфуціанством. Отримання знань стало не лише засобом особистого самовдосконалення, але й способом досягнення статусу і влади. Через незадоволення жителів країни навчальними обмеженнями у період окупаційного режиму Японії, що перешкождали економічному прогресу й напяму дорівнювали званню та статусу особи (тобто, ранг і посада повністю залежали від

доступності, рівня та якості отриманої освіти), після закінчення Другої світової війни було запроваджено єдине базове навчання, яке усувало різку диспропорцію між регіонами і соціальними групами (Seth, 2012, с. 15).

Гонитва за високими результатами в освіті спричинила «освітню лихоманку», що у свою чергу призвело до перевтоми дітей завищеними обсягами навчальної інформації, із цієї причини збільшилась кількість самогубств. Період оцінювання у кінці року називається «екзаменаційним пеклом», бо школярі проводять на уроках та позакласних заняттях по 16-18 годин на добу. У Кореї формують класи із великою кількістю учнів (50-60 дітей), проте незаперечний авторитет учителя, підкріплений впливом батьків, допомагає уникнути проблем із дисципліною. Багато середніх шкіл окремо розділяють навчання хлопчиків і дівчаток. У корейській школі регулярно складають рейтинг учнів, і дуже важливо лідирувати в ньому. Корейські батьки влаштовують дітей на додаткові загальнодоступні курси з мистецтва, малювання, музики, каліграфії, англійської мови («Психологіс»). За статистикою, кожні дев'ять із десяти дітей беруть додатково приватні уроки. Жорсткий тиск на дитину, яка з раннього віку повинна відповідати пропонованим вимогам, розвиває слухняність, але ослаблює здатність до оригінальних рішень. Традиційно, у країнах Далекосхідного регіону було не прийнято вчити дівчаток секретів домашніх справ або ремесел, у протизагаду цьому дівчаток рано віддавали заміж і вони вчилися всьому в своїх нових сім'ях. Кожній дитині з малих років передусім прищеплювали повагу до батьків, шанобливе ставлення до праці.

У таблиці 1.1 нами систематизовано параметри досвіду розглянутих країн Далекосхідного регіону, що впливають на формування в учнів навичок художньо-практичної діяльності (Маєвська, 2018b), а саме: велика кількість навчальних годин на обов'язкові дисципліни художнього циклу, які учень бере із переліку запропонованих; щорічне оновлення навчально-методичного забезпечення і належне державне фінансування освітньої галузі; ефективного використання технологій, висококваліфіковані, вмотивовані та націлені на успішний результат навчання дітей педагоги-митці; рейтинговий підхід у оцінюванні; повага до

національних цінностей, культури та шанобливе ставлення до особистості вчителя та процесу навчання. Загальною спільною рисою для передових країн є вчасне й ефективно здійснення реформ освітньої системи урядами держав, залучення інвестицій в художню освіту (додаток Д).

Завдяки популярності ідеї про необхідність здобуття знань у Південній Кореї працює багато шкіл, де навчаються сім днів на тиждень. Поширеним є материнський контроль за дітьми, оскільки жінки у Кореї або не працюють, або на роботі не повний робочий день (Варовой, 2017). Країна за короткий час здійснила перетворення від малоосвіченої до передової держави.

Таблиця 1.1

Параметри, які впливають на формування в учнів навичок художньо-практичної діяльності в країнах Далекосхідного регіону

<i>Сінгапур</i>	<i>Японія</i>	<i>Республіка Корея</i>
Розроблена нова програма навчання мистецтву	Належне фінансування освітньої галузі	Щорічне оновлення методології викладання, навчальних матеріалів
Інвестиції в художню й технологічну освіту		
Створення додаткових факультативів з мистецтв	Варіативність гуртків і додаткових курсів	Додаткові приватні уроки
Висококваліфіковані педагоги-митці	Залучення авторитетних літніх людей до викладання	Високий рівень самовмотивованості у навчанні
Включення у навчальну програму дизайну та навчання місцевих мистецтв	Виділення від 2 до 6 навчальних годин на тиждень на предмети художнього циклу	Важливу роль відіграє авторитетність навчального закладу освіти
Культурна різноманітність	Ранній розвиток художніх навичок	Використання передових технологій
Наслідкування вчителя на уроці	Вибірковість предметів художнього циклу (не менше двох із переліку)	Переважно відсутність домашніх завдань
Доступність і обов'язковість вивчення мистецтва і технологій	Репродуктивні методи навчання, важливі для алгоритмізування діяльності	Ініційоване батьками й підтримане дітьми цілеспрямоване прагнення досягти успіху

Таким чином, досвід східних країн може бути значущим для України в розробленні концепції подальшого реформування системи освіти. Проте не все

варто переймати. Велике перенавантаження учнів шкільними дисциплінами, позакласними додатковими заняттями може спровокувати стреси та хвороби, і довести дітей до крайнощів (наприклад – самогубства у Японії та Кореї під час «екзаменаційного пекла», аналогом якого в Україні віднедавна стало ЗНО).

На відміну від розглянутих систем освіти країн Далекосхідного регіону, у державах Центральної та Західної Європи значної уваги надають інтеграції різних видів ремесел із образотворчим мистецтвом.

Федеративна Республіка Німеччина має традиційну систему образотворчої освіти, що поєднується з технологіями. Питання культури та освіти відносять до компетенції земель, яких у цій країні 16, тому умови та програми навчання в різних землях істотно відрізняються. Історично склалося, що навчання у німецьких школах поділялося на ремісниче (фахове) і народне (загальноосвітнє). В обох типах шкіл учні займалися практичною діяльністю, але в ремісничих школах основним було оволодіння конкретною спеціальністю (прототип профтехосвіти), а в народних мала впроваджуватися творча праця учнів відповідно до їх вікових особливостей (додаток Д) (Абашкіна, 1998, с. 20). Нині образотворчу діяльність запропоновано учням не всюди, переважно в гімназіях, які спеціалізуються на гуманітарній освіті (Освітній портал, а). Також успішно працюють Вальдорфські школи, які реалізують принцип вільного розвитку – не навантажувати дитину, дозволити їй самостійно використовувати методи опанування мистецтва. Сприймаючи та створюючи зображення, діти поступово пізнають можливості композиційного рішення, приходять до використання вже відомих та нових форм творчості. Основним виховним напрямом Вальдорфських шкіл є індивідуальна робота, увага приділяється розвитку творчих здібностей дітей (Кравченко, & Маєвська, 2017, с. 7). Навчальні плани і форми уроків спираються на те, щоб процес пізнання здійснювався від простого до складного, від конкретного до загального, від наочного до абстрактного. Однозначно позитивним є те, що в організаційному сенсі кабінети шкіл обладнані великою кількістю зображень: плакати, рисунки, зразки комп'ютерної графіки тощо; учні забезпечені

високоякісними фарбами, папером, пензлями, олівцями гарної якості на належному рівні («Лекція №13»).

Німецькі вчені і вчителі вважають, що естетичне виховання потребує інтенсивної практичної інтеграції у шкільні навчальні дисципліни, бо в ньому вбачається посилення об'єднання теорії та практики, зв'язку між життям та пізнанням. Перевагу надають загальним проблемам естетичного виховання з ідеєю максимуму, яка полягає у тому, що чим більше дитина спілкується з мистецтвом, тим краще; питання методики вивчення малюнка, живопису, композиції в останні десятиліття відійшли на другий план.

У процесі образотворчості німецькі школярі вчать не лише малювати, але й ліпити. Вчителі застосовують різноманітні візуальні зображення: живопис, графіку, фотографію. Створення та інтерпретація зображень розвиває предметну компетентність учнів, допомагає розкрити їхні індивідуальні здібності (Рудковська, 2012). Великої уваги надають ручній праці – хлопці й дівчата вчать вишивати, в'язати гачком і на спицях, пізніше додається ручне шиття, з 8-го класу учні вчать шити на швейних машинах. Такий підхід дуже доречний, тому що розвиток моторики рук сприяє розвиткові мислення школярів.

Отже, вирішальним для ефективної художньо-практичної діяльності у німецькій школі є те, що основний тематичний аспект, з одного боку, ґрунтується на конкретному досвіді учнів, з іншого – учень може розширювати пізнання (Рудковська, 2012). Компетентнісне навчання та диференційований підхід до школярів дозволяє розвивати їхню індивідуальність, не обтяжуючи зайвими чи не актуальними у перспективі знаннями. Естетичний розвиток особистості засобами мистецтва заснований на інтеграції видів мистецтва, формуванні вишуканого смаку й універсальної художньо-практичної компетентності у поєднанні з технологіями.

В Україні окремі школи вже працюють за методикою навчання Вальдорфських, проте, поширення позитивних аспектів досвіду Німеччини варто здійснювати у всі ЗЗСО: наповнювати майстерні сучасними інформаційно-інструкційними стендами та технологічними картами із зображенням та описом

послідовності основних технологічних процесів та етапів проектування, нестандартних технік виконання, тематичних репродукцій, із правилами техніки безпеки, фотознімками кращих учнівських виробів тощо.

Шкільна освіта у Франції залежно від віку та рівня підготовки учнів має декілька чітко відокремлених структурних одиниць. Усі шкільні програми визначаються Міністерством освіти Франції із численними процедурами консультацій у різних інстанціях, які їх обґрунтовують, уточнюють, адаптують. На рівні ліцею з'являються напрями професійної підготовки або спеціалізації; предмет «Культура» об'єднує естетичні предмети (малювання, музика), фізичну культуру та технології. Навчання переважно індивідуальне, а не фронтальне, зумовлене різними рівнями програм – «полегшена», «звичайна», «поглиблена».

Мистецькі дисципліни практично незмінні до завершення коледжу і мають від 25 до 28 годин на тиждень (Освітній портал, b). Багатопрофільне викладання історії художньої культури дозволяє учням навчитися інтерпретувати й співвідносити різні твори мистецтва, що сприяє розвиткові чуттєвості пізнання, причому впродовж усього циклу навчання історія мистецтва як предмет сприяє створенню зв'язків між іншими предметами й визначає їхній культурний вимір. З шостого класу він поєднує в собі кілька дисциплін, які розвивають уміння аналізувати твір мистецтва, синтезувати характеристики твору мистецтва для визначення історичного й культурного контексту його створення.

Французькі учні багато часу проводять у музеях, відвідують заняття в додаткових мистецьких студіях. Вивчення візуального мистецтва ґрунтується на пластичній практиці художньої творчості, коли учні розробляють проекти, експериментують, створюють образи, предмети середовища (Les programmes).

На уроках «ручної праці» передбачені різні види робіт для хлопців і дівчат. Хлопці на підготовчому й початковому курсах клеять конверти, плетуть килимки, вчаться поводженню зі столярними предметами, а на середніх курсах – підклеюють і переплітають книги, випилюють по дереву, виготовляють геометричні фігури. Дівчат навчають найпростішим елементам шиття, в'язання, вишивання, виведенню плям на одязі, причому ручна праця викладається в

комплексі з малюванням і кресленням. На початковому курсі діти малюють чорними й кольоровими олівцями, ліплять із натури, фігури по пам'яті; на середньому курсі вчать користуватися лінійкою, транспортиром, креслять геометричні фігури і тіла, а також прості елементи обстановки. Нові інформаційні технології у школах Франції використовують для підвищення продуктивності навчання: індивідуалізації освіти, ілюстрування навчального матеріалу, моделювання природних і технологічних процесів, зв'язків з учнями інших країн, навчання в своєму темпі для кожного учня. Також позитивним чинником є наявність підручників із художніх дисциплін, спеціальних серій із репродукціями картин – зразків класичного та сучасного мистецтва (Огаркова, 2014).

Так само як у Франції зосереджена велика кількість визначних пам'яток різних історичних періодів, а також художні твори майстрів епохи Ренесансу, Бароко, Класицизму, Рококо, Просвітництва, Імпресіонізму, Модерну тощо і учні можуть їх споглядати на тематичних уроках, на території України є унікальні споруди й музейні комплекси, природні заповідники, цінні музейні експонати вітчизняних і зарубіжних митців, які потрібно демонструвати учням підвищуючи культурний та знаннєвий рівні. Тематично-екскурсійне навчання, диференційована трирівнева програма з історії мистецтв упродовж усього шкільного циклу сприятиме інтеграційним зв'язкам між іншими предметами, забезпеченню особистісного підходу до учнів.

У *Великій Британії* проблему формування естетичної культури засобами мистецтва введено в ранг державної політики в галузі виховання. Педагогічна спільнота цієї країни зробила важливий крок у реалізації науково-мистецької парадигми освіти, започаткувавши створення середніх спеціалізованих шкіл мистецтв, діяльність яких спрямована на ідентифікацію специфічних індивідуальних потреб кожного учня та розвиток ресурсів його особистості (Овсянікова, 2010). Через особливості законодавства в Англії про обов'язковість супроводу дітей батьками від і до школи та зайнятість останніх на своїх робочих місцях, у країні створені додаткові організації, що називаються «після шкільні клуби» (After School Club) або «плей граунди» (Playground) для об'єднання дітей

віком від 7 до 17 років за інтересами. У одному великому приміщенні та на території зовнішнього великого майданчика, розподіленого на частини для різних видів діяльності (малювання, робота з конструктором, читання, заняття спортом тощо), учнівська молодь проводить своє дозвілля без нудьги (Слюсаренко, & Мороз, 2007, с. 9-11). Основною метою середніх спеціалізованих шкіл мистецтв Великої Британії є формування у школярів ціннісного ставлення до мистецтва та розвиток естетичних смаків на засадах творчої діяльності і художньо-естетичної освіти, що вважається національною стратегією. Програма пропонує різноманітні види діяльності, соціальної взаємодії і творчості, естетичного розвитку. Образотворче мистецтво дає можливість учням використовувати різні матеріали, техніки і колір, конструювання ж розвиває моторні навички дітей.

Трудове навчання у Великій Британії є обов'язковим у початковій школі – 1-3-х класах середньої школи, ознак із четвертого класу цей предмет обирає лише частина дітей – «практично зорієнтовані» учні. Програми диференційовані, є спрямованість на врахування інтересів та перспектив розвитку учнів, поєднуються різні види організації роботи (Зевченко, 2013). Британські педагоги виокремлюють два пріоритетні аспекти культурного розвитку особистості у контексті шкільної освіти, а саме: естетичну культуру, яка передбачає розвиток ціннісного ставлення до мистецтва, та полікультурну освіченість як повагу до різних культурних перспектив, що існують у сучасному світі (Федоренко, 2011). У обох цих аспектах вчителі надають учням максимум самостійності, для всебічного розвитку дітей з ними регулярно проводяться освітні екскурсії в музеї і картинні галереї, постійно організовуються походи в театри й кіно.

Спеціальна програма шкіл-пансіонатів, які розміщуються у приміській місцевості та мають все для ефективної художньо-практичної діяльності (профільні лабораторії, наукові лабораторії, студії для заняття мистецтвом; для підлітків із неблагополучних районів) розрахована на три роки, дозволяє дітям розвинути власні творчі можливості, працюючи з відомими вченими, художниками, режисерами. Програма охоплює близько 40 районів країни (Печатникова, 2005). Таким чином,

система художньої освіти залишається вірною певним традиціям, де на першому місці знаходиться особистість, а провідною метою є її розвиток.

Для нашого дослідження актуальними є передові технології британської вищої освіти у формі дистанційного навчання, які застосовують на факультеті мистецтв і соціальних наук у Відкритому університеті Великобританії (Open university) для підготовки вчителів та викладачів. Гаслом університету є «Learn and Live», що означає «Вчись і Живи» – навчання як частина життя, навчання протягом життя, навчання задля життя. Перевірені сорокарічним досвідом результативні методи, такі як: письмові роботи, відео та аудіо навчальні матеріали, інтернет-конференції, що супроводжуються підтримкою тьютора і регулярними очними груповими семінарами та дводенними виїзними школами, дозволяють отримати престижну освіту в зручний час без відриву від основного місця роботи великій кількості студентів із понад 150 країн світу. Інститут в області інновацій в освіті, що на базі університету, дає можливість вибору потрібних дисциплін для здобуття високого рівня актуальних знань (Sparse Education). Саме вибірковість художніх технологій та майстер-класів покладена в основу проведеного нами експерименту.

Різкий вимушений перехід вітчизняної освіти на дистанційну й змішану форми навчання обумовив пошук продуктивних засобів для взаємокомфортної навчальної діяльності, тому широкого застосування набули стратегії зарубіжної вищої освіти. Процес передавання готових знань на уроках замінюється на здобуття основної та додаткової інформації самостійно, прослуховуючи і переглядаючи записи, виконуючи практичні завдання. Відповідальність за результат переходить безпосередньо на самого учня і залежить від його вмотивованості, старанності та активної діяльності.

Система освіти у *Фінляндії* нині визначається як одна зі стабільно успішних. Метою освітньої політики у цій країні є надання громадянам рівних можливостей в отриманні освіти незалежно від віку, місця проживання, майнового стану, статі або рідної мови. Соціальною вимогою до фінського вчителя є те, що він має спрямовувати дітей на усвідомлене навчання й розуміння того, що учні можуть

реально впливати на власний успіх, а також залучати їх до експериментів, досліджень, активної співучасті та взаємодії з іншими. Відправною точкою дитячих досліджень є явища та події, тісно пов'язані із середовищем життя школярів та з їхнім набутим досвідом, тому учні навчаються описувати, порівнювати, класифікувати, добирати інформацію й результати, отримані шляхом спостереження та вимірювання, формуючи на цій основі загальні уявлення, висновки та пояснення, тренуються записувати власні роздуми, а також представляють їх через малюнки й розповіді.

З періоду дошкільного навчання художньо-практична діяльність фінських дітей формує значну частку їхнього емоційного, практичного й когнітивного розвитку. Дитяча творчість, уява та самореалізація розвиваються через малювання, виконання поробок, музику, театр, танці та рухи. До переліку основних предметів базової освіти входять «Культура, світогляд і етика», «Образотворче мистецтво», «Ручна праця», «Домоводство [Домашня економіка, авт.]», у викладанні яких акценти зроблені на наскрізні компетентності (Головіна, 2019). У дослідницькій та експериментальній діяльності або у грі учні знаходять інформацію про себе та феномени навколишнього світу; мають підтримку артистичної діяльності, що сприяє розвитку чутливості, сприйняття та просторовій орієнтації. На уроках образотворчого мистецтва педагоги розглядають із вихованцями предмети живопису, обговорюють їхнє смислове наповнення та візуальне вираження, дітей заохочують висловлювати свої думки словами та засобами драматизації, допомагають оцінювати та зберігати естетичні, культурні цінності природного та створеного людиною світу, удосконалювати предмети матеріального середовища.

У загальноосвітніх школах Фінляндії на уроках ручної праці за допомогою інтегрованих засобів образотворчого мистецтва здійснюється художньо-практична діяльність, яка сприяє розвитку образного мислення дітей, формує естетичну й етичну поведінку в суспільстві, а також забезпечує можливості для самовираження учнів. Завдяки інтеграції культури суспільства та різних видів мистецтв, учні звикають цінувати духовні надбання народу, формують зв'язки «дитина-мистецтво»

(Жерноклеєв, & Пушкрьова, 2006). Оскільки у фінських школах поглиблене вивчення одних предметів на шкоду іншим не схвалюється, то єдиним винятком для створення класів обдарованих дітей можуть бути природні схильності дитини.

На особливу увагу заслуговує трудове навчання школярів у Фінляндії, вивчення якого не залежить від статі (не поділяється окремо «для хлопчиків» і «для дівчаток») учні всі разом вчаться готувати їжу, випилювати лобзиком, створювати предмети вжитку тощо. Кабінети трудового навчання наповнені практично всім – предмети, інструменти, в окремих класах знаходяться швейні машини, верстати (Решетник, 2019). Завданням предмета є прищеплення навичок самостійної праці як показника внутрішнього росту, а також отримання задоволення від цього. Діти навчаються розуміти відповідальність за виконану роботу, оцінювати якість матеріалу, з яким працюють, реалізувати свої ідеї на практиці, виважено робити вибір. Зміст трудового навчання зосереджується на розробці проєктів та об'єктів праці відповідно до рівня підготовки учнів із використанням як сучасних методів обробки матеріалів, так і традиційних, і полягає у спрямуванні учнів на систематичну довготривалу й незалежну працю, розвиток творчої особистості, уміння вирішувати проблеми в повсякденному житті. Культурна і трудова компетентності, взаємодія і самовираження забезпечуються міжпредметними зв'язками. Під час уроків трудового навчання підвищується рівень обізнаності в повсякденних технічних явищах. Таким чином, у Фінляндії вивчають тільки те, що може знадобитися в житті, вважаючи, що школа має навчити дитину головному – самостійності та успіху (Кіреєва, 2015), підготувати дітей жити серед дорослих, а не просто до вступу у вищу школу.

Відсутність екзаменів, на противагу яким існує лише єдиний спеціалізований тест наприкінці шкільного навчання, за який ні перед ким не звітуються і до якого спеціально додатково не готують дітей – це вагомі чинники для уникнення напруги та стресу у фінських школярів, які зростають щасливими і спокійними. Формування особистої відповідальності за свої успіхи починаючи із 1 класу; навчання без оцінок до 6 класу, крім словесного зворотного зв'язку; дитиноцентризм; індивідуальна програма для кожного – предмети учні добирають

самостійно із переліку запропонованих; кількість домашніх завдань не перевищує часу, розрахованого за формулою «10 хвилин помножені на номер класу»; наявність вільного часу; регулярні активності на свіжому повітрі є обов'язковими для всіх учнів; постійний тісний зв'язок школи з батьками; повна відсутність фронтальних перевірок шкіл та процесу викладання предметів; замість паперової звітності внесення відомостей про кожного учня за визначеною формою до загальнонаціональної електронної платформи «Вільма» (Wilma) у щоденники індивідуальних спостережень; відсутність обмежень для вчителя у виборі методики викладання; соціальні гарантії для вчителя; ремонт і забезпечення шкіл необхідним обладнанням та учнів усім канцелярським приладдям, книгами відповідно до заявки директора місцевим департаментом освіти; можливість підвищувати власний рівень надання освітніх послуг – це ті ключові аспекти, які варто запозичити до вітчизняної освітньої системи. На якісні позитивні зміни може вплинути впровадження фінських принципів управління освітою – розподіл повноважень між школами, департаментами та іншими суб'єктами системи, автономія шкіл (Мандровний; «Финское образование»).

Яким би продуктивним не був проаналізований нами досвід із великою кількістю цінних аспектів, реформування вітчизняної освіти, запозичення та адаптація педагогічних технологій інших країн має здійснюватися на базі своїх унікальних надбань. На хвилі патріотичного виховання молоді культурна спадщина українського народу є тим джерелом творчості, навчання і виховання, яке спрямоване на формування моралі, загальнолюдських цінностей («Музично-естетична освіта», с. 6-7). Формування художньо-практичної компетентності в сучасних умовах стало важливим чинником розвитку людини.

1.3. Методолого-теоретичні та нормативні засади визначення базових понять дослідження

У Державному стандарті базової середньої освіти (Верховна Рада України, 2020), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, що буде застосовуватися з 1 вересня 2022 р, вказано мету базової середньої освіти – розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадської

активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього середовища, національних та культурних цінностей українського народу. Найбільшим потенціалом серед шкільних предметів із розвитку цих якостей, а також інтелекту, інноваційного нелінійного мислення, ініціативності, активності, впевненості, рішучості володіють художньо-технічні дисципліни, програми яких містять систематизовані творчі завдання. Забезпечуючи умови для самовираження, експериментів, позитивних емоцій, високої мотивації до мистецької предметно-перетворювальної діяльності, технології та образотворче мистецтво мають на меті не лише забезпечити засвоєння нових знань та розвиток умінь, а й здобуття культурної компетентності (передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливе ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва (Верховна Рада України, 2020) щодо практичної реалізації художніх здібностей у предметно-креативному вигляді.

Зниження загального культурно-естетичного рівня нації тісно пов'язане із сучасним станом вітчизняної освітньої галузі. Прийняття Державного стандарту загальної середньої освіти, напрацювання модельних програм, але при цьому відсутність державного замовлення на підручники для нового предмета «Технології» в 5-7 класах Нової української школи (Інститут модернізації змісту освіти, 2021) перешкоджає успішному реформуванню технологічної галузі. Через те, що підрастаюче покоління в Україні переважно не має внутрішнього спонукання (мотивації) до творчості, підлітки заміняють технології формування дизайн-мислення під час навчальної образотворчої та предметно-перетворювальної діяльності рольовими та квестовими комп'ютерними іграми, які негативно впливають на емоційний інтелект і когнітивні функції мозку. Це відбувається

внаслідок низки чинників, які для зручності сприйняття нами було укладено у «Дерево проблеми» (додаток Е). Після проведеного глибокого аналізу ситуації (вивчення вітчизняного історико-педагогічного досвіду, дослідження чинників успішної освіти в зарубіжних країнах, систематизації положень нормативно-правових джерел, з'ясування думки вчителів і батьків, спостереження за учнями різних вікових категорій) на теперішній час, ми, за принципом тріади, визначили три ключові причини – стовбур «Дерева проблеми», – що призвели до перелічених наслідків: по-перше, низький рівень зацікавленості підлітків України образотворчим мистецтвом і трудовим навчанням (діяльнісним аспектом); по-друге, гендерна проблема на уроках трудового навчання (Гетта, & Горчинський, 2007; Хожайнова, 2020); по-третє, відсутність методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів (рис.1.1).

До кожної з цих причин нами визначено по три чинники, які логічно згруповані по блоках – це розгалужена коренева система «Дерева проблеми», представлена на загальній схемі в додатку В, адже кожен блок містить уточнюючі підпроблеми до виділених вище пунктів. Перший блок – змістово-методичний, до нього входять такі пункти: 1.1. Відсутня мотивація виконання практичних вправ; 1.2. Відсутня матеріально-технічна база; 1.3. Відірваність навчально-практичних програм від життя. У нижньому рівні кореневої системи «Дерева проблеми» ми зібрали чинники, які спричинили названі підпроблеми. Підпроблема 1.1. виникла внаслідок застарілих і несучасних (нетрендових) тем і практикумів; перевантаження інформацією; відсутності доходу (в грошовому еквіваленті) за витрачені матеріали, зусилля, час; відсутності нагород і стимулів за практичну діяльність; заміни уроків трудового навчання образотворчого мистецтва іншими «важливішими» предметами.

Підпроблема 1.2. спричинена невідповідним заявленим вимогам фінансуванню шкіл; невизначеністю потреб шкіл; невідповідністю приміщень (художніх класів, навчальних майстерень із трудового навчання (технологій). Підпроблему 1.3. викликали такі чинники: рівень життя, інтереси не відповідають програмним модулям; орієнтування на Європейський досвід суперечить діючій програмі; швидкісне оновлення технологій. Результати

опитування вчителів підтверджують, що перелічене вище призводить до пасивності дітей на уроках, невідповідності здійснюваних операцій і вправ заявленим у програмі, недостатчі профорієнтації, як наслідок – неможливість оцінити власні вміння, старання, прикладені зусилля, час. Наслідки оформлені на схемі у вигляді крони «Дерева проблеми».

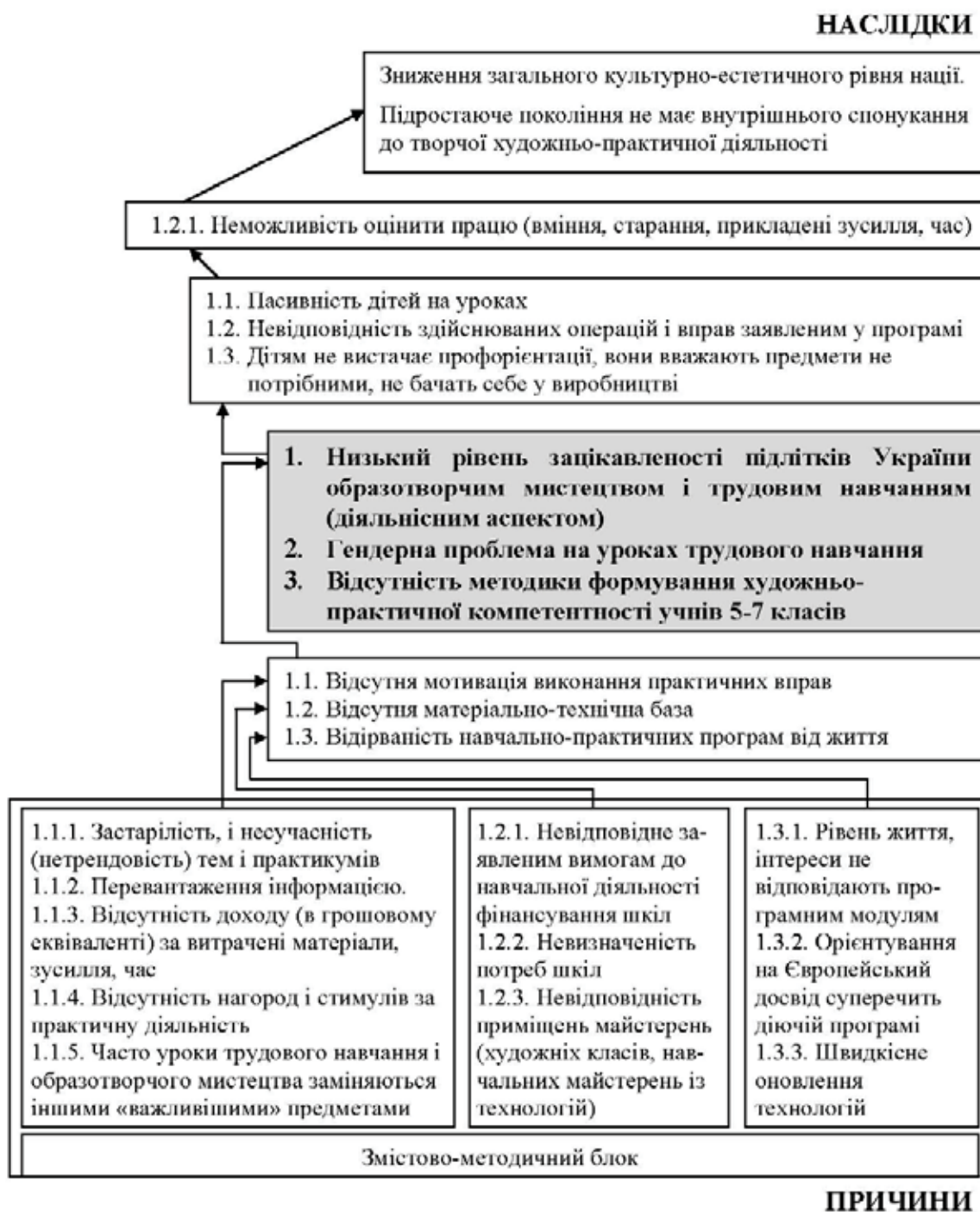
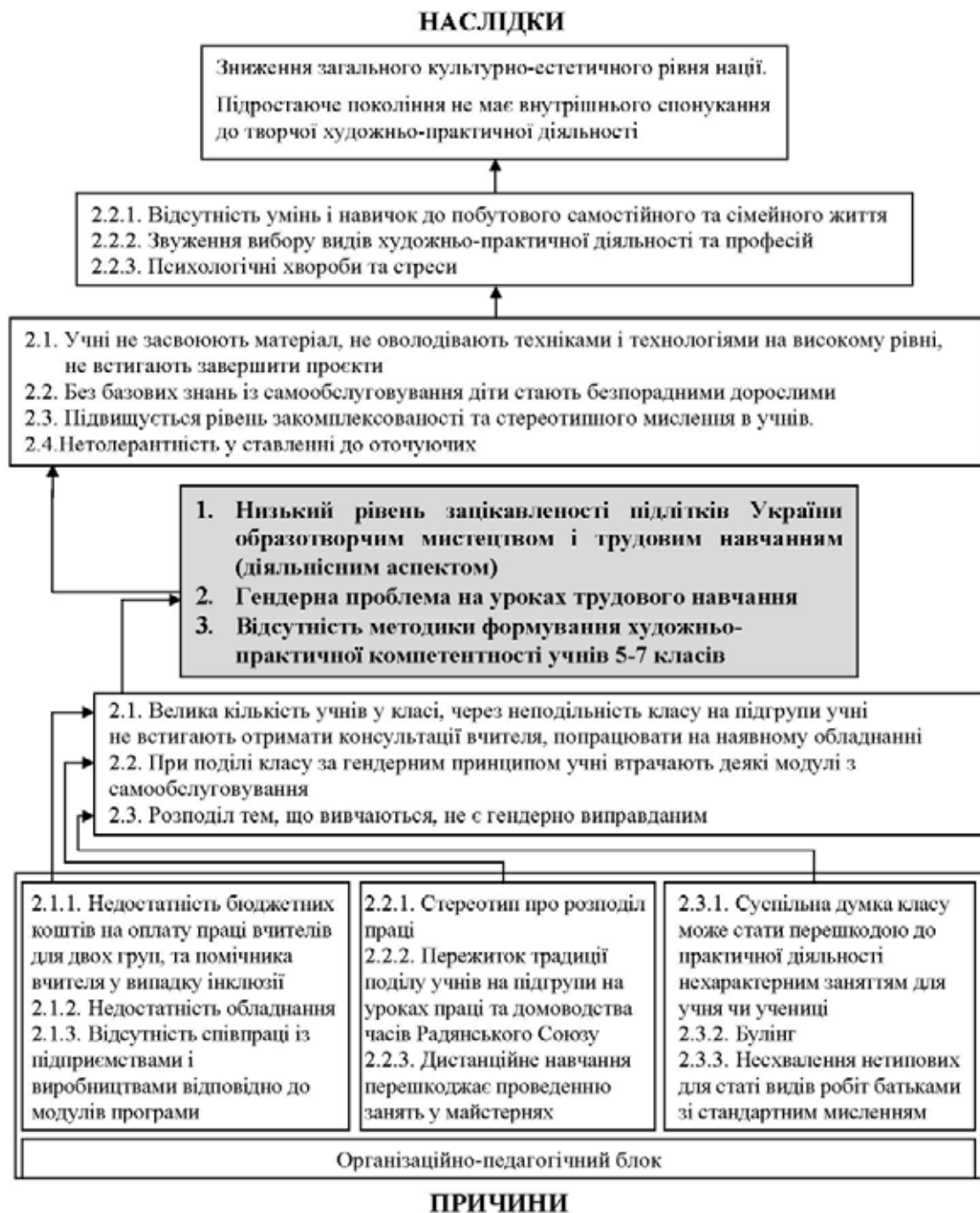

Рис. 1.1. Фрагмент «Дерева проблеми». Змістово-методичний блок.
Причинно-наслідковий зв'язок ключової проблеми 1.

До другого, організаційно-педагогічного блоку підпроблем (рис. 1.2), що призвели до гендерної проблеми на уроках трудового навчання ми включили такі пункти: 2.1. Велика кількість учнів у класі; через неподільність класу на підгрупи учні не встигають отримати консультації вчителя, попрацювати на наявному обладнанні; 2.2. При поділі класу за гендерним принципом учні втрачають деякі модулі з самообслуговування; 2.3. Розподіл тем, що вивчаються, не є гендерно виправданим. Розглянемо чинники, які зумовили ці підпроблеми: підпроблема 2.1 виникла через недостатність бюджетних коштів на оплату праці вчителів для двох груп, та помічника вчителя у випадку інклюзії; недостатність обладнання; відсутність співпраці із підприємствами і виробництвами відповідно до модулів програми. Поділ класу за гендерним принципом – підпроблема 2.2, – продиктований стереотипом про розподіл праці; пережитком традиції поділу учнів на підгрупи на уроках праці та домоводства часів Радянського Союзу; дистанційним навчанням, яке перешкоджає проведенню занять у майстернях. Підпроблема 2.3 спричинена такими чинниками: суспільна думка класу може стати перешкодою до практичної діяльності нехарактерним заняттям для учня чи учениці; булінг; несхвалення нетипових для статі видів робіт батьками зі стандартним мисленням.

Гендерна проблема на уроках трудового навчання призводить до того, що учні не засвоюють матеріал, не оволодівають техніками і технологіями на високому рівні, не встигають завершити проекти. На це звернули нашу увагу опитані учні. Крім того, без базових знань із самообслуговування діти стають безпорадними дорослими, підвищується рівень закомплексованості та стереотипного мислення в учнів, з'являється нетолерантність у ставленні до інших. У свою чергу, це зумовлює відсутність умінь і навичок побутового самостійного та сімейного життя, звуження вибору видів художньо-практичної діяльності та професій, появу психологічних захворювань та стресу.

*Рис. 1.2. Фрагмент «Дерева проблеми». Організаційно-педагогічний блок.
Причинно-наслідковий зв'язок ключової проблеми 2.*

Заключний, компетентнісно-технологічний блок чинників розкриває причини відсутності методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів (рис. 1.3). Знову використавши принцип тріади, нами виявлено низку причин, які відтермінували створення методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну, а саме: недостатня розробка та впровадження інноваційних технологій навчання; відсутні компетентні спеціалісти; не піднімається питання на рівні

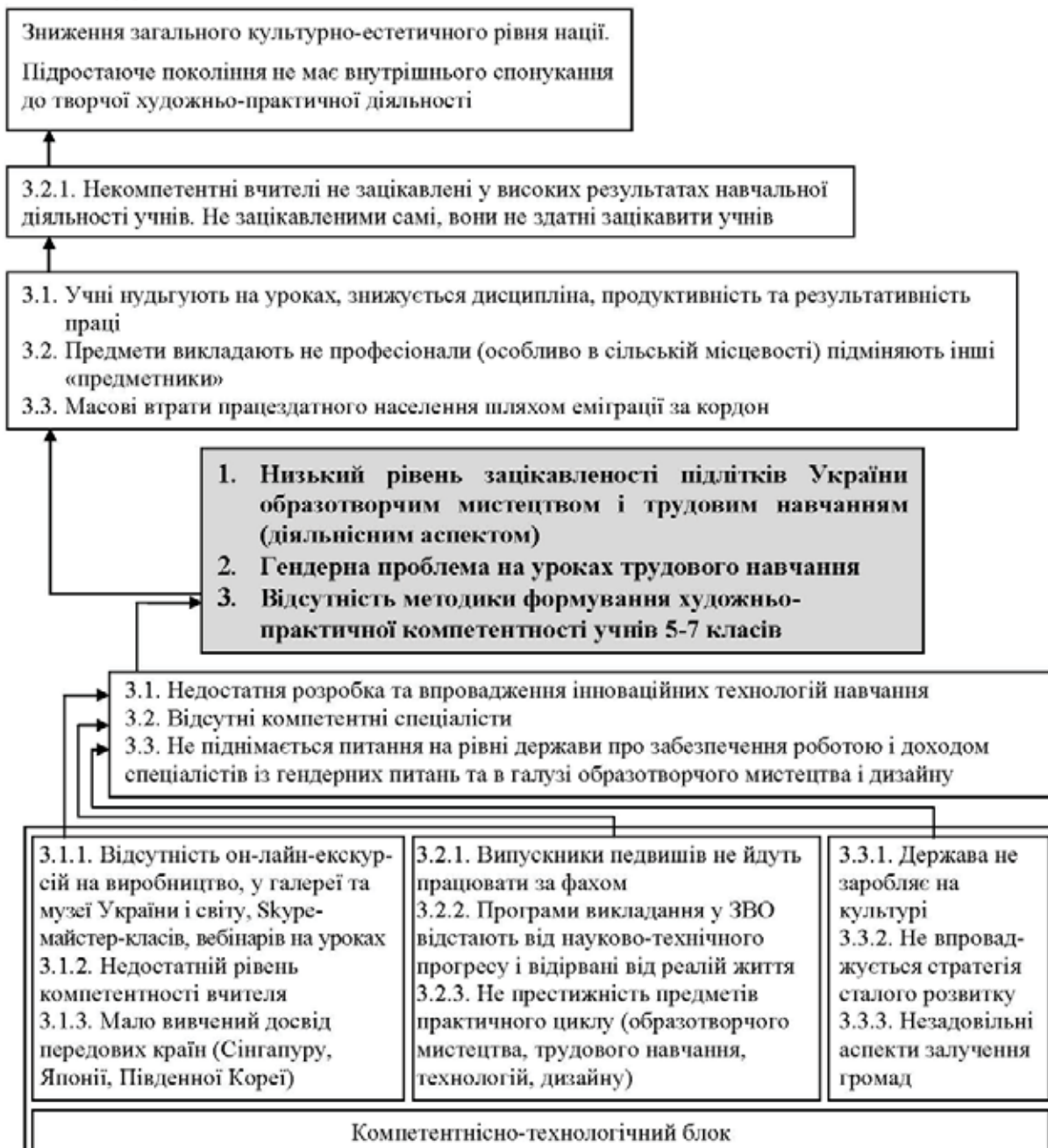
держави про забезпечення роботою і доходом спеціалістів із гендерних питань та в галузі образотворчого мистецтва і дизайну.

Коренями перелічених підпроблем вказуємо такі: для пункту 3.1 – відсутність он-лайн-екскурсій на виробництво, у галереї та музеї України і світу, Skype-майстер-класів, вебінарів на уроках; недостатній рівень компетентності вчителя; мало вивчений досвід передових країн (Сінгапуру, Японії, Південної Кореї). Пункт 3.2 зумовлений тим, що випускники педвишів не йдуть працювати за фахом; програми викладання у ЗВО відстають від науково-технічного прогресу і відірвані від реалій життя; не престижність предметів практичного циклу (образотворчого мистецтва, трудового навчання, технологій, дизайну). Причинами утворення пункту 3.3 визначено такі: держава не заробляє на культурі; не впроваджується стратегія сталого розвитку; незадовільні аспекти залучення громад.

Крону «Дерева проблеми» формують гілки – узагальнення наслідків означених, але не вирішених проблем.

Отже, для головної проблеми дослідження наслідками перерахованих проблем є нудьгування учнів на уроках, зниження дисципліни, продуктивності та результатів праці; викладання трудового навчання, технологій, образотворчого мистецтва непрофесіоналами (особливо в сільській місцевості), підміняють інші «предметники»; масові втрати працездатного населення шляхом еміграції за кордон. Через особисту некомпетентність вчителі не зацікавлені у високих результатах навчальної діяльності учнів, не будучи зацікавленими самі, вони не здатні викликати інтерес до предмета в учнів.

НАСЛІДКИ

ПРИЧИНИ

Рис. 1.3. Фрагмент «Дерева проблеми». Компетентнісно-технологічний блок.
Причинно-наслідковий зв'язок ключової проблеми 3.

З'ясуємо, на які досягнення вітчизняної педагогічної науки і практики, напрацьований нею методолого-теоретичний потенціал ми можемо спиратися на шляху від «Дерева проблеми» до «Дерева рішень», результатом якого стане модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Процес радикальних змін у системі загальної середньої освіти зумовлений ухваленням Законів України «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2014), упровадженням Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2013), в Національній доктрині розвитку освіти у XXI ст. зазначено, що без якісної освіти неможливе забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, гуманізації суспільно-економічних відносин та формування нових життєвих орієнтирів особистості людини («Національна доктрина», 2001). Тому виникає необхідність збереження національної ідентичності та підвищення самосвідомості учнів ЗЗСО, створення для них належного навчально-виховного середовища, що сприятиме їхньому всебічному розвитку.

Нині вченими виконано значну кількість досліджень, у яких обґрунтовуються сучасні методологічні підходи щодо визначення специфіки освітніх процесів, зокрема: особистісний (В. Андрущенко, І. Бех, С. Гончаренко, В. Давидов, І. Зязюн (2014), О. Киричук, В. Кремень, А. Цина та ін.); діяльнісний (М. Каган, Г. Костюк, О. Леонт'єв та ін.); компетентнісний (І. Зімня, Л. Кравченко, О. Овчарук, О. Пометун, С. Родигіна, С. Трубачова та ін.); аксіологічний (С. Вітвицька, Л. Зоріна, В. Корбутяк та ін.), інші.

У науковій літературі існують різні погляди щодо тлумачення поняття «підхід». Найбільш узагальненим, на наш погляд, є визначення О. Новікова та Д. Новікова (Новиков, & Новиков, 2013): з одного боку як певний вихідний принцип, позиція, положення або переконання (цілісний, комплексний, синергетичний, функціональний тощо), а з іншого – як напрям вивчення предмета дослідження, що має загальнонаукове значення. Нами буде розглянуто науковий потенціал таких методологічних підходів: особистісно-діяльнісного, культурологічного, аксіологічного, акмеологічного та компетентнісного.

Особистісно-діяльнісний підхід розглядає учня як суб'єкт педагогічної діяльності, що сам формується та розвивається у процесі діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин в обставинах співпраці та співтворчості. Ядром теорії особистісно-діяльнісного підходу служать ідеї, закладені у працях психологів Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонт'єва, К. Платонова, які

присвячували свої праці дослідженню проблем індивідуальності, структурі особистості та педагогічним аспектам її розвитку (Ананьев, 2008; Выготский, 1996); Леонтьев, 2004; Платонов, 1972). С. Гончаренко сутність особистісного підходу вбачав у послідовному ставленні вчителя до вихованця як до особистості, суб'єкта, котрий свідомо ставиться до власного розвитку; в Українському педагогічному енциклопедичному словнику він дав визначення: «Особистісно орієнтоване навчання – організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії» (Гончаренко, 2011). Особистісний аспект підходу ґрунтується на засадах гуманності навчально-виховного процесу, принципах поваги до особистості, врахування її індивідуальних особливостей, розкриття її творчого потенціалу, стимулювання до активної творчої діяльності.

Діяльнісний аспект підходу забезпечує визначення кожним учнем власного стилю навчання, презентації отриманих результатів, а також оцінювання власного потенціалу у сфері художньо-перетворювальної діяльності; у сучасній науці він розглядається як важливий методичний інструментарій, основу якого становить діяльність – постійна активність людини. О. Леонтьєв стверджував, що особистість завдяки діяльності є суб'єктом пізнання й перетворювальної діяльності (Леонтьєв, 2004) – цілеспрямованої активності людини, яка проявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом, полягає у вирішенні життєво важливих завдань, які визначають існування та розвиток особистості.

У сучасних педагогічних працях часто зустрічаємо поняття «особистісно-діяльнісний підхід», де особистісний і діяльнісний аспекти освіти відбуваються у нерозривному синтезі, утворюючи єдину цілісність, спрямовану на саморегуляцію власних можливостей особистості учня через діяльність (Андрущенко та ін., 2008; Каган, 1974; Шумілова, 2016).

Особистісно-діяльнісний науковий підхід передбачає використання комплексу принципів, методів, засобів, які, розвиваючи здібності, формують індивідуальні якості й цінності людини (честь і гідність, моральність, здоров'я;

права і обов'язки, суб'єкт-суб'єктне ставлення до інших людей); загальнолюдські цінності (добро, совість, знання, честь, сім'я, родо́від, діти, батьки).

Взаємопроникнення ідей особистісно-діяльнісного й культурологічного підходів сприяє етичному, моральному, світоглядному виборам учнів, розвитку вміння приймати рішення та реалізувати їх, оцінювати й регулювати різнопланові життєві обставини й ситуації.

Реалізація *культурологічного підходу* в системі загальної середньої освіти пов'язана з прагненням подолати тенденції безособистісної, абстрактно-формальної педагогіки; основним змістом загальнолюдської культури учня має стати здатність до безперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, перетворювальної діяльності, ефективного самоуправління і творчої самореалізації (Кравченко, 2011).

На відміну від особистісно-діяльнісного підходу, який робить акцент переважно на методах психологічного впливу на особистість, при культурологічному підході створюється цілісне культурне середовище художньо-практичної діяльності, у якому відбувається процес навчання та виховання з діагностуванням ціннісних установок особистості.

Разом із аналізом ідей і положень культурологічного підходу доречно більш детально зупинитися на *аксіологічному та акмеологічному наукових підходах*. Система цінностей учня – це його внутрішній світ, який є результатом саморозвитку і навчання у загальноосвітньому закладі; розглядаючи аксіологічний аспект, спостерігаємо зв'язок художньо-практичної діяльності із національною й загальнолюдською культурою, значущість усвідомлення учнями 5-7 класів національної приналежності до етнічної культури українського народу. М. Ярмаченком ціннісна орієнтація визначається як вибіркове ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її установок, переконань, переваг, що виражаються в поведінці (Ярмаченко, 2001). Категорії «цінність» належить особливе місце, як фундаменту, на який спираються всі інші компоненти освітньої системи. Цінності – духовні феномени, що мають особистісний смисл і виступають орієнтирами людської поведінки та формування

життєвих установок учнів. Духовний розвиток особистості здійснюється якісніше, коли пріоритетним у змісті освіти є аксіологічний компонент, що уособлює необхідність прилучення до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, їхню природу, механізми розвитку і способи функціонування.

Акмеологічний підхід до організації шкільного навчання тісно пов'язаний із особистісно-діяльнісним і культурологічним підходами і має вплив на формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у процесі трудового навчання (технологій). Продуктивною позицією у визначенні поняття «акме» (дав.-гр. ακμή – найвища точка, вершина) є запропонована І. Семеновим інтелектуально-діалектична модель, у якій критерієм виступає процес інтенсивного зростання і якісного стрибка в розвитку особистості (Семенов, 1998). Актуальність акмеології визначається соціально значущими цілями й орієнтирами, які вказують на необхідність гуманного та продуктивного розвитку й реалізації творчого потенціалу кожної людини. Характерними ознаками акмеологічного підходу вчені вважають прогресивну спрямованість (конструктивну інтенцію), інтенсивність (лавиноподібна динаміка розвитку), принципову незавершеність (відкритість особистості до наступного етапу розвитку). Така характеристика підходу орієнтує сучасний освітній процес на постійне вдосконалення особистості учня та його творчий розвиток. Самоорганізація людини на шляху до акме трактується вченими як багатоетапний процес, основними чинниками якого є самопідготовка й самореалізація; невід'ємними складовими освіти вважають самоосвіту й самовиховання, завдяки яким формується творчий потенціал особистості.

Акмеологічний підхід до навчання забезпечує оволодіння способами пізнання навколишньої дійсності, а також успішну самореалізацію у майбутній професійній діяльності. Акмеологія розробляє стратегії та технології формування високих можливостей у різних сферах діяльності, досліджує розвиток та саморозвиток людини, реалізацію її творчого потенціалу, досягнення вершин самовиховання, удосконалення себе під дією нових вимог, самокритику та

усвідомлення своїх нахилів, здібностей і можливостей, власні позитивні й негативні сторони (Мачинська, 2011).

Питання модернізації національної освіти через *компетентнісний підхід* досліджували у своїх працях Н. Бібік, І. Єрмаков, Л. Кравченко, О. Локшина, О. Пометун та ін.

На думку В. Краєвського та А. Хуторського, до основних ідей компетентнісного підходу належать:

- компетентність є ключовим поняттям з різних аспектів;
- цей підхід не є новим, тому варто спиратися на міжнародний досвід;
- поняття «компетентність» ширше, ж поняття «знання», «вміння» та «навички»;
- поняття «компетентність» складається з таких компонентів: когнітивний, операційно-технологічний, мотиваційний, соціальний, етнічний, поведінковий, які формуються не лише у процесі навчання, а й поза ним під впливом соціальних чинників.

Структура поняття «художньо-практична компетентність» зумовлена явищем інтеграції технологій та засобів образотворчого мистецтва і дизайну. Розглянуте у контексті середньої освіти учнів раннього підліткового віку – 5-7 класи, ключове поняття дослідження охоплює низку значущих дефініцій.

Вивчення й аналіз нами літератури (додаток В) свідчить про стійкий інтерес до компетентнісного підходу у шкільній мистецькій освіті. Поняття компетентностей науково обґрунтовано вченими Європейського союзу у середині 80-х років ХХ ст. (Р. Бадер, Д. Мертенс, М. Мюллер, Б. Оскарсон, Е. Шелтон та ін.). Формування компетентностей особистості у педагогіці розкрили в своїх працях Б. Оскарсон, Дж. Равен, Е. Шорт, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зімня, О. Лебедев, М. Красовицький, Н. Радіонова, А. Хуторський (практична реалізація компетентнісного підходу), М. Чошанов, С. Шишков та ін. Сутність компетентнісного підходу й актуальність його впровадження в освітню практику обґрунтовують Н. Бібік (дослідження переваг і ризиків запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті), С. Бондар, І. Бургун, І. Єрмаков

(життєтворчі компетентності особистості), Л. Масол (2010), О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко (розуміння компетентності), О. Семенова (2015) (теоретичні аспекти художньо-творчої компетентності особистості), І. Тараненко, І. Ящук та ін. Відомими дослідниками поняття компетентності та теоретичних і методологічних розробок компетентнісного підходу в українській освіті є: І. Бех (ідеї діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів у здійсненні компетентнісного навчання), Ю. Варданаєв, Л. Ващенко, Л. Гуцан, С. Зінов'єв, Т. Каткова, О. Коберник, А. Корнілова, І. Кубенко, С. Куликовський, Ю. Кулюткін, Н. Литвинова, Я. Логвінова, О. Локшина, В. Мачуський, Л. Мітіна, Л. Парашенко, М. Пічкур, Г. Пустовіт та ін. Складові структури компетентностей досліджувала О. Цільмак. Питаннями інновацій в освіті займаються П. Автомонов (інновації зарубіжної школи), І. Бех, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларіна, О. Пехота, О. Попова, Л. Подимова, А. Пригожина, В. Сластьонін та ін.

Беручи до уваги значну кількість публікацій, присвячених дослідженню компетентнісного підходу, в науковій літературі не виявлено комплексної системи методів і засобів формування художньо-практичної компетентності. Методика формування художньо-практичної компетентності в системі шкільної освіти в Україні не розроблена і безсистемна.

Класифікацію методів навчання за різними чинниками здійснювали вітчизняні й зарубіжні дослідники й педагоги: А. Алексюк (за джерелом знань і рівнем самостійності учнів у навчанні), Ю. Бабанський (за вирізненням у структурі трьох великих груп органічно-пов'язаних компонентів: мотиваційного, організаційно-дійового, контрольного-оцінювального), В. Бондар, С. Бондар (за джерелами знань, за рівнями пізнавальної самостійності учнів, за логікою засвоєння навчальної інформації), Н. Верзілін (за джерелом знань і логікою навчального процесу), Є. Голант (за рівнем активності учнів), М. Данілов, Б. Єсіпов (за призначенням), І. Лернер, М. Скаткін (за типом (характером) пізнавальної діяльності), С. Петровський, Д. Лоркіпанідзе (за джерелом одержаних знань), М. Махмутов (запропонував номенклатуру бінарних методів разом із п'ятьма методами викладання і п'ятьма відповідними методами

навчання), О. Рудницька (здійснила поділ методів навчання на основні та допоміжні), А. Хуторський (за видами освітньої діяльності). Сучасні методи навчання як засіб реалізації компетентнісного підходу досліджують І. Козинець, А. Корнієнко, К. Нечипоренко. Методисти Т. Капітанова й А. Щукін описують різні підходи, які реалізуються у вигляді системи методів.

Зарубіжні вчені, розділяючи поняття «інструктаж» (англ. instruction) і «навчання» (англ. teaching), вказують на однонаправленість першого процесу (після отримання навчальної інформації, самостійного її опрацювання, практики, здобувач знань проходить тестовий контроль щодо якості засвоєння матеріалу) і двонаправленість, або репродуктивність другого, тобто на міжособистісний діалог, де вчитель навчає, а учень пізнає (Слюсаренко, & Матросова, 2016). Як зазначала Т. Чернова (2010), саме наявність інструкцій іноді заважає продуктивній діяльності, тому репродуктивні (навчально-підготовчі методи й тренінгові) та продуктивні/творчі (методи творення художньої реальності засобами різних видів образотворчого мистецтва) є надзвичайно важливими у формуванні художньо-практичної компетентності учнів і можуть використовуватися не тільки на шкільних заняттях, але й у неформальній технологічній та мистецькій освіті. Чим вільніше учні будуть помилятися й експериментувати, тим вищого рівня досягатиме їхнє критичне мислення. Помилка може стати новизною, якщо результат невдалий, почати заново можна із усвідомленням набутого досвіду. У процесі конвергентної взаємодії формальної та неформальної освіти в технологічній галузі активізуються важливі механізми соціалізації: ідентифікація, емпатія, сублімація тощо (Сулаєва, 2017).

Теоретичні основи художньо-естетичної освіти і виховання учнів представлено у працях Л. Масол, Н. Миропольської, Б. Неменського, О. Семенової. Їхні наукові роботи та ідеї свідчать про цілеспрямовані пошуки шляхів формування компетентної особистості у процесі її навчання і виховання.

Проблему розвитку творчих здібностей дітей досліджує багато вчених. Серед них: Т. Андрющенко, Н. Бєвз, Р. Абдурахманов, Г. Господаренко, О. Засипкін, Т. Житник, М. Коновальчук, Н. Портницька, В. Северина, Т. Цвірова,

О. Холод. Творчість як феномен досліджували К. Абульханова-Славська, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, Д. Ельконін, І. Зязюн, О. Матюшкін, Д. Фельдшейн та інші учені. Художньо-творчу активність вивчали А. Бакушинський, О. Дяченко, В. Рибалко, З. Фрейд, К. Юнг. Значущість засобів мистецтва і мистецької діяльності для стимулювання творчої активності особистості висвітлено в працях М. Кагана, В. Кандинського, О. Комаровської, Л. Масол, О. Рудницької, Б. Юсова та інших.

Вивченням проблематики художньої освіти займалися: П. Автомонов (інновації зарубіжної школи); Е. Белкіна, Л. Коваль, М. Козловська, О. Комаровська, Л. Михайлова, О. Поліщук, О. Редько, І. Руденко, І. Рудковська, О. Сташук, І. Шкелебай, О. Щолокова (естетичне і духовне виховання дітей та юнацтва); Л. Волинець, Б. Вульфсон, О. Джуринський, О. Лисова О. Максименко, Л. Можаяєва, Т. Швець, Л. Шипова (мистецька освіта у Франції). Окремі аспекти мистецької освіти та виховання учнів французьких шкіл висвітлено в дисертаційних роботах О. Романенко, О. Орехової, О. Ришар, Т. Харченко та ін. Значний внесок у дослідження художньої освіти та естетичного виховання французьких школярів здійснили С. Ерні, С. Рубі (естетичне та художнє виховання у французькій школі); В. Еммануель, Л. Паскаль (мистецька освіта в загальноосвітній школі Франції); С. Альбанель (загальнокультурне та художнє виховання в шкільному середовищі). Питаннями мистецької освіти та естетичного виховання в середніх навчальних закладах Франції займалися українські вчені Л. Волинець, Л. Зязюн, В. Полтавець, які торкалися переважно аспектів загальної освіти та виховання школярів (дослідження Л. Зязюн присвячене артистичному вихованню особистості в системі освіти Франції; у роботах В. Полтавця проаналізовано специфіку художнього виховання учнів у початковій школі).

Аспекти художнього та естетичного виховання особистості у школах Великобританії висвітлені в працях О. Кареліної, С. Коновець, М. Лещенко та Л. Масол.

Багато вчених досліджують японський підхід в освіті, особливості вивчення учнями мистецтва, дизайну. Систему середньої освіти в Японії, її реформування,

сучасний стан та перспективи розвитку досліджували О. Бібко, Г. Востоков, О. Железняк, І. Зязюн, Г. Колотій, С. Маркарьянц, О. Озерська, В. Оржехівський, Т. Павлова, М. Родіонов, С. Судзукі та ін. Художнє виховання як органічний компонент шкільної освіти в Японії досліджують М. Хормейстер, І. Жукова, О. Сердюк, Л. Троєльнікова, А. Тюленіна. Особливостям японської школи присвячені праці І. Грищенка, Н. Зверєвої, М. Зикова, А. Кирди, Д. Лебедева, А. Нурутдинової, О. Озерської, Т. Павлової, Г. Пічугіної, І. Тхуго. Місце естетичного виховання в структурі освіти Японії розглядає О. Білик. Досвід Сінгапуру в створенні освітньої системи світового рівня, навчання мистецтву описаний у працях Т. Алішева, А. Гільмутдінова, Дж. Мезевса, Ю. Полехіної, Дж. Чіа, П. О'Ші, Т. Чонга. Навчання у Південній Кореї висвітлюють Ю. Джулай, Д. С. Кан, Х. Д. Кім, Л. Корсунська, Ю. Полехіна, М. Сет. Однак нововведення, які здійснювали уряди цих країн на основі міжнародних тестувань, не достатньо досліджені з позиції їх адаптації до умов України.

Феномену креативності й творчості присвячені наукові праці Л. Виготського, Д. Гілфорда, Л. Ткаченко, Н. Нікітіної, О. Маляр, Р. Швай та ін.

Використання технологій естетичного виховання привернуло увагу багатьох зарубіжних (У. Бенток, О. Гібсон, П. Еббс та ін.) та вітчизняних (М. Лещенко, С. Федоренко, Л. Масол, Т. Чабанова та ін.) вчених. О. Федій, автор оригінальної концепції естетотерапії, уклавши навчальний посібник, вказує на численні прийоми арт-терапії (одного з напрямів естетотерапії), серед яких є ті, що можуть здійснюватися доступними на шкільних заняттях мистецькими засобами. Арт-терапія як об'єкт наукового дослідження докладно проаналізована в публікації А. Хілі, де відзначено дієвість прийому в лікувально-реабілітаційній роботі з психічно хворими, розумово відсталими, людьми з функціональними обмеженнями; як засобу корекції соціальної дезадаптації молодших школярів; впливу на гармонійний розвиток дитини. Зарубіжні науковці М. Ессекс, К. Фростіг, Д. Хертз розмежовують завдання діяльності шкільного вчителя та психолога, при цьому виділяючи у їхній роботі спільну довгострокову мету –

формування стресостійкості особистості, покращення комунікативних навичок та розвиток здібностей.

Дослідженням емоційно-почуттєвого компоненту у навчально-виховному процесі займалися Т. Антоненко, П. Блонський, Н. Бунаков, А. Дзундза, І. Зязюн, В. Літвінова, О. Рудницька, К. Ушинський та ін. Дослідники проблем педагогічної інноватики – О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін. Одним із об'єктів вивчення у працях О. Білик, М. Вашуленка, Н. Воскресенської, М. Корфа, В. Сухомлинського, К. Ушинського постає проблема методики навчання дітей каліграфічно писати. У цілому розробкою методик навчання каліграфічного письма займалися такі вчені і методисти, як Н. Боднар, Т. Гарбуз, В. Групова, О. Дмитренко, І. Кирей, Л. Маркова, О. Прищепа, Н. Проць, Н. Скрипченко, В. Таран, В. Трунова та інші. Питаннями каліграфічного письма займаються вчителі-практики: А. Заїка, О. Сафонова, А. Мовчун та інші. Дослідження українського писанкарства проводили Д. Горняткевич, Л. Козубай, І. Михалевич, Л. Ткачук та інші.

Проблема впровадження гендерного підходу в освіті є однією з найменш розроблених в українських психолого-педагогічних дослідженнях. Ґрунтовні дослідження освітньої системи в Україні з гендерної проблематики здійснюють С. Вихор, Т. Говорун, П. Горностай, О. Кікінеджи, О. Кізь, О. Луценко, Т. Ховрякова, Н. Чухим та інші. Проте, відсутня єдина чітка концепція гендерного навчання та виховання в середній школі. Гендерний підхід як нову методологію наукових досліджень у галузі педагогіки вивчала О. Ільченко, педагогічний кадровий склад навчальних закладів досліджували Л. Кравченко, І. Іванова та О. Цокур. Дослідженням гендерних ініціатив у педагогічній освіті займалися І. Головашенко, Л. Кобелянська, Н. Кутова, І. Лебединська, О. Луценко, А. Олійник, Л. Смоляр та інші. Проблема впровадження гендерного складника в освітній процес розвинутих країн Європи на різних етапах розвитку висвітлена в працях А. Брильової, І. Головашенко, О. Гривкової, І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, В. Кравець, Т. Марценюк, Л. Яворської, А. Ягремцевої. Педагогічні аспекти гендерної ідентичності представлені у роботах П. Горностай,

Н. Ковальчук, Н. Кутової, Г. Лактонова. Професійну компетентність педагога у контексті гендерних досліджень описує О. Аніщенко. Гендерну компетентність в освіті досліджував І. Загайнов (2007), і визначав її як базову (ключову) компетентність педагога, представлену сукупністю засвоєних ним знань про сутність гендерного підходу в освіті, вмінь здійснювати гендерну стратегію в організації педагогічного процесу та досвіду використання гендерних знань та умінь як основу гендерної взаємодії в умовах освітньої системи (с. 7).

Проблему формування особистості молодшого підліткового віку вивчали зарубіжні та вітчизняні науковці, психологи та педагоги-практики: Дж. Байярд, Р. Байярд, Р. Бернс, Л. Божович, Ю. Гіппенрейтер, К. Долджин, А. Жукова, Е. Цюрупа, А. Лєскова, І. Малкіна-Пих, А. Миронов, Р. Немов, А. Прихожан, Н. Толстих, Ф. Райс, Х. Ремшмідт, О. Шевченко. Особливості формування інтересів учнів підліткового віку досліджувала І. Слятіна, художньо-естетичне виховання дітей і молоді розглядалося в роботах В. Бутенка, О. Бурова, Л. Виготського, Г. Волокової, В. Іванова, М. Каган, Б. Лихачова, Л. Масол, В. Мартинова, С. Мельничука, Л. Печко, Л. Столович, О. Семашка, Л. Смирнової, художньо-образне мислення досліджували В. Кирєєнко, Л. Коршунова, Я. Пономарьов, проблеми творчого мислення відобразили у своїх роботах В. Кузін, О. Лук, В. Щербаков та інші. Велике значення занять малюванням підкреслено у дослідженнях Д. Ельконіна, А. Грабброва, Т. Головіної, Г. Дульнева, Л. Занкова, Н. Кузьміної-Сиром'ятникової, М. Нудельман, Л. Обухової, І. Соловйова та інших учених.

Хоча поняттю «компетентність» присвячено велику кількість детальних наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених (додаток В), залежно від галузі знань, цей термін трактується не однаково. Для представленої дисертаційної роботи відправними точками стали пояснення зі словників. У академічному словнику української мови «компетентний» визначається як той, що має достатні знання в певній галузі, добре обізнаний, кваліфікований (Бурячок, Гнатюк, & Доценко, 1973, с. 250), отже, «компетентність» набуває зазначених якостей особистості. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово

«компетенція» пояснюється як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» (Яременко, & Сліпушко, 2006, с. 874), а «компетентний» – тямущий, який ґрунтується на знанні.

Енциклопедичний словник за редакцією Д. Ушакова тлумачить такі поняття: «компетентність», «компетентний» і «компетенція». Компетентність – обізнаність, авторитетність. Компетентний (лат. *competence*) – відповідний, здібний. 1. Обізнаний, той, хто є визнаним знавцем у певному питанні. Базується на обізнаності, авторитетний, вагомий. 2. Той, хто володіє компетенцією, повноправний. Компетенція (лат. *competentia*) – коло питань, явищ, у яких особа є авторитетною, має знання та досвід (Ушаков, 1935-1949, с. 1427).

У вітчизняній науковій психолого-педагогічній літературі поширення набуло визначення компетентності С. Гончаренком як сукупності знань, умінь, цінностей, необхідних для ефективної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію (Гончаренко, & Ничкало, 2000, с. 149). Компетентнісний підхід має на меті формування системи цінностей, естетичного смаку, вподобань, необхідних для ефективної діяльності, утворення на цій основі сукупності особистісних якостей, що переходять у стійкі властивості. Експерти програми «DeSeCo» Міжнародної комісії Ради Європи визначають поняття компетентності (*competency*) як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби і виконувати поставлені завдання (Смагіна, 2010, с. 138). У процесі модернізації шкільної освіти здійснюється впровадження компетентнісного підходу до змісту та організації художньо-естетичного процесу.

Досліджуючи теоретичний аспект формування художньої компетентності підлітків, С. Зінов'єв спирався на визначення, яке навели Л. Сохань, І. Єрмаков, Г. Несен: «компетентність – це підхід до знань як інструменту розв'язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відношень, міжособистісної інтеграції та спілкування» (Зінов'єв, 2011, с. 56; Сохань,

Єрмаков, & Несен, 2003, с. 111, 138). Компетентнісне навчання передбачає використання знань і вмінь у життєвих ситуаціях, осмислення набутого досвіду, зміщення акценту накопичування нормативно визначених знань і вмінь до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти. Результатом освіти стає розвиток моральних особистісних якостей, системи цінностей, самостійності. Цінності і рефлексія, помножені на знання, вміння, навички з додаванням вмотивованості та введення в дію дають формулу компетентності. Важливими складовими тут є самомотивація учня та рефлексія. Узагальнено мотивація визначається системою спонук, котрі забезпечують активну діяльність; цілісність особистості проявляється у сукупності мотивів, потреб, орієнтацій, переконань, які спрямовують її на саморефлексію й саморозвиток (Комаровська, 2015, с. 191). Мотивація – це внутрішнє чуття кожного, щоб його активізувати необхідно створити безперервний потік зацікавлення за допомогою інтерактивних методів і прийомів. При цьому, джерелом мотивації до якісного виконання поставлених завдань слугує особисте бажання автора проєкту. Нейробіолог С. Деан (Stanislas Dehaene) у книзі «Як ми вчимося: чому мозок вчиться краще, ніж будь-яка машина, поки» («How we learn», 2021) доводить, що природне бажання знати, дитяча допитливість до пізнання навколишнього є джерелом мотивації (Деан, 2021, с. 220).

Розглядаючи поняття «рефлексія» (лат. reflexio – обернення назад) як самосвідомість і самопізнання, співвідносність елементів мислення і дійсності [..., авт.], що виражається у визначеннях, розкритті властивостей предмета через ставлення до інших предметів (Булатов, 2002, с. 547), та поняття «саморефлексія» як усвідомлення власних думок і переживань, відзначаємо дієвість засобів образотворчої і технічної творчої діяльності у створенні внутрішнього відчуття Потіку, гармонії та натхненності, подоланні наслідків стресових ситуацій.

Потік (англ. flow – потік, струмінь) – це емоційна складова реалізації людиною своїх можливостей, психічний стан повного занурення в діяльність, якого можна досягти усвідомленими зусиллями та сенсом, що зливається із задоволенням, насичуючи енергією активний стан радості. Потік виникає, коли

людина сфокусована, сконцентровано робить щось, у чому виражається її сутність. Потокові переживання змушують іти далі, досягати нових рівнів складності, шукати нові знання, вдосконалювати свої вміння (Чиксентмихайи, 1999, 2016). Для перебування в такому стані необхідно, щоб рівень навичок, необхідних для розв'язання проблеми точно відповідав рівню складності поставленої завдання. Для цього у запропоновану методику включено технологію коучингу.

Міжнародна федерація коучингу (ICF) визначає «коучинг» як партнерство з клієнтами у творчому та стимулюючому роздуми процесі, який надихає їх на максимізацію їхнього особистого та професійного потенціалу (Орловська, 2019). Це вчення, яке виникло на перетині психології, менеджменту, філософії, логіки і життєвого досвіду, це процес, що спрямований на досягнення результатів у різних сферах життя (Перерва, 2019). Поняття «коучинг» (англ. coach (co-achieve) – співдосягнення або досягнення разом) є новим для традиційної української освіти. Часто «коучинг» трактують як буквальний переклад з англійської мови Coaching – наставляти, надихати, тренувати, що містять набір інструментів та методик для досягнення поставленої цілі (або як похідне від угорського Coach – карета, вперше виготовлена у селі Коч – транспортний засіб та його водій, із яким можна було доїхати до мети найкоротшим шляхом та швидше, ніж іти пішки).

Вважають, що метод коучингу зародився задовго до появи своєї назви. Завдання відкритих запитань, як мистецтво діставати сховане в кожній людині знання, відоме з античних часів як Метод Сократа (Омельченко, 2019). У 1830 р. термін було вперше викладено Оксфордським університетом та вдало пояснено, після чого «коучами» почали називати приватних репетиторів, які допомагали школярам та студентам зі вступом до бажаного навчального закладу.

Сформульований У. Тімоті Голві (W. Timothy Gallwey) – автором концепції внутрішньої гри, що лежить в основі коучингу – термін «спортивний коуч» означає того, хто за допомогою потужних, уточнюючих питань, які трансформують та роз'яснюють, допомагає набутти впевненості у власних силах, мотивує до подальшого саморозвитку. В англійській мові є різниця між

поняттями «trainer» і «coach»: якщо завданням тренера є навчання певних навичок, то для коуча – це розкриття внутрішнього потенціалу особи і допомога у досягненні максимальних результатів. Коуч не дає порад (The Paragraph Magazine, 2018), але активує і спрямовує внутрішні ресурси осіб до кращих результатів, спрощує навчання, але не вирішує проблем тих, хто навчається. Голві вважає коучинг мистецтвом, якого необхідно навчатися передусім із досвіду. Ключовим є створення середовища, де відбувається турбота не тільки про зовнішні результати, але й про особистість, з якою працює коуч-консультант. Навчати менше, але при цьому дати змогу осягнути більше (Голви, 2005, с. 194). За таким принципом побудована освіта у Фінляндії.

Нині коучами вважають фахівців, що спеціалізуються на розвитку вміння досягати поставленої мети, здатні підтримувати в реалізації запланованого, супроводжують людину до найвищих досягнень. Але коуч це не психотерапевт, тьютор чи вчитель; навіть не будучи експертом в області підопічного, він є партнером, спостерігає, ставить правильні питання, спонукаючи «клієнта» мислити усвідомлено і широко (запускає процес дизайн-мислення), вислуховує контролюючи, щоб поставлена ціль була досягнута. Цитуючи С. Канніо (Sylvianne Cannio) та В. Лаунер (Viviane Launer): «Коуч є дослідником талантів і потенціалу» (Канніо, Ланер, 2012), відзначимо, що процес коучингу може бути як індивідуальним, так і груповим. Ця методика, вдало зарекомендувавши себе у спорті, бізнесі, професійній кар'єрі, підвищенні особистого потенціалу людини, її рівня життя, поступово займає чільне місце й у педагогіці.

Педагогічний коучинг – це спеціальна система, котра допомагає, застосовуючи знання та досвід самого учня, вирішити певні його проблеми, завдання і досягти поставлених цілей, ця технологія допомагає, використовуючи власний потенціал, підвищити продуктивність та ефективність навчання, покращити самооцінку. М. Андреева (2014) визначає призначення педагогічного коучингу в: підвищенні ефективності педагогічної діяльності; психологічно грамотному супроводі учнів по життєвому і навчальному шляху; постановці перед вчителем та учнями реальних і релевантних цілей; визначенні життєвих

цілей на коротку і довгу перспективу; розвитку навички управління особистим часом – тайм-менеджмент; покращення відносини в сім'ї і з іншими людьми; подолання стресу; підвищення впевненості у собі; ефективного і швидкого подолання несприятливих життєвих обставин. Попередження негативних наслідків психологічних проблем у дітей можливе завдяки застосуванню естетотерапевтичних технологій.

Комплекс компетентностей у галузі мистецької освіти є своєрідним духовно-естетичним феноменом, який забезпечує здатність особистості мобілізувати власні ресурси (систематизовані художні знання, уміння, якості), необхідні для ефективного вирішення завдань у різних ситуаціях. Мистецтво – це своєрідна система інформації, яку людина сприймає крізь художні образи. О. Комаровська стверджує, що реалізація світоглядної функції людини відбувається через знаннєву функцію (Комаровська, 2016). Не достатньо лише отримати знання, важливо вміти їх аналізувати, інтерпретувати, застосувати у практичній діяльності. Не лише предметні творчі роботи є результатом оволодіння засобами образотворчого мистецтва і дизайну. Знання певних технічних і художніх термінів, їхніх значень та вміння грамотно використовувати їх у розмові чи обговоренні механізмів, технологій, творів мистецтва також є складовою художньо-практичної компетентності.

На уроках технологій та образотворчого мистецтва учні 5-7 класів мають творчо вирішувати поставлені перед ними завдання. Набір спеціальних художніх умінь, навичок, прагнення до творчої самореалізації, набуття і збагачення досвіду практично-предметної перетворювальної діяльності і засвоєння цінностей художньої культури визначається вченими як «креативно-діяльнісна компетентність» (Гумінська, 2007). Готовність школяра до використання раніше набутих знань і способів діяльності (діяльнісний аспект особистості), згода, бажання зробити що-небудь, умотивованість особи (сформоване внутрішнє спонукання) на виконання роботи є критеріями креативно-діялісної компетентності.

Коучингові прийоми допомагають учневі зрозуміти власні здібності, навчитися їх використовувати з максимальною для себе користю та перспективою, запобігають творчим застоєм, допомагають подолати страх невдачі або критики. Таким чином, розкривається потенціал особистості, виявляються досі нереалізовані ресурси (Петренко, 2018). Правильно поставлені відкриті запитання спрямовують учня на віднайдення відповідей у глибині свідомості, перебування у ресурсному і потоковому станах, що сприяє зростанню цікавості до технологічної та мистецької галузей знань, виявленню власних бажань і прагнень дітей, підвищенню рівня довіри та впевненості у тому, що їхня думка і творчість важлива.

Творча діяльність – це створення нового, цікавого, корисного, красивого. Через творчість розвиваються здібності до інших сфер пізнання. В. Дружинін та Н. Хахратова (1994) у структурі загальних здібностей у своїх дослідженнях, серед інших, виділяють креативність – творчу здібність перетворення інформації. Креативність, поряд із мотивацією та інтелектом як інтегровані структурні елементи особистісних властивостей технічно обдарованих підлітків, вивчала Н. Пінчук (2010): «така обдарованість забезпечує високий рівень досягнень у певній діяльності». Дослідниця вказала на те, що ступінь прояву креативності обумовлюється можливістю вільної творчої самореалізації, описала технічні здібності як такі, що «характеризуються технічною спостережливістю, розвиненим просторовим сприйманням; точністю і швидкістю виникнення просторових уявлень; здатністю до комбінування на основі оригінального оцінювання проблеми».

Поняття «креативність» (лат. creatio – «створення») – це здатність людини породжувати незвичні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення (Ильин, 2009, с. 173). За Л. Ткаченко, феноменом креативності є здатність особистості до варіативності, гнучкості, інноваційно-мисленнєвої діяльності, що [уможливорює і регулює, авт.] передує процесу творчої дії. Вона не є вродженою характеристикою індивіда, проте формується завдяки відповідним умовам навчання і виховання, основною з яких є постійна увага до

розвитку особистості, мотивація до творчості, свобода індивідуального вибору (Ткаченко, 2014, с. 35). У технічній та мистецькій діяльності тренувальною технікою для розвитку креативності є інтерпретація натури (лат. *interpretation* – тлумачення, роз'яснення) – творче переосмислення і розкриття образу або теми, віддзеркалення у творі мистецтва трансформованого автором, самотнього за формою і змістом образного переосмислення натурального матеріалу (Левадний, 2005, с. 33). У ході активного навчання часто спонтанно відбуваються інноваційні відкриття, і добре, якщо дитина отримає «інсайт» (англ. *insight* – проникнення в суть, раптова здогадка, прозріння, осяяння), це стане для неї здобутком, унікальним особистим досвідом, якого неможливо навчити чи пояснити, адже він буде її власним розумінням і баченням результату практичної діяльності. Такі інсайти підсилюють мотивацію, трансформують спосіб мислення та сприйняття.

Таким чином, учні, розвиваючи креативно-діяльнісну компетентність, дизайн-мислення у процесі набуття спеціальних художніх умінь, навичок зміцнюють власне прагнення до самореалізації, збагачують практичний досвід.

«Художню компетентність» Л. Масол визначає як здатність керувати набутими художніми знаннями й уміннями, готовність використати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями (Масол, Миропольська, & Рагозіна та ін., 2010). За навчальною програмою «Мистецтво» предметну мистецьку компетентність визначено як здатність до пізнавальної і практичної діяльності у певному виді мистецтва. Вона формується у процесі опанування учнями системи знань та уявлень у сфері певного виду мистецтва (знанневий компонент), набуття ними художньо-творчого досвіду з мистецтва (діяльнісний компонент), виховання ціннісних орієнтацій щодо мистецької діяльності (ціннісний компонент) (Масол, & Коваленко та ін., 2012).

Художню компетентність структуровано О. Семеновою (2015, с. 223):

– художня грамотність – це комплекс теоретичних знань, на основі яких можна набути практичні вміння та навички з образотворчого мистецтва;

- художнє сприйняття – процес відображення людиною творів мистецтва, який є результатом активної духовної діяльності суб'єкта;
- художні вміння – використання раніше набутого досвіду, певних знань пов'язаних мистецтвом.

Окрім внутрішньогалузевої інтеграції різних видів, виражальних засобів, жанрів мистецтва, доцільно використовувати міжпредметні зв'язки освітньої галузі «Технології». У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти проєктно-технологічна компетентність визначається здатністю учнів до застосування знань, умінь та особистого досвіду у предметно-перетворювальній діяльності. Оскільки головною метою предмета «Технології» є реалізація творчого потенціалу особистості, формування технічного та критичного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного й національного самовираження (Туташинський, 2021, с. 1). Така інтеграція дає змогу сформувати в учнів художньо-практичну компетентність.

Не зважаючи на наявність ґрунтовних наукових досліджень стосовно формування художніх компетентностей учнів, поняття «художньо-практичної компетентності» у психолого-педагогічній літературі не визначене. На наш погляд, художньо-практична компетентність – це комплексна якість особистості, яка формується впродовж усієї творчої діяльності учня засобами навчання та виховання, постійно змінюючи рівень свого розвитку. Показником високого рівня сформованості художньо-практичної компетентності учнів є активне використання набутих знань та досвіду в творчій практичній діяльності.

Спираючись на визначення художньо-практичної компетентності як якості, що містить сформовані спеціальні вміння і навички, прагнення до творчої самореалізації, набуття досвіду практично-предметної діяльності та засвоєні цінності художньої культури (Кравченко, & Маєвська, 2017, с. 6), доцільним є відзначити, що набуття ознак компетентності може здійснюватися на уроках

технологій, образотворчого мистецтва, основ дизайну та інших предметів шкільної середньої освіти. С. Чирчик (2010) визначає поняття «дизайн» як проєктну діяльність, що поєднує у своїй структурі різнопланові наукові знання на основі переосмислення проблем людини; діяльність, що має науково обґрунтовану культурно-комунікативну функцію (с. 83). Таким чином, художньо-практична компетентність – це здатність сприймати й створювати твори мистецтва, застосовувати художні знання та навички у практичній діяльності включає в себе елементи всіх десяти ключових компетентностей, виховання на морально-етичних і культурних цінностях.

На основі синтезу різних теоретичних положень, розкриваючи складність і багатоаспектність поняття «художньо-практична компетентність», пропонуємо таке його формулювання: «художньо-практична компетентність – це здатність особистості аналізувати набутий обсяг культурно-естетичних знань і вмінь, інтерпретувати його відповідно до власного задуму, мислити інноваційно, створювати предмети технологій і мистецтва, здійснювати вмотивовану творчу діяльність та постійну роботу над собою із поглиблення знань та вдосконалення умінь» та обґрунтовано структуру цієї компетентності.

Висновки до першого розділу

У розділі проведено історико-педагогічний аналіз вітчизняного досвіду організації художньо-практичної діяльності дітей підліткового віку від найдавніших часів до сьогодення. Виявлено, що трудові навички українців у роду передавали молодшому поколінню не тільки в господарській сфері, але й у художньо-промисловій. У дохристиянську добу (Стародавня культура), через відсутність навчальних закладів, обмін досвідом відбувався шляхом наслідування і копіювання, формувалася традиція оздоблення предметів домашнього вжитку і одягу. За часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (Княжа доба) на території українських земель з'явилися майстерні ремісництва з учнівством та школи при монастирях. Набуття досвіду виготовлення художніх виробів відбувалося шляхом допомоги майстрові, в цей період зародилася і розвивалася освіта за гендерним

принципом – дівчаток навчали шиттю, гаптуванню й інших «жіночих» ремесел, співу, а хлопчиків – деревообробці (столярству, теслярству, бондарству, стельмахівству), ковальству, шитву, ткацтву, художній обробці дорогоцінних металів і каміння, лозоплетінню, кушнірству, лимарству, млинарству тощо. Традиційні народні промисли стали підґрунтям для утворення на території українських земель перших навчальних художньо-промислових закладів.

В умовах несприятливих суспільно-політичних відносин упродовж тривалого історичного періоду можливості для поступального розвитку вітчизняної освіти були обмежені. Зважаючи на це, реформування технологічної та мистецької загальної середньої освіти відбувалось із видимим впливом держав, до яких уходили наші землі. Здобуття Україною незалежності дало шанс окреслити перспективні вектори змін в освіті, проте, відсутність цілісного бачення стратегії розвитку України на десятиліття вперед перешкоджала якісному реформуванню української освітньої галузі, формуванню творчої особистості та реалізації її художньо-естетичних потенціалів у загальноосвітній школі.

У зазначеному контексті вивчення та запозичення ефективних аспектів педагогічного досвіду передових країн Європи та Далекосхідного регіону спрямовує на позитивно якісний результат (Сінгапур, Японія, Південна Корея, Німеччина, Франція, Великобританія, Фінляндія), поетапно здійснені ефективні освітні реформи в яких сприяли розвитку художньо-практичної діяльності учнів загальноосвітніх закладів. Упровадження успішних європейських методик навчання в освітній процес українських шкіл допоможе змінити ставлення учнів та педагогів до уроків трудового навчання (технологій), образотворчого мистецтва, основ дизайну, креслення, а саме – поширення практики наповнення навчальних майстерень сучасними інформаційно-інструкційними стендами із правилами техніки безпеки та технологічними картами, тематичними репродукціями, фотознімками кращих учнівських виробів тощо, запозиченої із досвіду Вальдорфських шкіл Німеччини; позитивного французького підходу до опанування учнями теоретико-практичних аспектів художніх дисциплін у формі тематично-екскурсійного навчання, інтеграції змісту навчальних програм у

процесі розробки проєктів та експериментування; принципу підготовки вчителів у школах Великобританії, де ключовим вважається навчання протягом життя, навчання задля життя; загальновідомого гендерно врівноваженого і комплексного підходу до навчання фінських шкіл – викладання домашньої економіки і технологій на уроках ручної праці, відповідність матеріально-технічного забезпечення майстерень запропонованим у програмі темам тощо. За короткі терміни завдяки постійним зусиллям працівників освіти вдалося покращити національні освітні стандарти в Сінгапурі, Японії та Республіці Корея, чому сприяла педагогіка співробітництва; у цих країнах від якості здобутої освіти залежить рівень життя; займане посада, повага в суспільстві та ін. Тому в японській системі середньої освіти передбачено достатню кількість навчальних годин на заняття творчою діяльністю і пленерну практику; існують високі вимоги до відбору та якісна підготовка педагогів; поширено у вільному доступі навчальні періодичні видання для дітей шкільного віку із теоретико-практичним змістом мистецтва, традиційних народних промислів, дизайну; залучено до освітнього процесу місцевих майстрів народного мистецтва. Традиційний театр, поезія, живопис, каліграфія, музика, ікебана, чайна церемонія, сад каменів, бойові мистецтва пов'язані єдністю світосприйняття, мови вираження, розумінням акту творчості. Крім основних предметів, у японських школах викладають ремесло і домоведення. Існуюча практика залучення найширших мас до художньої діяльності, як і спеціальна система виховання, створює міцну культурну платформу художньо-практичної компетентності учнів.

У досліджуваних країнах навчальний процес відповідає віковим потребам учнів, причому наявність великої кількості дітей у класних аудиторіях не є перешкодою для здобуття знань, адже учні, крім обов'язкових шкільних занять, відвідують додаткові секції, факультативи і гуртки за інтересами та здібностями. Проаналізовані зарубіжні рейтинги та наукова література вказують на те, що головний чинник успіху освітніх систем країн Далекого Сходу – це велика повага до вчителя й викладача, освітнього закладу, батьків. Традиція преміювання на національному рівні вчителів – авторів власних навчальних програм, майстер-

класів, методик та семінарів, а також прибуткова монетизація ними результатів свого педагогічного досвіду підвищує статусність професії і рейтинг предметів художнього циклу серед інших. Обов'язкова художня освіта в Сінгапурі, для дітей до 14 років, ранній конкурсний відбір здібних та цілеспрямованих учнів до класів із поглибленим вивченням основ дизайну та опануванням місцевих промислів, значна кількість навчальних годин для занять художньо-практичною діяльністю на тиждень забезпечують розвиток креативного мислення підростаючого покоління.

Порівняльний аналіз досвіду формування художньо-практичної компетентності у Сінгапурі, Японії та Південній Кореї вказує на переконаність учнів, батьків і вчителів у тому, що навчальні досягнення є у першу чергу результатом важкої і послідовної роботи, а не наслідком вроджених здібностей. Учні та їхні батьки відповідально ставляться до освіти, а інтенсивне інвестування в освітню галузь, продумані програми навчальних дисциплін за короткий термін вивели досліджувані країни на найвищі позиції у світових освітніх рейтингах.

Традиційно цінними для сучасності є напрацювання вітчизняних учителів і вчених, методичні підходи яких визнані у світі: глибинна народно-філософська мудрість Г. Сковороди, позитивне мислення, гуманізм та дитиноцентризм В. Сухомлинського; особистісно-соціальний підхід до формування колективу, трансформація способу мислення дітей і підлітків А. Макаренком засобами трудового виховання у різних його формах та завдяки повазі до всіх підопічних.

Системний аналіз нинішнього стану вітчизняної технологічної освітньої галузі сприяв виокремлено ключових проблем, які призвели до критичного стану шкільного трудового навчання у закладах загальної середньої освіти. Для візуалізації отриманих результатів застосовано інструмент «Дерево проблеми – Дерево рішень»; «Дерево проблеми» побудоване з урахуванням провідних нормативних документів – стратегій та концепцій розвитку освіти, навчальних програм і планів із трудового навчання (технологій), а також думок учнів, учителів, учених, батьків, представників громадськості, схематично відображує причинно-наслідкові зв'язки обраної проблеми дослідження. За допомогою

принципу тріади побудовано схему передумов виникнення кризових чинників і наслідків, до яких вони призводять.

Комплексне вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури про компетентність, художню діяльність, методику викладання трудового навчання, технологій, образотворчого мистецтва у закладах загальної середньої освіти не виявило чіткої системи підходів до створення методики формування художньо-практичної компетентності учнів, яка в системі шкільної освіти в Україні не розроблена, тому для вирішення проблеми обрано провідні наукові підходи: *особистісно-діяльнісний* розглядає учня як суб'єкт педагогічного впливу, що сам формується та розвивається у процесі діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин в обставинах співпраці та співтворчості, передбачає використання комплексу принципів, методів, засобів, які, розвиваючи здібності, формують індивідуальні й загальнолюдські якості й цінності людини; *компетентнісний* використано з урахуванням міжнародного досвіду, коли поняття «знання», «вміння», «навички» розширені когнітивним, операційно-технологічним, мотиваційним, соціальним, етнічним, поведінковим компонентами та формуються не лише у процесі навчання, а й поза ним під впливом соціальних чинників; *культурологічний підхід* у системі загальної середньої освіти передбачає здатність учня до безперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, перетворювальної діяльності, ефективного самоуправління і творчої самореалізації, при цьому створюється цілісне культурне середовище художньо-практичної діяльності, у якому відбувається процес навчання та виховання з діагностуванням ціннісних установок особистості, що формується як «людина культури»; *акмеологічний підхід* має прогресивну спрямованість, інтенсивність, забезпечує відкритість особистості до наступного етапу розвитку, орієнтуючи сучасний освітній процес на постійне вдосконалення особистості учня та його творчий розвиток шляхом самоорганізації, самопідготовки й самореалізації на шляху до акме – найвищих досягнень і задоволення від творчості.

Охарактеризований у руслі ідей, положень і провідних понять обраних наукових підходів поняттєво-категорійний апарат дослідження сприяв

визначенню сутності ключової дефініції дослідження – «художньо-практична компетентність» – як здатності особистості аналізувати набутий обсяг культурно-естетичних знань і вмінь, інтерпретувати його відповідно до власного задуму, мислити інноваційно, створювати предмети технологій і мистецтва, здійснювати вмотивовану творчу діяльність та постійну роботу над собою із поглиблення знань, вдосконалення умінь. Обґрунтовано структуру цієї компетентності у інтегрованій цілісності теоретичних знань, спеціальних умінь, прагнення до творчої самореалізації, духовних, моральних, естетичних цінностей.

Компетентнісне навчання та диференційований підхід до школярів дозволяє розвивати їхню індивідуальність, не обтяжуючи зайвими чи не актуальними у перспективі знаннями. Естетичний розвиток особистості засобами мистецтва заснований на інтеграції видів мистецтва, формуванні вишуканого смаку й універсальної художньо-практичної компетентності у поєднанні з технологіями. Проте, з'ясовано, що введення до наукового обігу нового поняття «художньо-практична компетентність» зумовлене необхідністю аргументувати і розробити методику формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Розділ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

У розділі описано алгоритм побудови структури організаційно-методичної моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках технологій, специфіку й організаційні умови реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, запропоновано комплекс педагогічних технологій і методів формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну у формі марафону-практикуму.

2.1. Побудова і структура моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках технологій засобами образотворчого мистецтва та дизайну

У сучасних умовах гуманізації навчання актуалізуються слова В. Сухомлинського про те, що не існує абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкрити сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація – і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі. Досвідчений педагог дає одному учневі дві, три, а то й чотири задачі на урок, іншому ж – тільки одну. Один одержує складнішу задачу, інший – простішу (Сухомлинський, 1976). Створення сприятливих умов для повноцінної діяльності кожного учня налаштовує дітей на успіх, дає поштовх проявити свої творчі здібності.

Сучасна середня освіта пропонує широкий спектр підходів до навчання і виховання дітей. Взаємодія сукупності відібраних взаємопов'язаних традиційних та інноваційних методів і засобів навчання приведе до утворення системи із

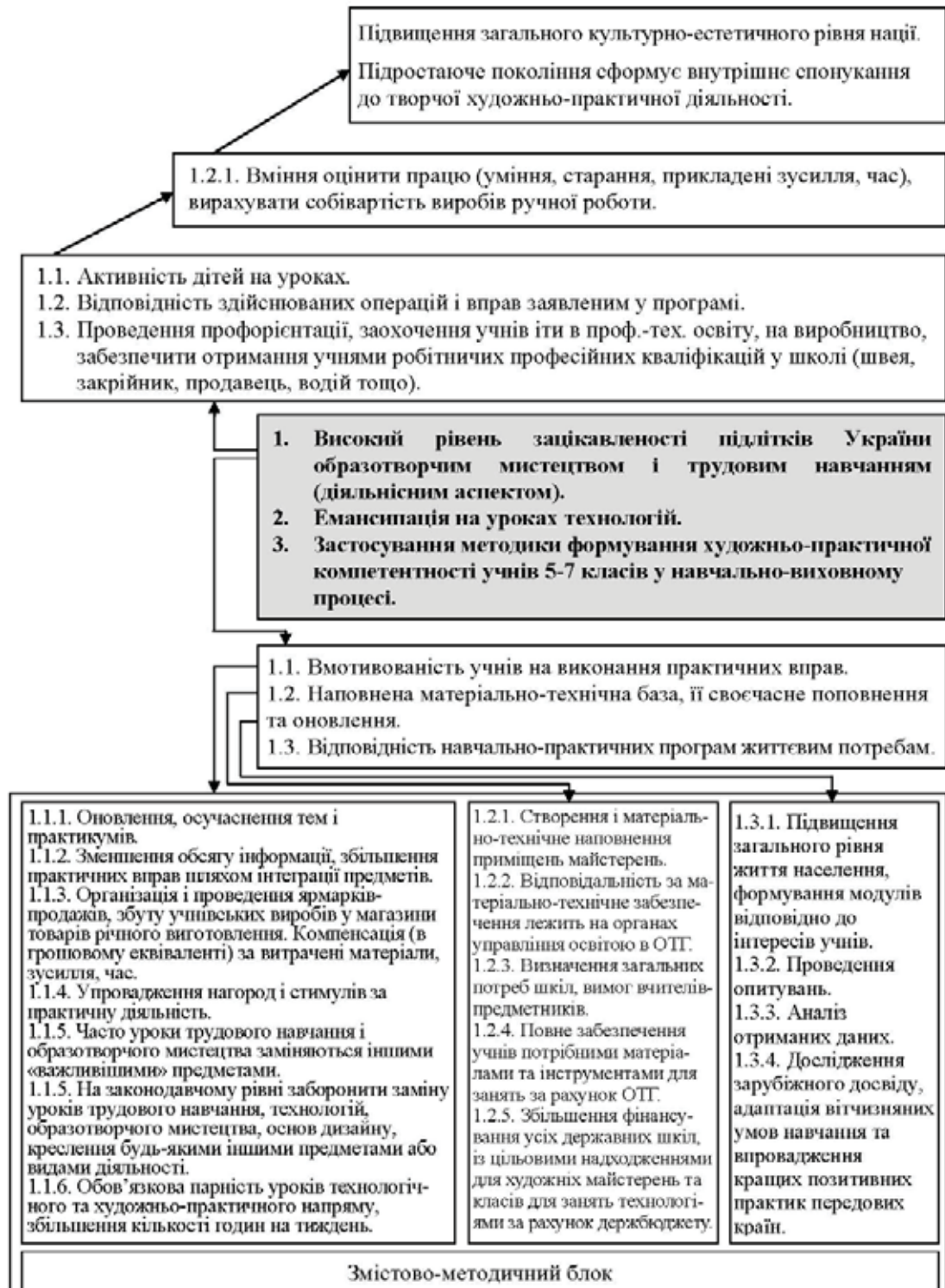
універсальною властивістю – цілісним розумінням процесу формування художньо-практичної компетентності учнів.

Відповідно відображеного в підрозділі 1.3 «Дерева проблеми» (рис. 1.1, 1.2, 1.3; додаток Е) як основу для пропонованої нами методики пропонуємо «Дерево рішень» (додаток Ж), сформоване за принципом тріади. Вирішенням означених на схемі ключових проблем можуть стати відповідні ключові результати: 1. Високий рівень зацікавленості підлітків України діяльнісним аспектом трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва; 2. Емансипація на уроках технологій; 3. Застосування методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у навчально-виховному процесі. Для втілення кожного із цих результатів, а також підвищення загального культурного рівня нації, формування внутрішнього спонукання (мотивації) до творчої діяльності у підростаючого покоління необхідно здійснити комплекс заходів, які оформлені у вигляді розгалуженої кореневої системи «дерева рішень».

Напрямів вирішення першої проблеми багато, пропонуємо такі (рис. 2.1):

- 1.1. Умотивованість учнів на виконання практичних вправ;
- 1.2. Наповнена матеріально-технічна база, її своєчасне поповнення та оновлення;
- 1.3. Відповідність навчально-практичних програм життєвим потребам. До кожного з цих напрямів потрібно забезпечити конкретні умови відповідно. Так, для підвищення вмотивованості учнів потрібне:
 - 1.1.1. Оновлення і осучаснення тем і практикумів;
 - 1.1.2. Зменшення обсягу інформації, збільшення практичних вправ шляхом інтеграції предметів;
 - 1.1.3. Організація і проведення ярмарків-продажів, збуту учнівських виробів у магазини товарів річного виготовлення. Компенсація (в грошовому еквіваленті) за витрачені матеріали, зусилля, час;
 - 1.1.4. Упровадження нагород і стимулів за практичну діяльність.
 - 1.1.5. На законодавчому рівні заборонити заміну уроків трудового навчання, технологій, образотворчого мистецтва, основ дизайну, креслення будь-якими іншими предметами або видами діяльності;
 - 1.1.6. Обов'язкова парність уроків технологічного та художньо-практичного напряму, збільшення кількості навчальних годин на тиждень.

РЕЗУЛЬТАТ

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Рис. 2.1. Фрагмент «Дерева рішень». Змістово-методичний блок.

Напрями вирішення ключової проблеми 1 для досягнення ключового результату 1.

Напрямок вирішення підпроблеми 1.2 залежить від реалізації таких умов:

1.2.1. Створення і матеріально-технічне наповнення приміщень майстерень (художніх класів, спеціалізованих навчальних майстерень з технологій);

1.2.2. Відповідальність за матеріально-технічне забезпечення лежить на органах

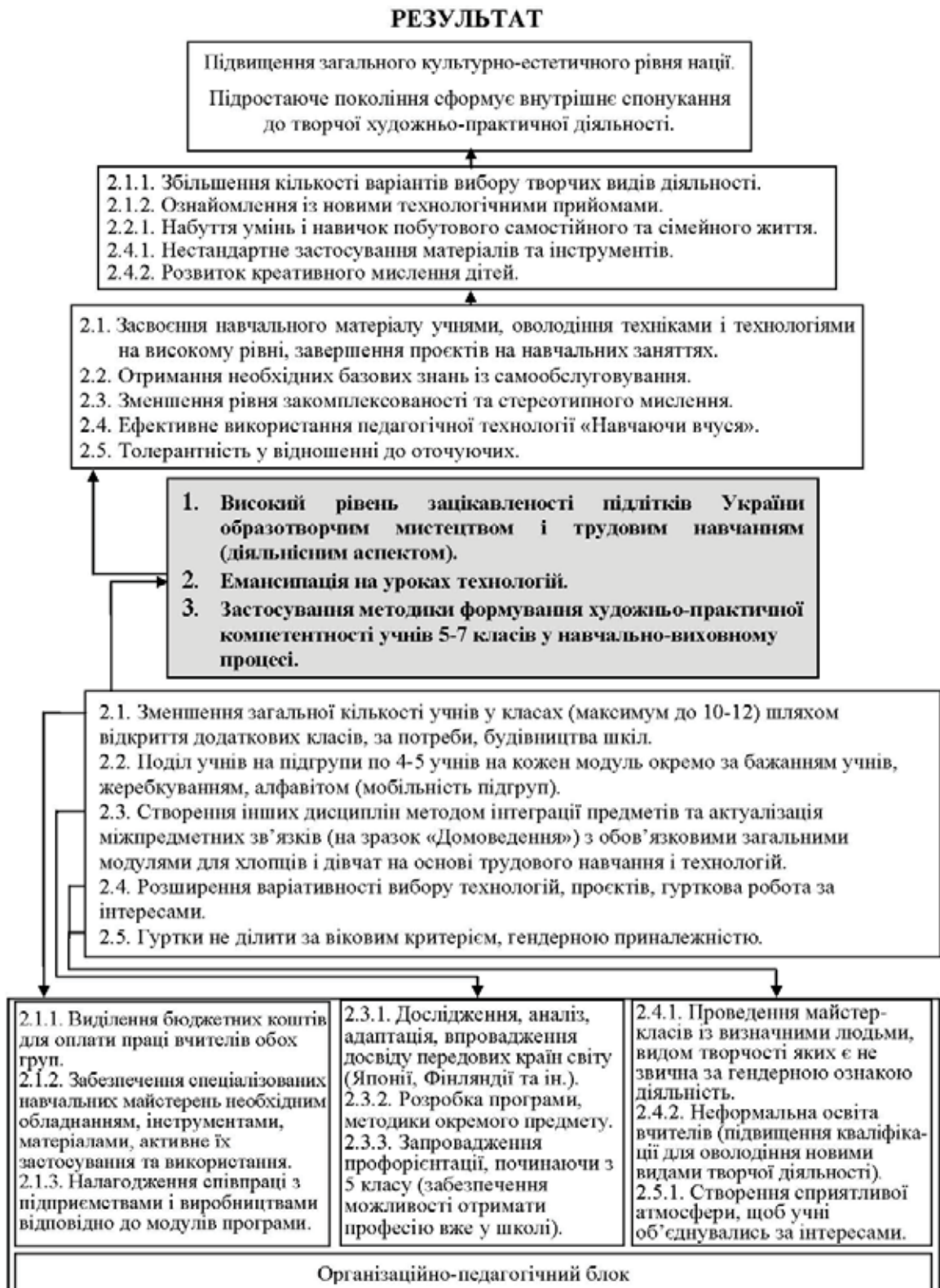
управління освітою в ОТГ; 1.2.3. Визначення загальних потреб шкіл, вимог учителів-предметників трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва для ефективного навчання; 1.2.4. Повне забезпечення учнів потрібними матеріалами та інструментами для занять за рахунок ОТГ; 1.2.5. Збільшення фінансування всіх державних шкіл, із цільовими надходженнями для художніх майстерень та класів для занять технологіями за рахунок держбюджету.

Для покращення рівня відповідності навчально-практичних програм життєвим потребам необхідно реалізувати такі умови: 1.3.1. Підвищення загального рівня життя населення, формування модулів відповідно до інтересів учнів; 1.3.2. Проведення опитувань; 1.3.3. Аналіз отриманих даних; 1.3.4. Дослідження зарубіжного досвіду, адаптація вітчизняних умов навчання та впровадження кращих позитивних практик передових країн.

Для реалізації ідеї гендерної врівноваженості тем на уроках (ключова проблема 2) важливо: 2.1. Зменшення загальної кількості учнів у класах (максимум до 10-12) шляхом відкриття додаткових класів, за потреби, будівництва шкіл; 2.2. Поділ учнів на підгрупи по 4-5 учнів на кожен модуль окремо за бажанням учнів, жеребкуванням, алфавітом (мобільність підгруп); 2.3. Створення інших дисциплін з обов'язковими загальними модулями для хлопців і дівчат на основі трудового навчання і технологій; 2.4. Розширення варіативності вибору технологій, проєктів, гурткова робота за інтересами; 2.5. Гуртки не ділити за віковим критерієм, гендерною приналежністю (рис. 2.2).

Напрямок вирішення підпроблеми 2.1 є таким: 2.1.1. Виділення бюджетних коштів для оплати праці вчителів обох груп; 2.1.2. Забезпечення спеціалізованих навчальних майстерень необхідним обладнанням, інструментами, матеріалами, активне їх застосування та використання; 2.1.3. Налагодження співпраці з підприємствами і виробництвами відповідно до модулів програми.

У формулюванні пункту 2.2 обумовлено, яким чином він має бути реалізованим, тому далі в організаційно-педагогічному блоці наведено напрями втілення ідей, записаних у пунктах 2.3, 2.4 і 2.5, а саме: 2.3.1. Дослідження, аналіз, адаптація, впровадження досвіду передових країн світу (Японії, Фінляндії та ін.);

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

*Рис. 2.2. Фрагмент «Дерева рішень». Організаційно-педагогічний блок.
Зв'язок напрямів вирішення ключової проблеми 2 із бажаним результатом.*

2.3.2. Розробка програми, методики окремого предмету; 2.3.3. Запровадження профорієнтації, починаючи з 5 класу (забезпечення можливості отримати професію вже у школі); 2.4.1. Проведення майстер-класів із визначними людьми,

видом творчості яких є не звична за гендерною ознакою діяльність (чоловік-вишивальник, жінка-різьбярка); 2.4.2. Підвищення кваліфікації вчителів шляхом розширення їхніх спеціальних художніх умінь, видів творчої діяльності, збагачення досвіду на семінарах, майстер-класах, конференціях, виставках, ярмарках тощо (неформальна освіта); 2.5.1. Створення сприятливої атмосфери, щоб учні об'єднувались за інтересами.

Здійснення запропонованих кроків дозволить досягти таких результатів: 2.1. Засвоєння навчального матеріалу учнями, оволодіння техніками і технологіями на високому рівні, завершення проєктів на навчальних заняттях; 2.2. Отримання необхідних базових знань із самообслуговування; 2.3. Зменшення рівня закомплексованості та стереотипного мислення; 2.4. Ефективне використання педагогічної технології «Навчаючи вчуся»; 2.5. Толерантність у ставленні до оточуючих. Позитивними наслідками таких результатів стануть якісні зміни навчання – набуття умінь і навичок побутового самостійного та сімейного життя, збільшення кількості варіантів вибору творчих видів діяльності, ознайомлення із новими технологічними прийомами, нестандартне застосування матеріалів та інструментів, що розвиватиме креативне мислення дітей. У свою чергу, це стане складовою загального результату.

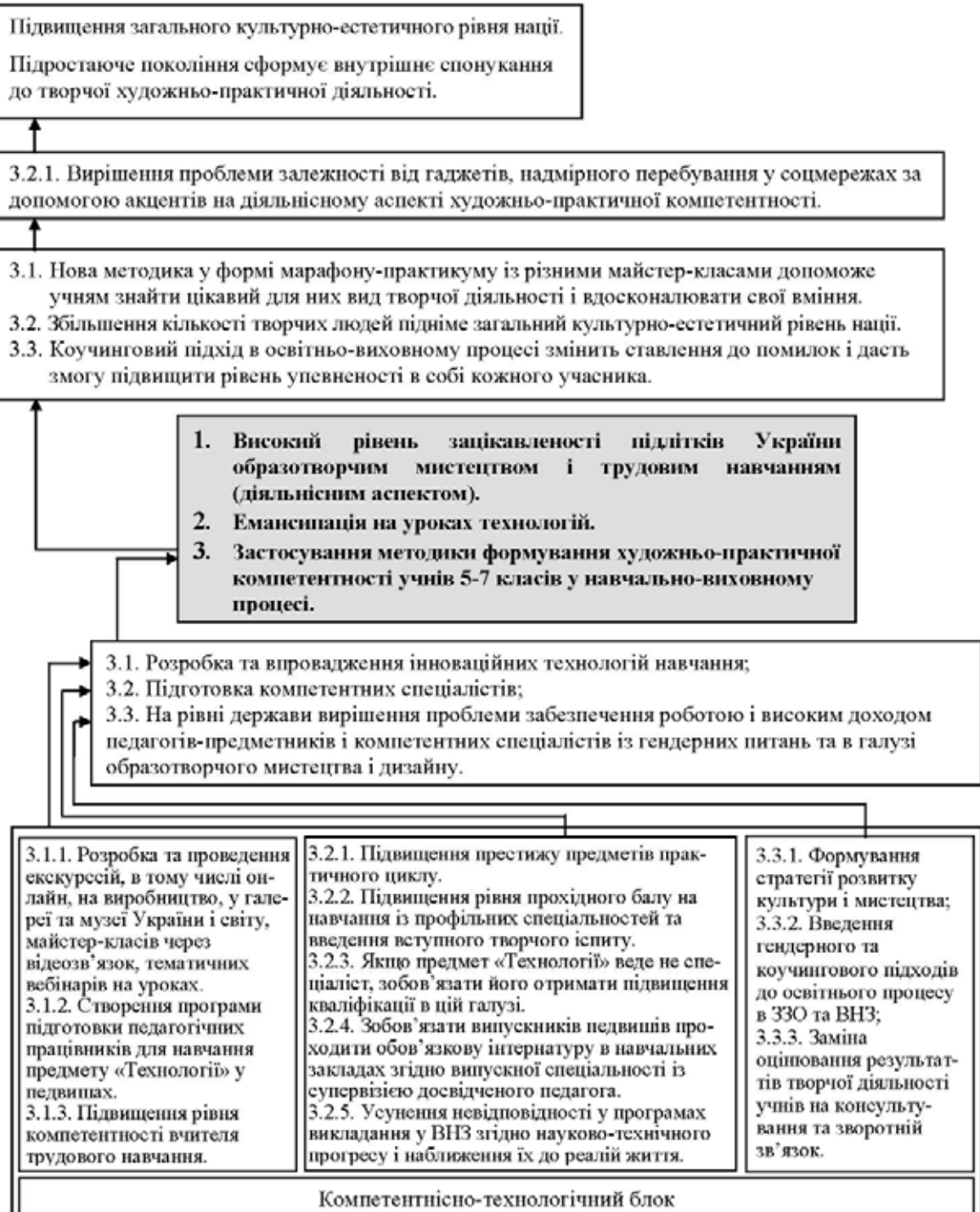
Наступна схема (рис. 2.3) містить перелік способів для вирішення ключової проблеми 3 і досягнення відповідного ключового результату.

Щоб застосувати методикку формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у навчально-виховному процесі важлива реалізація таких умов: 3.1. Розробка та впровадження інноваційних технологій навчання; 3.2. Підготовка компетентних спеціалістів; 3.3. На рівні держави вирішення проблеми забезпечення роботою і високим доходом педагогів-предметників і компетентних спеціалістів із гендерних питань та в галузях технологій, образотворчого мистецтва і дизайну. Потрібне глибоке реформування освітньої галузі, а саме: 3.1.1. Розробка та проведення екскурсій, в тому числі он-лайн, на виробництво, у галереї та музеї України і світу, майстер-класів через відеозв'язок, тематичних вебінарів на

уроках; 3.1.2. Створення програм підготовки педагогічних працівників для навчання предмету «Технології» у педвишах; 3.1.3. Підвищення рівня компетентності вчителя трудового навчання; 3.2.1. Підвищення престижу предметів практичного циклу (технологій, образотворчого мистецтва); 3.2.2. Підвищення рівня прохідного балу на навчання із профільних спеціальностей та введення вступного творчого іспиту; 3.2.3. Якщо предмет «Технології» веде не спеціаліст, зобов'язати його отримати підвищення кваліфікації в цій галузі; 3.2.4. Зобов'язати випускників педвишів проходити обов'язкову інтернатуру в навчальних закладах згідно випускної спеціальності із супервізією досвідченого педагога; 3.2.5. Усунення невідповідності у програмах викладання у ЗВО згідно науково-технічного прогресу і наближення їх до реалій життя; 3.3.1. Формування стратегії розвитку культури і мистецтва; 3.3.2. Введення гендерного та коучингового підходів до освітнього процесу в ЗЗСО та ЗВО; 3.3.3. Заміна оцінювання результатів творчої діяльності учнів на консультування та зворотній зв'язок.

Утілення вищевказаних умов сприятиме учням знайти цікавий вид творчих занять і вдосконалювати свої навички, впровадження коучингового підходу призведе до зміни ставлення до помилок і дасть змогу підвищити рівень упевненості в собі кожного учасника освітнього процесу; це також допоможе запобігти професійному вигоранню педагогів. Крім того, використання методики у вигляді марафону-практикуму із варіативністю майстер-класів та акцентом на діяльнісному аспекті сприятиме вирішенню проблеми залежності від гаджетів підростаючого покоління, надмірного перебування у соцмережах.

РЕЗУЛЬТАТ

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Рис. 2.3. Фрагмент «Дерева рішень». Компетентнісно-технологічний блок.
Зв'язок напрямів вирішення ключової проблеми 3 із бажаним результатом.

Відповідно зазначеного, охарактеризуємо пропоновану структуру педагогічної моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну (рис. 2.4) на уроках трудового навчання (технологій). Вона сформована із чотирьох взаємозалежних

компонентів, а саме: методологічно-цільового, структурно-змістового, операційного та моніторингового. У центрі моделі – учень/учениця 5-7 класів ЗЗСО як особистість, у якій формуємо компетентність. Модель методики відповідає сукупності дидактичних принципів: системності й послідовності, доступності, зв'язку з навчанням та життям, усвідомленості, активності, наочності.

Методологічно-цільовий компонент містить мету методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну, яку визначено як всебічну підготовку вмотивованої особистості молодшого підліткового віку до творчої самореалізації та ефективної і продуктивної креативної діяльності, формування у підлітків спеціальних умінь, навичок, засвоєння учнями цінностей художньої культури. Реалізація методологічних підходів (особистісно-діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, акмеологічного) дає змогу виконати поставлені завдання: 1) сформувати мотивацію особистості до креативної діяльності; 2) сприяти формуванню стійких знань із матеріалознавства, технологічних процесів, упевненого володіння інструментами і техніками, розуміння основ композиції та кольорознавства, законів дизайну; 3) підвищити впевненість у цінності результатів особистої креативної діяльності та сформувати систему цінностей художньої культури.

Структурно-змістовий компонент моделі представлений у вигляді змісту марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну, що складається із чотирьох модулів – «Опрацювання форм природи», «Гармонізація кольорів», «Основи композиції», «Мистецтво економіки». Кожен із них розрахований мінімально на 2 години на тиждень уроків трудового навчання та 1 урок образотворчого мистецтва.

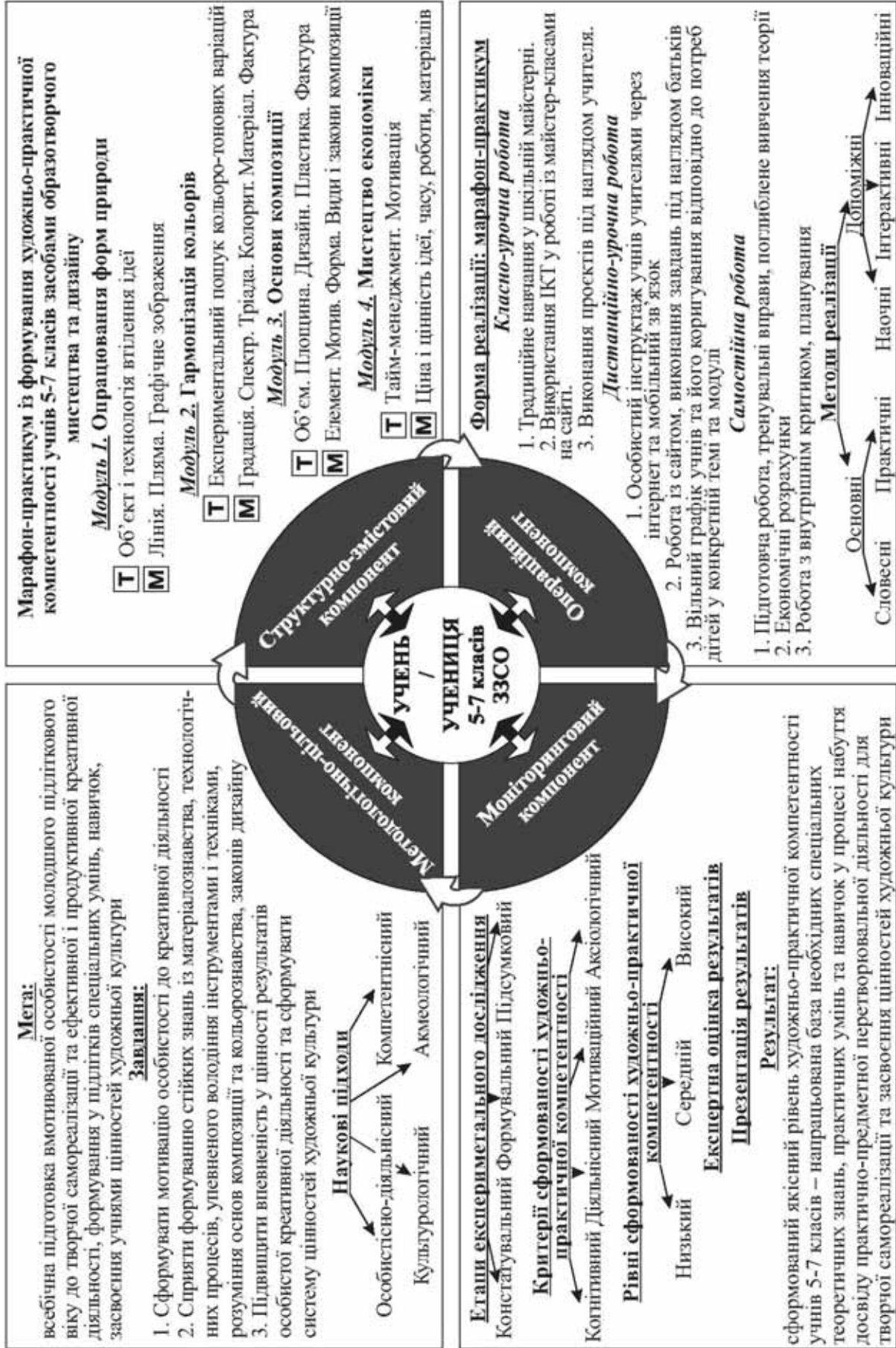

Рис. 2.4. Модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну

Короткостроковий термін марафону-практикуму (4 тижні, відповідно до модулів) дозволить познайомити дітей із основами, що необхідні в будь-якому виді прикладної творчої роботи. Запропоновані до вивчення теми розподілено по блоках ОМ і ТН (образотворче мистецтво і трудове навчання відповідно). У процесі реалізації запропонованої методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів передбачено такі знання: загальні відомості про засоби зображення, принципи роботи із монохромною та поліхромною палітрою, розуміння видів і законів композиції, значення елементів дизайну, алгоритм визначення ціни і цінності готового виробу, самовмотивованості до занять творчими видами робіт. Для зручності застосування методики та забезпечення наочними матеріалами учителів-предметників і дітей, розроблено сайт за структурою марафону-практикуму (додаток Л) та розміщеною на ньому інструкційно-методичною інформацією відповідно до чинної програми, посилання на відеозаписи авторських майстер-класів із дотичних тем та проєктів профільних предметів. Сторінка «Галерея» на сайті вміщуватиме виставку готових кращих робіт найактивніших учнів.

Операційний компонент містить цілісну систему організаційних форм, методів і засобів реалізації моделі з урахуванням традиційної та можливості дистанційної і змішаної форм навчання, а саме: класно-урочної, дистанційно-урочної, самостійної роботи. Запропоновано спектр методів реалізації методики (додаток М), серед них особливої уваги заслуговує коучинг. Уведення до освітнього процесу елементів коучингу передбачає супервізії для педагогів. Для учнів цінним видається заміна способу оцінювання їхніх робіт, коли допускається надання зворотного зв'язку вербально за правилами коучингу – спочатку визначити й озвучити автору, що у його виробі сподобалось, що було позитивним; далі визначити, що не сподобалось і в коректній формі висловити своє враження (але не ставлення, адже дуже важливо не образити учня, схарактеризувати результат його старання, а не особисті якості). Потім треба зазначити, що саме хотілось би змінити, яким чином і чому. Після цього співрозмовники дякують

одне одному. Такий принцип розвиває у молодших підлітків емпатію і толерантність стосовно інших.

Моніторинговий компонент моделі складається із таких елементів: етапи експериментального дослідження (констатувальний, формувальний, підсумковий), критерії сформованості художньо-практичної компетентності (когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, аксіологічний), рівнів сформованості художньо-практичної компетентності (низький, середній, високий), експертної оцінки та презентації результатів. Прогнозованим результатом упровадження методики у процесі експериментального дослідження вбачаємо сформований якісний рівень художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, у яких напрацьована база необхідних спеціальних теоретичних знань, практичних умінь та навичок у процесі набуття досвіду практично-предметної перетворювальної діяльності для творчої самореалізації та засвоєння цінностей художньої культури.

Оскільки метою загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів, то трудове навчання (технології) має стати вагомим елементом цього розвитку (Верховна Рада України, 2020).

Трудове навчання (технології) та мистецькі предмети, залучаючи учнів до культурного контексту явищ навколишнього середовища, покликані підвищити рівень їхніх навчальних досягнень і якість навчально-виховного процесу школи загалом. Це дає кожній особистості, незважаючи на рівень її обдарованості, можливості виявити й реалізувати свій унікальний творчий потенціал у різних галузях мистецтва (виконавчих, візуальних та медіа); образотворча діяльність допомагає глибше зрозуміти мистецький світ рідної країни, власної дитячої культури та іноземних культур, а її навички допомагають будувати гармонійний світ, розвивати учнівську фантазію, уяву, творчість, здатність вирішувати проблеми (Жерноклеєв, & Пушкарьова, 2006). Загальновідомо: інтелектуальний і творчий

потенціал особистості починає розвиватися із раннього віку. Кожна дитина від народження має природні творчі задатки, але не всі виростають творчими людьми (Маєвська, 2017b, с. 89). Допитливість, цікавість, бажання експериментувати, всебічний розвиток дитячих здібностей та дизайн-мислення формуються завдяки креативній діяльності, коли дітей долучають до творчої роботи у процесі навчання дизайну та різних видів образотворчого й ужиткового мистецтва. При швидкій зміні світових технологій, нагромадженні інформації, динамічному розвитку суспільства індивід, не встигаючи охопити все, зосереджується й самовдосконалюється в обраному напрямі. У зв'язку з цим зростає соціальна роль творчої особистості з високим рівнем духовної та загальної культури, відповідно актуалізується проблема формування в учнів усвідомленої потреби стати самодостатніми, розвиненими, творчими, компетентними.

Як нами вже зроблено висновок на основі аналізу різнопланового комплексу джерел дослідження у 1 розділі, художня освіта має починатися з перших років життя дитини, щоб із раннього віку вона відчувала необхідність у прекрасному, в творчості. Чи потрібен особливий дар, талант для малювання, прикладного мистецтва? Навчитися малювати правильно може кожен, якщо справді захоче цього, головне – прикласти достатньо зусиль та часу. Проте, необхідно не лише отримати необхідні технічні навички й освоїти засоби малюнка чи живопису, вишивки чи різьбярства, випалювання чи печворку, але й навчитись помічати цікаве й узагальнювати побачене. Усі діти люблять малювати. Цим способом вони виражають свої замисли, переживання. Крім задоволення, яке приносить заняття мистецькими видами діяльності, творчість знімає стрес, дозволяє експериментувати, швидше запам'ятовувати інформацію, долучає до культури. Займаючись художньою працею, діти вчаться бачити – не просто дивитись, а спостерігати, порівнювати, помічати відмінності й деталі, тобто бачити очима художника. Здобуті перші знання і вміння учні школи підкріплюють новими навичками, які дає вчитель на уроках.

Віковий чинник відіграє велику роль у формуванні художньо-практичної компетентності молодших підлітків учнів 5-7 класів, адже саме в цей період

відбувається дорослішання, бурхливий фізичний і психічний розвиток, якісні зміни у пізнавальній діяльності, утворенні кола інтересів. У підлітковому віці, коли особистість уже не є дитиною, але іще й не стала дорослою, дуже важливо зацікавити та долучити школярів до творчої діяльності. Одним із перших кроків для формування креативного мислення є організація певних ситуацій або складання проблемних питань, на які треба знайти власні відповіді та рішення. При цьому необхідно уникати страху зробити помилку. С. Рябчук пропонує сім способів розвитку творчого мислення дитини: не обмежувати підлітка безліччю правил, знайомити дитину з культурою та мистецтвами, грати з дітьми, вигадувати варіації застосувань предмета, показати різноманітність занять, формувати позитивне сприйняття світу, не перенавантажувати дітей (Рябчук, 2016), адже результат виховання і навчання підростаючого покоління відіб'ється на благополуччі всієї країни у перспективі. Діти покоління Z з раннього віку все більше захоплюються цифровими пристроями, комп'ютерними іграми, анімаційними відеороликами, і менше уваги приділяють власному естетичному розвитку, художній освіті, набутті практичних мистецьких вмінь. Часто учням важко виділити для себе конкретний творчий вид діяльності, тому без допомоги учителя та батьків обійтись важко. Тому одним із напрямів вирішення проблеми залежності підлітків від надмірного перебування у соціальних мережах та користування гаджетами вбачаємо в акцентуванні діяльнісного аспекту художньо-практичної компетентності.

Як нами вже зазначено, незадовільний стан зацікавленості підлітків України діяльнісним аспектом образотворчого мистецтва і технологій спричинений відсутністю системного бачення формування художньо-практичної компетентності дітей. Крім того, виокремлення деяких предметів як головних (пов'язано з підготовкою до ЗНО), робить дисципліни технологічної та мистецької галузі меншовартісними, у результаті чого діти приділяють їм менше уваги. Наслідком цього може стати виховання покоління із незадовільним загальним культурно-естетичним рівнем, відсутністю внутрішньої потреби, умінь і навичок до творчої самореалізації протягом життя. Результати опитування учнів 5-11 класів про

систему освіти в Україні, проведеного у 2018 р., показали, що мистецтво і трудове навчання (технології), на їхню думку, «не приносять користі» (Сідько, 2018).

Оточення учнів найкращими зразками справжнього мистецтва (музичного, образотворчого, мультиплікаційного тощо) формує в мозку індивіда певні штампи – стандарти високого естетичного смаку, які впливатимуть на вподобання особистості у старшому віці. Педагоги, психологи і науковці досліджували проблему формування креативного мислення у дітей різного віку. У дослідженнях П. Блонського, Л. Виготського, С. Рубінштейна доведено, що діти з досить раннього віку можуть естетично сприймати твори образотворчого мистецтва, висловлювати своє ставлення до них. Щоб зацікавити школярів отриманням справжнього задоволення від культурних надбань людства, необхідно з дитинства виховати у них ціннісне ставлення до прекрасного. Інтенсивність впливу музики і живопису, як двох видів мистецтва, що формують естетичний смак, залежить від раннього розвитку (Ибука Масару, 2011, с. 156-157). Тому в освітніх програмах початкової і середньої школи необхідною є така система навчальних блоків, що не тільки відповідатимуть основним положенням теорії змісту освіти – дидактичним принципам системності та науковості, але й сприятиме всебічному розвитку учня, формуванню в нього критичного й креативного мислення, життєвих компетенцій. У середній школі учнів необхідно навчити усвідомлювати себе важливою частиною соціуму, яка знаходить свою нішу в культурно-мистецькому середовищі; не навіювати стереотипне уявлення про те, що їхнє життя почнеться потім (після закінчення школи, після закінчення ВНЗ, після працевлаштування на престижну роботу). Для самоствердження та реалізації власних креативних ідей необхідно сформувати художньо-практичну компетентність особистості впродовж шкільних років.

Підлітковий вік є тим етапом розвитку, коли формується усвідомлене креативне художнє мислення, дитина розуміє і цінує мистецтво, активно реалізує власні творчі задуми, аналізує та переосмислює побачене, виявляє свою фантазію та уяву. Молодші підлітки активно пізнають світ предметів, речей, людських стосунків, опановують суспільні норми, розвивають свій інтелект. Фізіологічні

зміни, які відбуваються в організмі дитини, підсвідомо диктують їй лінію поведінки з однолітками, молодшими і старшими. У них може знижуватись інтерес до навчання, змінюватися цінності і захоплення. Варто зацікавити підлітка творчістю, цей період благодатний для розвитку навичок і здібностей, іншими словами, художньої компетентності.

Сьогодні підлітковий вік (11-14 років) у край суперечливий і характеризується якісними змінами у пізнавальній діяльності, в особистості і в міжособистісних стосунках. Майже завжди ці зміни супроводжуються труднощами – підвищеним рівнем самотності, тривожності, фрустрації, агресивності, порушенням адаптації, самосприйняття, емоційної комфортності. Це час завершення дитинства і початку дорослого життя (Бабій, & Чешенко, 2014, с. 31). Деякі діти розвиваються швидше, інші – повільніше; у дітей відбувається формування широкого спектру здібностей та інтересів, проявляється прагнення до самостійності та незалежності (Лєскова, 2014, с. 68).

У цьому віці особливо загострюється спостережливість дитини, хоча знижується зосередженість і посидючість. Учень може помітити цікаву деталь, проаналізувати й інтерпретувати її, але тут же забути і не надати значення креативній ідеї, що раптом виникла. Тому на уроках творчості або інтегрованих курсах різних видів мистецтв школярам рекомендовано робити короткострокові начерки чи записи своїх думок у невеликий альбом-записник. Тоді вдома у вільний час можна з легкістю повернутись до того задуму, який виник, і втілити його в життя.

Молодшим підліткам у процесі роботи над навчальними завданнями стане корисною співпраця зі старшими учнями, яких можна запросити провести майстер-класи. Усвідомлення важливості партнерства, взаємодопомоги та взаємоповаги виховується у колективі у процесі командної роботи.

Великий обсяг інформації на уроках часто втомлює дітей, а на дисципліні художнього циклу виділяється не достатньо аудиторного часу. Щоб привернути увагу до творчої роботи, надихнути учнів, учитель може проводити майстер-класи, запрошувати на урок художників, майстрів народного мистецтва,

влаштовувати походи до музеїв чи галерей. Такі кроки неодмінно пробудять у школярів інтерес до культурно-мистецької спадщини, спонукатимуть до саморозвитку, креативної діяльності, дадуть відчуття успіху і впевненості у спроможності самостійно розв'язувати художні завдання (Маєвська, 2017b, с. 90).

Спостереження, інтерпретація, гра з формою і кольором вирішують психологічні проблеми підлітків шляхом вираження емоційного стану засобами образотворчості. У цей складний для них період діти люблять експериментувати із нетрадиційними техніками малювання – так вони знімають напругу і розкривають свої здібності. Монотипія, скрап (малювання набризком), ниткографія, відбитки і штампи, використання воску у поєднанні з аквареллю – ці та інші техніки урізноманітнюють та збагачують можливості учнів. Створення вітальних листівок, тематичних плакатів із використанням нетрадиційних технік малювання поступово розвивають художній смак у дітей. Важливо забезпечити учням такий робочий процес, щоб вони не відчували труднощів, а результат виявився цікавим. Заміна запропонованого робочого матеріалу таким, що є в наявності дає можливість виявити фантазію і створити нову неповторну річ. Застосування мистецьких асоціацій, розгадування друдлів (картинок із кривулин) допомагають формувати творчу уяву. О. Редько відзначає, що мистецтво має унікальні можливості впливу на людину, тому художньо-естетичне виховання варто розглядати не лише як процес набуття знань і вмінь, а як унікальний засіб особистісного розвитку учнів на основі виявлення індивідуальних здібностей (Редько, 2010, с. 288).

Розвиток креативності учнів підліткового віку найбільш активно відбувається у роки шкільного навчання на уроках художньо-естетичного циклу. Заняття творчими видами діяльності дають вихід емоціям, приносять духовну рівновагу, допомагають підвищити самооцінку. Образотворчість володіє широким набором технік, матеріалів і засобів для розвитку дитячого креативного мислення в підлітковому віці.

У середній школі учні свідомо підходять до вибору своїх уподобань, відвідуючи крім школи додаткові заняття з танців, технічної творчості,

малювання. Позашкільна освіта (гуртки художньо-естетичного напрямку, творчі об'єднання, центри дозвілля, школи естетичного і художнього виховання, бібліотеки, музеї та галереї) дозволяє молоді розвивати свої здібності диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, сприяючи набуттю нового досвіду, ціннісних орієнтацій. У ході цілеспрямованих занять малюванням діти починають краще проводити порівняння, легше встановлювати подібність і відмінність предметів, взаємозв'язок між цілим та його частинами. Малювання сприяє розвитку в учнів аналітико-синтетичної функції мислення (Бабій, 2013). Демонстрація власних результатів творчої діяльності на виставках, ярмарках, фестивалях, симпозіумах та в соціальних мережах дає дітям можливість отримати позитивні відгуки та надихнутися на нові креативні ідеї, відбувається обмін досвідом.

Завдання мистецької освіти – забезпечити рух учнівської молоді до творчої самореалізації, виховання естетичного ставлення до оточуючого світу.

Навчання дітей основам естетичного сприйняття дійсності шляхом екскурсій на виставки та в музеї, відвідування театру та постановка своїх вистав, демонстрування альбомів із репродукціями кращих зразків світового мистецтва, музичні заняття, читання повчальних оповідань і казок сприяють зародженню базового рівня художньо-практичної компетентності. Психологи дотримуються думки про те, що мистецтво здатне лікувати, вбирати і трансформувати настрої автора та глядача, тому опанування технік естетотерапії і педагогічна робота із їх застосуванням допомагає утворенню позитивних емоцій, радісної атмосфери, ейфорійного відчуття щастя, які стануть на заваді необдуманим негативним вчинкам молоді. Потрібно сформувати у дітей вмотивоване бажання до набуття ключових і спеціальних компетентностей; інтерес до самоосвіти у процесі поглиблення й збагачення особистого життєвого досвіду; усвідомлення та засвоєння системи культурних цінностей; уміння критично і креативно мислити й реалізувати свої задуми в ході творчої діяльності; безпроблемну безпечну соціалізацію та активну позицію в командній роботі. Формування в учня внутрішнього спонукання до втілення власних ідей, здатності до творчої

діяльності, базуючись на раніше набутих уміннях та знаннях, як одного із компонентів художньо-практичної компетентності (мотивація), у майбутньому дозволить дитині проводити самотерапію після стресових ситуацій для подолання дискомфорту і проблемних наслідків. Усвідомлення вихованцем позитивного впливу від сприйняття творів різних видів та жанрів мистецтва, заняття естетотерапевтичними техніками на уроках вчить бути готовим до нестандартного вирішення поставлених задач у будь-якій сфері життя. Таким чином відбувається розвиток дивергентного мислення (поняття в психологію ввів Д. Гілфорд (Joy Paul Guilford) – форми мозкової діяльності, що здійснюється у різних напрямках і площинах, допускаючи варіативність основних способів вирішення будь-якої проблеми та призводить до неочікуваних результатів і висновків. Зацікавлення дітей мистецькою діяльністю розвиває цілісне сприйняття дійсності, спостережливість, уяву, гнучке мислення.

Художнє виховання є однією зі складових естетичного виховання, що відіграє особливу роль у всебічному розвитку дитини, унікальний засіб формування єдності емоційної й інтелектуальної сфер особистості, і на цій основі – світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій (Бабій, 2013, с. 148). Завдяки своїй специфіці, художнє виховання позначається на духовному розвитку, стимулює уяву, фантазію, зорову пам'ять, творче мислення. Л. Виготський (1967) стверджував, що цінність художнього виховання полягає у тому, що воно створює, а не формує знання і навички.

У період становлення особистості, дорослішання підлітки шукають еталон особистості, стилю поведінки, знаходять різні приклади для наслідування: актори, музиканти, бізнесмени, спортсмени, родичі або знайомі, які є для них авторитетом, лідери підліткових груп (Лєскова, 2014, с. 70). Часто хлопці знаходять собі «дівочі» хобі (вишивка бісером, плетіння з бісеру, алмазна вишивка) і стають об'єктами булінгу з боку однолітків. Через таке ставлення підлітки втрачають інтерес до справи і їхні таланти не розвиваються, тому проведення он-лайн майстер-класів з уже знаними майстрами і майстринями допоможе розвіяти міф про чіткий поділ творчих занять на «хлоп'ячі» і «дівочі».

Спілкування з однолітками займає основне місце в житті підлітка, є провідною діяльністю для цього періоду. Так діти вчаться встановлювати і підтримувати контакти, добиватися успіху в суспільстві. Крім того, існує ще і відчуття власної території, власного простору, в який ніхто не повинен втручатися. Це внутрішній світ дитини, а також особиста кімната, речі (Лєскова, 2014, с. 71-72).

Соціологічні наукові дослідження вказують на парадокс – у віці розвитку і розквіту інтелектуальних та фізичних можливостей особистості поширення набуває нахил підлітків до суїциду – смерті від навмисного самоушкодження. Зростання кількості «груп смерті» у соціальних мережах, депресивні стани через гормональну перебудову організму, агресію та булінг однолітків, закомплексованість, нерозуміння та ігнорування потреб школяра вчителями, відсутність уваги від рідних людей та інші фактори стають причинами відчутного скорочення чисельності населення України, зокрема юного.

Майже десятиліття тому О. Куршакова навела вражаючі факти стосовно дитячого суїциду, вказуючи, що 46,9% випадків трапляються за сімейними мотивами, а 13,6% – через конфлікти з однолітками та з любовних причин (Куршакова, 2012). За даними відділу ювенальної превенції управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції у м. Києві за 2020 р. *тільки в столиці* зафіксовано 137 завершених суїцидів серед дітей віком від 8 до 17 років (Федій, 2008). Із відповіді на запит до правоохоронних органів про дані січня – лютого 2021 р. йдеться, що на Київщині з життям покінчили два хлопці 10 та 15 років та дівчина 13 років. Хоча узагальнений державний моніторинг спроб вчинення самогубств не ведеться, Національна освітня асоціація зазначає, що в регіонах країни ситуація набагато гірша (Косянчук, 2021).

Унаслідок безвідповідальності дорослих та акселерації діти занадто рано отримують невідповідну їхньому рівню розвитку й віку інформацію, сприймають її викривлено і тому мають психічні розлади, проблему замкнутості та втрату ціннісних та моральних орієнтирів. Ідеться про контент із вмістом сексуального характеру, розбещення малолітніх, що спричиняє небезпечні ситуації, які

призводять до насильства. Для запобігання означених трагедій важлива системна співпраця державних органів, психологів, батьків, педагогів та проведення профілактичних заходів, психологічних годин, зустрічей із роз'ясненням правильного використання цифрового середовища, навчання медіаграмотності, прав людини і механізму захисту цих прав тощо.

У науково-педагогічному розумінні арт-терапія розглядається як засіб розвитку та зміни особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості. У підлітковому віці малювання та виготовлення художніх виробів може стати формою корекції емоційного стану, якою можна користуватись для зняття накопиченої напруги, для того, щоб заспокоїтись чи просто зосередитись. Згідно з Фрейдом, внутрішнє «Я» людини виявляється у візуальній формі кожного разу, коли вона спонтанно щось малює чи ліпить, а образотворче мистецтво, маючи багато спільного з фантазіями та сновидіннями, виконує роль, що компенсує психічну напругу. Юнг наголошував на важливості використання персональних та універсальних символів. Він уважав, що особистість, спираючись на «трансцендентні» властивості символів і власний творчий потенціал, здатна досягти само зцілення, і що символічні образи несуть у собі способи вирішення внутрішньопсихічних конфліктів, вікових криз, кризових ситуацій (Власюк, 2009).

Одним із засобів по усуненню наслідків стресу, тривоги, переживань, різних невротичних розладів та попередження небезпечних ситуацій може стати естетотерапія, як «альтернатива» небезпечним інтересам малечі й підлітків. Е. Моррісон науково довела, що естетичні смаки та вподобання дітей формують їх інтереси, впливаючи на розуміння й інтерпретацію продуктів арт-терапевтичної творчості, позначаються на подальшому життєвому досвіді (Morrison, 2013). Таким чином, формування вміння відчувати красу, сприймати її та гідно оцінювати допоможуть у навчанні бачення, інтерпретації, відтворення прекрасного, а також створенні власних мистецьких шедеврів. Уважне вивчення готової роботи психологом чи арт-терапевтом здатне розкрити приховані причини поведінки та реакцій дитини. Навіть не маючи стійких навичок впевненого

володіння інструментами і матеріалами, спеціальних знань про композицію, колорит, світлотіньові співвідношення учень може передавати свій внутрішній стан лінійно (силою натиску та напрямками) і кольором, підсвідомо добираючи барву.

Отже, створення освітнього середовища молодшими підлітками для себе попередить накопичення непотрібних дубльованих речей, допоможе виявити, які захоплення має дитина та розвивати її здібності в потрібному напрямку. Заняття творчістю стануть не тільки навчанням, але й корисним предметно-результативним видом діяльності.

Таким чином, формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів є запорукою розвитку творчої діяльності особистості; головним показником високого рівня сформованості художньо-практичної компетентності учнів є активне використання набутих знань та досвіду в творчій практичній діяльності, участь у виставках, конкурсах, олімпіадах. Творча співпраця вчителя й учнівського колективу, учнів між собою розвиває у дітей спостережливість, пам'ять, уяву, вміння аналізувати, співставляти, критично мислити, фантазувати. Водночас, розвиток оригінального мислення учнів шляхом залучення їх до різних видів творчої діяльності, подолання гендерної нерівності в школі сприятиме формуванню художньо-практичної компетентності. Впровадження інноваційних технологій допоможе зацікавити дітей і полегшити роботу вчителя на уроках. Упродовж навчання діти набуватимуть досвіду висловлювати оцінні судження щодо різних видів мистецтва, виявляти естетичне ставлення до мистецької діяльності, брати участь у дискусіях, порівнювати власну думку щодо творів мистецтва з думками інших і толерантно ставитися до них, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі; проявляти активність у процесі пізнання мистецтва, використовувати медіа-ресурси у своїй пошуковій діяльності (Кібалолова, 2016, с. 31).

Наступним завданням дослідницької роботи стане з'ясування специфіки й організаційних умов реалізації пропонованої моделі, що буде розглянуто в підрозділі 2.2.

2.2. Специфіка й організаційні умови реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів

Метою технологічної галузі загальної середньої освіти є реалізація творчого потенціалу кожного учня, формування критичного та технічного мислення, готовності до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерські взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження (Верховна Рада України, 2020, с. 9). Аналізуючи останні дослідження в галузі застосування сучасних інноваційних технологій у школі можна зробити висновок про те, що більшість із них зосереджені навколо ІКТ. Аналізують інноваційні процеси в сучасній освіті І. Гавриш, І. Дичківська, Ю. Запорожченко, Н. Клокар, О. Спірін, М. Шишкіна та ін.). Зважаючи на наявні серйозні методичні недоробки у інформатизації мистецьких дисциплін та навчання комп'ютерної графіки у школі, важливими вважаємо розробки окремих науковців – О. Зимовець, С. Когут, П. Сердюкова, Г. Фоміної, С. Яшанова та ін. у галузі технічної естетики та мистецтвознавства.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів із технологічної освітньої галузі зазначені в додатку 12 Державного стандарту повної загальної середньої освіти передбачають, що учень: формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності; творчо застосовує традиційні і сучасні технології; ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу; турбується про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших осіб (Верховна Рада України, 2020, с. 10).

Метою мистецької освітньої діяльності є цілісний розвиток успішної особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування

компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні.

Компетентнісний потенціал мистецької освітньої галузі та базові знання, зазначені в додатку 19, вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з мистецької освітньої галузі, зазначені в додатку 20 Державного стандарту, передбачають, що учень: пізнає різні види мистецтва, інтерпретує художні образи, набуває досвіду емоційних переживань, розвиває ціннісне ставлення до мистецтва; формує художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності в різних видах мистецтва; пізнає себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиває емоційний інтелект; використовує інформаційне середовище у власній творчості і художній комунікації (Верховна Рада України, 2020, с. 12).

Гарантована державою система освітніх послуг, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників (інклюзивне навчання) у звичайних закладах освіти має враховувати унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби всіх дітей (Міністерство освіти і науки України, «Інклюзивне навчання»). Крім того, наслідки воєнних дій на Сході України, карантинні заборони в зв'язку із вірусною пандемією, зачепивши майже кожного громадянина нашої держави, створили нові виклики для психотерапевтів, психологів, педагогів, адже особливої уваги внаслідок психотравмувальних подій останніх років та через соціальні обмеження потребують саме школярі. Тому специфіку пропонованої в дослідженні моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну становлять ідеї:

- інтегративності;
- гендерної врівноваженості;
- інтерактивності;
- ІКТ-насиченості освітнього процесу.

У руслі обраної проблеми дослідження підкреслимо: важливу роль для комплексного навчання відіграють інтегровані курси та модулі із наскрізними змістовими лініями, за допомогою яких учні вчать мислити багатоваріантно, тобто створювати різні варіації уявних або предметних об'єктів. Інтеграція навчальних дисциплін, найкращих методик із різних галузей знань в освіту, або відокремлення (групування) занять за напрямками підготовки сприяють розвиткові творчих здібностей дитини, вивільненню часу для відпочинку та занять улюбленим видом діяльності.

Дотичність тем і технологій у програмах трудового навчання (технологій) і образотворчого мистецтва, застосування проєктної методики та прагнення до завершеності учнівських виробів і малюнків полегшують інтеграцію цих предметів. Нерозривність зв'язку між широким вибором засобів образотворчості і дизайну із проєктами, запропонованими програмою трудового навчання, обумовили принцип, за яким укладено методичні рекомендації для формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. Проте, важливими є матеріально-технічна забезпеченість шкіл та наявність зручних приміщень для організації учнівських майстерень. Чим більше можливостей мають учні для занять різними видами творчості, чим ширшим спектром засобів навчання і технологій володіють учителі, тим вища вмотивованість у обох названих категорій до навчання. Інтеграція ІКТ – використання комп'ютерів і смартфонів з підключенням до інтернет-мережі, наявність навичок володіння пристроями і програмним забезпеченням, знання технічних особливостей роботи через інтернет-платформи, відео- і телефонний зв'язок у період карантинних обмежень дозволили організувати безперервність процесу формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) у дистанційній формі.

Крім того, інтеграція засобів образотворчості та дизайну допомагає зрівноважити вивчення технологій за гендерним чинником і подолати стереотипне мислення щодо розподілу сфер діяльності між чоловіками і жінками. Емансипація і толерантність у сфері творчості запобігає булінгу і позитивно

впливає на розвиток комунікативних навичок учнів у колективі. Зміна вектору навчання із трудової підготовки на формування креативного й творчого мислення підлітків сприяє взаємообміну технік, прийомів, матеріалів та інструментів, що потрібні для виготовлення учнівських творчих робіт і вивчення усіх тем на уроках трудового навчання (технологій) і образотворчого мистецтва учнями і ученицями в рівних умовах.

Освітнє право, яке все більш формується в системі соціального права як самостійна структура, вимагає особливих правових засобів регулювання і врахування в ньому гендерно врівноваженого компонента. Засвоюючи основи наук, наповнених гендерним підходом до соціальних відносин, учень із розвинутим гендерним мисленням власне сам і за допомогою вчителів творить гендерний світогляд. У цьому аспекті необхідною є підготовка підручників, навчальних посібників усіх рівнів освіти із урахуванням гендерного компонента, виключення з них дискримінаційного характеру щодо статей (Мельник, 2001, с. 94-96).

Актуальним і відкритим залишається питання гендерної рівності в загальноосвітній школі. Удосконалення Державних стандартів освіти шляхом уведення до них гендерної складової, що визначена у Стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020», забезпечить відповідність вітчизняної освіти світовим демократичним засадам.

Реформування української освіти сприяє створенню нових програм, спрямованих на посилення інтересу до мистецтва і дизайну. Упродовж тижня – із 26 червня по 2 липня 2018 року – Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» спільно з Центральним інститутом післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти було проведено XII Всеукраїнську Школу методичного досвіду з художньо-естетичної освіти та виховання «Мистецтво в контексті реалізації ідей концепції Нової української школи»; до цікавого заходу долучилися понад 70 осіб із різних куточків країни. Для всіх учасників зібрання проведено тренінги, майстер-класи з

опанування художньо-педагогічними технологіями, актуальними для реалізації ідей Нової української школи, особливостями впровадження Державного стандарту початкової освіти та типових освітніх програм (мистецька освітня галузь) в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Підготовку до реалізації ідей та принципів Нової української школи проходили фахівці з художньо-естетичної освіти закладів післядипломної педагогічної освіти, вчителі, викладачі вищих навчальних закладів (Інститут модернізації змісту світи, 2018). Позитивним є отримання нового досвіду викладачами, які будуть передавати інформацію студентам – майбутнім учителям середньої ланки освіти. Однак реформування початкової освіти не вирішує проблеми формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів.

Про необхідність реформування середньої освіти говорила Л. Гриневич: «Реформа української середньої освіти – це проектування майбутнього України, адже саме школа формує мислення абсолютної більшості дітей, які візьмуть на себе керівництво державою та відповідальність за її економіку» (Гриневич, 2017). Формування художньо-практичної компетентності є вагомим компонентом загальної освіти школяра. Після аналізу та оновлення сорока навчальних програм для учнів 5-9 класів, у тому числі з трудового навчання, на сайті Міністерства освіти і науки України було опубліковано, що відтепер не буде обов'язкового поділу класу на групи за гендерним принципом на уроках трудового навчання. Кожен учень чи учениця зможуть обрати той вид діяльності, який їм більше до вподоби. Із 2017 року школярі вивчають не окрему технологію і виконують чітко визначені в її межах завдання, а створюють проекти, які поєднують різні технології. Головне завдання, щоб результат виконання обраного проекту мав практичну цінність, тож спочатку діти визначають майбутній проект відповідно потреби, потім планують, як будуть його виконувати, які засоби для цього необхідні, і поступово створюють готовий виріб (Міністерство освіти і науки, 2017, червень, 19). Програми розроблено так, щоб творчі завдання забезпечували умови самовираження, атмосферу експериментування, підсилювали мотивацію до креативної діяльності та позитивні емоції у процесі здобуття знань. Такий варіант

навчальних програм саме і спрямовано на формування художньо-практичної компетентності учнів.

Формування художньо-практичної компетентності в сучасних умовах стало важливим чинником розвитку людини, коли швидкий темп розвитку людства диктує нові вимоги до особистості. Успішне навчання учнів, виховання у них упевненості, відповідальності, активної громадянської позиції виділяє необхідність приділяти увагу забезпеченню їхньої гендерної рівності (однаково позитивного ставлення до хлопців та дівчат).

Оскільки, згідно діючої програми для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із трудового навчання, метою базової загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів, то трудове навчання має стати вагомим елементом цього розвитку (Колегія МОН, 2017). Старший підлітковий та ранній юнацький вік є сприятливим для гендерного виховання (Вихор, 2006, с. 18). В. Кравець зазначає, що в сучасній фемінізованій школі вчительки часто тиснуть на хлопчиків своїм авторитетом, змушуючи їх відчувати власну неповноцінність. Цей тиск призводить до того, що хлопчики змушені будувати свою гендерну ідентичність переважно на негативних основах: бути несхожими на дівчаток, не брати участі у «жіночих» видах діяльності (Кравець, 2003, с. 327). Культивування фемінності дискримінує інтереси хлопців, не зацікавлює їх у процесі навчання і водночас перешкоджає формуванню дівчачої самооцінки та стереотипізує їх поведінку (Гоголь-Саврій, 2011, с. 149). Проте різноманітність завдань на уроках трудового навчання, використання різних форм організації учнів мають бути спрямовані на формування в кожній дитини уявлення про свою індивідуальність, самоцінність, встановлення тіснішого зв'язку між навчально-виховним процесом та повсякденним життям вихованців.

У системі середньої освіти виникає необхідність використання інноваційних методів навчання, надання переваги предметам, які розвивають інтелект, ініціативність, оригінальне мислення, впевненість, рішучість. З огляду на це актуалізується потреба у формуванні мотивації креативно-діяльній компетентності учнів, засвоєння ними навчального матеріалу та досвіду, який дозволить діяти адекватно в навчальних і життєвих ситуаціях. Значним резервом у цьому контексті володіють предмети образотворче мистецтво і трудове навчання, які забезпечують не лише засвоєння знань та вмінь, а й здобуття творчої компетентності щодо практичної реалізації художніх здібностей у предметно-креативному вигляді. Тобто, на уроках із цих предметів молодші підлітки не лише творчо використовують раніше набуті знання і способи діяльності (діяльнісний аспект особистості), а й демонструють готовність, згоду, вмотивованість та бажання створювати творчі роботи своїми руками. Саме тому в ході дослідження нами структуровано у схему сукупність методів формування художньо-практичної компетентності дітей (додаток М).

Образотворча діяльність є вагомим чинником розвитку дитячої фантазії, художньо-образного і просторового мислення, інтелекту, відчуттів, при цьому формуючи у свідомості учнів полікультурність образу світу. Загальною метою образотворчої освіти є розвиток у дітей високих ідеалів, здатності сприймати, розуміти і створювати художні образи, формування потреб і здібностей до творчої самореалізації у процесі художнього осмислення світу («Методичні рекомендації щодо викладання предмета»). На уроках трудового навчання і малювання закладається основа художньо-естетичного смаку, любові до мистецтва, бажання самореалізації у творчій діяльності.

Креативне самовираження у сфері мистецтва лягає в основу художньо-практичної компетентності; для розробки методики було визначено структуру системи методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей.

Методика формування художньо-практичної компетентності передбачає застосування різних видів активності учнів – бесіда, спостереження, експериментування тощо. На уроках образотворчого мистецтва і технологій діти

вчать розуміти значення мистецтва у житті людини та в її оточенні. Розвиток уважності, уяви і пам'яті нерозривно пов'язаний із заняттям творчими практиками. Крім «невидимого» результату – покращення вищезначених здібностей, дитина отримує матеріальний предмет – реалізовану ідею (функціональний виріб, ілюстрацію, декоративну річ).

Застосовуючи елементи інтерактивного навчання, дослідницьку діяльність, спостереження, ігрові освітні технології вчителі можуть виявити індивідуальні здібності і нахили дітей, створити умови для їхнього подальшого розвитку. Для успішної практичної діяльності важливо зацікавити, допомогти учням оволодіти засобами художньої виразності, необхідно прагнути зробити навчання не простішим, а зрозумілішим.

Хоч останнім часом українська освіта стала на шлях особистісного підходу в навчанні, збільшується комунікативна активність та взаємодія між учасниками спілкування. Цьому сприяє інтерактивне навчання, навчання у співпраці, ефективне для формування навичок і вмінь, вироблення цінностей, створення атмосфери співробітництва (Коберник, 2012, с. 108).

Дослідник Н. Янчук, говорячи про роль учителя в розвитку творчих здібностей дітей, зазначає, що творчість як складне соціально-психологічне явище виявляється на особистісному рівні, але це явище треба формувати, стимулювати, адже кожен має великі творчі можливості, хоча не завжди вірить у власні сили, тому учнів необхідно заохочувати до творчої діяльності. По характеру того, що і як зображує дитина, можна визначити сприйняття нею навколишньої дійсності, особливості пам'яті, уяви, мислення.

Видатні науковці, методисти й педагоги виділяють *мотиваційний компонент* як один із ключових у процесі розвитку творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва. Феномен мотивації, ґрунтовно розроблений психолого-педагогічною наукою, розкривається у працях Ш. Амонашвілі, Л. Божович, Л. Виготського, О. Леонт'єва, А. Маслоу, В. Франкла, Д. Ельконіна, М. Ярошенвського та інших. Практикуючі педагоги займаються безпосереднім залученням учнів до творчої співпраці на уроках трудового навчання й

образотворчого мистецтва (І. Дробко, О. Осіпова, Р. Проців, О. Чимчинська та інші). Є. Ільїн зазначив, що цілеспрямоване формування мотиваційної сфери особистості – це, по суті, формування самої особистості (Ильин, 1988, с. 183). Творча співпраця учнівського колективу з учителем забезпечує передачу і засвоєння знань свідомо, емоційно й ефективно. Налаштування дітей на процес пізнання, фокусування їхньої уваги, зацікавлення дає змогу учням усвідомити суть поставленого завдання, розібратися зі способами досягнення успішного результату. Головною метою вчителя стає забезпечення розуміння учнями змісту їхньої діяльності, визначення очікуваних результатів уроку. Наявність у школярів мотивації, інтересу, прагнення до придбання загальних і спеціальних художніх умінь і навичок дають змогу розвивати творчий потенціал особистості. Образне й логічне мислення уможливорює створення чогось нового, унікального, а художня діяльність демонструє прагнення особистості до самовдосконалення.

У результаті якісної технологічно-мистецької освіти відбувається становлення особистісного розвитку школярів, виявлення різнобічних інтересів і потреб, формування творчої індивідуальності кожного учня.

Прагнення до творчої самореалізації, набуття досвіду практично-предметної діяльності із одночасним засвоєнням цінностей художньої культури досягається шляхом формування спеціальних умінь та навичок. Ключовим у понятті художньо-практичної компетентності є самовмотивованість дитини (сформоване внутрішнє спонукання) до занять дизайном, образотворчим або декоративно-ужитковим мистецтвом.

Інтеграційні процеси різних галузей знань дозволяють інтерпретувати, переосмислювати, осучаснювати звичні підходи застосування речей, декору, способів конструювання, моделювання і малювання. В людини розвивається дизайн-мислення, унікальне бачення, креативність, художньо-образне сприйняття, відбувається тренування мозку на прийняття нестандартних рішень.

Велике значення для досягнення максимального ефекту від уроку має форма проведення, коли до його підготовки активно залучаються самі учні.

Невід'ємною частиною кожного сучасного уроку є *впровадження інформаційно-комунікаційних технологій*. Використання додаткових матеріалів, наочність посилює мотивацію школярів, підвищується інтерес до предмета. Щоб підвищити активність, розвивати фантазію і привернути увагу учнів до навчання незамінним на сучасних уроках є використання мультимедійних технологій. Репродукції відомих творів мистецтва, зібрані у презентацію з конкретної теми, відеоподорож до музею чи історичного об'єкта дозволяють продемонструвати дітям те, що складно передати усно або побачити на власні очі. Чіткість і наочність слайдів сприяють концентрації уваги учнів і активізації їх діяльності. Нетрадиційні техніки та прийоми малювання дозволяють підліткам стати дослідниками та експериментувати. У творчому пошуку діти досягають створення неповторних образів, а спираючись на величезний пласт народної культури і синтезуючи минуле із сучасним виготовляють неповторні вироби.

Участь у різноманітних майстер-класах, конкурсах та олімпіадах, виставках є тією організаційною умовою, що сприяє самореалізації учнів та розширює спектр знань поза шкільною програмою. Не менш важливим аспектом у ознайомленні з мистецтвом і трудовим навчанням є відвідання краєзнавчого, етнографічного, художнього музеїв, музеїв-садиб, спеціалізованих шкіл, училищ. Учні захоплює багата культурна спадщина, надихають нові знання і вони, інтерпретуючи побачене, виготовляють власні творчі вироби. У процесі формування художньої компетентності найважливіше зацікавити дітей. Проведення майстер-класів із залученням майстрів своєї справи (художників-графіків, живописців, лялькарів, писанкарів, керамістів) має дати високі результати, коли діти, створюючи виріб, в той же час отримують знання від професіонала. Успішний результат – запорука подальшої мотивації; вчителі створюють вернісажі робіт, де аналіз здійснюють самі діти за допомогою коучингового принципу зворотного зв'язку.

Для посилення ефективності та якості навчання і виховання школяреві необхідний особистий освітній простір, де він зможе отримувати як теоретичні знання, так і, виконуючи практичні справи, закріплювати свої вміння у стійкі

навички. Новий *досвід віддаленої співпраці* як організаційна умова в обставинах карантину дозволяє визначити взаємно зручний час консультацій, здійснювати навчання за особистісно-орієнтованим принципом. Проте перегляд робіт і навіть виставку, за згоди авторів, краще зробити для широкого кола глядачів у групі соціальних мереж або на сайті. Естетична привабливість готового виробу викликає бажання придбати його, тому заняття творчістю часто стає не просто додатковим, але й основним джерелом доходу організованої, талановитої, продуктивної особистості.

Перебуваючи вдома протягом тривалого часу, діти опановують закони дизайну, технологічної діяльності й принципи образотворчого мистецтва, що забезпечить можливості вдосконалити особисті предмети вжитку, свій інтер'єр, а також виготовляти речі на замовлення й для продажу. Предмети, створені власноруч, високо цінуються. Дитина, доклавши зусиль, старань, фантазії до процесу опредметнення своєї ідеї, зрозумівши складність етапів виготовлення виробу, буде поважати труд інших. Такі творчі роботи можуть стати як товаром, так і подарунком. Учні вчаться оцінювати свій час, продукт творчості, розвиваючи економічну компетентність.

Оскільки під час дистанційного навчання шкільні приміщення недоступні для учнів, необхідно максимально реалізувати наступну організаційну умову – *ергономічно облаштувати* дитині робоче місце вдома. Для зручного й безпечного перебування на уроці під час його трансляції пріоритетним є використання стаціонарного комп'ютера, адже він точніше передає кольори, ніж інші пристрої; монітор має більший розмір, що дозволяє одночасно працювати із відео-уроком та інтерактивними матеріалами. Робота за столом вимагає зручного сидіння, що підвищує увагу і концентрацію на предметі вивчення й обговорення. Через карантинні обмеження безпосереднє спілкування великими групами однолітків стає неможливим, тому заняття в реальному часі на он-лайн платформах допомагають реалізувати соціальний аспект комунікації. Молодшим підліткам психологічно складно перебувати тривалий час вдома, адже їхня природна потреба – активність, пізнання та співпраця, тому творча діяльність може стати

своєрідною арт-терапією в цей період. Виконуючи завдання програми, діти не лише вчаться, але й здобувають досвід роботи над собою, власним психологічним станом, подоланням стресу чи прокрастинації. По завершенні роботи над проєктом підлітки отримують знання, нові навички, матеріалізований задум, що позитивно впливає на самооцінку та настрої.

Пропонуючи завдання учням на уроках трудового навчання, технологій та дизайну, образотворчого мистецтва, доцільним буде включення теми із проєктування власної навчальної локації з урахуванням усіх потреб та санітарних вимог. Дитина має почуватися зручно, вільно та незалежно під час предметно-перетворювальної діяльності. Вдома їй виділяється у розпорядження невелика площа, яку підліток облаштовує для творчої роботи самостійно, виготовляючи на уроках органайзери (англ. organizer – річ, що служить для упорядкування канцелярського приладдя, інструментів та матеріалів, дрібних речей, іграшок тощо), полиці, підставки, освітлювальні прилади (за підтримки батьків або старших), скрині, тематичні навчальні стенди або постери (англ. poster – художньо оформлений плакат). Чим краще учень попрацює над ергономічними властивостями елементів свого освітнього середовища, тим імовірніше він стане більш організованим, акуратним.

Особливість творчої прикладної роботи в порівнянні з теоретичними дисциплінами полягає в тому, що для кожного окремого виду діяльності вимагається інший інвентар, матеріали та інструменти. Тому варто запропонувати дітям виготовити тематичні арт-бокси (англ. art-box – коробка чи контейнер («Психологіс»)) для інструментів та матеріалів для занять творчістю) відповідно до технології. Наприклад, для малювання зробити окремі папки, щоб зберігати там чистий папір і завершені роботи. Поряд розмістити відділення з фарбами, олівцями, пастеллю чи іншими графічними й кольоровими матеріалами. У цьому ж просторі *організувати місце* для клею, палітри, ємності для води або розчинника, рушника, губки чи серветок, тубуса із пензликами та мастихінами, а також для пеналу з точилками, гумками, канцелярськими кнопками. Коли все буде чітко укладено по місцях, дитині стане легше розпочинати роботу як під час

дистанційного уроку, так і у вільний час – достатньо просто взяти потрібний арт-бокс, де зібрано все необхідне для заняття. А по завершенні малювання потрібно очистити інструменти й акуратно скласти їх по порядку у відповідну коробку. Для зручності арт-бокси варто промаркувати (підписати) («Складовка»). Такий підхід навчає економити свій час у процесі підготовки до уроку, тримати робоче місце у чистоті, контролювати наявність або відсутність матеріалів.

Якщо готова творча робота дитини виявилась особливо вдалою, для заохочення вчитель рекомендує батькам оформити її (малюнок чи вишивку в рамку) і встановити на видному місці в інтер'єрі як декор, або запропонувати активне використання речі за призначенням (підставки під гаряче, серветки, фартух). Це підвищить упевненість дитини у важливості її творчих і навчальних здобутків та буде стимулювати підлітка до вдосконалення своїх умінь.

Упорядкування особистих речей навчить дитину з раннього віку усвідомлювати цінність предметів, роботи, часу, ідеї; зрозуміти, що важливо в її житті, а що ні. Спираючись на досвід Марі Кондо, японського експерта з організації простору, авторки книги «Магічне прибирання. Японське мистецтво наведення порядку вдома і в житті», яка рекомендує зберігати в оселі тільки ті речі, котрі дарують відчуття радості, потрібно вчасно з'ясувати, скільки яких речей насправді необхідно для комфортного і вільного життя (Саморозвиток інфо, 2016). Одним із правил розумного зберігання майна є теза про те, що купуючи нову річ, потрібно позбутися старої («Сона»). Ідеться про своєчасну заміну зламаного чи зношеного предмета, відпрацьованого інструмента, яким уже неможливо послуговуватися, або предмета, що тривалий час не використовується. Не обов'язково річ викидати, краще поділитися нею з людиною, якій ця річ буде дійсно потрібна. Так звільниться місце та впорядкується простір.

Таким чином, важливим аспектом трудового навчання є формування звички прибирати робоче місце, завершувати виріб і, за рекомендацією вчителя, реалізувати його – оформити на виставку, подарувати чи віддати на благодійність. Учитель допомагає оцінити свій труд, надавши зворотній зв'язок за принципом коучингу. Цьому сприятиме володіння педагогом традиційними та інноваційними

педагогічними технологіями і методами формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, запропонованими нами в підрозділі 2.3 роботи.

2.3. Педагогічні технології та методи формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів

Сьогодні інновації важливі у будь-якій сфері життя. З'явилися технології освіти, головною тезою яких є ефективне навчання з радістю. Дослідники проблем педагогічної інноватики (О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова, А. Ніколс та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. *Дизайн-мислення* (англ. design thinking) – технологія рішення інженерних, ділових, педагогічних та інших задач, які засновані на творчому, а не аналітичному підході. Головною особливістю дизайн-мислення, на відміну від аналітичного мислення, є не критичний аналіз, а творчий процес, у якому часом неочікувані ідеї ведуть до кращого вирішення проблеми.

Творчий підхід, командна робота, орієнтація на людей і оптимізм – головні складники дизайн-мислення. У 1969 році Г. Саймон (Gerbert A. Simon) у своїй книзі «Sciences of the Artificial» визначив дизайн як процес перетворення існуючих умов у бажані. Дизайн-мислення – це процес, завжди зорієнтований на створення кращого майбутнього і пошук нових рішень для комплексних проблем у різних областях («Інновации в образовании», 2017). За Г. Саймоном, у дизайн-мисленні можна виділити 7 етапів: 1) визначення проблеми; 2) дослідження; 3) формування ідей; 4) прототипування; 5) вибір кращого рішення; 6) втілення рішення; 7) оцінка результатів. У процесі проходження цих етапів формулюють проблеми, ставлять правильні запитання, вигадують ідеї і вибираються кращі рішення. При цьому передічені етапи не є лінійними – різні етапи можна проходити одночасно і повертатися до певних етапів за необхідності («Інновации в образовании», 2017).

Визнаний міжнародний експерт Джин Лідтка (Jeanne Liedtka), професорка Школи бізнесу Університету Дарден у Вірджинії (США), є авторкою курсу з

дизайн-мислення. Провідними експертами з дизайн-мислення в Україні є А. Юрченко, О. Акименко, О. Гошва та Л. Боровець (розміщений на платформі Coursera). Для України вперше перекладений та адаптований для українських слухачів курс «Design Thinking for Innovation» («Дизайн-мислення для інновацій») як частина освітнього проекту благодійної організації «Фонд Випускників України» (Alumni Fund Ukraine), яка отримала дозвіл від Школи бізнесу Дарден, США, на переклад та запуск їхнього курсу на провідній платформі он-лайн-курсів в Україні Prometheus (Українська правда. Життя, 2017). Метою курсу є допомога у використанні інструментів дизайн-мислення для покращення навчального досвіду та створення інновацій в українській освіті. Для учнів, студентів та викладачів, які проходять курс, створено окремий напрям із обговорення на форумі. Щоб допомогти використовувати інструменти дизайн-мислення для покращення навчального досвіду та створення інновацій в українській освіті. Ця педагогічна технологія відкриває інструменти, за допомогою яких можна почати мислити інноваційно – побачити приховані можливості, які тільки й чекають, щоб їх помітили.

Дизайн-мислення дозволяє працювати з моделлю чотирьох запитань, яка допоможе краще зрозуміти технологію як підхід до вирішення складних проблем та створення інновацій. Дизайн-мислення та його методи аналізують власний спосіб мислення і демонструють швидкі та прості шляхи перевірки дієвості інноваційних рішень (Фонд випускників України, 2017). Усвідомлення важливості предметів мистецького циклу для гармонійного навчання підлітків, тренування креативності, здійснення самокорекції емоційного стану є запорукою розвитку такого мислення, під час якого оптимальні рішення діти відшуковують, спираючись на відчуття або емоції (Просіна, 2016). Використання цієї технології сприяє оптимальному використанню навчального часу вчителем та пошукові оригінальних методів навчання, розвитку вмінь та навичок художньо-практичної компетентності, інформаційної культури особистості та комунікативної взаємодії, поглибленню навчального матеріалу для творчого засвоєння й використання його учнями. В. Загвязинський (1990) вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї,

підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які мають прогресивні основи, що надає змогу під час зміни умов і ситуацій ефективно вирішувати завдання виховання та освіти.

Пропонуємо узагальнену нами педагогічну технологію *тематичного екскурсійного ярмаркування*, розроблену на краєзнавчому матеріалі Полтавщини. Доцільно в рамках пропонованої методики замість кількох уроків трудового навчання (технологій) провести екскурсію на виробництво, у фермерське господарство, на завод, щоб діти розуміли і цінували результати праці інших людей. Сучасна етноманія та прагнення користуватися еко-виробами ручної роботи найкраще здійснюється завдяки проведенню виставок і ярмарків та перетворення їх відвідування у своєрідну педагогічну технологію. Одним із наймасштабніших, найвідоміших та найбільших торгівельних заходів є щорічний Національний Сорочинський ярмарок у селі Великі Сорочинці Миргородського району Полтавської області. Віднедавна розмаху набув щорічний Відкритий регіональний мистецький фестиваль «Решетилівська весна» у місті Решетилівка Полтавської області. Його особливістю є те, що крім виставок, ярмарків-продажів виробів ручного виготовлення майстрів з усієї України та інших аспектів концертної і святкової програми, у фестивалі безпосередню участь беруть учнівські колективи та юні майстри і художники. Діти разом із учителями представляють і продають свої творчі вироби, отримуючи практичний досвід монетизації своїх зусиль, докладених на уроках трудового навчання та образотворчого мистецтва.

Дослідники вивчали історичний аспект ярмаркування в Україні (О. Богданович, Я. Давиденко, Ю. Злобін, В. Агеєва та інші), роль та місце ярмарку в традиційній культурі українців (Д. Антонович, М. Арендаренко, О. Гриценко, І. Крип'якевич). Про виховний аспект екскурсійної діяльності та туризму йдеться у працях науковців Л. Альтгайм, В. Горського, І. Зязюна, Б. Ємельянова, М. Лукашевича, В. Пазенюка, В. Федорченка та інших. Багато теоретико-історичних напрацювань присвячено Сорочинському ярмарку, проте,

грунтовні дослідження про молодий фестиваль «Решетилівська весна» (вперше свято відбулося у 1995 р.) в науковій літературі відсутні. Також відзначаємо, що вплив екскурсії на ярмарок як форми учбово-виховної роботи з трудового навчання не досліджувався, і ґрунтовних наукових розвідок про сучасних решетилівських майстрів на Сорочинському ярмарку немає.

Сорочинський ярмарок привертає увагу дослідників своїми унікальними традиціями. Ярмаркування у Сорочинцях – це не буденне торгашество, це неповторна й емоційна форма спілкування. Для багатьох митців, які приїжджають сюди, Національний Сорочинський ярмарок – це спосіб життя. На ярмарку представлені не тільки мистецькі твори, тут відбуваються виступи колективів народної творчості, концерти зірок української естради, дегустації, виступи кобзарів, троїстих музик. Талановиті майстри та художники з усієї України виставляють свої твори на продаж. Триденне свято у Решетилівці також пропонує відвідувачам будь-якого віку різнопланову культурну програму. Дітям зазвичай цікаве саме ярмаркування, адже тоді вони розуміють цінність опанування багатьох технік і технологій художньо-практичної діяльності на шкільних заняттях.

Щороку на високому рівні представляють Решетилівщину на обох заходах знамениті творчі особистості – мистецькі родини Пілюгіних, Вакуленків, Шевчуків, Деркачів, демонструючи свої найкращі творчі роботи у містечку майстрів. Євген Іванович Пілюгін – художник декоративно-ужиткового мистецтва (килимарство, живопис) проводить на ярмарку майсер-класи для всіх бажаючих із художнього розпису. Його дружина Лариса Михайлівна – художниця декоративно-ужиткового мистецтва – представляє вишиті білим по білому рушники, жіночі блузи і сукні, чоловічі сорочки, декоративні панно. Поряд із ними – творчі роботи їхніх доньок Наталії Дмитренко (гобелени, ниточкові іграшки) та Ольги Пілюгіної (гобелени, сумки та аксесуари). Можна спостерігати за виготовленням тканих виробів або створенням стилізованих кіз, баранців чи коней, коли майстрині проводить майстер-класи.

Родину Вакуленків на ярмарку зазвичай представляє авторський вишитий одяг у традиційних решетилівських техніках Надії Вікторівни, гобелени та дерев'яні різьблені творчі роботи Сергія Володимировича. Їхні діти Юлія Тушко та Олександр Вакуленко, виховані на традиційному народному мистецтві, виставляють свої роботи – килими та різьблені вироби з дерева. Вони також проводять майстер-класи для бажаючих: Юлія демонструє традиційні прийоми ткацтва, а Олександр – виконання технік традиційної вишивки білим по білому.

Решетилівський осередок традиційних народних промислів на ярмарку також представляють Деркач Василь Іванович (килими, художня кераміка), його дочка Деркач Юлія (м'яка іграшка), Деркач Іван Іванович (керамічна іграшка, дрібна керамічна пластика), Іпатій Ніна Іванівна (сукні, блузи, сорочки, рушники вишиті білим по білому), Кісь Алла Володимирівна (твори оздоблені ручною вишивкою), Москівець Тетяна Олександрівна (авторський вишитий одяг із унікальним дизайном), Коршунова Олена В'ячеславівна (вишиті рушники та одяг), її дочка Пилипенко-Біляєва Анастасія (картини на склі), Шевчук Петро Петрович (килими) та його дочка Шевчук Людмила (ткані декоративні панно, садово-паркова скульптура, жіночі прикраси, живопис), Кузьменко Ольга Михайлівна та Омельченко Валентина Борисівна (ляльки) та інші.

Колоритні свята народної творчості Національний Сорочинський ярмарок та обласний фестиваль «Решетилівська весна» дарують можливість заглибитися в українську традицію ярмаркування, познайомитись із видатними майстрами з Решетилівки, придбати для себе унікальні художні твори мистецтва, побувати на декількох майстер-класах.

Застосування *екскурсійного методу* в процесі вивчення трудового навчання (технологій) учнями середньої школи є значущим, оскільки «Решетилівська весна» традиційно проводиться на початку травня, а Сорочинський ярмарок – в кінці літа, а то діти можуть побувати там шкільною екскурсією. Хоча багато підлітків відвідують ці заходи із сім'єю чи друзями, важливо відзначити, що організована поїздка з учителем трудового навчання (технологій) зазвичай сприяє поглибленому знайомству із українськими традиційними промислами, відомими

майстрами народної творчості. Якщо вчитель проведе екскурсію містечком майстрів, зверне увагу учнів на майстер-класи та готові вироби, то це стане не лише розвагою, але й вивченням культурного надбання, вихованням патріотичної свідомості у підлітків.

Трудове навчання (технології) дає широкий спектр можливостей використати набуті під час екскурсії знання на уроках. Участь у цікавих майстер-класах із ткацтва, вишивання, різьблення по дереву, виготовлення ляльки-мотанки та інших дозволить реалізувати вибрані проєкти у навчальній діяльності. Придбання творів мистецтва не є самоціллю у процесі екскурсії, але стане приємним доповненням для натхнення учнів. Виховна та освітня цінність навчальної поїздки на ярмарок полягає в тому, що мистецтво естетично розвиває дітей, пробуджує їхню творчість. Проводячи екскурсію, вчитель допоможе учням глибоко й критично сприймати побачене, фокусує їхню увагу на багатих традиціях народної культури, викличе інтерес до власної креативної діяльності.

Оскільки екскурсія на Сорочинський ярмарок та участь у виставках і ярмаркуванні на фестивалі «Решетилівська весна» можуть бути присвячені вивченню конкретних навчальних тем, то це актуалізує таку форму організації навчання з дидактичної точки зору.

Урізноманітнення технік і матеріалів на уроках сприяє розвитку креативного мислення, формування індивідуальності, якісного результату роботи. Одне й те ж завдання діти можуть виконувати фарбами, графічно, в об'ємі або фактурно. Уява, підкріплена спостережливістю, може завести учня у калейдоскоп фантазії і виявити таланти до певного виду мистецтва. Завдання вчителя – побачити і розвинути цей талант, максимально сприяти всебічному розвитку особистості. *Проектно-модульна педагогічна технологія* розвитку дизайнерського мислення в учнів стимулює упевненість під час реалізації власних ідей поряд із вивченням культурних особливостей свого народу або традицій інших націй, розкриває перед дітьми необмежені можливості. Створення одягу, посуду, предметів декору, які можна презентувати на виставках або ярмарках, допоможе учням розвинути навички самостійної роботи та командної співпраці. Головним у

роботі над такими проектами є залучення кожного учня до всіх етапів діяльності. Планування, розроблення проекту, його реалізація, відповідальність за кінцевий результат, презентація – усі ці частини навчальної діяльності здатні згуртувати дітей навколо цікавої ідеї, розвинути у них креативний підхід до вирішення поставлених завдань. Учитель трудового навчання А. Левкович для різних вікових категорій пропонує проекти: виготовлення листівок, брелоків, ключниці, органайзера, свічника та інших (Левкович, 2018). Широкий вибір проектів, які можуть обрати і хлопці, й дівчата, дозволяє здійснювати недискримінаційний підхід безпосередньо у навчальній і виховній діяльності. *Метод проектів*, який запропонований нині програмою, – це вдалий засіб для досягнення мети пропонованої моделі методики, проте ми вважаємо його дещо складним для учнів 5-7 класів, бо діти ще не все знають і вміють, щоб самостійно працювати над обраним проектом. Тому, на нашу думку, доцільно використовувати метод проектів із 8-го класу; для обраної нами вікової категорії дітей рекомендованими будуть лише окремі компоненти цього методу.

Дуже важливо у процесі формування художньо-практичної компетентності не перенавантажувати учнів інформацією. Ключовим має бути розвиток практичних умінь і навичок. Наповнення завдань художньо-практичним спрямуванням, зокрема виконанням мистецьких проектів, живописних та графічних композицій дасть матеріальний результат – неповторні авторські дитячі твори, які можна зібрати у вернісаж або виставку і представити до уваги батьків та широкого загалу.

Оскільки діти у віці 10–13 років стають більш самостійними і комунікабельними, варто їх згуртувати і зацікавити спільним проектом або завданням. Практичні вправи, обмін досвідом між однолітками дозволить застосувати принцип «навчаючи вчуся», що полегшить сприйняття теоретичного матеріалу та сприятиме його закріпленню. Нами вже зазначено, що найлегше інтегрувати урок трудового навчання із образотворчим мистецтвом, адже для обох предметів потрібна творча уява, охайність, посидючість, креативність. Цікавими для хлопців і дівчат можуть стати модулі виконання виробів технікою

ажурного випилювання та різьблення по дереву. Для цього учням необхідно спочатку розробити ескіз-проект готового виробу, виконати креслення, і лише тоді здійснювати виготовлення. Прийоми, які діти засвоять, опановуючи ці модулі, можна застосувати для виготовлення форм з дерева та лінолеуму. Так діти зможуть навчитися створювати ксилографії та ліногравюри.

Художнє ліплення дрібної скульптурної пластики анімалістичного, флористичного, гастрономічного, технологічного або антропологічного характеру із полімерної глини, пластиліну, холодного фарфору, солоного тіста може зацікавити дітей будь-якого віку і статі. Виготовлення рельєфних сувенірів, частин тіла для створення ляльок, букетів із квітів, об'ємних абстрактних і тематичних панно, магнітів, які потім можна пофарбувати акрилом і покрити лаком, дозволить проявити дизайнерську творчість і хлопців, і дівчат.

Позитивною є можливість учителю самому регулювати час, який буде витрачений на той чи інший вид робіт та обирати модулі, що будуть цікаві хлопцям і дівчатам. Починаючи з 5-го класу, зручним для вчителя є вибір завдань, зважаючи на матеріальну базу, інтерес учнів, їхню спроможність працювати. Опитані вчителі вважали доцільним ввести в програму добірку обов'язкових модулів для забезпечення життєвої компетентності. Оскільки класи не завжди діляться на навчання хлопців і дівчат окремо, то необхідно розробити програму так, щоб усі діти вивчали певні модулі одночасно, із цікавістю. Наприклад, догляд за взуттям і одягом, поведінку в гостях, приготування простих страв тощо.

Проаналізувавши шкільні підручники «Домоводство : Підручник для 5-7 класів» (Буніна, Нечипорук, & Сайко, 1964) для учнів восьмирічної школи, «Домоводство : Учебник для 5-7 классов» (Буніна, Нечипорук, & Сайко, 1963), книги для широкого загалу «Домоводство» (Демезер Демезер, & Дзюба, 1958; Мусская, 1992), науково-художню літературу для середнього та старшого шкільного віку «Ця книга для вас, дівчатка» (Могилевская, 1974, Могилевська, 1987), «Вчись робити сам» (Іванчиков, 1964), рекомендуємо актуальні теми, які можуть бути реалізовані у дорослому буденному житті. Для учнів сьогодення не втратили значення знання із догляду за житлом, одягом та взуттям, кулінарії,

рукоділля. Проте на уроках трудового навчання ці теми звужені як варіативні для кожної статі окремо. Для порівняння, у школах Фінляндії і хлопців, і дівчат однаково навчають готувати їжу, прибирати, розповідають про права споживача на уроках домоводства (Нилова, 2015).

У кожному класі дітей необхідно навчати самостійності, користуватися нагрівальними приладами (мікрохвильова піч, мультиварка, кухонний комбайн), готувати різні страви. Відповідно до вікових особливостей дітей, створюємо обов'язковий модуль із кулінарії для хлопців і дівчат, де за вибором учителя будуть добиратися страви, які діти вчитимуться готувати. Приготування страв розподіляємо концентрично відповідно до вікових груп учнів від простого до складного: у 5 класі готувати салати, у 6 – приготування гарнірів та других страв, у 7 класі – приготування перших страв тощо. Для молодших підлітків корисним є модуль зі складання меню та розрахунку необхідних продуктів до нього, режиму харчування. Також дітям необхідно навчитися зберігати продукти, маринувати овочі, сушити фрукти. Підсумком таких кулінарних модулів стають дегустації приготованих страв.

Дуже корисним у 5-му класі є модуль «Сервірування святкового столу», можна додати модулі про поведінку в гостях, правила поведінки за столом, щоденне сервірування столу тощо.

До програми 6-го класу вводимо модуль з догляду за одягом та взуттям, за житлом (гігієна приміщення, бережливе ставлення до енерго- та водних ресурсів).

Часто вчителі стикаються із проблемою відсутності майстерень для дівчат і хлопців, тому змушені обирати проекти, які підходили б для обох статей. У ході опитування були запропоновані такі модулі: матчворк (конструювання із сірників), ганутель (виготовлення виробів із тонкої спіральної проволочки і шовкової нитки, бісеру, намистин), кінусайга (мозаїка із різнокольорових клаптиків тканини), стрінг арт (створення художніх виробів за допомогою ниток, натягнутих на гвіздки), маркетрі (інкрустація шпоном, мозаїка із невеликих шматочків деревини), аплікація, орігамі, паперове макетування одягу й архітектури, паперова пластика, плетіння із газетних трубочок. Ці техніки можна

урізноманітнювати, переходячи від площинних зображень до об'ємних і навпаки, змінюючи фактури і матеріали, поєднуючи технології. Обравши проєкт із виготовлення художніх виробів (в'язана іграшка, пошита м'яка іграшка) й успішно його здійснивши, готові вироби можна подарувати малозабезпеченим сім'ям, у будинки-інтернати. В'язані іграшки у техніці амігурімі (восьминіг) будуть з радістю прийняті у перинатальних центрах, де ці іграшки дарують новонародженим недоношеним дітям (Залєвська, 2017). Створення костюмів казкових героїв, декоративних ляльок може сприяти організації шкільного театру або драматичного гуртка.

У кожному класі дітей необхідно готувати до життя, тому вважаємо за потрібне введення ключових обов'язкових модулів, які будуть забезпечувати життєву компетентність.

Дітей можна зацікавити *участю в різних змаганнях, виставках або конкурсах*, наприклад у щорічному архітектурному старт-апі ROBOTICA, Всеукраїнському чемпіонаті «ROBOfirst – більше ніж роботи», учнівському конкурсі-змаганні з робототехніки «РобоСумо», або у Міжнародних програмах-конкурсах FIRST LEGO League та FIRST LEGO League Junior, Всесвітній олімпіаді World Robot Olympiad (WRO), Дитячому архітектурному конкурсі, Науковому ярмарку («Robotica. Фестиваль», 2021). Такий досвід розвине інтелект, соціальні навички в учнів. На конкурси допускають не лише індивідуальні проєкти, а й групові. У архітектурному старт-апі ROBOTICA вітається командна робота. Так діти одного класу можуть згурпуватися за вподобаннями, і розділити між собою створення частин проєкту на задану тему. Такий досвід розвине інтелект, соціальні навички в учнів. Позитивні емоції та активна діяльність сприяють повноцінному розвитку дітей, а створення унікальних особистих розробок розвиває креативність і творче бачення. Не останню роль у заохоченні відіграють змагальний аспект і нагородження переможців цінними призами.

Використання *комп'ютерних технологій* на уроках у загальноосвітній школі набуває поширення, але обмежується демонстрацією презентацій та ілюстрацій, переглядом відео-роликів з мережі Інтернет. Заняття з образотворістю на уроках

трудового навчання дають більше можливостей використання інноваційних технологій. Віртуальні екскурсії містами України і світу, відвідування відомих галерей, архітектурних комплексів, подорож до знаменитих діячів мистецтва, не виходячи з класу – усе це підвищує інтерес до предметів. Використання спеціальних програмних комплексів для створення власних унікальних авторських схем під вишивку бісером та нитками розвиває фантазію, творче мислення, навички практичного застосування набутих знань (Фоміна, 2013, с. 37).

Доступність технічних засобів (комп'ютерів та смартфонів, відеокамер та Інтернету) дозволяє утворювати курси, класи для будь-якого творчого напрямку. Майстер-класи, марафони, семінари збирають сотні й тисячі учасників, що підтверджує тезу про талановитість кожної людини. Дітям важливо знайти близький та цікавий для себе вид діяльності. До групи можна долучатися із будь-якої точки планети, де є мережа з мінімальним технічним забезпеченням. Записи вебінарів та навчальних відеозаписів переглядаються в зручний час, за потребою зупиняються або повторно транслюються. Для того, щоб проводити такі заняття, автор методики, маючи спеціальні навички та базовий рівень інформаційно-цифрової компетентності (культури), стає не просто вчителем чи викладачем, а тьютором і коучем. Становлення вчителя коучем сприяє зміцненню зворотного зв'язку між педагогом і учнями. «Учитель-коуч», ставлячи навідні (коучингові) запитання і допомагаючи змінити точку зору, тим самим запускає механізм самостійного пошуку відповідей (алгоритму дій для втілення ідеї в матеріалі), реалізації особистого потенціалу учня, підвищення самооцінки, досягнення ним успіху. Атмосфера довіри, відсутність страху допустити помилку на творчих заняттях відкриває можливість поекспериментувати: перевірити своє володіння інструментами, технікою, спробувати нові способи в роботі, використати нетрадиційні матеріали та вивчити їхні властивості.

Специфіка образотворчої діяльності дозволяє вчителю використовувати нестандартні форми організації уроку, інтерактивні та інформаційно-комунікативні технології. Реформування освіти, розвиток міжнародної співпраці сприяє поширенню передового досвіду не тільки вітчизняних педагогів між

собою, а й включення світового досвіду в українську методологію освіти. Навчальна програма з трудового навчання (технологій) враховує традиції та сучасні тенденції розвитку національної та зарубіжної культури. Її провідна ідея – цілісний естетичний розвиток особистості, який неможливий без формування в дитини чуттєво-емоційного сприйняття, вміння бачити і відчувати навколишній світ. Виконання практичних завдань на уроках розвиває асоціативно-образне мислення, уяву і фантазію; у процесі творчої діяльності відбувається розвиток зв'язку «бачу – аналізую – зображую». Цей зв'язок є ключовим у освоєнні дитиною художніх навичок у школі. Виклад навчального матеріалу має бути пов'язаний з цікавими фактами із життя видатних художників, а особлива увага має надаватися практиці.

Процес навчальної творчої діяльності – це виконання індивідуальної чи групової роботи під керівництвом наставника, але без його безпосереднього втручання. Керівник може словесно підказувати, рекомендувати, надихати. Тому навіть заняття живописом чи вишиванням може проводитися через Skype чи Zoom у реальному часі. Єдиний мінус – якість зображення та різна кольоропередача дисплеїв пристроїв. Проте виконанню графічних чи живописних вправ, проведенню підготовчо-пошукових етапів зі збору наочності, напрацюванню техніки, вивченню можливостей інструментів та матеріалів ця проблема не завадить. Засвоєння законів композивання і композиції (симетрії та асиметрії, тріадного підпорядкування об'єктів, пропорційності, рівноваги, відкритості чи закритості, статичності або динамічності), контрасту, нюансу напрацьовується в ході створення ескізів, начерків, швидких замальовок, етюдів, тематичних сюжетів. Спілкування за інтересами підвищує самооцінку, поєднує творчість із самоосвітою.

Сучасне оснащення класних аудиторій дозволяє використовувати ІКТ, комп'ютерні презентації, слайди, музичний супровід. Звернувши увагу учнів на природу за вікном або на фотографії, можна прив'язати розповідь до теми уроку. Також варто проводити майстер-класи, запрошуюючи художників, вчителів української та зарубіжної літератури. Корисно залучати учнів старших класів із

власними майстер-класами для обміну досвідом різних вікових груп. Застосування *технології «Навчаючи вчуся»* неодмінно викличе у молодших підлітків цікавість до мистецтва, теми уроку, що вплине на успішний результат.

Для цікавості завдання можуть бути диференційованими не тільки за тематикою але й за технікою виконання, матеріалами. Наприклад, до новорічних свят діти створюють листівки або ліплять їх із пластиліну чи глини, клеять аплікацію чи пап'є-маше. За рівнем складності – діти малюють ялинку, хтось її зобразить прикрашеною новорічними кульками і мішурою, хтось намалює її в лісі зі звірятами або на дитячому святі з улюбленими мультиплікаційними героями.

Малюючи зимовий пейзаж, можна використати словесну картину з фольклорно-міфологічних мотивів збірки В. Кордуна «Зимовий стук дятла» (Павленко, 2010, с. 159). Один із дітей покаже на малюнку зиму, другий – дятла, а хтось створить індивідуальний авторський композиційний образ зимового дятла. У кожного буде свій неповторний результат. Процес творчості привчає до охайності і терпіння, формує відчуття пропорцій, форми, лінії, розкриває естетичний смак. Через знайомство з літературою учні усвідомлюють свою причетність до мистецьких цінностей національної культури.

Нами систематизовано *методи формування художньо-практичної компетентності* учнів 5-7 класів (додаток М). Зупинимося на окремих основних і допоміжних методах.

Трудове навчання і образотворче мистецтво для формування практичних умінь дозволяють поєднувати на уроках різні види навчальної та ігрової діяльності: художнє слово, музику, кольорознавство, закони композиції, технологій тощо (Горшкова, Золотоногова, Яхненко, & Лемешева, 2014, с. 5). Учитель прагне досягти триєдиної мети: виховання світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, знання та шанобливого ставлення до мистецтва власного народу, толерантне ставлення до мистецтва інших народів; виховання художнього смаку; розширення художньо-естетичного досвіду, розвитку емоційно-чуттєвої сфери, стимулювання художньо-образного мислення. Формування художньо-практичної компетентності може успішно здійснюватися на уроках

образотворчого мистецтва і технологій (трудового навчання) тому, що ці шкільні дисципліни передбачають застосування методик і прийомів, спрямованих на занурення дітей у світову та вітчизняну культуру. Це сприяє появі у школярів бази теоретичних знань, вміння взаємодіяти з мистецтвом, розвитку креативного мислення, фантазії, уяви. Ознайомлення із засобами творчої діяльності дає змогу набути спеціальних технологічних умінь та навичок для реалізації власних творчих арт-проектів.

Програми дисциплін містять низку творчих завдань, які забезпечують умови для самовираження, атмосферу експериментування, розвиток креативності, підтримують мотивацію до творчості та позитивні емоції особистості. Кожна тема уроку передбачає застосування відповідних, іноді одночасно декількох, методів для формування художньо-практичної компетентності. В. Паламарчук зазначає: «... вчителю треба пам'ятати, що жодний метод сам по собі не дає оптимальних результатів і тільки в поєднанні з іншими чи в певному взаємозв'язку, коли один з методів може бути провідним, інші – допоміжними, можна розраховувати на високу результативність навчання» (Паламарчук, 2000, с. 99). Так можна розділити методи навчання на основні й допоміжні (О. Рудницька). Допоміжні методи є вторинними відносно основного методу навчання, відіграють роль засобів і прийомів його реалізації та принципово не мають репродуктивного чи продуктивного спрямування (Корнієнко, 2010, с. 163-166).

Поряд із цим прийнятною і зрозумілою є класифікація методів навчання за зовнішніми проявами їх форм, тобто за джерелами інформації, яку мають засвоювати учні – словесні, наочні, практичні (Кузьмінський, & Омеляненко, 2010, с. 45-54). До основних методів варто включити підгрупи словесних і практичних методів, а допоміжні сформувати із наочних і розширити їх підгрупою інтерактивних та інноваційних методів.

Наочні методи (спостереження, ілюстрування, демонстрація) поглиблюють знання та допомагають запам'ятовувати і сприймати культурні надбання людства. Експерсії у музеї, галереї, архітектурно-мистецькі комплекси, на виробництво, у майстерні художників, використовуючи сучасні комп'ютерні технології, можна

здійснювати віртуально в реальному часі; так само можна проводити он-лайн майстер-класи та Skype-зустрічі із майстрами з інших регіонів чи країн. Корисними для дітей можуть бути практичні заняття на свіжому повітрі – пленери, арт-пікніки, фестивалі мистецтва, виставки-ярмарки, показові майстер-класи, які покликані сформувати комунікабельність, стимулювати і заохочувати творчу діяльність, активність школярів, сприяти засвоєнню не лише спеціальних практичних навичок, але й мотивувати, виховувати силу волі, прагнення до творчої самореалізації. Для виховання духовних, моральних, естетичних цінностей, зацікавлення дітей історією рідного краю, традиціями, розвитку практичних умінь у процесі навчання можуть бути організовані мистецькі тематичні вечорниці, вечори та зустрічі.

Систему взаємопов'язаних методів, завдяки яким в учнів може бути сформована художньо-практична компетентність, відображена на схемі (додаток М). Застосування запропонованих методів стимулюватиме інтерес до навчання і всебічного розвитку дітей, створюючи багатий інтелектуальний фон – постійний обмін знаннями, загальний потяг до них, цікаві і змістовні розмови між дітьми, між учителем та дітьми (Долгова, 2018). Такий підхід виключає зубріння, сприяє активізації креативного пошуку рішень проблемних завдань. Систему методів засновано на ідеях особистісно-діяльнісного підходу, який допоможе максимально сприяти створенню умов для індивідуального творчого саморозвитку, саморозкриття і самореалізації кожного учня, враховуючи його індивідуальні нахили, здібності, інтереси, сприяти формуванню нового інтелектуально й естетично розвиненого покоління (Лужна).

Одним із найдієвіших способів засвоєння навчального матеріалу і тренування навичок є метод «Навчаючи вчуся»; його теж можна впроваджувати в групах. Коли дитина освоює щось цікаве, нове, то їй неодмінно захочеться поділитися і навчити друга. Засвоївши це уміння і навчивши когось, учень, тим самим, закріплює свою техніку і знання. Принцип діє за зв'язком «тебе навчили – сам зробив – ти навчив». При цьому найбільший ефект проявляється на останній ланці такого ланцюжка.

Для формування креативно-діяльнійної компетентності в учнів можна використовувати методи «Mind Mapping», «Teach-back» та «Design Thinking».

Специфіка методу майндмепінгу (англ. mind map – карта думок, мапа розуму, асоціативна карта) полягає у використанні радіального запису та побудові схематичних рисунків, що є альтернативним традиційному лінійному запису і формує креативне нестандартне мислення в учнів. Спираючись на науковий доробок М. Касьяненка, зазначимо, що увага ментальної карти акцентується на темі, яку розміщують у центрі, тобто, вона є відправним пунктом, який розкривається через ключові слова, що розміщуються на гілках, котрі розходяться від головної теми. Ментальні карти не є статичним явищем, оскільки у процесі дослідження теми практичного заняття учні можуть необмежено вдосконалювати її якість, ефективність, оригінальність, привабливість за допомогою кольору, малюнків, символів, абревіатур, що полегшує процеси обробки різного роду інформації, а, отже, забезпечує поступальне формування художньо-практичної компетентності, оскільки остання потребує креативного підходу та сприяє розвитку інтелектуальних, творчих здібностей в учнів (Погореловська, & Касьяненко, 2009).

Не менш важливим інструментом у процесі формування художньо-практичної компетентності є використання кейс-методу (англ. case method – метод конкретних ситуацій, ситуативного аналізу), або методу кейс-стаді (англ. case study – вивчення випадку), який сприяє активізації мисленневих процесів та привласненню знань через особистісне ставлення учня до реальної проблеми (навчальної ситуації), яка вимагає нових знань та досвіду. Кейс-метод як педагогічний інструмент використовується для досягнення певних навчальних цілей (кейс, що вимагає прийняття рішення; кейс, що вимагає розробки стратегії; кейс, що вимагає визначення проблеми; кейс, що вимагає застосування теоретичних понять); сприяє покращенню аналітичних здібностей (Сурмін, 2015, с. 19), практичних і соціальних навичок, розвитку творчих та комунікативних здібностей, забезпечує формування художньо-практичної компетентності.

«Teach-back» (англ. teach back – вчити назад) не перевіряє знання учнів, але є ефективним для перевірки того, наскільки якісно вчитель пояснює інформацію дітям. «Teachback» – це метод техніки чіткого спілкування між вчителем та школярами; його також називають «Show-me» (англ. show me – продемонструй мені), бо він є способом підтвердження зв'язку, що використовується для доведення того, що учень розуміє інформацію, яку йому пояснюють. «Teachback» – це метод, який здебільшого застосовується, коли використовуються такі запитання як «Це зрозуміло?» або «Всім зрозуміло?», і учня просять пояснити або продемонструвати, використовуючи свої власні слова та здібності, те, що з ним обговорювали. Ключем до застосування методу «Teachback» є орієнтація вчителя на такі основні моменти:

- визначати поняття чи вміння, яке вчитель хоче, щоб учні опанували на занятті;
- визначати, чи навчаються учні в малих групах, парах або цілій групі;
- пояснювати процедури очікування щодо активності та поведінки перед використанням практики навчання.

Так, наприклад, якщо діти знаходяться в групах, їм потрібні чіткі інструкції про те, хто є «вчителем» і коли. Кожен повинен отримати шанс бути «вчителем» у певний момент своєї діяльності під час заняття. Важливим у застосуванні цього методу є те, що інформацію необхідно подавати учням дозовано під час уроку, визначати та коригувати непорозуміння. Цей метод навчання не лише допомагає вчителю зрозуміти потреби учнів у розумінні їхньої зацікавленості у високому рівні обізнаності, а й дозволяє дітям оцінити свої комунікативні навички (National Quality Forum, 2005). Для кращого засвоєння знань за допомогою методу «Teachback» варто створювати цикли зворотного зв'язку, тренінги, коли діти пояснюють вивчений матеріал іншим учням. Засвоєнню знань також сприяє навколишнє середовище для участі в заходах, коли школярі беруть участь у групових обговореннях, практиці у процесі роботи та навчанні інших («Метод зворотнього навчання», 2002). Для уроків трудового навчання (технологій) та

образотворчого мистецтва найбільш вдалимими можуть стати такі: «Навчаючи вчуся», «Акваріум», метод проєктів, «Експедиція».

Значущою для дослідження є *педагогічна технологія естетотерапії*. Під час творчих занять діти, не усвідомлюючи терапевтичного ефекту, відчують радість від спілкування, власних досягнень і отриманих результатів – готових робіт. О. Вознесенська (2015) зазначає, що часто заняття із застосуванням арт-терапевтичних технік перетворюються із потужного психотерапевтичного методу на розвагу, дозвілля (с. 45). Але, спираючись на результати дослідників емоційно-почуттєвого компоненту у навчально-виховному процесі для профілактики психологічних травм чи захворювань, звертаємо увагу працівників освітньої галузі на гуманно-ціннісне ставлення вчителя до кожного вихованця. Тож для успішної соціалізації дитини у середній школі, розвитку її творчого потенціалу та формування художньо-практичної компетентності постійно необхідно проводити активну роботу із запровадження естетотерапевтичних технік у освітній процес.

Розкриваючи можливості естетотерапевтичних технологій при застосуванні їх на уроках у загальноосвітній школі, як вагомої складової комплексу педагогічних прийомів методики формування художньо-практичної компетентності, було проаналізовано фактори ризику, профілактичним засобом для усунення яких стане естетотерапія. Це зможе попередити негативні наслідки психологічних проблем у дітей.

Арт-терапія, як один із напрямів естетотерапії, може застосовуватися педагогами на уроках, оскільки здійснюється мистецькими засобами. Щоб усунути психологічний дискомфорт, створити умови для творчої реалізації особистості (Федій, 2007, с. 40), важливо правильно визначити вид естетичної релаксації. Поєднуючи музико-, казко-, фото-, хобі-, пісочну терапію з малюванням різними матеріалами і способами, ліпленням, вирізанням на окремих заняттях, можна покращити рівень комунікативних навичок колективу, роботи в команді та розкриття творчих здібностей кожного учасника навчально-терапевтичного процесу.

Творчість дозволяє переносити у виріб або техніку свій настрій та емоції (радість, переживання, страх, гнів, розчарування, роздратування, щастя, вдячність). Учні можна заохочувати займатися художньо-практичною діяльністю, пропонуючи їм організувати внутрішньокласний, загальношкільний, міжрегіональний чи міжнародний проєкт з арт-кроссингу. Цей метод має варіанти посткроссингу та буккроссингу – взаємне дарування власноруч виготовлених речей (листівок, прикрас, іграшок, малюнків тощо).

Українське суспільство стихійно і швидко реагує на мистецтво. Прикладом цього є поширення вишивки. Орнаменти і колорит підсвідомо впливають на людину, виховуючи в неї художній і естетичний смак. Українська вишивка – це не тільки мистецька орнаментування речей, а й оригінальне бачення світу, відтворене специфічними художніми засобами. Яскраві художні образи, цікавий зміст, фантазійність не лише збагачують духовний світ школяра, але й здійснюють на нього виховний вплив. Створення не лише готового вишитого виробу, але й самої схеми долучає учня до процесу аналізу й вивчення природних форм, народних традицій, композиційних законів, розвиваючи естетичне і художнє бачення. Вишиваючи, учень емоційно стабілізується, навчається цінувати працю, розвиває художньо-образне мислення, фантазію. Незліченна кількість технік та сучасні кольорові гами дозволяють створювати унікальні творчі роботи. Часто учнів ділять на підгрупи для виконання великого творчого зразка; це розвиває вміння роботи в команді, комунікативні навички дітей.

Креативне самовираження у вишивці, знання термінів, вміння грамотно їх використати у розмові також є ознакою естетичного виховання. Для успішної практичної діяльності учнів бажано зацікавити їх, допомогти оволодіти складними техніками. Важливо не навантажувати учнів інформативно, а створити творче середовище, насичене емоційним змістом, спиратись на досвід сприймання і переживання через практичну творчість, без якої неможливе набуття знань.

Наявність у школярів мотивації, інтересу до вишивки дає змогу розвивати творчий потенціал дитини. Естетичне виховання покликане не тільки навчити людину сприймати прекрасне, але й розуміти, оцінювати твори мистецтва, при

чому поширення емансипації розкриває можливості не тільки для дівчат, але й для хлопців. Сьогодні вишивання стає популярним, це своєрідна терапія та віддушину від проблем сьогодення. Позитивний вплив вишивання на нервову систему доведений багатьма науковими дослідженнями, тому воно є не лише актом художньо-естетичної діяльності, а й процесом медитації. Збільшується кількість вишивальників-чоловіків (Ясінська, 2012; Наумова, 2015; «Полтавський вісник on-line», 2019), чоловіків-поварів, кондитерів, закрійників, ткачів і килимарів; модні кутюр'є і модельєри також переважно чоловіки. А дівчата і жінки цікавляться зварюванням (Биргер, 2015; Футурье, 2018), різьбленням по дереву і випилюванням (Безкоровайна, 2018), режисурою та монтажем фільмів, створенням і ремонтом взуття.

Для дітей процес вишивання особливо неповторний і захопливий, привчає до охайності, терпіння, формує певні вміння і навички, які можуть бути корисними в житті та побуті, розкриває естетичні смаки особистості. Через знайомство із традиційним народним мистецтвом вишивання як історико-культурною спадщиною народу діти усвідомлюють свою причетність до мистецьких цінностей національної культури. Тому важливо проводити творчі виставки, конкурси, ярмарки, культурні заходи, де учні можуть представити свої роботи й оглянути інші.

Беручи до уваги актуальність емоційного виховання, що допомагає краще зрозуміти дитину, мотиви її поведінки, вчить долати негативні переживання, складні ситуації, проблеми й труднощі, усвідомлювати і виражати власні почуття варто застосувати в роботі з учнями терапевтичні техніки мистецтва. Пропонуючи тему й вид заняття, потрібно враховувати не тільки інтерес вихованців, але й загальний настрій аудиторії. Учитель, навіть спостерігаючи за процесом виконання завдання та отриманими результатами, може дійти висновку, що дитина потребує консультації шкільного психолога чи допомоги психотерапевта. Вчасне звернення до спеціаліста стане кроком запобігання накопичення негативного ресурсу, ускладнення проблеми та вирішення її на ранній стадії з мінімальними наслідками. Використовуючи інструменти арт-терапії на уроках, є

можливість допомогти учневі в межах його запиту, активувати його резерви для особистісного зростання, подолання внутрішніх бар'єрів, що перешкоджають відчувати себе щасливим (Каліна, 2010).

У охарактеризованому нами віці учні 5-7 класів часто заводять особисті щоденники, анкети для друзів, акаунти (англ. account – обліковий запис) у соцмережах, де діляться улюбленими цитатами, віршами, піснями, відеокліпами. Паперові анкети для друзів (тепер так звані «лепбуки» – англ. lapbook – складена книга) – це саморобні інтерактивні папки чи зошити, із запитаннями про вподобання, які прийнято розмальовувати, прикрашати наклейками, залишати загини із секретними написами та сюрпризами. За його оформленням можна проводити години, і заповнювати з особливою старанністю. Колись такі анкети із секретним подарунком готувалися до новорічних свят, дня народження і дня святого Валентина; тепер метод лепбука використовують у навчанні. Його головна перевага в тому, що він створюється власноруч і оформлюється за власним смаком. Це дозволяє структурувати інформацію, активно долучатися до навчального процесу і виявляти творчі здібності школярів, завдяки чому процес пізнання стає дійсно захопливим (Павелків, & Цигипало, 2008, с. 102).

Враховуючи психофізичні особливості дітей на етапі дорослішання, виникла необхідність впровадження нових розвивальних технологій, які базуються не на вербальному каналі комунікації, а на використанні «мови» візуальної пластичної експресії. Саме таким методом стала арт-терапія (англ. art therapy – лікування мистецтвом) – динамічна система взаємодії між учасником, продуктом його образотворчої діяльності та арт-терапевтом у арт-терапевтичному просторі. Усе частіше види арт-терапії використовують в освітньому процесі на різних ступенях навчання. Перевага застосування цього методу полягає в тому, що підліткам важко вербалізувати свої проблеми і переживання. Мислення підлітків більш образне й конкретне, ніж мислення більшості дорослих, тому вони використовують образотворчу діяльність як спосіб осмислення дійсності і взаємин з нею (Бабій, & Чешенко, 2014, с. 31-31). Правильне виконання вправ і технік арт-терапії сприяє гармонізації емоційного стану, розвитку самоаналізу,

кращому розумінню власних мотивів, цінностей та стратегій поведінки, вирішенню внутрішніх конфліктів, розвитку емоційно-вольової сфери, розкриттю особистісного потенціалу дитини (Власюк, 2009).

Методикою враховано, що розвиткові здібностей до зображувальної діяльності значно сприяють розглядання предметів, спостереження за явищами природи. Сприймання художніх картин, малюнків талановитих художників та майстрів народного мистецтва формує у дітей поняття «гарний малюнок», яким вони починають користуватися як мірилом, ідеалом у своїй подальшій зображувальній діяльності (Слятїна, 2014). Дослідження українського писанкарства проводили Д. Горняткевич, Л. Козубай, І. Михалевич, Л. Ткачук та ін.; писанкарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва є традиційним для України й несе віковий посил попередніх поколінь. Щороку українці святкують Великдень і традиційно ідуть до церкви освячувати паску і писанки. Розписом найчастіше займаються діти. Проте, щоб писанка стала оберегом, набула позитивної енергетики, необхідно знати символіку зображень, опанувати прийоми нанесення їх на яйце. На уроках діти можуть навчитися виконувати один із видів декорування – розпис воском і фарбування різними барвниками.

На уроках трудового навчання (технологій) у загальноосвітніх школах, а також на майстер-класах для широкого загалу художники-писанкарі відкривають секрети створення неповторного витвору – декоративно оздобленого яйця. Спочатку варто познайомити учнів зі смисловим значенням найпоширеніших символів, кольорів у писанкарстві, потім діти можуть намалювати в альбомі бажаний орнамент. За допомогою спеціального писачка, воскової свічки наносять орнамент на варене яйце або пустотіле яйце. Варто відзначити, що перший колір під воском залишиться білим. Перед зануренням у фарбу яйце поміщають у розчин оцту, щоб колір краще лягав на поверхню. Зазвичай починають фарбувати із світлих кольорів: жовтий – символ сонця, тепла, врожаю; червоний – означає добро, радість; зелений – символізує надію, весняне пробудження природи, блакитний – здоров'я, небо; бурий, коричневий – землю і її життєдайну силу; чорний – символ таємниці, нескінченності життя («Символіка кольорів писанки»).

Також можна розписувати акриловими, гуашевими або олійними фарбами дерев'яні заготовки у формі яйця. Процес творчості привчає до охайності і терпіння, формує відчуття пропорцій, форми, лінії, розкриває естетичний смак. Через знайомство із писанкарством, як історико-культурною спадщиною народу, діти усвідомлюють свою причетність до мистецьких цінностей національної культури.

Продуктивною є передача знань *методом майстер-класу*. Застосовуючи Skype, можна проводити майстер-класи із художниками/цями і майстрами/инями різних видів народного мистецтва у реальному часі. Перевагою цього методу є те, що ведучий/а майстер-класу може проживати і працювати далеко, але урок буде цікавим і продуктивним.

Дітям важливо бути індивідуальними, тому рекомендовано провести урок, на якому всі учні будуть створювати композицію із різних матеріалів, відмінними техніками на задану тему. Такий прийом сприяє розвитку креативного мислення у школярів. Застосування методу ланцюжкового малювання – прийом залучення всього колективу до загального проєкту. На аркуші перший учень зображує довільну лінію чи фігуру, далі по черзі учні домалюють різноманітні елементи, поки не буде завершена композиція. У такому творчому процесі ніхто не залишиться осторонь, школярі проявлять все багатство своєї фантазії. Учитель зможе проаналізувати, хто використовував теплі кольори, хто холодні, зробити висновки про настрій учнів.

У творчому процесі учні зіштовхуються із проблемою композиційного рішення, пропорцій, колориту. Тут не обійтись без теорії, проте учитель може запропонувати дітям створити невеликі графічні начерки ескізного характеру. Короткочасні тренувальні замальовки з натури або по пам'яті сприяють розвиткові окоміру. Малювання за уявою чи аналогією розвиває креативне мислення. Вивчати кольорознавство найкраще на пленері, адже барви природи своїм багатством надихають юних художників на творчі експерименти і переосмислення. У класі варто застосовувати нетрадиційні способи малювання, такі як монотипія, роздмухування туші, техніка «по-вологому», акварель у поєднанні з восковими олівцями.

Для придбання механічних навичок допустиме застосування методу копіювання, наприклад із вітальних листівок або книжкових ілюстрацій. Проте для розумового розвитку дитини можна запропонувати творче копіювання з інтерпретацією побаченого. На думку П. Шмідта, малювання є гімнастикою для розуму, причому тренуються і спостережливість, і загальне відчуття форми, і фантазія. Послідовність навчання, за Шмідтом, має бути такою: кожне завдання обумовлює наступне, а наступне передбачає попереднє і ґрунтується на ньому (Ростовцев, 2000, с. 37).

У працях науковців чітко прослідковується думка, що каліграфія тісно пов'язана із психологією людини, особливостями її уваги, мислення і пам'яті. О. Яценко зазначає, що втрачаючи прості навички письма від руки, ми втрачаємо не лише чутливість і розвиненість рук, а й збіднюємо свій емоційний розвиток. І. Кирей, видатний професор каліграфії, цитуючи відомого педагога К. Ушинського говорив, що усі діти – пристрасні рисувальники, і школа зобов'язана задовольнити їхні законні й корисні пристрасні. Водночас студентка професора О. Вачнадзе згадує, що Іван Федорович радив букви вимальовувати (Тютюнник, 2014).

Враховуючи вікові особливості дітей на будь-якому етапі їхнього навчання і розвитку, гра на уроці їх зацікавить, допоможе розвинути координацію рухів, креативність, творче бачення. У методичній розробці О. Дмитренко кожна буква і цифра – це не лише палички і овали, це образ. Вправи проводяться у вигляді навчально-виховної гри, на основі встановлення асоціацій із побаченим, раніше відомим. Ще І. Павлов зазначав: «Асоціації мають дуже важливе значення для процесу пам'яті та мислення, як первинна основа їх» (Дубогай, 2015, с. 63), адже у системі пізнавально-рухового навчання активність дитини покращує якісне сприйняття інформації.

Метод гри асоціацій можна застосувати на кожному уроці, займаючи кілька хвилин. Розробляючи руку для каліграфічного письма, діти можуть використовувати не лише кулькову ручку чи олівець; їм буде цікаво малювати букву пензлем або ліпити її з пластиліну, виготовити аплікацію або написати її

справжнім пером і чорнилами. Вправи для малювання літер варто підбирати так, щоб елементи, які учень зображує можна було використати у процесі створення квітів, птахів, метеликів. Наприклад, малювання кривої з посиленням натиском може бути елементом букви «г», «и», «й», – водночас це частина стебла, листка, пера пташки. Яскравим прикладом таких паралелей є техніка петриківського розпису, декоративного малювання.

Здійснюючи перехід від малюнка до письма, підліток частіше змінює положення тіла, не перенапружується. Розвивається спостережливість і уява, творчі здібності учня. Чим більше різноманітного наочного матеріалу використовує вчитель на уроках, тим багатшою буде фантазія учня, причому важливо зацікавити дитину до старанного, неквапливого, правильного написання букв під час виконання будь-яких письмових і художніх робіт.

В. Сухомлинський писав: «Між рукою і мозком – багато зв'язків, які діють двосторонньо – рука розвиває мозок, творячи його мудрість: мозок розвиває руку, роблячи її інструментом творчості, знаряддям і джерелом думки» (Сухомлинський, 1976, с. 522). Молодшим підліткам буде цікаво вивчати різноманітні шрифти, створювати шрифтові композиції, тренуватися у копіюванні почерку видатних діячів культури та історії. Можна запропонувати дітям опанувати український скоропис або створити «історичний документ» за зразком справжнього, оформити його ілюстраціями. Захоплення дітей у процесі малювання плакату чи листівки до свята можна підтримувати, ускладнюючи завдання. Нині популярна проектна діяльність, тому цікавим може стати виготовлення класного альбому в історичному стилі, у створенні аркушів якого всім класом кожен зможе проявити свою індивідуальність, при цьому прагнучи дотримуватись єдиного стилю.

Отже, використання методу каліграфічних хвилинок на уроках сприяє формуванню не тільки умінь та навичок красивого письма, але й забезпечує активізацію всіх ділянок кори головного мозку, розвиває психічні процеси (пам'ять, увагу, мислення, уяву), стимулює учня фантазувати, творчо підходити до виконання поставлених завдань.

Загальновідомо – важливою для організму є зарядка, проте далеко не кожен може виділити 15-20 хвилин ранкового часу для наповнення себе енергією й силами на цілий день. Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) допоможе дітям концентрувати свою увагу на процесі роботи, творчо мислити, створювати шедеври (додаток Н). Можна проводити тематичну розминку. Такі заняття сприяють притоку кисню в кров, а з ним по всьому організму забігає жива енергія; кисень прибуває в мозок і з'являються нові, цікаві ідеї. Важливо виконувати вправи життєрадісно, з позитивною енергетикою, швидко й динамічно, бажано під музику. Невеликий саунд-трек або збірка веселих дитячих чи естрадних композицій неодмінно додасть жвавості, бадьорості, ритмічної злагодженості в освітній процес. Для дітей важливо мислити образами, відчуттями, адже креативне самовираження у сфері мистецтва лягає в основу художньо-практичної компетентності, тому головне у процесі зарядки – підбадьорити юних талантів до творчості, надихнути їх на образне мислення. Отже, фізкультхвилинка на уроках трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва є необхідною умовою створення позитивного настрою, організації творчого процесу і результативності роботи.

Етапи навчання формуються із структури модулів, укладених у логічну системну послідовність (від простого до складного), опираються на базові академічні принципи, детально описані у праці Д. Кудренко (2018, с. 108-110). І трудове навчання (технології), і образотворче мистецтво передбачають різноманітні форми проведення занять. Застосування словесних методів (лекцій, семінарів, круглих столів, бесід, розповідей, обговорень, пояснень, роботи з книгою, інструктажів) дозволяє наблизити учнів та учениць до талановитих особистостей і сприяє їхній тіснішій взаємодії з мистецтвом. Найцікавіше проходять уроки, що готуються по принципу випереджувального навчання, коли до підготовки уроку активно залучаються самі учні. Значну частину уроку займають презентації, проекти, повідомлення, творчі завдання, які учні готували заздалегідь, забезпечуючи максимальну активність та інтерактивність (Лужна);

негайне застосування набутих знань уможлиблює максимальне засвоєння матеріалу (Маєвська, 2018h, с. 79). Часто вчитель користується можливістю і запрошує на урок народного майстра для проведення майстер-класу. Діти з інтересом пробують себе у писанкарстві, виготовленні ляльки-мотанки, створенні глиняної іграшки. Передавання таким чином культурно-естетичної спадщини відбувається безпосередньо, а вчитель у цьому процесі виступає провідником. На уроках учнів можуть ділити на пари, невеликі групи, або вони можуть виконувати проєкт колективно. Спеціальна педагогічна література описує багато методик групової роботи. Вчитель за бажанням застосовує різні інтерактивні технології («мозковий штурм», «мозаїка», «коло ідей»). Завдяки методам узагальнення, типізації, уяви юні художники-дизайнери розкривають свій творчий потенціал. Використання завдань, які цікавлять учнів новим змістом, спрямовує творчу думку дитини за межі запланованого матеріалу, сприяє виникненню прагнення до власної творчості (Обертас, 2014, с. 122).

Формою реалізації методики формування художньо-практичної компетентності нами вибрано марафон-практикум, зміст якого представлено на авторському сайті за посиланням: <https://miracle-phenix.000webhostapp.com>. Було використано модульний підхід – марафон складається із чотирьох модулів («Опрацювання форм природи», «Гармонізація кольорів», «Основи композиції», «Мистецтво економіки»), назви яких відображають спільні аспекти трудового навчання (технологій), образотворчого мистецтва і дизайну. Інформаційне насичення кожного модуля розділене на два блоки – «Технології» і «Мистецтво», відповідно до тем вивчення (додаток К). Авторські майстер-класи на сайті представлені у вигляді відеозаписів із субтитрами та/або коментарями, що для зручності завантажені на сайт [youtube.com](https://www.youtube.com). Теоретичні текстові блоки до відповідної теми доповнені прикладами проєктів та детальними інструкціями з їх реалізації. Можливість вибору технології, проєкту обумовлена тим, що всі вони містять компоненти кожного з модулів. Фото завершених учнівських виробів розміщені в галереї сайту. Така форма реалізації методики дає змогу долучити до

навчання учнів шкіл із широкою географією, розширює дидактичні можливості вчителів трудового навчання (технологій).

Висновки до другого розділу

У розділі описано алгоритм побудови структури організаційно-методичної моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках технологій, специфіку й організаційні умови реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, запропоновано комплекс педагогічних технологій і методів формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну у формі марафону-практикуму.

Алгоритм побудови структури організаційно-методичної моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання (технологій) має свою специфіку й організаційні умови реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. Запропоновано модель такої методики як комплекс педагогічних технологій і методів у формі марафону-практикуму.

Сформоване за принципом тріади відповідно до «Дерева проблеми» у розділі представлене «Дерево рішень». Для втілення ідеї про високий рівень зацікавленості підлітків України діяльнісним аспектом трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва, емансипації на уроках технологій, застосування методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у навчально-виховному процесі, а також підвищення загального культурного рівня нації, формування внутрішнього спонукання (мотивації) до творчої діяльності необхідно здійснити комплекс заходів, якому відповідає структура педагогічної моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання (технологій). Формування моделі із чотирьох взаємозалежних компонентів (методологічно-цільового, структурно-змістового,

операційного та моніторингового) із особистістю учня/учениці 5-7 класів ЗЗСО в її центрі, ґрунтується на відповідності дидактичним принципам системності й послідовності, доступності, зв'язку навчання з життям, усвідомленості, активності, наочності.

У представленій моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання (технологій) методологічно-цільовий компонент містить мету методики, яку визначено як всебічну підготовку вмотивованої особистості молодшого підліткового віку до творчої самореалізації та ефективної і продуктивної креативної діяльності, формування у підлітків спеціальних умінь, навичок, засвоєння учнями цінностей художньої культури. Для виконання поставлених завдань, що виходять із указаної мети, обрано провідні ідеї, положення й технологічний інструментарій особистісно-діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, акмеологічного наукових підходів.

Структурно-змістовий компонент моделі методики представлено у вигляді змісту марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. Чотири модулі короткострокового марафону-практикуму (4 навчальних тижні, відповідно до модулів) розраховані на ознайомлення дітей із основами знань, необхідних у будь-якому виді прикладної творчої роботи (до змісту включено загальні відомості про засоби зображення, принципи роботи із монохромною та поліхромною палітрою, розуміння видів і законів композиції, значення елементів дизайну, алгоритм визначення ціни й цінності готового виробу, самовмотивованості до занять творчими видами робіт), при цьому запропоновані до вивчення теми розподілено по блоках.

До операційного компоненту моделі включено форму й методи реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну в умовах класно-урочної, дистанційно-урочної та самостійної роботи; систематизовано методи формування художньо-практичної компетентності учнів

5-7 класів з поділом на основні і допоміжні. До основних методів включено підгрупи словесних і практичних методів, класифікованих за зовнішніми проявами їх форм, а допоміжні сформовано із наочних і розширено їх підгрупою інтерактивних та інноваційних методів, наприклад – «Mind Mapping», «Teach-back», «Design Thinking», «Навчаючи вчуся» тощо.

Моніторинговий компонент моделі містить елементи: етапи (констатувальний, формувальний, підсумковий) експериментального дослідження, критерії (когнітивний – знання основ матеріалознавства і технологій; знання законів дизайну, кольорознавства і композиції; розуміння аспектів вартості творчого виробу; діяльнісний – відчуття форми; здібності до компоновання та макетування; мисленнєве моделювання зразків, послідовність у реалізації ідеї; акуратність, навички організації часу на виконання завдання; мотиваційний – адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей; відповідальність за завершення кожного творчого завдання; добровільна участі у масових виставкових заходах; готовність до демонстрації та презентації власного творчого доробку; аксіологічний – рівень загальної естетичної культури; цінності національної ідентичності; емпатія у відносинах з оточенням; внутрішнє прагнення до творчої діяльності) та рівні (високий, середній, низький) сформованості художньо-практичної компетентності, експертну оцінку та презентацію результатів художньо-практичної діяльності учнів експериментальних груп. Прогнозованим результатом упровадження методики у процесі експериментального дослідження вбачаємо сформований якісний (високий і середній) рівень художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, у яких напрацьовано базу необхідних спеціальних теоретичних знань, практичних умінь та навичок у процесі набуття досвіду практично-предметної перетворювальної діяльності для творчої самореалізації та засвоєння цінностей художньої культури.

До організаційних умов реалізації моделі методики віднесено врахування особливостей підліткового віку, у якому формується усвідомлене креативне художнє мислення та розуміння цінності мистецтва, дитина активно реалізує власні творчі задуми, аналізуючи та переосмислюючи побачене, виявляє фантазію

та уяву. Фізіологічні зміни, які відбуваються в організмі підлітка, підсвідомо диктують йому лінію поведінки з однолітками, молодшими і старшими; при цьому можливе зниження інтересу до навчання, зміна цінностей і захоплень, тому варто зацікавити його творчістю, адже період 5-7 класів сприятливий для розвитку художньої компетентності. Участь у різних заходах (майстер-класах, конкурсах, олімпіадах, виставках) – організаційна умова, що сприяє самореалізації учнів та розширює спектр знань поза шкільною програмою. Віддалена співпраця як організаційна умова в обставинах карантину, дозволила визначати взаємно зручний час консультацій, здійснювати особистісно-зорієнтоване навчання. Оскільки під час дистанційного навчання шкільні приміщення недоступні для учнів, максимальна реалізація наступної організаційної умови – ергономічного облаштування дитині робочого місця вдома, коли пріоритетним є використання стаціонарного комп'ютера, дозволяє одночасно працювати із відео-уроком та інтерактивними матеріалами. Включення до марафону-практикуму теми із проєктування власної навчальної локації з урахуванням усіх потреб та санітарних вимог, коли дитина має почуватися зручно, вільно та незалежно під час предметно-перетворювальної діяльності, допоможе підліткам упорядкувати особисті речі, навчитися усвідомлювати цінність предметів, роботи, часу, ідеї.

Педагогічні технології «дизайн-мислення» та естетотерапії є комплексними засобами усунення наслідків втоми, стресу, тривоги, переживань, різних невротичних розладів та попередження небезпечних ситуацій у дітей підліткового віку. Розкриваючи можливості педагогічних технологій при застосуванні їх на уроках трудового навчання (технологій) у загальноосвітній школі як складника методики формування художньо-практичної компетентності, було з'ясовано, що орнаменти і колорит підсвідомо впливають на дитину, виховуючи в неї художній і естетичний смак, тому українську вишивку розглянуто не тільки як мистецьке орнаментування речей, а й як оригінальне бачення світу, відтворене специфічними художніми засобами; яскраві художні образи, цікавий зміст, фантазійність не лише збагачують духовний світ школяра, але й здійснюють на

нього виховний вплив, а незліченна кількість технік та сучасні кольорові гами дозволяють створювати унікальні творчі роботи. Коли учнів ділять на підгрупи для виконання великого творчого зразка, це розвиває вміння роботи в команді, комунікативні навички дітей. Для дітей процес вишивання особливо неповторний і захопливий, привчає до охайності, терпіння, формує певні вміння і навички, які можуть бути корисними в житті та побуті, розкриває естетичні смаки особистості.

Писанкарство як вид декоративно-ужиткового мистецтва є традиційним для України й несе віковий посыл попередніх поколінь; дітям необхідно знати символіку зображень, опанувати прийоми нанесення їх на яйце. На уроках вони можуть навчитися виконувати один із видів декорування – розпис воском і фарбування різними барвниками. Процес такої творчості привчає до охайності й терпіння, формує відчуття пропорцій, форми, лінії, розкриває естетичний смак. Через знайомство із писанкарством, як історико-культурною спадщиною народу, діти усвідомлюють свою причетність до мистецьких цінностей національної культури.

Такі естетотерапевтичні педагогічні технології сприятимуть пробудження інтересу школярів до творчої роботи, культурно-мистецької спадщини, спонукатимуть до саморозвитку, креативної діяльності, дадуть відчуття успіху і впевненості у спроможності самостійно розв'язувати художні завдання; це доповнять майстер-класи, запрошення на урок художників, майстрів народного мистецтва, відвідання краєзнавчого, етнографічного, художнього музеїв чи галерей, музеїв-садиб, спеціалізованих шкіл, училищ. Демонстрація результатів творчої діяльності на виставках, ярмарках, фестивалях, симпозіумах та в соціальних мережах допоможе отримувати натхнення із позитивних відгуків, обмінюватися досвідом, висловлювати оцінні судження щодо різних видів мистецтва, толерантно ставитися до вражень інших людей, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі.

Педагогічна технологія тематичного екскурсійного ярмаркування, розроблена на краєзнавчому матеріалі Полтавщини (Національний Сорочинський ярмарок, Відкритий регіональний мистецький фестиваль «Решетилівська весна»)

буде доцільною в рамках пропонованої методики замість кількох уроків трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва. Сорочинський ярмарок, який привертає увагу дослідників своїми унікальними традиціями, неповторною й емоційною формами спілкування як спосіб життя митців та джерело художньо-практичного досвіду. На ярмарку представлені не тільки мистецькі твори, тут відбуваються виступи колективів народної творчості, концерти зірок української естради, дегустації, виступи кобзарів, троїстих музик. Талановиті майстри та художники з усієї України виставляють свої твори на продаж. Триденне традиційне свято «Решетилівська весна» також пропонує відвідувачам будь-якого віку різнопланову культурну програму, продаж творів мистецтва. Дітям корисне саме ярмаркування, адже вони розуміють художню та економічну цінність опанування багатьох технік і технологій художньо-практичної діяльності на шкільних заняттях. Щороку на високому рівні представляють Решетилівщину на обох заходах знамениті творчі особистості – мистецькі родини Пілюгіних, Вакуленків, Шевчуків, Деркачів. У Решетилівці діти разом із учителями мають змогу представити свої творчі вироби, отримуючи практичний досвід монетизації своїх зусиль, докладених на уроках трудового навчання та образотворчого мистецтва. Колоритні свята народної творчості Національний Сорочинський ярмарок та обласний фестиваль «Решетилівська весна» забезпечують можливість заглибитися в українську традицію ярмаркування, познайомитись із видатними майстрами з Решетилівки, придбати для себе унікальні художні твори мистецтва, побувати на декількох майстер-класах.

Проектно-модульна педагогічна технологія розвитку дизайнерського мислення в учнів стимулює упевненість під час реалізації власних ідей поряд із вивченням культурних особливостей свого народу або традицій інших націй, розкриває перед дітьми необмежені можливості. Створення одягу, посуду, предметів декору, ксилографії та ліногравюри, які можна презентувати на виставках або ярмарках, допоможе учням розвинути навички самостійної роботи та командної співпраці. Головним у роботі над такими проектами є залучення

кожного учня до всіх етапів діяльності. Планування, розроблення проєкту, його реалізація, відповідальність за кінцевий результат, презентація здатні згуртувати дітей навколо цікавої ідеї, розвинути у них креативний підхід до вирішення поставлених завдань. Метод гри асоціацій можна застосувати на кожному уроці, займаючи кілька хвилин часу. Розробляючи руку для каліграфічного письма, діти можуть використовувати не лише кулькову ручку чи олівець; їм буде цікаво малювати букву пензлем або ліпити її з пластиліну, виготовити аплікацію або написати її справжнім пером і чорнилами. Вправи для малювання літер варто підбирати так, щоб елементи, які учень зображує можна було використати у процесі створення квітів, птахів, метеликів. Наприклад, малювання кривої з посиленням натиском може бути елементом букви «г», «и», «й», – водночас це частина стебла, листка, пера пташки. Яскравим прикладом таких паралелей є техніка петриківського розпису, декоративного малювання. Художнє ліплення дрібної скульптурної пластики анімалістичного, флористичного, гастрономічного, технологічного або антропологічного характеру із полімерної глини, пластиліну, холодного фарфору, солоного тіста може зацікавити дітей будь-якого віку і статі. Виготовлення рельєфних сувенірів, частин тіла для створення ляльок, букетів із квітів, об'ємних абстрактних і тематичних панно, магнітів, які можна пофарбувати акрилом і покрити лаком, дозволить проявити дизайнерську творчість і хлопців, і дівчат. Для гендерно врівноваженого трудового навчання запропоновано такі модулі: матчворк (конструювання із сірників), ганутель (виготовлення виробів із тонкої спіральної проволочки і шовкової нитки, бісеру, намистин), кінусайга (мозаїка із різнокольорових клаптиків тканини), стрінг арт (створення художніх виробів за допомогою ниток, натягнутих на гвіздки), маркетрі (інкрустація шпоном, мозаїка із невеликих шматочків деревини), аплікація, орігамі, паперове макетування одягу й архітектури, паперова пластика, плетіння із газетних трубочок тощо. Введення в програму добірки обов'язкових модулів для забезпечення життєвої компетентності також важливе, наприклад, догляд за взуттям і одягом, поведінка в гостях, приготування простих страв тощо.

Упровадження інноваційних педагогічних технологій із використанням медіа-ресурсів, дизайн-мислення (визначення проблеми, дослідження, формування ідей, прототипування, вибір кращого рішення, втілення рішення, оцінка результатів) підвищить рівень зацікавлення та інтелект дітей шляхом залучення їх до різних видів творчої та пошукової діяльності, ефективного навчання з радістю; полегшить роботу вчителя на уроках трудового навчання (технологій); сприятиме оптимальному використанню вчителем навчального часу для поглибленого вивчення навчального матеріалу та творчого засвоєння й використання його учнями; подоланню гендерної нерівності в школі. Наявність у школярів мотивації, інтересу, прагнення до придбання загальних і спеціальних художніх умінь та навичок дають змогу розвивати творчий потенціал особистості; образне й логічне мислення уможлиблює створення нового, унікального, а художня діяльність демонструє прагнення особистості до самовдосконалення. Крім «невидимого» результату – підвищення рівня художньо-практичної компетентності, дитина отримує матеріальний предмет – реалізовану ідею (функціональний виріб, ілюстрацію, декоративну річ).

Використання комп'ютерних педагогічних технологій на уроках трудового навчання (технологій) традиційно передбачає демонстрацію презентацій та ілюстрацій, перегляд відео-роликів з мережі Інтернет. Заняття з образотворчістю забезпечують більше можливостей використання інноваційних ІКТ – віртуальні екскурсії містами України і світу, відвідування відомих галерей, архітектурних комплексів, подорож до знаменитих діячів мистецтва, не виходячи з класу; використання спеціальних програмних комплексів для створення власних унікальних авторських схем під вишивку бісером та нитками – усе це розвиває фантазію, творче мислення, навички практичного застосування набутих знань. Продуктивною стане передача знань методом майстер-класу, коли, застосовуючи Skype, можна проводити майстер-класи із художниками/цями і майстрами/инями різних видів народного мистецтва в реальному часі.

Вагомими в контексті проблеми дослідження визначено технологію і методи педагогічного коучингу, становлення вчителя коучем сприяє зміцненню

зворотного зв'язку між педагогом і учнями. «Учитель-коуч», ставлячи навідні (коучингові) запитання і допомагаючи змінити точку зору, запускає механізм самостійного пошуку відповідей (алгоритму дій для втілення ідеї в матеріалі), реалізації особистого потенціалу учня, підвищення самооцінки, досягнення ним успіху. Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) допоможе дітям концентрувати свою увагу на процесі роботи, творчо мислити, створювати оригінальні вироби.

Організаційною формою реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну нами обрано марафон-практикум, зміст якого представлено на авторському сайті за посиланням: <https://miracle-phenix.000webhostapp.com>; в основі – модульна технологія (марафон складається із чотирьох модулів – «Опрацювання форм природи», «Гармонізація кольорів», «Основи композиції», «Мистецтво економіки»), назви яких відображають спільні аспекти трудового навчання (технологій), образотворчого мистецтва і дизайну. Інформаційне насичення кожного модуля розділене на два блоки – «Технології» і «Мистецтво», відповідно до тем вивчення.

Розділ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У розділі визначено критерії та показники рівнів художньо-практичної компетентності; проаналізовано результати експериментального дослідження ефективності впровадження методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва і технологій; розкрито зміст, описано етапи (констатувальний, формувальний, підсумковий), послідовність та особливості проведення дослідно-експериментальної перевірки ефективності розробленої методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну в умовах карантину та змішаного (дистанційного та аудиторного) навчання на уроках трудового навчання (технологій) у формі марафону-практикуму; представлено узагальнені дані контрольного етапу дослідження; репрезентовано практичні педагогічні рекомендації щодо реалізації розробленої методики.

3.1. Загальна характеристика експериментальної роботи

У процесі пошуку критеріїв сформованості художньо-практичної компетентності учнів зважаємо на те, що компетентність завжди віддзеркалює результат, для її демонстрації обов'язково потрібен контекст; вона є якісною характеристикою спроможності особистості і для вимірювання цієї здатності потрібні чітко визначені та затверджені індикатори (Зимня, 1997, с. 53). Компетентнісне навчання передбачає отримання і використання знань, умінь у життєвих ситуаціях, осмислення набутого досвіду, результатом освіти стає розвиток моральних особистісних якостей, системи цінностей, самостійності. Для цього необхідно дотримуватися системності, яку розуміють не як необхідність упровадження єдино правильної й обов'язкової схеми надання освіти засобом опанування відповідного змісту, а як прищеплення кожному членові суспільства

вміння системно розвивати свої знання, залучаючи до цього всі наявні особистісні ресурси та соціальні інститути (Кравченко, & Оніпко, 2019, с. 9). Розвиток творчої особистості у загальноосвітній школі виявляється у формуванні в учнів широкого світогляду, вихованні потреби у творчій діяльності шляхом опанування цінностей національної художньо-культурної спадщини. Естетичні смаки формуються завдяки участі дітей у виставках не лише як глядачів, але перш за все як активних їх учасників. Демонструючи художньо-довершені роботи із різних видів декоративно-прикладної творчості, в учнів виховується національна свідомість, людська гідність, любов до рідної землі, українського народу (Кравченко, & Титаренко, 2018, с. 13-11). Шкільна художньо-естетична освіта загалом і навчальні дисципліни художньої культури зокрема мають базуватися на методологічному культурологічному принципі входження особистості в культуру, ідентифікації в ній, оволодіння нею. Навчально-освітнє середовище школи – це простір, насичений духовними цінностями, переживаннями, розуміння яких сприяє становленню особистості як людини культури (Кравченко, 2011).

Важливою проблемою педагогіко-аксіологічних досліджень учені вважають цілепокладання, що передбачає обґрунтування цілей освіти і самого процесу цілепокладання у вигляді проблеми гуманізації освіти з підпорядкуванням всієї освітньої діяльності завданню морально-духовного, духовно-розумного саморозвитку, самоактуалізації і самореалізації людини як безумовної цінності, а не її окремих складників (професійних чи особистісних якостей). Тут зразком освіченості розглядають ідеальну модель людини у всіх її вимірах як мету й результат освітніх процесів – навчальних, виховних, культурно-інтегративних, соціально-адаптивних тощо. Це означає, що в системі освіти мають бути створені всі умови для формування вільної особистості, розвитку її духовно-культурних потреб, духовно-розумних мотивацій і майбутніх практичних дій, що ґрунтуються на особистісному самовизначенні, оскільки основна проблема при визначенні ідеалу освіченості «полягає у тому, що потрібно значно змінити орієнтири освітньої діяльності у напрямі заохочення всіх сторін людської індивідуальності – не тільки професійних чи особистісних, а й фізичних,

психічних, духовних і соціально-родових, і навіть тих, про які ми ще не знаємо» (Винничук, & Кравченко, 2019, с. 24). Н. Слюсаренко (2019), спираючись на документи Міністерства освіти України, вказує на те, що протягом останніх років ХХ століття не проводилось оновлення навчального обладнання майстерень сільських шкіл, а стан їх матеріально-технічного забезпечення викликало занепокоєння (с. 58). Широке використання інформаційно-комунікаційних педагогічних технологій, які ґрунтуються на підходах штучного інтелекту, значно розширює можливості здобувачів освіти для вибору індивідуальних траєкторій, формування та досягнення власних цілей самовизначення та самовдосконалення (Биков та ін., 2019, с. 168). Застосування мобільних технологій (особистих смартфонів, нетбуків, ноутбуків тощо) під час експериментальної перевірки методики художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну, цифрових ресурсів високої якості та вільного централізованого доступу до них, сенсорних інтерфейсів, візуалізації даних сприяло активному розвитку електронного навчання (Зубко, Жорова, Кузьменко, & Слюсаренко, 2020, с. 6) та впровадженню дистанційної системи освіти.

Оскільки учні мають індивідуальні показники інтелектуального рівня, творчих здібностей і нахилів, старанності, швидкості засвоєння нової навчальної інформації, креативного мислення і сприйняття тощо, доволі складно здійснювати рівневу диференціацію сформованості художньо-практичної компетентності, тому було вирішено виокремити критерії та показники сформованості кожного компонента такої здатності особистості шляхом деталізації змісту художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) і образотворчого мистецтва.

Аналіз змістового і процесуального аспектів сформованості художньо-практичної компетентності учнів, проведене дослідження розробленої нами методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів виявили, що для цього необхідно: встановити види діяльності на уроках трудового навчання (технологій) та особисті якості учнів, які необхідно оцінити у процесі

діагностики; розробити організаційні заходи діяльності вчителів і учнів у процесі діагностики художньо-практичної компетентності; встановити критерії оцінки сформованості художньо-практичної компетентності учнів засобами образотворчого мистецтва і дизайну. Вивчення наукової та методичної психолого-педагогічної літератури окреслило розмаїття підходів до визначення критеріїв сформованості різних компетентностей. Найбільш близькою для дисертаційної роботи стала думка дослідників, які виокремлюють критерії, що відображають ступінь оволодіння учнем видом досліджуваної діяльності, а саме: теоретичні знання (обізнаність у основах матеріалознавства, методики, принципів дизайну, композиції, фінансово-економічної складової певних видів діяльності; формуванні мистецьких понять; сприйнятті запам'ятовуванні мистецтва; розвитком логіки та уяви); спеціальні вміння і навички (дотримання правил і законів безпечної техніки виконання завдань; засвоєння спеціальних технологічних прийомів, самостійність і якість оволодіння технологічними й художньо-практичними прийомами); прагнення до творчої самореалізації (інтереси, вмотивованість, усвідомленість, активність, сила волі); духовні, моральні, естетичні цінності (засвоєння здобутків та цінностей художньої культури, толерантне ставлення до інших учасників освітнього процесу, розуміння і сприйняття мистецтва). Отже, виходячи з визначення поняття художньо-практичної компетентності, було з'ясовано, що її зміст репрезентовано такими критеріями:

1) *когнітивний* – теоретичні знання, що включають формування системи мистецьких понять, достатньо високого рівня узагальненості, що забезпечує їх використання в навчальних ситуаціях, сприйняття і запам'ятовування історії та зразків мистецтва, розвинену уяву, логічне мислення;

2) *діяльнісний* – спеціальні вміння і навички, які передбачають засвоєння спеціальних технологічних прийомів, практичне застосування мистецьких знань;

3) *мотиваційний* – прагнення до творчої самореалізації, яке поєднує смислові настанови учнів, що визначають загальну спрямованість їхньої творчості та поведінки, потребу в самореалізації та стимулювання креативної діяльності, силу волі;

4) *аксіологічний* – духовні, моральні, естетичні цінності, в основі яких засвоєння здобутків та цінностей художньої культури.

Художньо-практична компетентність також включає в себе й трудовий аспект, заняття самопізнанням, самовдосконаленням, роботою над собою (Маєвська, 2018h, с. 79).

Для побудови моделі і перевірки ефективності педагогічних умов формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів нами в підрозділі 2.1 було досліджено значення впливу вікових і психологічних чинників на молодших підлітків; відповідно обирали форми проведення роботи з дітьми. Характеристика базових понять у підрозділі 1.2 дозволила виокремити компоненти художньо-практичної компетентності, обрати необхідні критерії та їхні структурувати показники (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структурні компоненти художньо-практичної компетентності

	<i>Теоретичні знання</i>	<i>Спеціальні уміння</i>	<i>Прагнення до творчої самореалізації</i>	<i>Духовні, моральні, естетичні цінності</i>
	Когнітивний критерій	Діяльнісний критерій	Мотиваційний критерій	Аксіологічний критерій
ПОКАЗНИКИ	<i>1. Знання основ матеріалознавства і технологій</i>	<i>1. Відчуття форми, здібності до компонування та макетування, мисленнєве моделювання зразків</i>	<i>1. Адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей</i>	<i>1. Рівень загальної естетичної культури; внутрішнє прагнення до творчої діяльності</i>
	<i>2. Знання законів дизайну, кольорознавства і композиції</i>	<i>2. Послідовність у реалізації ідеї, акуратність виконання</i>	<i>2. Ступінь відповідальності за завершення кожного творчого завдання</i>	<i>2. Цінності національної ідентичності</i>
	<i>3. Розуміння аспектів вартості творчого виробу</i>	<i>3. Навички організації часу на виконання завдання</i>	<i>3. Добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку</i>	<i>3. Емпатія у відносинах з оточенням</i>

Ураховуючи специфіку навчальної діяльності учнів ЗЗСО на уроках трудового навчання (технологій) та засобами образотворчого мистецтва і дизайну, у кожному критерії виокремлюємо відтворювальні, продуктивні, пізнавально-творчі та творчі елементи, що дало змогу здійснити трирівневу логічну градацію стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.

У педагогічному процесі вчителі трудового навчання (технологій) постійно здійснюють діагностику результатів ефективності формування особистих якостей

учнів, динаміки рівня їхніх теоретичних знань і художніх умінь, оволодіння новими технологіями. У ході спостереження за діяльністю учнів, вивчаючи їхні письмові роботи, графічно-живописні твори, об'ємно-просторові вироби, поведінку та активність під час проведення дискусій, в ході практичних занять, спілкування в колективі, індивідуальних бесід з учнями тощо, отримували інформацію про моральні якості учнів, світогляд та світосприйняття, ціннісні орієнтири, культуру спілкування, переконання, мотиви діяльності. Також спостерігали за змінами настрою і психологічного стану учнів, їхньої комунікабельності, активності, участі в колективній роботі; приділяє увагу рівню готовності учнів до ускладнених завдань, переходу в роботі із іншими матеріалами та технологіями. Вчитель мав діагностувати наявність або відсутність конкретних знань і вмінь учнів також для гарантування техніки безпеки на заняттях. Крім того, здійснювали діагностику мотивації до занять творчістю, виконання навчальних завдань і тренувальних вправ, підготовчих етапів та проєкту в цілому.

Тому пропонуємо рівневі характеристики стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів.

Ознаками *високого* рівня сформованості художньо-практичної компетентності учнів *за когнітивним критерієм* є образотворча грамотність; знання спеціальної термінології, основ історії мистецтва та відомостей про творчість ключових постатей вітчизняного і зарубіжного мистецтва, законів основ композиції, дизайну, технологій; розуміння естетичних основ і виражальних засобів художнього твору, змісту і значення художніх виставок і творчої практики, ступінь розвитку уважності до деталей, спостережливості, візуальної пам'яті, широти асоціативного фонду, просторової і творчої уяви, колірної зору, образного мислення, здатності до інтерпретації, композиційних навичок. *За діяльнісним критерієм* – активне практичне застосування набутих мистецьких знань, якісне володіння інструментарієм і технологією, правильна послідовність етапів і техніки виконання завдання, акуратність та естетичний вигляд готового виробу. *За мотиваційним критерієм* – осмислення, самоаналіз і адекватна

самооцінка власного результату творчої діяльності, здатність до самостійного аналізу, оцінки та надання толерантного зворотного зв'язку виробам інших дітей, сформована система пріоритетів, розуміння та усвідомлена необхідність своїх потреб у навчальній діяльності для здійснення різновидів художньо-практичних завдань, прагнення до творчого самовираження та реалізації особистого потенціалу, бажання вдосконалювати навички шляхом опанування новітніх інструментів, підходів і технік, частота звернення до творів мистецтва, відповідальне ставлення до завершення кожного творчого завдання, готовність і добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією свого творчого доробку, індивідуальна презентація виробу. Ознакою високого рівня сформованості художньо-практичної компетентності учнів *за аксіологічним критерієм* є загальна естетична культура, розуміння цінностей національної ідентичності, прагнення зробити свій внесок у культурно-мистецьке надбання нації, емпатія у відносинах з оточенням, особливо із близького кола спілкування.

Середній рівень сформованості художньо-практичної компетентності передбачає поодинокий прояв наведених показників, використання учнями набутих знань і умінь поза системою і не у зв'язку з умовами й вимогами навчальної діяльності, яка керується ззовні і має часткову продуктивність. Діти розуміють поставлені завдання і здатні виконувати їх за чіткими вказівками, майстер-класом чи інструкційними картами, володіють необхідними для художньо-практичної діяльності теоретичними знаннями, удосконалюють свої вміння, виконуючи вправи, прагнуть підвищувати рівень творчих навичок. Учні здатні вирахувати вартість творчого виробу. На цьому рівні допускається відсутність складової добровільної участі у виставках, конкурсах із демонстрацією власних виробів, але прослідковується інтерес до робіт інших учнів. Показники аксіологічного критерію відповідають високому рівню, проте когнітивний і діяльнісний виражені менше. Мотиваційний – проявляється частково, з пониженим станом ініціативності.

Низький рівень сформованості художньо-практичної компетентності характеризується майже повною відсутністю проявів позитивних результатів

навчальної діяльності учнів, початковим етапом оволодіння теоретичними основами матеріалознавства, технологій, законів основ дизайну, кольорознавства і композиції, відсутністю розуміння аспектів ціноутворення твору мистецтва; може спостерігатися неадекватна самооцінка власних здібностей і можливостей (як завищена, так і занижена), що призводить до поспішності у виконанні й неакуратності готової роботи; процес креативної діяльності побудований неорганізовано, непослідовно, завдання виконане невчасно або не завершене; цей рівень може вважатися початковим етапом процесу формування художньо-практичної компетентності, якщо інтерес, умотивованість, сформованість загальної естетичної культури особистості матимуть зростаючі показники, але якщо ці аспекти не проявляються, це означає, що учень, імовірно, має проблему неприйняття мистецтва і творчості, пасивно ставиться до творчого самовираження.

Для досягнення високого рівня художньо-практичної компетентності в умовах традиційного і дистанційного навчання учнів 5-7 класів пропонуємо методику у формі короткострокового марафону-практикуму. Це дозволяє швидко диференціювати учнів, визначити їхні пріоритети та напрями подальшого навчання, подати базову інформацію для успішної креативної діяльності. *Модульна система марафону-практикуму* передбачає логічну послідовність, збільшення обсягу інформації і ускладнення завдань по мірі навчання, відповідно до вікового періоду.

Перший модуль – «Опрацювання форм природи» – знайомить учнів із способами пошуку ідей та натхнення із невичерпного їх джерела – природних об'єктів, форм, кольорів. На цьому етапі діти вивчають види ліній, способи формування плям та ахроматичних тональних співвідношень і їх зорове сприйняття, основні правила графічного зображення об'єктів. На сайті запропоновано майстер-клас зі створення замальовок, короткострокових начерків, етюдів, інтерпретації побачених об'єктів у іншу функціональну модель.

Другий модуль – «Гармонізація кольорів» – розкриває закони кольоросприйняття та впливу кольорів на свідомість, психологічний стан, настрої

людини, знайомить учнів із поняттями «градація кольорів», «кольоровий спектр» та його різновидами, «тріада кольорів», «колорит», «фактура кольору». Учням потрібно виконати низку вправ-експериментів для ознайомлення із особливостями роботи в різних видах матеріалів та способами передачі відтінків з їхньою допомогою, визначитись із колоритом обраного проєкту.

Третій модуль – «Основи композиції» – містить теоретичну та практичну складову за темами про передачу об'єму на плоскій площині та об'ємно-просторові вироби, про дизайн дрібних ужиткових об'єктів та середовища, пластичність матеріалів, пластику форм, закони формотворення, фактури матеріалів. Також розглядаються основні види і принципи композиційної побудови та основ дизайну, учні опановують поняття «елемент», «мотив», «ритм», «орнамент», «форма», завершують проєкт за обраною технологією.

Четвертий модуль – «Мистецтво економіки» – допомагає учням сформуванню ціну готового виробу, усвідомити вартість ідеї, часу, зусиль, матеріалів, дає розуміння цінності мистецтва і творчої діяльності. На модулі в доступній формі подаються інструменти боротьби з прокрастинацією, управління особистим часом, способи підвищення й утримання на високому рівні мотивації.

Кожний складник марафону-практикуму розподілена між предметами трудове навчання (технології) та образотворче мистецтво, із відповідним поділом на сайті, а окрема вкладка «Майстер-класи» дозволяє обрати проєкт для закріплення отриманих знань на практичному рівні.

На основі теоретичних положень, викладених у попередніх розділах, що відображають наукові аспекти формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну нами спроектовано та реалізовано експериментальну роботу. Мета експериментальної роботи – перевірити ефективність моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти і педагогічних закладів післядипломної педагогічної освіти України.

Експериментальну роботу проводили впродовж 2018-2021 років за такими видами: констатувальний, формувальний, контрольний експеримент; кожен із визначених видів передбачав розв'язання відповідних завдань та виокремлення необхідних методів дослідження.

У констатувальному експерименті (2017-2018 рр.) взяли участь 252 учні закладів загальної середньої освіти і 46 учителів трудового навчання й образотворчого мистецтва, які одночасно були експертами. З метою педагогічної діагностики стану освітнього процесу та виявлення рівнів сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів *констатувальний експеримент* нами було проведено на базах: Полтавського приватного навчально-виховного комплексу «Паросток» Полтавської області, Опорного закладу «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради», Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ), Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області.

Складність, полівекторний характер та недостатня дослідженість проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів обумовили проведення констатувального експерименту у трьох напрямках, які мали свої завдання та методи.

Перший напрям – пошуковий – передбачав визначення дефініції «художньо-практична компетентність учнів», дослідження генези й сучасного стану процесів викладання трудового навчання, образотворчого мистецтва та основ дизайну. У контексті завдань цього напрямку було: дефініції терміну «художньо-практична компетентність учнів» та його адаптації в методиці формування такої компетентності; цілісних досліджень процесів інтеграції зазначеного змісту і педагогічних технологій у руслі особистісно-діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, акмеологічного підходів.

Другий напрям експерименту був зумовлений потребою дослідження проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну в науковій, навчальній та методичній літературі. У руслі цього напрямку розв'язували завдання: визначали

провідні концептуальні ідеї розвитку навчання в ЗЗСО; обґрунтували комплекс наукових підходів, аналізували навчальні програми, що входять у систему викладання цього предмета; виявляли рівень відображення обраної проблеми у філософсько-педагогічній, історико-педагогічній науково-методичній літературі та дисертаціях; обґрунтували на основі визначених у підрозділі 3.1 критеріїв і показників рівневі характеристики стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Третій напрям експерименту було присвячено виявленню вихідного стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. У контексті означеного напрямку розв'язували такі завдання: з'ясувати характер розуміння вчителями трудового навчання та образотворчого мистецтва питання формування художньо-практичної компетентності; виявити стан сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну та визначити експериментальну й контрольну групи учнів. На основі висновків та узагальнень, зроблених після теоретичного аналізу проблеми формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну було сформульовано робочу гіпотезу дослідження, яка лежить в основі технології експерименту. Формулюючи гіпотезу експериментального дослідження, ми виходили з припущення, що за наявності теоретично обґрунтованої моделі методики відбудеться якісне формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Відповідно до виокремлених проблем дослідження експеримент мав такі завдання:

– обґрунтувати використання комплексу методологічних підходів (особистісно-діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, акмеологічного) до формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну;

- прийняти робоче визначення поняття «художньо-практична компетентність учнів 5-7 класів»;
- розробити структурно-функціональну модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти;
- обґрунтувати критерії та показники сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну;
- впровадити пропоновану методику у формі марафону-практикуму (традиційний та дистанційний варіанти);
- розробити експериментальні модулі «Опрацювання форм природи», «Гармонізація кольорів», «Основи композиції», «Мистецтво економіки», програму марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; посібник та інструкційні картки у формі електронного ресурсу; авторські навчально-методичні майстер-класи відповідно до пропонованих тем і проєктів.

Таким чином, було спроектовано педагогічний експеримент, згідно логіки якого дослідно-експериментальна робота містила констатувальну, формувальну та підсумкову стадії, передбачала наявність експериментальних і контрольних груп та дослідження основних показників компетентності відповідно визначених логічних рівнів порівняння результатів (високий, середній, низький).

Метою *формувального та підсумкового експериментів* (2018-2021 рр.) стало:

- впровадження у навчальний процес структурно-функціональної моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну;
- створення методичних рекомендацій щодо оптимізації педагогічних умов процесу формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у закладах загальної середньої освіти;

– перевірка ефективності запропонованої моделі методики та статистична оцінка отриманих кількісних і якісних даних.

Формувальний експеримент у рамках дослідження організували за правилом єдиної різниці, що передбачало однакові умови проведення підготовки у кожному з видів груп. Було забезпечено експериментальну ситуацію:

– обрано експериментальні й контрольні групи так, що їхній склад був приблизно однаковим за всіма суттєвими для дослідження показниками впродовж усього періоду роботи;

– вирівняно в експериментальних групах усі основні умови проведення експерименту (спільний зміст навчання, єдині вимоги експертів, відкритість планованого результату тощо);

– упроваджено в освітній процес ЗЗСО експериментальний фактор – модель формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; у контрольних групах освітній процес здійснювали за традиційними підходами;

– проведено підсумкове порівняння результатів експерименту в експериментальних і контрольних групах учнів.

Отже, експериментальними факторами дослідження стали:

а) освітній процес із використанням дослідницьких методів та технологій;

б) спроектована та впроваджена методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у вигляді марафону-практикуму;

в) розроблене методичне забезпечення (авторський сайт, який називається «Майстерня Чудо-Фенікс», де викладено зміст та програму марафону-практикуму, розміщено статті з фотоприкладми та відеолекції до тем і модулів марафону-практикуму; майстер-класи з виготовлення виробів у різних техніках образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва у вигляді відеозаписів із текстовими коментарями процесу; інструкційні картки до творчих проєктів; представлено зразки виробів).

Вважаємо за доцільне обґрунтувати вибір емпіричних методів експериментального дослідження.

У експериментальній роботі використано метод спостереження, який дозволив одержати конкретний фактичний матеріал, що характеризував стан сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на початковому, основному та завершальному етапах дослідження. На різних етапах дослідження разом із експертами визначили мету і завдання спостереження, аналізували педагогічну ситуацію, розробляли план, здійснювали обробку й інтерпретацію отриманої інформації, а результати оформлювали у вигляді таблиць спостережень.

Важливим складником дослідження стали методи опитування – бесіда, інтерв'ю, анкетування; використано усне, письмове опитування, проведене за заздалегідь розробленим планом з виділенням низки питань, що потребували з'ясування. Метод анкетування дозволив у процесі дослідження за порівняно короткий термін зібрати інформацію від великої групи респондентів.

Анкетні опитування здійснювалися за регламентованою програмою; для їх проведення розроблено анкети – визначений певним чином структурно організований набір питань, кожне з яких дозволяє отримати дані, передбачені програмою опитування.

Корисний матеріал для дослідження було також отримано шляхом вивчення учнівських творчих виробів та проєктів, виготовлених за різними технологіями. Основними критеріями, що враховувалися нами при вивченні таких матеріалів, були самостійність виконання, акуратність, завершеність, результативність, актуальність, креативність, новизна.

Математичні та статистичні методи в дослідженні дозволили оцінити результати педагогічного експерименту, сприяли підвищенню надійності висновків та надали підстави для теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. Результати, опрацьовані за допомогою методів математичної

статистики, дозволили встановити кількісну залежність у вигляді графіків, діаграм, таблиць; статистичними методами – визначити обсяг вибірки, мінімум, максимум, інтервал, суму, середню величину, медіану та депресію. Головним статистичним показником достовірності даних обрано критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні; додатковий – для перевірки середніх збігів – критерій Крамера-Уелча (Новиков, 2004).

У підсумку констатувального експерименту нами було розроблено анкети для вчителів, контрольні завдання та проєкти для учнів 5-7 класів. Проведений констатувальний зріз також дозволив визначити контрольну й експериментальну групу дослідження. З цієї метою із загальної кількості респондентів – учнів 5-х класів ЗЗСО, які брали участь у констатувальному експерименті – було виключено 10% респондентів, що мали найвищі показники сформованості художньо-практичної компетентності, і 10% тих, хто показав найнижчі результати. Це забезпечило більш високу надійність даних формувального експерименту та однорідність експериментальної і контрольної груп. Сформовані контрольна та експериментальна групи було також узгоджено за рівнями художньо-практичної компетентності учнів 5 класів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вихідний стан сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну (розподіл на контрольні та експериментальні групи)

Рівень сформованості	Контрольна група		Експериментальна група	
	<i>осіб</i>	%	<i>осіб</i>	%
Низький	69	54	65	53
Середній	48	37	46	37
Високий	12	9	12	10
<i>Всього</i>	129	100	123	100

Як бачимо з аналізу даних таблиці 3.2, контрольна та експериментальна групи були однорідними за вихідним станом сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Однорідність контрольної й експериментальної груп засвідчує також критеріальний аналіз сформованості компетентності (табл. 3.3).

У формуальному експерименті, результати якого представлено в підрозділі 3.2 дисертації, прийняли участь 252 учні контрольних та експериментальних груп закладів загальної середньої освіти, зокрема у формі очного навчання – 11 (6 КГ+5 ЕГ) учнів ПП НВК «Паросток» Полтавської області, 142 (85 КГ+57 ЕГ) ОЗ «Решетилівського ліцею імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради», 99 (59 КГ+40 ЕГ) Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області. В умовах карантинних обмежень для перевірки ефективності методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну ми повторили експеримент із тими ж контрольними та експериментальними групами у дистанційній формі навчання, позначивши відповідно групи експерименту індексами КГ₁ і ЕГ₁; КГ₂ і ЕГ₂.

Для експертної оцінки результатів учнівських творчих проєктів, процесу роботи нами було залучено 38 учителів трудового навчання та образотворчого мистецтва Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ).

Таблиця 3.3

Вихідні результати розподілу учнів контрольних та експериментальних груп традиційної та дистанційної форм навчання за критеріями сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну (у %)

Критерій художньо-практичної компетентності	Низький рівень				Середній рівень				Високий рівень			
	КГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₁	ЕГ ₂	КГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₁	ЕГ ₂
Когнівний	38	40	38	40	38	40	40	46	24	27	22	31
Діяльнісний	42	42	43	60	44	45	43	48	14	15	14	15
Мотиваційний	37	35	38	55	39	45	41	45	24	27	21	31
Аксіологічний	58	50	59	36	30	29	29	35	12	17	12	16

Контрольна й експериментальна групи були розподілені рівномірно у ЗЗСО для забезпечення достовірності даних експерименту (табл. 3.4).

Дані про розподіл учнів контрольних та експериментальних груп

Заклад загальної середньої освіти	Кількість учнів контрольної групи		Кількість учнів експериментальної групи	
	КГ ₁	КГ ₂	ЕГ ₁	ЕГ ₂
ПП НВК «Паросток» Полтавської області	6	5	5	5
ОЗ «Решетилівський лицей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради»	41	41	40	40
Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області	30	30	31	31

Отже, результати діагностувального зрізу стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну засвідчили переважання низького і середнього рівнів сформованості більшості показників усіх критеріїв. Покомпонентний аналіз даних констатувального експерименту виявив, що дещо узагальнені показники сформованості відмічалися за когнітивним та мотиваційним критеріями, а найнижчі – за діяльнісним та аксіологічним.

Проведене експериментальне дослідження здійснювали поетапно. Для визначення рівнів художньої підготовки учнів, умінь та навичок, умотивованості та готовності до творчої роботи у ході констатувальної частини експериментальної роботи було сформульовано низку завдань:

1. Проаналізувати рівень художньої підготовки, вмінь, навичок, умотивованості та готовності до творчої діяльності молодших підлітків у вибраних закладах освіти.

2. Розкрити особливості розвитку художніх вмінь, набуття спеціальних знань і навичок, оволодіння технологіями і прийомами, формування самомотивації, креативного і дизайн-мислення, визначити та провести аналіз сформованості основ художньо-практичної компетентності учнів.

3. Дослідити вікові особливості учнів 5-7 класів у контексті формування художньо-практичної компетентності на уроках образотворчого мистецтва і технологій.

4. Розкрити фактори, які впливають на формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.

Дослідно-експериментальну роботу було організовано з урахуванням таких вихідних умов:

- контрольні та експериментальні групи формувалися за принципом рівності кількісного складу та характеру їхньої базової образотворчо-технологічної підготовки;

- навчання в контрольних групах організовувалось за традиційною методикою усталеними методами, у експериментальних – згідно змісту і методики, розроблених у даному дослідженні;

- забезпечувалась рівнозначність засобів проведення експериментального навчання в експериментальних групах та традиційного – у контрольних;

- діагностування показників компетентності учнів 5-7 класів здійснювалося безперервно шляхом реалізації завдань дослідно-педагогічного моніторингу;

- тривалість експерименту в часі зумовлювалася необхідністю проходження всіх стадій навчання всіма учасниками експериментальних груп.

3.2. Підсумковий аналіз результатів педагогічного експерименту.

Рекомендації з упровадження пропонованої методики

На уроках трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва, застосовуючи різні художні техніки та матеріали, учні спробували переосмислювати і творчо розкривати образи із заданої теми. Знайомство із нетрадиційними техніками та прийоми малювання дозволили учням стати дослідниками та експериментувати. У творчому пошуку діти досягли створення неповторних образів, а спираючись на величезний пласт народної культури і синтезуючи минуле із сучасним виготовляли неповторні вироби. Різні види творчості мають свою специфіку. У процесі формування художньої

компетентності найважливішим було зацікавити дітей. Результатом діяльності учнів при вивченні кожного блоку складової програми мав стати не лише виріб, але й засвоєні вміння та навички, усвідомлення можливості заміни матеріалу, та/або використання його новим способом. На противагу періоду 50-х – 60-х років ХХ століття, коли школа займалася трудовою підготовкою молоді на уроках трудового навчання комплексно, стаючи трудовою, політехнічною, з виробничим навчанням (Слюсаренко, 2016), нині школа пропонує учням уроки технологій, на яких діти здатні проявляти свої природні здібності та вподобання. Визначальною відмінністю результатів навчання на уроках художньої творчості стало те, що створені малюнки, аплікації, мозаїки, витинанки, скульптури залишилися у матеріалі, і діти змогли розпоряджатися своїми творами за бажанням: подарувати, надіслати на конкурс або подати виставку, прикрасити приміщення вдома чи в школі. Цю особливість обов'язково слід використовувати у мотивуванні школяра займатись цією діяльністю (Комаровська, & Миропольська, 2015, с. 192).

Стан сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну оцінювали за обраними критеріями: *когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, аксіологічний*.

Динаміку визначених критеріальних показників описано за високим, середнім та низьким рівнями. Експериментальна перевірка запропонованої авторської моделі проходила в три етапи, які відповідали визначеним етапам експериментального формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання (технологій) за класами – 5 клас, 6 клас, 7 клас.

Для кількісної оцінки динаміки результатів за окремими показниками в контрольних і експериментальних групах було використано статистичний коефіцієнт середнього приросту (DPK), який враховує результати за кожним із рівнів художньо-практичної компетентності (формула 3.1),

$$DPK = \frac{A_1 + 2A_2 + 3A_3}{3} \quad (3.1)$$

де ДРК – статистичний коефіцієнт середнього приросту показників (n) художньо-практичної компетентності;

A_1 – приріст показників групи за низьким рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1);

A_2 – приріст показників групи за середнім рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1);

A_3 – приріст показників групи за високим рівнем сформованості компетентності (ЕГ2-ЕГ1; КГ2-КГ1).

Початкова фаза формувального експерименту мала на меті оцінку стану сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-х класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну та оцінку динаміки змін рівнів за результатами учнів. Результати цієї роботи в експериментальній групі засвідчили найвище зростання показників когнітивного критерію сформованості художньо-практичної компетентності (+13,3%), що пояснюємо насиченням різнобічною та стисло концентрованою важливою інформацією у темах експериментальних модулів, спрямованістю обраних проєктів на формування базових знань і розуміння принципів дизайн-мислення й творчої діяльності. Середній приріст показників відзначаємо за діяльнісним (+9,6%) та мотиваційним (+10,3%) критеріями. Найнижчий приріст на цьому етапі спостерігаємо за показниками аксіологічного критерію (+5,6%); пояснюємо такий стан віковими особливостями підліткового періоду дітей, не усвідомленням учнів у повній мірі мети від якісного виконання завдань, стереотипною мисленневою звичкою про непотрібність уроків трудового навчання та образотворчого мистецтва, що загалом відповідає логіці цього періоду навчання, і переважанням дисциплін теоретичного спрямування, за якими учні планують скласти ЗНО (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Сформованість показників художньо-практичної компетентності учнів 5-х класів на початковому етапі формувального експерименту (у %)

Критерій художньо-практичної компетентності	Низький		Середній		Високий		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	38	36	40	50	22	38	+13,3
Діяльнісний	43	40	43	47	14	20	+9,6
Мотиваційний	30	27	41	46	22	28	+10,3
Аксіологічний	59	54	29	32	12	14	+5,6

Наступна фаза формувального експерименту з учасниками проводилась у 6 класі, маючи на меті поглиблення рівня теоретичних знань, ускладнення проєктних завдань і технологій, актуалізацію експериментально-практичного вектора та інтерактивних методів навчання, оволодіння новими інструментами й технологічними прийомами, ознайомлення із розширеним асортиментом матеріалів і технік для виготовлення творчих виробів. Оскільки цю фазу експерименту було проведено в умовах карантинних обмежень, то ми отримали дані за дистанційний формат навчання. Результати контрольного зрізу за підсумками цієї фази формувального експерименту в експериментальних групах виявили максимальне зростання показників за діяльнісним критерієм сформованості (+25,1%); відмічено стабільний приріст за мотиваційними (+20,6%) та когнітивними (16,9%) показниками, чому сприяло активне включення учнів 5-7 класів у процес практичної реалізації набутих навичок художньо-практичної діяльності. Водночас констатовано порівняно низький приріст аксіологічних показників (+10,9%), що пояснюємо недостатнім рівнем естетично-культурного виховання та фінансової грамотності, збільшеним навантаженням та зосередженням уваги підлітків на інших шкільних предметах теоретичного спрямування (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Сформованість показників художньо-практичної компетентності учнів 6-х класів у межах формувального експерименту (у %)

Критерій художньо-практичної компетентності	Низький		Середній		Високий		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	28	13	43	51	29	36	+16,9
Діяльнісний	35	13	47	58	18	29	+25,1
Мотиваційний	45	26	36	47	19	27	+20,6
Аксіологічний	54	44	32	38	14	18	+10,9

Третя фаза формувального експерименту (7 клас) мала на меті в процесі розвитку художньо-практичної компетентності учнів визначення ступеня оволодіння навички створювати ідею та знаходити способи її втілення із використанням різних матеріалів, інструментів, технологічних прийомів і методів; оцінку вміння учнів сформувати ціну вартості готового виробу, надавати

зворотній зв'язок на свою роботу та іншим учням за проханням щодо їхніх виробів. Як і попередній етап, третя фаза проводилася в умовах дистанційного навчання. Результати підсумкового зрізу на завершальному етапі виявили найвищий позитивний приріст за аксіологічними показниками сформованості художньо-практичної компетентності учнів (+26,1%); зростання сформованості мотиваційних (+10,6%) і діяльнісних (+9,1%) показників (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Сформованість показників художньо-практичної компетентності учнів 7-х класів у межах формувального експерименту (у %)

Критерій художньо-практичної компетентності	Низький		Середній		Високий		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	13	9	51	53	36	38	+5,2
Діяльнісний	13	7	58	63	29	30	+9,1
Мотиваційний	26	18	47	51	27	31	+10,6
Аксіологічний	44	24	38	45	18	31	+26,1

Водночас у контрольній групі констатовано відсутність істотних змін у динаміці показників (від 1,5 до 2,8% приросту).

Загалом же в експериментальній групі учнів спостережено стабільне зростання всіх груп критеріальних показників: найвищий приріст забезпечено за діяльнісним (+43,8%) та аксіологічним (+42,6%), дещо нижчі прирости – за мотиваційними показниками (41,5%), найнижчі (але стабільні) прирости – за когнітивними (+35,4%) показниками (табл. 3.8, рис. 3.1).

Таблиця 3.8

Динаміка сформованості показників художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів за результатами формувального експерименту (у %)

Критерій художньо-практичної компетентності	Низький		Середній		Високий		Середній приріст, %
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	38	9	40	53	22	38	+35,4
Діяльнісний	43	7	43	63	14	30	+43,8
Мотиваційний	54	18	31	51	15	31	+41,5
Аксіологічний	59	24	29	45	12	31	+42,6

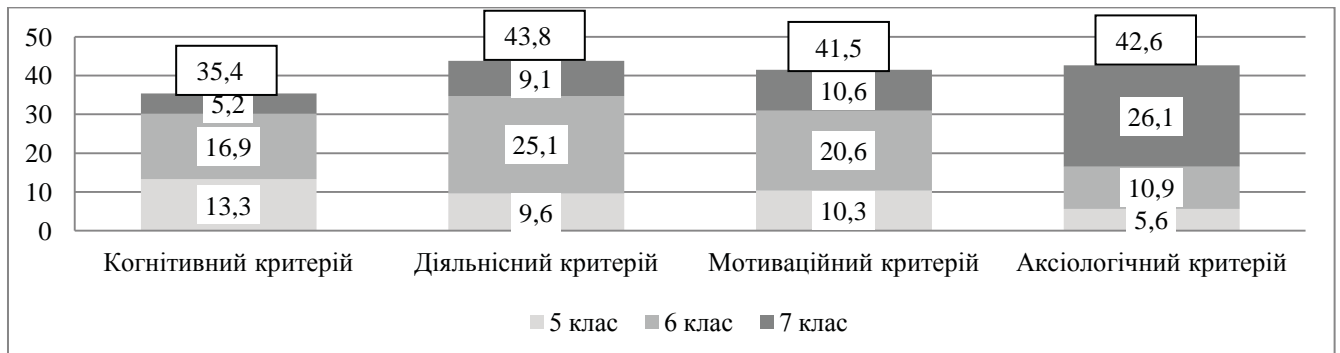

Рис. 3.1. Динаміка приросту результатів сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів

Динаміку рівнів сформованості когнітивного критерію художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів нами оцінено за такими показниками, як знання основ матеріалознавства і технологій; знання законів основ дизайну, кольорознавства і композиції; розуміння аспектів вартості творчого виробу; результати їх сформованості представлено в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Результати сформованості показників когнітивного критерію художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у підсумку експериментальної роботи

Рівень сформованості (%) Показники сформованості	Когнітивний критерій					
	Контрольні групи (n–129)			Експериментальні групи (n–123)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1. Знання основ матеріалознавства і технологій	40	36	24	13	47	40
2. Знання законів основ дизайну, кольорознавства і композиції	33	45	22	10	50	40
3. Розуміння аспектів вартості творчого виробу	43	37	20	14	45	41

З аналізу таблиці 3.9 бачимо, що стан сформованості художньо-практичної компетентності учнів за рівнем знань основ матеріалознавства і технологій експериментальних груп перебуває переважно на середньому (47%) і високому (40%) рівнях. У той же час в контрольній групі сформованість художньо-практичної компетентності за означеними показниками перебуває на низькому (40%) та середньому (36%) рівнях.

У експериментальних групах знання законів основ дизайну, кольорознавства і композиції сформовано на середньому (50%) та високому (40%) рівнях. Частка учнів, що виявили низький рівень сформованості художньо-практичної компетентності за цим показником, становила 14%. У контрольних групах переважають учні, що виявили середній (45%) та низький (33%) рівень; високий рівень художньо-практичної компетентності продемонстрували 22% досліджуваних. Розуміння аспектів вартості творчого виробу в експериментальній групі виявлено на середньому (45%) та високому (41%) рівнях; у контрольних групах – характеризувалося середнім (37%) та низьким (43%) рівнями.

Динаміку сформованості рівнів *діяльнісного критерію* художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів оцінено за такими ознаками: відчуття форми, здібності до компоновання та макетування, мисленнєве моделювання зразків; послідовність у реалізації ідеї, акуратність виконання; навички організації часу на виконання завдання (табл. 3.10).

Сформованість характеристик відчуття форми, здібностей до компоновання та макетування, мисленнєвого моделювання зразків у контрольних групах виявлено на середньому (46%) та низькому (39%) рівнях, високий рівень сформованості виявлено у 15% учнів; у експериментальних групах сформованість діяльнісного критерію за цим показником виявлено на середньому (57%), високому (35%) та низькому (8%) рівнях.

У експериментальних групах показник послідовності у реалізації ідеї, акуратності виконання перебуває на середньому (50%) та високому (40%) рівнях. Частка учнів, 5-7 класів, що виявили низький рівень сформованості компетентності за цим показником, становила 10%; у контрольних групах переважали учні, що виявили середній та низький рівні (45 і 33% відповідно), у той час як високий рівень мали 22% досліджуваних. Сформованість навичок організації часу на виконання завдання в контрольних групах – на середньому (42%) та низькому (44%) рівнях, високий рівень сформованості показали у 14% учнів; у експериментальних групах сформованість діяльнісного критерію за цим показником – на середньому (62%), високому (32%) та низькому (6%) рівнях.

Таблиця 3.10

Результати сформованості показників діяльнісного критерію художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у підсумку експериментальної роботи

Рівень сформованості (%) Показники сформованості	Діяльнісний критерій					
	Контрольні групи (n–129)			Експериментальні групи (n–123)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1. Відчуття форми, здібності до компонування та макетування, мисленнєве моделювання зразків	39	46	15	8	57	35
2. Послідовність у реалізації ідеї, акуратність виконання	33	45	22	10	50	40
3. Навички організації часу на виконання завдання	44	42	14	6	62	32

Рівень сформованості показників *мотиваційного критерію* художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів оцінено нами за такими ознаками як адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей; ступінь відповідальності за завершення кожного творчого завдання; добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Результати сформованості показників мотиваційного критерію художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у підсумку експериментальної роботи

Рівень сформованості (%) Показники сформованості	Мотиваційний критерій					
	Контрольні групи (n–129)			Експериментальні групи (n–123)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1. Адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей	38	40	22	9	53	38
2. Ступінь відповідальності за завершення кожного творчого завдання	37	37	26	6	56	38
3. Добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку	35	43	22	11	51	38

Як бачимо з аналізу даних таблиці 3.11, адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей в експериментальних групах перебуває переважно на середньому (53%) і високому (38%) рівнях сформованості; у той же час у контрольних групах сформованість компетентності за означеним показником перебуває на низькому (38%) на середньому (40%) рівнях сформованості.

У експериментальних групах відповідальність за завершення кожного творчого завдання переважає на середньому (56%) та високому (38%) рівнях. Частка учнів, що виявили низький рівень сформованості компетентності за цим показником становить 6%. У контрольних групах переважають учні, що виявили середній та низький (по 37%) рівні, в той час як високий рівень мають 26% досліджуваних.

У експериментальних групах добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку перебуває на середньому (51%) та високому (38%) рівнях. Частка учнів, що виявили низький рівень сформованості художньо-практичної компетентності за цим показником, становила 11%; у контрольних групах переважають учні, що виявили середній (43%) та низький (35%) рівень, високий рівень продемонстрували 22% досліджуваних.

Ознаки *аксіологічного критерію* художньо-практичної компетентності учнів визначень нами такі: загальна естетична культура; цінності національної ідентичності; емпатія у відносинах з оточенням (табл. 3.12).

Високий рівень загальної естетичної культури в експериментальній групі виявили 34% учнів – проти 11% у контрольній групі, середній – 43 і 33% відповідно, низький – 23 і 56%. Подібні результати відмічено і за сформованістю цінностей національної ідентичності: високий рівень у експериментальних групах – 32%, а в контрольних – 14%, середній рівень – 45 і 29% відповідно. Низький рівень у контрольних групах виявили 57% учнів проти 23% у експериментальних групах. Емпатію у відносинах з оточенням у експериментальних групах зафіксовано на середньому (44%) і високому (30%) рівнях, а в контрольних – на низькому (59%) і середньому (30%).

Таблиця 3.12

Результати сформованості показників аксіологічного критерію художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у підсумку експериментальної роботи

Рівень сформованості (%) Показники сформованості	Аксіологічний критерій					
	Контрольні групи (n–129)			Експериментальні групи (n–123)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1. Загальна естетична культура	56	33	11	23	43	34
2. Цінності національної ідентичності	23	29	14	57	45	32
3. Емпатія у відносинах з оточенням	59	30	22	11	44	30

Узагальненні результати сформованості показників усіх обраних критеріїв художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів після експерименту представлені в додатку Р.

Проведений аналіз ефективності впровадження моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання (технологій) у закладах загальної середньої освіти зумовив необхідність проведення комплексного кількісного аналізу даних дослідження. З'ясовано, що показники контрольних та експериментальних груп на вхідному контрольному зрізі фактично співпадають; також спостережено відсутність істотних змін у показниках контрольних груп до та після експерименту, що стало наслідком упровадження традиційної методики трудового навчання.

Суттєві зміни спостережено в динаміці показників експериментальних груп до і після впровадження розробленої авторської моделі методики, метою якої стала всебічна підготовка вмотивованої особистості молодшого підліткового віку до творчої самореалізації та ефективної і продуктивної креативної діяльності, формування у підлітків спеціальних умінь, навичок, засвоєння учнями цінностей художньої культури.

Так, у експериментальних групах загалом констатовано зменшення кількості учнів 5-7 класів, що виявили низький рівень сформованості художньо-практичної компетентності на 44 особи, що становить 36%. На 18 осіб (15%) у експериментальних групах збільшилася кількість учнів, які виявили середній

рівень художньо-практичної компетентності; водночас спостережено збільшення кількості учнів, які мають високий (26 осіб – 21%) рівень художньо-практичної компетентності (табл. 3.13). Зведені дані підсумкового діагностування рівнів сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у контрольній та експериментальній групах представлені на рисунку 3.2.

Таблиця 3.13

Результати впровадження експериментальної моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну (абсолютні одиниці / %)

Рівень	Контрольні групи до експерименту		Експериментальні групи до експерименту		Контрольні групи після експерименту		Експериментальні групи після експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Низький	70	54	65	53	66	51	21	17
Середній	46	36	46	37	51	40	64	52
Високий	13	10	12	10	12	9	38	31
<i>Усього</i>	129	100	123	100	129	100	123	100

Результати вибору статичних критеріїв достовірності й різниці порівнюваних вибірок для експериментальних даних в обраних обсягах, що виміряні в шкалі відношень наведено в додатку С.

Показники описової статистики (обсяг вибірки, мінімум, максимум, інтервал, сума, середня величина, медіана та дисперсія) наведено в додатку Т.

Алгоритм визначення достовірності співпадінь та відмінностей характеристик порівнюваних вибірок експериментальних даних, виміряних у шкалі відношень, було побудовано за критерієм Крамера-Уелча (формула 3.2).

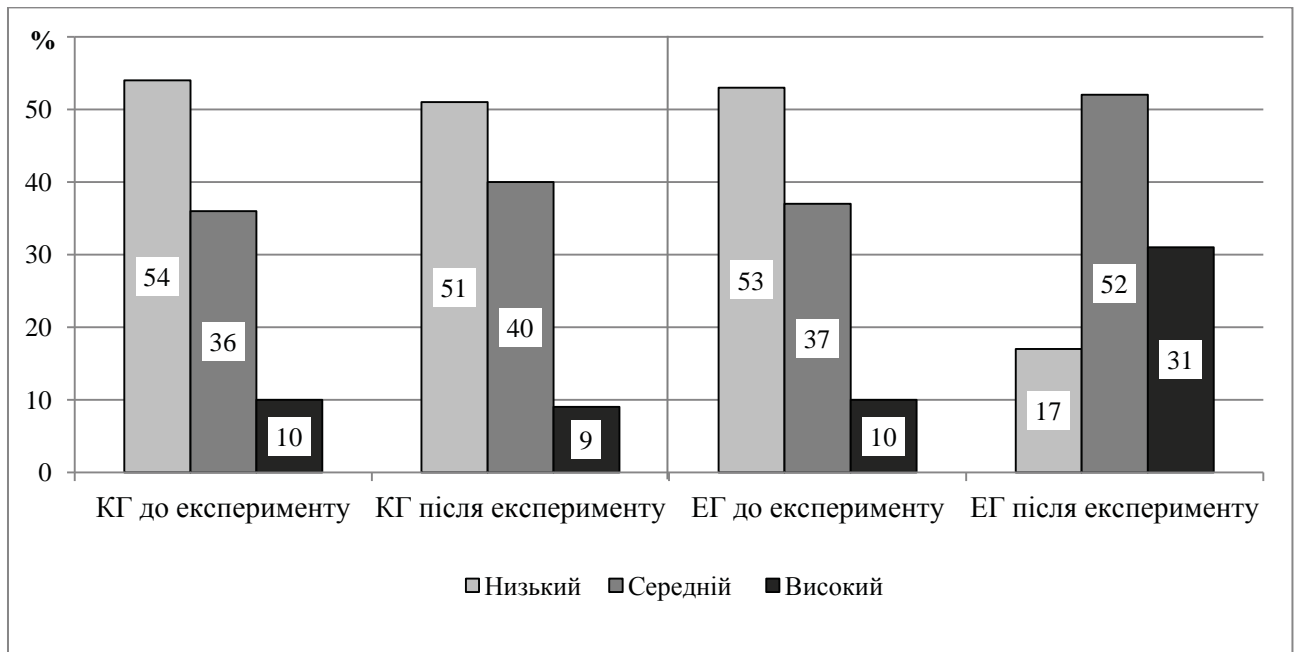

Рис. 3.2. Динаміка рівнів сформованості художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у контрольних та експериментальних групах³¹

$$T_{\text{емп}} = \frac{\sqrt{M \times N} |\bar{x} - \bar{y}|}{\sqrt{M \times D_x + M \times D_y}} \quad (3.2)$$

$T_{\text{емп}}$ – показник достовірності; M , N – обсяги вибірок; \bar{x} , \bar{y} – вибіркові середні; D_x , D_y – вибіркові дисперсії.

Наступним завданням експерименту стало визначення достовірності отриманих статистичних даних шляхом парного порівняння результатів. Емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні визначили за формулою (3.3),

$$W_{\text{емп}} = \frac{\left| \frac{N \times M}{2} \right| - U}{\sqrt{\frac{N \times M \times (N + M + 1)}{12}}} \quad (3.3)$$

де N – об'єм вибірки експериментальної групи; M – об'єм вибірки контрольна групи. N і M – цілі додатні числа. U – емпіричне значення критерію Манна-Уїтні обчислюється формулою (3.4):

$$U = \sum_{i=1}^N a_i \quad (3.4)$$

a_i – число елементів другої вибірки, яка має вищі показники; i – номер члена експериментальної групи (Новиков, 2004, с. 30-31).

Для автоматичного розрахунку статистичних показників використано комп'ютерну програму («Статистика в педагогіці»), яка забезпечує обрання статистичного критерію, а також дозволяє визначити достовірність співпадіння і розбіжності показників досліджуваних вибірок.

Обчислене емпіричне значення за критеріями Крамера-Уелча та Вілкоксона-Манна-Уїтні становить 4,2, що більше від критичного значення 1,96. Це підтверджує достовірність відмінностей характеристик порівнюваних вибірок, яка становить 95%. Отримані результати зумовили висновок щодо педагогічної доцільності розробленої моделі методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну.

Видатний психолог Л. Виготський зазначав, що творчість виявляється скрізь, де дитина уявляє, змінює, відступає від стереотипу, створює нове для інших або для себе (Выготский, 1967). Для того, щоб людина створила щось справді цінне, вважається необхідним перебування в стані потоку – пікового переживання, в якому творча особистість настільки захоплена та занурена в значиму для неї діяльність, що час по-суті зникає (Чиксентмихайи, 1999, 2016). Саме тому дистанційна форма навчання має перевагу над класно-урочною, бо учень може присвятити виготовленню свого виробу стільки часу, скільки потрібно без перерви чи вимушеної заміни виду діяльності на інший – у школі час обмежений тривалістю уроку і спостерігається втрата натхнення й інтересу до проекту, якщо активну фазу виконання роботи перервати іншим навчальним предметом.

Експериментальна перевірка ефективності методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну дала змогу сформулювати *рекомендації* для учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Учителям трудового навчання (технологій) варто зважати, що збільшення кількості практичних занять замінить великий обсяг теорії. Діти 5-7 класів зможуть розкривати свої здібності, уникаючи будь-яких проявів упередженості та дискримінації за статевою ознакою; цьому знаходимо підтвердження у

дослідженнях специфіки традиційної та дистанційної форм реалізації завдань пропонуваної методики.

Провівши опитування (додаток П) більше 20 вчителів-практиків із великим досвідом роботи, ми виявили, що, на їхню думку, програма для початкової школи розроблена послідовно та гармонійно, проте в початковій школі варто вилучити з трудового навчання роботу з дротом, тому що, не маючи матеріального забезпечення, діти приносять різний дріт, який іноді буває надто жорстким чи товстим, і учні не можуть упоратись із цим матеріалом. Також, оскільки діти активні, дріт може бути небезпечним на уроках. З цим погодилося 75% опитаних.

На думку 20% опитаних учителів, не є актуальною техніка пап'є-маше. Діти не витримують довготривалої діяльності (коли роботу треба виконувати протягом 4 і більше уроків), їм потрібен швидкий результат. Єдиним мінусом цієї техніки є те, що потрібно довго сушити матеріал, проте, якщо не зважати на цю проблему, то виготовляти вироби дуже цікаво і зовсім не складно у 6-7 класах. Якщо декорувати готові вироби кольоровим папером, або різноманітними шматочками тканини, то в результаті можна отримати цілком дизайнерську унікальну річ. Метод проєктів дозволяє поєднувати різні технології, тому можна застосувати до готового виробу із пап'є-маше техніку художнього розпису або декупажу.

У молодших класах є тема з пришивання гудзика, проте вчителі початкових класів указали на те, що діти цього віку не завжди справляються із завданням. Багатьом складно затягувати нитку в голку і зав'язувати вузлики, тому доцільно перенести цей модуль у програму 5-го класу. Старші діти, як дівчата, так і хлопці, повинні отримати на уроках трудового навчання важливі навички із самообслуговування. Позитивно вважаємо можливість учителяві самому регулювати час, який буде затраченим на той чи інший вид робіт та обирати модулі, що будуть цікаві дітям. Важливо виділяти по 2 години на тиждень і об'єднувати їх попарно для результативності праці учнів.

Доцільно ввести до програми добірку обов'язкових модулів для забезпечення життєвої компетентності. Оскільки класи діляться на уроках трудового навчання на хлопчиків і дівчаток, то необхідно розробити програму

так, щоб усі діти вивчали певні модулі одночасно. Наприклад, догляд за взуттям і одягом, поведінка в гостях, приготування простих страв. У кожному класі дітей бажано навчати самостійності, користуватися нагрівальними приладами (мікрохвильова піч, мультиварка, кухонний комбайн), готувати різні страви. Відповідно до вікових особливостей дітей, бажано створити обов'язковий модуль із кулінарії, де вчитель підбиратиме страви, які діти вчитимуться готувати. Приготування страв можна розподілити концентрично відповідно до вікових груп учнів – від простого до складного. Наприклад, у 5 класі готувати салати, у 6 – запропонувати приготування гарнірів та других страв, у 7 класі – приготування перших страв. Солодощі, випічку та десерти розподілити аналогічно в старших класах.

Старшим учням цієї вікової групи (7 клас) можна також запропонувати модулі з приготування грибів, вареників, компотів і киселів. Цікавим для молодших підлітків може бути модуль зі складання меню та розрахунку необхідних продуктів до нього, режиму харчування; також дітям корисно й цікаво навчитися зберігати продукти, маринувати овочі, сушити фрукти. Підсумком таких кулінарних модулів мають стати дегустації приготованих страв.

Бажаним у 5-му класі є модуль «Сервірування святкового столу», до нього можна додати модулі про поведінку в гостях, правила поведінки за столом, щоденне сервірування столу тощо. До програми 6-го класу можна ввести модуль з догляду за одягом та взуттям, за житлом (гігієна приміщення, бережливе ставлення до енерго- та водних ресурсів). Доцільно хоча б раз на семестр запропонувати дітям замість кількох уроків трудового навчання екскурсію на виробництво, у фермерське господарство, на завод, щоб вони розуміли і цінували результати праці інших людей, усвідомлювали, що школа не готує професійних кухарів, столярів та інших фахівців, для цього існує профтехосвіта, але ази самообслуговування і підготовки до життя можна отримати саме тут.

Запропоновані модулі і теми марафону-практикуму актуальні як для хлопчиків, так і для дівчаток, тому, можливо, доцільно робити поділ класу на групи не за гендерною ознакою, а за алфавітом або жеребкуванням; групи можна

створювати різні для окремих проєктів, так учні будуть навчатися працювати в команді зі змінним складом. Важливо виховати в дітей повагу до здібностей та компетентностей кожного, незалежно від гендерного чинника.

Інноваційні методичні підходи і технології навчання поряд із традиційними, сприяють оптимальному використанню часу на уроці та пошукові оригінальних способів розвитку вмінь та навичок, креативно-діяльній компетентності в учнів, інформаційної культури особистості та комунікативної взаємодії, поглибленню навчального матеріалу для творчого засвоєння і його використання.

Застосовуючи елементи інтерактивного навчання і коучингу, дослідницької діяльності, спостереження, ігрові технології, екскурсійний метод, учитель може виявити індивідуальні здібності і нахили дітей, створити умови і сприятливу атмосферу для їхнього подальшого розвитку. Важливо спочатку зацікавити, допомогти оволодіти засобами художньої виразності, необхідно прагнути зробити навчання не простішим, а зрозумілішим. Дієвий метод передачі знань у формі майстер-класу передбачає запрошення на урок майстра народної творчості, художника чи похід у його майстерню, створюючи неповторну атмосферу уроку. Знайомство із визначною творчою особистістю обов'язково надихне учнів до створення свого неповторного виробу, а контроль навчання можна проводити у вигляді семестрової виставки-перегляду.

Адміністраціям ЗЗСО наголосимо: спрямованість освіти на інтеграцію предметів дозволяє поєднати вивчення трудового навчання й технологій з інформатикою; учні, вивчаючи основи алгоритмізації та програмування у 6-7 класах, зможуть використати програмне середовище Lego Mindstorms HomeEdition при програмуванні власних роботів (Луценко, 2016). Починаючи з 5-го класу, чинна програма пропонує вибір проєктів, зважаючи на матеріальну базу, інтерес учнів, їхню спроможність працювати. Але ми вважаємо, що учнів 5 класів варто знайомити із технологіями і техніками різних видів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, матеріалами й інструментами та способами їх застосування, а проєкти вводити не раніше 6-го класу. Заняття декоративно-ужитковим мистецтвом розвивають спостережливість, фантазію,

сенсорні здібності, формують у дитини терпіння, старанність, врівноваженість, вишуканий смак.

Сприяння упровадженню успішних закордонних методик навчання в освітній процес українських шкіл допоможе змінити ставлення учнів та педагогів до уроків трудового навчання, технологій, образотворчого мистецтва, основ дизайну, креслення. Враховуючи наявність різних видів сировини на теренах України, комфортне для проживання навколишнє природне середовище, працьовитість української нації, художньо-естетичний смак зосереджений у генетичному коді українців, убачаємо можливим створення сприятливих умов для формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. Також відзначаємо, що варто звернути особливу увагу на цінні напрацювання вітчизняних учителів і педагогів, методичні підходи яких визнаються у світі, а саме: мудрість Г. Сковороди, позитивне мислення, гуманізм та дитиноцентризм В. Сухомлинського; особистісно зорієнтований підхід у формуванні колективу, трансформацію способу мислення дітей і підлітків А. Макаренком з допомогою трудового виховання у різних його формах та завдяки відвертості й повазі до своїх підопічних.

Процес художньої освіти довгостроковий, неперервний, нескінченний, тому застосування практичних вправ має велике значення. Творча діяльність людини дозволяє втілити в життя інноваційні ідеї, реалізувати художній потенціал особистості, матеріалізувати власний естетично вишуканий задум. Основа художньо-практичної компетентності закладається у шкільному віці, але протягом усього життя людина, збагачуючи свій досвід, розвиває її. Поява мінімального інтересу до творчо-мистецької діяльності ставить перед особистістю нові цікаві виклики. Тренування навичок гарантує покращення результатів та успіх. Отже, роль практики у формуванні художньої компетентності є ключовою, а межі досконалості в цьому процесі не існують.

Керівним органам громадського і державного управління освітою варто врахувати: недосконалість української системи освіти полягає в тому, що на

трудове навчання і образотворче мистецтво відводиться обмаль часу в навчальних планах ЗЗСО; за обмежений час більшість учнів не встигають завершити виконання завдання, збивається творчий настрій і не завжди готовий твір виглядає так, як задумувалась, тому для повноцінної роботи рекомендовано проведення уроків трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва відповідно щотижня попарно. Проблему вбачаємо також у тому, що вчителі предметів художнього циклу часто не мають відповідної кваліфікації, викладання уроків трудового навчання (технологій) і образотворчого мистецтва часто передається до навантаження вчителів інших предметів. Затвердивши Державним стандартом галузь навчання «Технології», створюючи модельні програми відповідно стандарту, нині спостережено певний відрив нормативних вимог від реалій шкільного життя; необхідно провести перекваліфікацію вчителів трудового навчання, обладнати кабінети-майстерні відповідно заявлених стандартом вимог до технологічних результатів навчання учнів.

Врахування вікових та індивідуальних особливостей у цьому процесі, зокрема, прагнення до самостійності, незалежності, самовираження, самовдосконалення дозволить підліткам полегшено пройти складний кризовий перехідний період і вийти на новий рівень розвитку особистості, тому зростає актуальність використання мистецтва як інструменту позитивного впливу на свідомість дитини. У зв'язку з новим викликом для вітчизняної середньої освіти – дистанційним навчанням через карантинні обмеження, заняття різними видами образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва і дизайну стають своєрідною арт-терапією, знижують стрес, допомагають підліткам із користю та інтересом проводити дозвілля.

У процесі творчої предметно-перетворювальної діяльності діти розвивають свої естетичні почуття. Формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів вибудовує стійку внутрішню мотивацію до творчості, інтерес і позитивне ставлення до себе та свого оточення, реалізує природні задатки дитини, допомагає набути важливих життєвих навичок. У недалекій перспективі високий рівень зацікавленості підлітків України діяльнісним аспектом трудового навчання

(технологій) сприятиме підвищенню активності учнів на уроках, гендерній урівноваженості тем, модулів і проєктів, формуванню покоління із внутрішнім спонуканням до творчої художньо-практичної діяльності, що призведе до підвищення загального культурно-естетичного рівня нації.

Висновки до третього розділу

У розділі визначено критерії та показники рівнів художньо-практичної компетентності; проаналізовано результати експериментального дослідження ефективності впровадження методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва і технологій; розкрито зміст, описано етапи (констатувальний, формувальний, підсумковий), послідовність та особливості проведення дослідно-експериментальної перевірки ефективності розробленої методики в умовах карантину та змішаного (дистанційного та аудиторного) навчання на уроках трудового навчання (технологій) у формі марафону-практикуму; представлено узагальнені дані контрольного етапу дослідження; репрезентовано практичні педагогічні рекомендації працівникам освіти щодо реалізації розробленої методики.

Оскільки учні мають індивідуальні показники інтелектуального рівня, творчих здібностей і нахилів, старанності, швидкості засвоєння нової навчальної інформації, креативного мислення і сприйняття тощо, доволі складно здійснювати рівневу диференціацію сформованості художньо-практичної компетентності, тому було вирішено виокремити критерії та показники сформованості кожного компонента такої здатності особистості шляхом деталізації ознак художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) і образотворчого мистецтва за рівнями – високим, середнім, низьким.

Виходячи з визначення поняття художньо-практичної компетентності, було з'ясовано, що її зміст репрезентовано такими критеріями: когнітивний – теоретичні знання, що включають формування мистецьких понять, сприйняття і запам'ятовування мистецтва, уяву, логіку; діяльнісний – спеціальні вміння і навички, які передбачають засвоєння спеціальних технологічних прийомів;

мотиваційний – прагнення до творчої самореалізації, що поєднує стимулювання діяльності та поведінки, мотивацію, силу волі; аксіологічний – духовні, моральні, естетичні цінності, в основі яких знаходиться засвоєння здобутків та цінностей художньої культури.

У ході спостереження за діяльністю учнів експерти вивчали їхні письмові роботи, графічно-живописні твори, об'ємно-просторові вироби, поведінку та активність під час проведення дискусій, в ході практичних занять, спілкування в колективі, індивідуальних бесід з учнями тощо; отримували інформацію про моральні якості учнів, світогляд та світосприйняття, ціннісні орієнтири, культуру спілкування, переконання, мотиви діяльності фіксували в таблицях експерименту. Також спостерігали за змінами настрою і психологічного стану дітей, їхньою комунікабельністю, активністю, участю в колективній роботі; приділяли увагу готовності учнів до ускладнених завдань, переходу в роботі із іншими матеріалами та технологіями. Вчитель-експерт мав діагностувати наявність або відсутність конкретних знань і вмінь учнів також для гарантування техніки безпеки на заняттях. Крім того, здійснювали діагностику мотивації до занять творчістю, виконання навчальних завдань і тренувальних вправ, підготовчих етапів та проєкту загалом.

Експериментальну роботу з перевірки ефективності моделі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну було спроектовано та реалізовано в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти і закладів післядипломної педагогічної освіти України. Експеримент проводили впродовж 2018-2021 років за видами: констатувальний, формувальний, контрольний на базах Полтавського приватного навчально-виховного комплексу «Паросток» Полтавської області, Опорного закладу «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради», Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Краматорськ), Полтавської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 29 Полтавської міської ради Полтавської області. Формулюючи гіпотезу експериментального дослідження, виходили з припущення, що за наявності

теоретично обґрунтованої моделі методики відбудеться якісне формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Наявність експериментальних і контрольних груп учнів (усього 252 респонденти) передбачала дослідження основних показників компетентності відповідно визначених логічних рівнів порівняння результатів (високий, середній, низький). Таким чином, експериментальними факторами дослідження стали: а) освітній процес із використанням дослідницьких методів та технологій; б) спроектована та впроваджена методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну у вигляді марафону-практикуму; в) розроблене методичне забезпечення (авторський сайт, який називається «Майстерня Чудо-Фенікс», де викладено зміст та програму марафону-практикуму, розміщено статті з фотоприкладми та відеолекції до тем і модулів марафону-практикуму; майстер-класи з виготовлення виробів у різних техніках образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва у вигляді відеозаписів із текстовими коментарями процесу; інструкційні картки до творчих проєктів.

Було застосовано експериментальні модулі «Опрацювання форм природи», «Гармонізація кольорів», «Основи композиції», «Мистецтво економіки», програму марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну; посібник та інструкційні картки у формі електронного ресурсу; авторські навчально-методичні майстер-класи відповідно до пропонованих тем і проєктів.

Як діагносту вальний інструментарій учителі-експерти використовували методи опитування – бесіда, інтерв'ю, анкетування; усне, письмове опитування за задалегідь розробленим планом з виділенням низки питань, що потребували з'ясування, вивчення учнівських творчих виробів та проєктів, виготовлених за різними технологіями. Основними ознаками при вивченні таких матеріалів були самостійність виконання, акуратність, завершеність, результативність, актуальність,

креативність, новизна. Метод анкетування дозволив у процесі дослідження за порівняно короткий термін зібрати інформацію від великої групи респондентів.

Математичні та статистичні методи в дослідженні уможливили усвідомлення результатів педагогічного експерименту, сприяли підвищенню надійності висновків та надали підстави для теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо оптимізації процесу формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. Результати, опрацьовані за допомогою методів математичної статистики, дозволили встановити кількісну залежність у вигляді графіків, діаграм, таблиць та виявити прирости якісних рівнів у експериментальних групах від 25 до 42% за окремими показникам, при чому більш ефективним вивився дистанційний марафон-практикум, усі показники за яким в експериментальних групах отримали оцінку на 10-12% вищу, ніж показники традиційної технології навчання; статистичними методами – визначити обсяг вибірки, мінімум, максимум, інтервал, суму, середню величину, медіану та депресію. Головним статистичним показником достовірності даних обрано критерій Вілкоксона-Манна-Уїтні; додатковий – для перевірки середніх збігів – критерій Крамера-Уелча, засобами яких визначено належну достовірність даних.

ВИСНОВКИ

Дослідження дозволило сформулювати висновки відповідно поставлених завдань.

1. Аналіз стану художньо-практичної підготовки учнів 5-7 класів у системі загальної середньої освіти України та зарубіжжя уможливив: визначення історико-педагогічних аспектів вітчизняного досвіду виховання всебічно розвиненої особистості з високою естетичною культурою та творчим ставленням до праці (передача трудових навичок від покоління до покоління; формування традицій оздоблення предметів домашнього вжитку й одягу; поява ремісничих майстерень з учнівством, дотичних до художньо-практичної діяльності, постання і розвиток художньо-промислових навчальних закладів тощо), вплив на їхнє тривале існування і розвиток поглядів відомих філософів та педагогів – Г. Сковороди, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. З'ясовано значущі аспекти світового досвіду реалізації художньо-естетичних потенціалів особистості в досвіді країн Європи (Франція, Німеччина, Великобританія, Фінляндія) та Далекосхідного регіону (Японія, Сінгапур, Південна Корея та ін.), які всебічно сприяють художньо-практичній діяльності дітей з опорою на кращі традиції й сучасні технологічні досягнення. У європейському досвіді цінними надбаннями є тематично-екскурсійне навчання, гендерно врівноважений та комплексний підходи до викладання домашньої економіки і технологій; у далекосхідному – забезпечення цілісності світосприйняття дітей засобами естетичного виховання і художньо-креативної діяльності.

2. Системний аналіз науково-теоретичної і методичної літератури, нинішнього стану вітчизняної технологічної освітньої галузі, для візуалізації результатів якого було застосовано дослідницький інструмент «Дерево проблеми – Дерево рішень», дозволив схематично відобразити причинно-наслідкові зв'язки проблеми, побудувати логічні ланцюжки понять та з'ясувати сутність базового поняття «художньо-практична компетентність» як здатності особистості аналізувати набутий обсяг культурно-естетичних знань і вмінь, інтерпретувати його відповідно до власного задуму, мислити інноваційно, створювати предмети

технологій і мистецтва, здійснювати вмотивовану творчу діяльність та постійну роботу над собою із поглиблення знань і вдосконалення умінь та обґрунтувати структуру цієї компетентності. До структури художньо-практичної компетентності особистості віднесено: теоретичні знання основ матеріалознавства і технологій, законів дизайну, кольорознавства і композиції; спеціальні вміння – відчуття форми; компоновання та макетування, мисленнєве моделювання зразків; прагнення до творчої самореалізації, духовні, моральні, естетичні цінності – загальна естетична культура; національна ідентичність, емпатія у відносинах з оточенням.

3. З'ясовано критерії, показники, рівні та виявлено провідні ознаки художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. Критерії (когнітивний – знання основ матеріалознавства і технологій; знання законів дизайну, кольорознавства і композиції; розуміння аспектів вартості творчого виробу; діяльнісний – відчуття форми; здібності до компоновання та макетування; мисленнєве моделювання зразків, послідовність у реалізації ідеї; акуратність, навички організації часу на виконання завдання; мотиваційний – адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей; відповідальність за завершення кожного творчого завдання; добровільна участі у масових виставкових заходах; готовність до демонстрації та презентації власного творчого доробку; аксіологічний – рівень загальної естетичної культури; цінності національної ідентичності; емпатія у відносинах з оточенням; внутрішнє прагнення до творчої діяльності) та рівні (високий, середній, низький) відображено в рівневих характеристиках, що стали основою дослідження динаміки формування художньо-практичної компетентності учнів. До основних ознак такої компетентності віднесено демонстрацію результатів творчої діяльності на виставках, ярмарках, фестивалях, симпозіумах та в соціальних мережах, уміння обмінюватися досвідом, висловлювати оцінні судження щодо різних видів мистецтва, толерантно ставитися до вражень інших людей, виявляти ініціативу та взаємодопомогу у груповій роботі.

4. Розроблено та обґрунтовано модель методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі. Обґрунтування моделі із чотирьох взаємозалежних компонентів (методологічно-цільового, структурно-змістового, операційного та моніторингового) із особистістю учня/учениці 5-7 класів ЗЗСО в її центрі, засновували на відповідності дидактичним принципам системності й послідовності, доступності, зв'язку навчання з життям, усвідомленості, активності, наочності. Методологічно-цільовий компонент моделі містить мету методики, яку визначено як всебічну підготовку вмотивованої особистості молодшого підліткового віку до творчої самореалізації та ефективної і продуктивної креативної діяльності, формування у підлітків спеціальних умінь, навичок, засвоєння учнями цінностей художньої культури. Для виконання поставлених завдань, що виходять із указаної мети, обрано провідні ідеї, положення й технологічний інструментарій особистісно-діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, акмеологічного наукових підходів. Структурно-змістовий компонент моделі методики представлено у вигляді змісту марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. До операційного компоненту моделі включено форму й методи реалізації методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання (технологій) засобами образотворчого мистецтва та дизайну в умовах класно-урочної, дистанційно-урочної та самостійної роботи; систематизовано методи формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів з поділом на основні й допоміжні. Прогнозованим результатом упровадження методики у процесі експериментального дослідження передбачено сформований якісний (високий і середній) рівні художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. Для гендерно врівноваженого трудового навчання запропоновано такі модулі: матчворк (конструювання із сірників), ганутель (виготовлення виробів із тонкої спіральної проволочки і шовкової нитки, бісеру, намистин), кінусайга (мозаїка із різнокольорових клаптиків тканини), стрінг арт (створення художніх

виробів за допомогою ниток, натягнутих на гвіздки), маркетрі (інкрустація шпоном, мозаїка із невеликих шматочків деревини), аплікація, орігамі, паперове макетування одягу й архітектури, паперова пластика, плетіння із газетних трубочок, а також – догляд за взуттям і одягом, поведінка в гостях, приготування простих страв тощо.

5. У процесі експериментальної перевірки запропонованої методики в закладах загальної середньої освіти Полтави і Полтавської області особливо ефективною, на думку вчителів, учнів та батьків, стала педагогічна технологія тематичного екскурсійного ярмаркування, розроблена і проведена на краєзнавчому матеріалі Полтавщини (Національний Сорочинський ярмарок, Відкритий регіональний мистецький фестиваль «Решетилівська весна»), що стало доцільним у рамках запропонованої методики замість кількох уроків трудового навчання (технологій) та образотворчого мистецтва. На думку керівників закладів ЗСО, проєктно-модульна педагогічна технологія розвитку дизайнерського мислення в учнів стимулювала впевненість під час реалізації власних ідей; поряд із вивченням культурних особливостей свого народу або традицій інших націй розкривала перед дітьми необмежені можливості для творчості. Створення одягу, посуду, предметів декору, ксилографії та ліногравюри, які можна презентувати на виставках або ярмарках, допомогло учням розвинути навички самостійної роботи та командної співпраці. Вагомими в контексті проблеми дослідження визначено технологію і методи педагогічного коучингу, адже застосування його інструментів та впровадження принципів учителями сприяло зміцненню зворотного зв'язку між педагогом та учнями, налаштувало на відносини співробітництва і співтворчості.

За результатами проведеного дослідження надано рекомендації вчителям трудового навчання (технологій) адміністрації ЗЗСО, керівникам громадських і державних освітніх структур.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці системи методів формування художньо-практичної компетентності із визначенням часу, протягом якого має застосовуватись конкретний метод на уроці. Запропоновані

технології, модулі і теми актуальні як для хлопців, так і для дівчат, доцільно застосувати при поділі класу на групи за алфавітом, жеребкуванням або вподобаннями учнів; різні для окремих проєктів, діти будуть навчатися працювати у команді зі змінним складом. Подальші перспективи вбачаємо у дослідженні потенціалу дисциплін «Трудове навчання», «Технології», «Мистецтво» для реалізації завдань гендерно врівноваженого виховання та навчання підлітків у школах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна, Н.В. (1998). *Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : Монографія*. Київ: Вища школа, 208 с.
2. Андрощук, І.П., Коберник, О.М., Цина, А.Ю. та ін. (2015). *Теорія і методика навчання технологій : Навчальний посібник*. Умань: ФОП Жовтий О.О., 474 с.
3. Андрущенко, В., Луговий, В. (Ред-и). (2008). *Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : Колективна монографія*. Київ: Педагогічна думка, 256 с.
4. Бабій, І.В. (2013, жовтень). Малювання як засіб психолого-педагогічного вивчення особистості. *Вісник наукової лабораторії «Дошкільна освіта : історія, сучасність, перспективи розвитку у XXI ст.» та регіонального Центру інноваційних технологій дошкільної освіти*. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/1266>.
5. Бабій, І.В. Чешенко, О.І. (Ред.). (2014). *Теорія і практика арт-терапії : Навчально-методичний комплекс*. Умань: Алмі, 75 с.
6. Безкоровайна, М. (2018). *Жителька Тернопільщини вправно різьбить та випалює*. URL: <https://realno.te.ua/novyny/жителька-тернопільщини-вправно-різь>.
7. Биков, В.Ю., Буров, О.Ю., Гуржій, А.М., ..., & Шишкіна, М.П. (2019). *Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України*. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 214 с.
8. Білик, О.М. (2013). Місце та роль каліграфії в естетичному циклі навчальних предметів японської початкової школи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка, 1*, 159-164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2013_1_29.
9. Богачевська, М. (1995). *Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884–1939*. Київ: Либідь, 424 с.

10. Богуцький, Ю.П., Андрущенко, В.П., Безвершук, Ж.О., & Новохатько, Л.М. (2007). *Українська культура в європейському контексті : Навчальний посібник*. Київ: Знання, 680 с.
11. Булатов, М. (2002). *Рефлексія. Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис, 752 с.
12. Буніна, О.Ф., Нечипорук, З.С., Сайко, С.К. (1964). *Домоводство : Підручник для 5-7 класів восьмирічної школи*. Київ: Радянська школа, 186 с.
13. Бурячок, А.А., Гнатюк, Г.М., & Доценко, П.П. (Ред.). (1973). *Словник української мови: в 11 томах* (Т. 4: І – М, с. 250). Київ: Наукова думка.
14. Вагнер, Т., & Дінтерсміт, Т. (2017). *Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя*. Київ: Наш формат, 312 с.
15. Варовей, А. (2017). *Рейтинг країн з кращою у світі шкільною освітою*. URL: <https://learning.ua/blog/201702/reitynh-krain-z-krashchoiu-u-sviti-shkilnoiu-osvitoiu>.
16. Верховна Рада України. (2020). *Постанова КМУ. № 898 § 1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-п#n16>.
17. Винничук, Р.В., & Кравченко, Л.М. (2019). Аксіологічний підхід у вітчизняній педагогічній науці та практиці: історико-педагогічна ретроспектива. *Витоки педагогічної майстерності : Збірник наукових праць*, 23, 22-28. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.23.183168>.
18. Вихор, С.Т. (2006). *Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка, Тернопіль, 20 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/1388>.
19. Власюк М. (2009). *Арт-терапія: лікування мистецтвом*. URL: <http://osvita.ua/school/method/teacher/2624>.
20. Вознесенська, О.Л. (2015). Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : Збірник наукових праць КНУ імені Тараса Шевченка*, 3(29), 40-47.

21. Волинець, Л. (2002). Художньо-естетична освіта в Японії. *Мистецтво та освіта*, 1, 28-30.
22. Гоголь-Саврій, М.В. (2011). Гендерний підхід в системі освіти України як педагогічна проблема. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 5, 146-151.
23. Головіна, О. (2019). *Навчання має підходити кожному. Як формують національну освітню програму у Фінляндії*. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannia-maye-pidhodyty-kozhnomu-yak-formuyut-natsionalnu-osvitnyu-programu-u-finlyandiya/>
24. Гончаренко, С. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. (2 вид.). Рівне: Волинські обереги, 552 с.
25. Гончаренко, С.У., та ін., & Ничкало, Н.Г. (Ред.). (2000). *Професійна освіта: Словник : Навчальний посібник* (с. 149). Київ: Вища школа.
26. Горбач, Н.Я., Гелей, С.Д. ... Російська, З.П. (1992). *Теорія та історія світової і вітчизняної культури : Підручник*. Львів: Каменяр, 166 с.
27. Горчинський, С.В., & Гетта, В.Г. (2006). Формування в учнів інтересу до трудового навчання як навчального предмета. *Таврійський вісник освіти : Науково-методичний журнал*, 3(19), 15-20.
28. Горшкова, В.В., Золотоногова, М.А., Яхненко, Л.І., & Лемешева, Н.А. (2014). *Використання методу вправ для формування художніх компетентностей учнів на уроках образотворчого мистецтва : Навчально-методичний посібник*. Черкаси: ЧОШОПП, 48 с.
29. Гриневич, Л. (2017). *Надто важливий. Чому потрібно прийняти новий закон про освіту?* URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/19/224784/>.
30. Грищенко М. (Ред.). (2016). *Нова українська школа*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
31. Гумінська, О.О. (2003). *Уроки музики в загальній школі : Методичний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 104 с.

32. Демографія Японії. 4. Освіта. URL: <https://sites.google.com/site/yponiaorlova/demografia-aponiie/4-osvita>
33. Джурило, А. (2013). Стратегії реформування загальної середньої освіти НДР і ФРН у другій половині ХХ століття. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2-3(16-17), 95-102.
34. Дзеверін, О.Г., Смаль, В.З., & Табачников, І.А. (Ред.-и). (1972). *Педагогічні ідеї Г.С. Сковороди : Збірник*. Київ: Вища школа.
35. Долгова, О. (2018). Використання ігрових форм на уроках образотворчого мистецтва. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-igrovih-form-na-urokah-obrazotvorcogo-mistectva-19984.html>.
36. Дослідження PISA перенесено з 2021 на 2022 рік через пандемію COVID-19. (2020). URL: <https://testportal.gov.ua/doslidzhennya-pisa-pereneseno-z-2021-na-2022-rik-cherez-pandemiyu-covid-19/>.
37. Дубогай, О. (2015). Освітньо-рухова методика навчання учнів молодших класів у системі здоров'язбереження. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія*, 38, 61-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2015_38_11.
38. Жерноклеєв, І., & Пушкарьова, Т. (2006). *Система освіти Фінляндії*. URL: <http://osvita.ua/school/method/1300>.
39. Закович, М.М. (Ред.) ... Семашко, В. (2007). *Культурологія: українська та зарубіжна культура : Навчальний посібник*. Київ: Знання.
40. Залєвська, К. (2017). *Кожна десята дитина на планеті народжується недоношеною*. URL: <https://misto-tv.poltava.ua/news/26409>.
41. Зевченко, Т. (2013). Освіта у Великій Британії в контексті освітньої стратегії Європейського союзу. *Збірник наукових праць УДПУ*, 17. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/17/visnuk_19.pdf.
42. Зінов'єв, С.М. (2011). Формування художньої компетентності підлітків у позашкільних закладах: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Збірник наукових праць*, 15. (Кн. 2), 54-61.

43. Зубко, А.М., Жорова, І.Я., Кузьменко, В.В., Слюсаренко, Н.В., Кохановська, О.В. (2020). Інформаційно-комунікаційні технології як чинник розвитку професіоналізму педагогів у системі післядипломної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 3, (Т. 77), 262-281. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3562>. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v77i3.3562>.
44. Зязюн, І.А. (2014). *Проблема самовизначення вчителя у контексті педагогічної дії. Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 8-20.
45. Іванчиков, С. (1964). *Вчись робити сам*. Київ: Київське обласне книжково-газетне видавництво, 238 с.
46. Інститут модернізації змісту освіти. (2021). *Електронні версії підручників*. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>
47. Інститут модернізації змісту світи. (2018). *Готуємося до викладання мистецтва в Новій українській школі!* URL: <https://imzo.gov.ua/2018/07/09/hotujemosya-do-vykladannya-mystetstva-v-novij-ukrajinskij-shkoli>.
48. Історична правда. (2016, серпень 5). *В Україні вперше розкопали трипільську майстерню з обробки металу*. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2016/08/5/149174/>.
49. Каліна, Н.Ф. (2010). *Психотерапія : Підручник*. Київ: Академвидав, 290 с. URL: https://pidru4niki.com/12540923/psihologiya/meta_zavdannya_printsipi_diyalnosti_psihoterapevta.
50. Кібалова, Т.В. (Ред.). (2016). *Музично-естетична освіта і виховання в навчальних закладах області у 2016/17 навчальному році : Інструктивно-методичний лист*. Миколаїв: ОІППО, 72 с.
51. Кіреєва, Н. (2015). *Загадки фінської школи: менше вчишся – більше знаєш?* URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-670046F817D7B/list-CFF8332B26>.

52. *Kipirami*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Kipirami>
53. Кісь, О. (1999). Особливості соціалізації дівчаток в українській сім'ї XIX – початку XX ст. *Етнічна історія народів Європи*. 2, 49-55. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/1999/2/articles/10.pdf>
54. Коберник, О.М. (2012). Формування ключових компетентностей учнів основної школи у процесі інтерактивного трудового навчання. *Вісник ГНПУ : Збірник наукових праць*, 19, 106-111.
55. Козак, Т.Б. (2017). Становлення та розвиток початкової професійної освіти в Німеччині: історико-педагогічний аналіз. *Молодий вчений. Педагогічні науки*, 4(44), 372-377.
56. Колегія МОН. (2017). *Трудове навчання. Навчальні програми для 5-9 класів*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
57. Комаровська, О.А. (2016). *Реалізація виховного потенціалу мистецтва на уроках художньо-естетичного циклу*, Матеріали наук.-практ. онлайн конференції «Учені НАПН України – українським учителям». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SwHOxEb7fq0>.
58. Комаровська, О.А., & Миропольська, О.А. (2015). Оцінювання навчання учня як засіб особистісного розвитку учня молодшого шкільного віку Комаровська, Н.Є. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, 14(19), 190–195. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11197>.
59. Корнієнко, А.В. (2010). Методи формування соціальної компетентності підлітків у гуртках художньо-естетичного напрямку у позашкільних навчальних закладах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 1(14), 174-182. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/4206/>.
60. Косянчук, І. (2021). *Як зупинити дитячі самогубства?* URL: <https://www.poglyad.tv/yak-zupynyty-dytyachi-samogubstva/>.
61. Кравець, В.П. (2003). *Гендерна педагогіка : Навчальний посібник*. Тернопіль: Джура.

62. Кравченко, Л.М. (2011). Культуротворчий потенціал національної шкільної художньо-естетичної освіти. *Естетика і етика педагогічної дії*, 2, 120-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2011_2_14.
63. Кравченко, Л.М. (2011). Соціально зорієнтований маркетинг як чинник культурологічної переорієнтації національної системи освіти. *Педагогічні науки : Збірник наукових праць ПолтНТУ ім. В.Г. Короленка*, 1, 4-11.
64. Кравченко, Л., & Оніпко, В. (2019). Нова якість вищої освіти – виклик сучасності. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*, 5, 9-12.
65. Кравченко, Л.М., & Титаренко, В.П. (2018). Факультет технологій і дизайну як середовище підготовки сучасного фахівця. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*, 4, 9-11.
66. Крисоватий, А. (2015). Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика. *Психологія і суспільство*, 1(59), 114-121. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/2998>.
67. Кудренко, Д.О. (2018). *Дидактичні умови формування художньо-графічних компетентностей студентів мистецьких спеціальностей*. (Дис. канд. пед. наук). Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка, Тернопіль. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/11406>.
68. Кузьмінський, А.І., & Омеляненко, С.В. (2010). В Технологія і техніка шкільного уроку : Навчальний посібник, *Методи й засоби навчання* (с. 45-54). Київ: Знання. URL: https://pidruchniki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya.
69. Кулішенко, Л. (2011). Ідеал національного виховання: сучасне бачення проблеми. *Світогляд – Філософія – Релігія : Збірник наукових праць*, 2(2). Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39550>.
70. Куршакова, О. (2012). *Дитячі самогубства: шокуючі цифри та причини*. URL: <https://lady.tochka.net/ua/20870-detskie-samoubiystva-shokiruyushchie-tsifry-i-prichiny/>.

71. Лазарович, М.В. (2008). *Історія України : Навчальний посібник*. Київ: Знання, 144 с.
72. Левадний, О.М. (2005). *Методичні вказівки до виконання практичних завдань із дисципліни «Основи композиції» для студентів I курсу спец. «Образотворче мистецтво та декоративно-прикладне мистецтво»*. Полтава: ПолтНТУ, 40 с.
73. Левківський, М.В., & Дубасенюк, О.А. (Ред-и). (1999). *Історія педагогіки : Навчальний посібник*. Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 200 с.
74. Левкович, А. (2018). *Трудове навчання : Блог для учнів*. URL: <https://trydovenavch.blogspot.com/p/9.html>.
75. *Лекція №13. Викладання образотворчого мистецтва в зарубіжних школах ХХ століття. Німеччина*. URL: <http://um.co.ua/6/6-10/6-108007.html>.
76. Лєскова, А.А., & (2014). В Теоретичні та практичні засади діяльності класного керівника 6-го класу : Науково-методична збірка., *Психологічні особливості молодшого підліткового віку*. (с. 68-76). Одеса.
77. Лужна, О. *Формування ключових компетентностей на уроках художньої культури*. URL: <https://sites.google.com/site/kalush10shkola/naukovo-metodicna-robota/formuvanna-klucovih-kompetentnostej-na-urokah-hudoznoie-kulturi>.
78. Луценко, В.Ю. (2016). *Використання засобів робототехніки при вивченні змістової лінії «Основи алгоритмізації та програмування» : Навчально-методичний посібник*. Вінниця: ММК, 40 с.
79. Лученко, О.О. *Останні тенденції й події в урядовій політиці з питання освіти в Японії*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_36_41.
80. Маєвська, О.М. (2017б). *Вікові аспекти у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук». Одеса, 89-91.
81. Маєвська, О.М. (2017с). *Вітчизняний досвід формування креативно-діяльній компетентності учнів на уроках образотворчого мистецтва і трудового навчання*, Матеріали ХХІХ Всеукраїнської науково-практичної

інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», 29. Переяслав-Хмельницький, 173-175.

82. Маєвська, О.М. (2017d). *Дизайн-освіта в японській школі*, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика». Полтава, 167-175.

83. Маєвська, О.М. (2017e). *Мотивація учнів 5-7 класів у творчій співпраці на уроках образотворчого мистецтва*, Матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Літні наукові зібрання» (Ч. 4, с. 33-35). Вінниця.

84. Маєвська, О.М. (2017f). *Практика як умова формування художньої компетентності учнів загальноосвітньої школи*, Матеріали XXX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку», 30. Переяслав-Хмельницький, 140-142.

85. Маєвська, О.М. (2017g). *Проблема формування художньо-практичної компетентності та її вирішення в японській загальноосвітній школі*, Матеріали XXVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації», 27. Переяслав-Хмельницький, 92-95.

86. Маєвська, О.М. (2017h). *Розвиток творчих здібностей учнів шляхом інтеграції каліграфії на уроках образотворчого мистецтва*, Матеріали XXV Міжнародної наукової інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації», 25. Переяслав-Хмельницький, 212-213.

87. Маєвська, О.М. (2017i). *Формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів засобами писанкарства*, Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку». Бердянськ, 339-340.

88. Маєвська, О.М. (2017j) *Компетентнісний підхід у естетичному вихованні учнівської молоді засобами української вишивки*, Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети в XXI столітті». Київ: СПД-ФО Пшонківський О.В., 164-166.

89. Маєвська, О.М. (2018a). *Вікові чинники формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну». Полтава, 119-125.

90. Маєвська, О.М. (2018b). Досвід формування художньо-практичної компетентності особистості в країнах Далекосхідного регіону. *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 22 (Т. 2, с. 92-99). Дрогобич.

91. Маєвська, О.М. (2018c). *Екскурсія учнів середньої школи на Сорочинський ярмарок як форма учбово-виховної роботи з трудового навчання*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 20-ій річниці проекту відродження Сорочинського ярмарку «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні». Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл., 202-204.

92. Маєвська, О.М. (2018d). Забезпечення гендерної рівності на уроках трудового навчання: методичний аспект. *Витоки педагогічної майстерності : Збірник наукових праць*, 22, 129-134.

93. Маєвська, О.М. (2018e). *Інноваційний підхід до формування художньо-практичної компетентності учнів*, Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасний освітній простір: трансформація національних моделей в умовах інтеграції». Лейпциг, Німеччина, 22-24.

94. Маєвська, О.М. (2018f). *Методика формування художньо-практичної компетентності в учнів та широкого загалу засобами майстер-класів українського писанкарства та японського Сумі-Е*, Матеріали Міжнародної наукової конференції «Модернізація освітньої системи: світові тенденції та національні особливості». Каунас (Литва), 46-49.

95. Маєвська, О.М. (2018g). *Розвиток дитячого креативного мислення у підлітковому віці засобами образотворчого мистецтва*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи». Запоріжжя, 19-21.

96. Маєвська, О.М. (2018h). Система методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*, 4, 77-82.

97. Маєвська, О.М. (2018i). *Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика». Одеса, 100-101.

98. Маєвська, О.М. (2018j). *Формування креативно-діяльнійної компетентності в учнів на уроках образотворчого мистецтва*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-літтю кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін ПНПУ імені В. Г. Короленка «Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно-аксіологічний аспект». Полтава, 111-113.

99. Маєвська, О.М. (2018k). *Формування художньо-практичних компетентностей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва словесними засобами*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології». Запоріжжя, 156-157.

100. Маєвська, О.М. (2019a). *Волонтерство як технологія виховання в учнів соціокультурного сприйняття дійсності у процесі формування художньо-практичної компетентності*, Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору». Полтава, 97-98.

101. Маєвська, О.М. (2019b). *Технології арт-терапії у соціальній реабілітації дітей*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції кафедри філософії КПІ ім. Ігоря Сікорського «Соціальна робота і сучасність:

теорія і практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах». Київ, 110-112.

102. Маєвська, О.М. (2019с). *Трансформація мистецьких знань, умінь і навичок у художньо-практичну компетентність учнів інноваційними засобами НУШ*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та трансформації: концепції, проблеми, перспективи». Київ, 68-69.

103. Маєвська, О.М. (2020а). *Екскурсія до Всеукраїнського центру вишивки і килимарства як засіб підвищення інтересу молодших підлітків до вітчизняного мистецтва*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Ч. 1, с. 46-49). Київ.

104. Маєвська, О.М. (2020b). Педагогічне проектування змісту навчального марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів. *Зарубіжний науковий журнал «KELM» (Knowledge, Education, Law, Management)*, 5(33). Польща, 3-7.

105. Маєвська, О.М. (2020с). Формування дизайн-мислення особистості засобами коучингу та трансформаційної гри у процесі набуття художньо-практичної компетентності. *Колективна монографія «Педагогічні та психологічні науки: закономірності та тенденції розвитку»*. Польща / Литва, 153-169.

106. Маєвська, О.М. (2021а). *Актуальність естетотерапевтичних технік як засобу ефективного навчання у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів*, Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти». Тернопіль, 115-116.

107. Маєвська, О.М. (2021b). *Створення освітнього середовища молодшим підліткам для занять образотворчістю під час дистанційного навчання*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.». Львів, с. 34-37.

108. Маєвська, О.М. (2021с). Техніки коучингу на уроках як інструмент формування художньо-практичної компетентності молодших підлітків. *Науковий фаховий журнал «Інноваційна педагогіка»*, 31, 51-56.

109. Маєвська, О.М. (2021d). Технологія самомотивації учнів у навчальній діяльності з мистецтва і дизайну в умовах карантину. *Науковий журнал «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*, 75 (Т. 2, с. 32-37). Запоріжжя.
110. Маєвська, О.М., & Кравченко, Л.М. (2017). Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості. *Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта»*, 3 (85), 6-10.
111. Маєвська, О.М., & Кравченко, Л.М. (2020). Формування художньо-практичної компетентності особистості в умовах карантину засобами образотворчого мистецтва і дизайну, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends». Оксфорд, Великобританія, 79-81.
112. Маєвська, О.М., & Кравченко, Л.М. (2021). Концепція естетотерапії у формуванні художньо-практичної компетентності учнів початкових класів. *Імідж сучасного педагога : Електронний науковий фаховий журнал*, 2(197). Полтава: ПОППО, 78-82. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/227558/229361>. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-2\(197\)-78-82](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-2(197)-78-82).
113. Маєвська, О.М., & Яремака, Н.С. (2018). Інноваційні методи у формуванні художньо-практичної компетентності студентів-культурологів. *Молодий вчений : Науковий журнал*, 5.3(57.3), 84-87.
114. Макаренко, А. С. (1980). *Книга для батьків*. Київ: Радянська школа. 327 с.
115. Максимюк, С.П. (2005). *Педагогіка : Навчальний посібник*. Київ: Кондор, 668 с.
116. Мандровний, О.М. *Все, що ми не знали про фінську систему освіти*. URL: <https://movlitslav.jimdofree.com/методичний-довідник/про-фінську-систему-освіти/>
117. Масол, Л., & Коваленко, О., та ін. (2012). *Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Мистецтво 5-9 класи»*. 30 с.

118. Масол, Л., Миропольська, Н., Рагозіна, В. та ін., Масол, Л. (Ред.). (2010). *Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі мистецької освіти : Методичний посібник для вчителя*. Київ: Педагогічна думка, 232 с.
119. Мачача, Т.С. (2010). *Формування проектно-технологічної культури учнів основної школи у процесі трудового навчання*. (Дис. канд. пед.). НАНУ, Інститут педагогіки, Київ, 234 с.
120. Мачача, Т.С. (2020). *У цікавий час живемо! Завдання не на майбутнє – на зараз*. URL: <https://www.facebook.com/groups/Technologicaleducation2019/permalink/637838453443593/>.
121. Мачинська, Н. (2011). Деякі аспекти педагогічної акмеології. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 3, 51-58.
122. Мельник, Т.М. (2001). (Ред.). *Гендерна експертиза українського законодавства (концептуальні засади)*. Київ: Логос, 120 с.
123. *Метод зворотного навчання – Teach-back method*. (2002). URL: https://uk.wikiqube.net/wiki/Teach-back_method.
124. *Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Образотворче мистецтво» у 2015/2016 навчальному році*. URL: <http://ru.calameo.com/read/000895918752359d9d304>.
125. Мишанич, О.В. (Ред.), & Махновець, Л.Є. (Пер. з давньорус.). (1989). *Літопис руський за Іпатським списком (XVI+591 с.)*. Київ: Дніпро. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm>.
126. Мікосіянчик, Т.М. (2014). *Фізкультхвилинки для уроків. Авторська збірка віршованих фізкультхвилинок для уроків, що розрахована на учнів 1-5-х класів*. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/42693/
127. Міністерство освіти і науки України. *Інклюзивне навчання*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
128. Міністерство освіти і науки. (2017, червень, 19). *Життєві компетентності на основі якісних знань, замість вимог – очікувані результати навчання, більше довіри до вчителя: МОН оновило програми 5-9 класів*. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2017-06-19-mon-onovilo-programi-5-9-klasiv>.

129. Могилевська, С. (1987). *Ця книга для вас, дівчатка!* Київ: Веселка, 247 с.
130. Наумова, М. (2015). *Інженер з Луганська Андрій Єрмаков вже рік вчить винничанок вишивати справжню подільську сорочку.* URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/inzhener-z-luganska-andriy-ermakov-vzhe-rik-vchit-vinnichanok-vishivat-10461463.html>.
131. *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.* (2001). Київ: Шкільний світ, 16 с.
132. Обертас, Т.С. (2014). Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Таврійський вісник освіти, 1*, 120-125.
133. Овсянікова, Т. (2010). *Чого навчають школярів за кордоном. Велика Британія.* URL: http://osvita.ua/abroad/secondary_edu/articles/8261.
134. Огаркова, Т. (2014, червень 3). З життя європейців: шкільна освіта у Франції – молодша школа та коледж. *Українська правда.* URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/06/3/170910>.
135. Огнев'юк, В.О., & Сисоєва С.О. (2013). *Освітологія: хрестоматія : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* Київ: ВП Едельвейс, 728 с.
136. Окса, М.М. (2017). Макаренкознавство. *Енциклопедія сучасної України.* URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=60642.
137. Оксенюк, В. (2008). *Світові інновації: погляд журналу The Economist.* URL: <https://h.ua/story/103490/>.
138. Омельченко, Г. (2019). *Нарис з історії коучингу.* URL: <https://www.icf-ukraine.org/blog/157763-naris-z-istorii-kouchingu>.
139. Орловська, Р. (2019). *Кодекс етики ICF.* URL: <https://www.icf-ukraine.org/blog/228448-kodeks-etiki-icf>
140. Освітній портал. (а). *Школи Німеччини.* URL: <http://www.osvita.org.ua/abroad/edusystem/deu/school>.

141. Освітній портал. (b). *Система середньої освіти у Франції*. URL: <http://www.osvita.org.ua/articles/2022.html>.
142. Павелків, Р.В., & Цигипало, О.П. (2008). *Дитяча психологія: Навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури. URL: https://pidruchniki.com/18610819/psihologiya/vpliv_zobrazhuvalnoyi_diyalnosti_psihichniy_rozvitok_doshkilnikiv.
143. Павленко, Л. (2010). Фольклорно-міфологічні мотиви у збірці В. Кордуна «Зимовий стук дятла». *Українознавство*, 3(36), 159.
144. Павлова, О. В. (2014). *Система освіти в Японії*, Матеріали XV звітної науково-практичної конференції «Освіта і наука в Україні: виклики нового століття». Кіровоград, 53-56.
145. Паламарчук, В. (2000). *Як виростити інтелектуала*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 152 с.
146. Перерва, Є. (2019). *Коучинг: в пошуках визначення*. URL: <https://www.icf-ukraine.org/blog/156679-kouching-v-poshukakh-viznachennya>
147. Петренко, О.Б. (2018). Педагогічний коучинг у діяльності вчителя в контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Нова педагогічна думка*, 1, 62-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2018_1_17.
148. Печатникова, Л. (2005, жовтень). Англійські парадокси. *Шкільний світ*, 38, 23-24.
149. Пінчук, Н. І. (2010). Креативність у структурі особистості технічно обдарованих підлітків. *Наука і освіта*, 10, 357-359.
150. Погореловська, І.Д., & Касьяненко, М. М. (2009). *Застосування майндмепінгу у навчальному процесі*, Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці». (Т. 2). Ірпінь: Національний університет ДПС України, 4, 56-59. URL: http://nc.nusta.com.ua/Kyrsi%202009/tezi/images_tezi/S_4_Kasyanenko_Pogorelovska.htm.
151. Полтавський вісник on-line. (2019). «Іноді маю відчуття, що мою рукою вишиває Бог...» («Із нашою мамою скоро і кіт буде вишивати...»). URL: <https://www.visnyk.poltava.ua/publications/inodi-maiu-vidchuttia-shcho-moieiu-rukoiu-vyshyvaie-boh/>.

152. Прищепа, Я., & Войтюк, Т. (2021). *Поліція відкрила провадження через відверті фото 8-річної блогерки*. URL: <https://suspilne.media/113697-ditacij-ombudsman-zvernuvsa-do-kiberpolicii-cerez-vidverti-foto-8-ricnoi-blogerki/>.
153. Просіна, О. (2016). *«Мистецтво» як один із головних предметів у школі*. URL: <https://osvita.ua/school/reform/53347/>.
154. Психологіс : Енциклопедія практичної психології. *Корейська система освіти*. URL: http://psychologis.com.ua/koreya_sistema_obrazovaniya.htm.
155. Редько, О.С. (2010). Українська вишивка – одна із складових естетичного виховання. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. До 125-річчя НТУ «ХПІ» : Збірник наукових праць*. Харків: НТУ «ХПІ», с. 287-296.
156. Решетник, Л. (2019). *Фінська система освіти: чи реально втілити в Україні*. URL: <https://np.pl.ua/2019/03/fins-ka-systema-osvity-chy-real-no-ii-vtilyty-v-ukraini/>
157. Рогозіна, Л.А., Негур, А.А., & Залюбівська, О.Б. (2017). *Педагогічні ідеї Д. Дьюї у світлі сучасних освітніх тенденцій*, Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ. Вінниця: ВНТУ.
158. Рудковська, І.В. (2012). Художня освіта як складова естетичного виховання в школах Німеччини. *Духовність особистості*, 4. 103-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2012_4_18.
159. Рудь, О.М. (2017). Погляди Григорія Сковороди на формування педагогічної майстерності вчителя. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, 1(55), с. 3-6. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9264>.
160. Русяєва, М.В. (1998). *Елліно-скіфське мистецтво IV ст. до н. е. (археологічні пам'ятки торевтики з зображенням скіфів)*. (Автореф. дис. канд. мистецтвознавства). Українська академія мистецтва, Київ.
161. Рябчук, С. (2016). *7 способів розвивати творче мислення дитини*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/02/23/208513/>.
162. СОМА. *7 добрих порад, як навчити дитину прибирати за собою. Бокс-система – ключ до успіху*. URL: <https://coma.in.ua/36029/>.

163. Саморозвиток інфо. (2016). *Як порядок в домі змінює життя*. URL: <https://samorozvytok.info/content/yak-poryadok-v-domi-zminyuje-zhyttya>.
164. Семенова, О.В. (2015). Художньо-творча компетентність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва: теоретичний аспект. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 124, 221-224.
165. Символіка кольорів писанки. URL: <http://traditions.in.ua/zvychai-ta-obriady/obriadova-symvolika/318-symvolika-koloriv-pysanky>.
166. Сідько, О. (2018). *Результати опитування 5-11-класників про систему освіти в Україні*. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1706-rezultaty-opytuvannia-5-11-klasnykiv-pro-systemu-osvity-v-ukraini>.
167. Складовка. 12 правил зберігання речей. URL: <https://www.skladovka.ua/uk/12-pravil-hraneniya-veshhej/>
168. Сковорода, Г. (2005а). *Твори : в 2-х т. (2-е вид.)*. (Т. 1, 528 с.). ТОВ Видавництво Обереги. Київська бібліотека давньоукраїнського письменства (Т. 5. Студії). Київ: Наукова думка.
169. Сковорода, Г. (2005b). *Твори : в 2-х т. (2-е вид.)*. (Т.2, 479 с.). ТОВ Видавництво Обереги. Київська бібліотека давньоукраїнського письменства (Т. 6. Студії). Київ: Наукова думка.
170. Слюсаренко Н. (2019). Проблеми організації профільного навчання в малокомплектних школах України початку ХХІ століття. *Гірська школа Українських Карпат*, 20, 56-60. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8274/1/843-Текст%20статті-1650-3-10-20191125.pdf>
171. Слюсаренко, Н. (2011). Мета трудової підготовки дівчат як віддзеркалення ідеології та рівня суспільно-економічного розвитку держави. *Педагогічний альманах : Збірник наукових праць*, 10, 272-279. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12224/Слюсаренко%20Н.В.%20ПА%2010.pdf>
172. Слюсаренко, Н.В, & Мороз, Н.С. (2007). Управління поведінкою учнів в позаурочний час у навчальних закладах Англії. *Таврійський вісник освіти : Науково-методичний журнал*, 3(19), 9-14.

173. Слюсаренко, Н.В. (2016). Становлення та розвиток трудової підготовки дівчат у школах України кінця XIX–XX століття: Монографія. (2 вид.). Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 466 с.
174. Слюсаренко, Н.В., & Кузьменко, В.В. (Ред-и). (2017). *Управління виховною діяльністю. Актуальні проблеми управління закладами освіти: Колективна монографія*. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 149-166.
175. Слятіна, І.О. (2014). Особливості формування інтересів учнів підліткового віку у сфері музичного мистецтва. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології, 1*. 147-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyptp_2014_1_54.
176. Смагіна, Т.М. (2010). Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки, 50*, 138-142. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4273/1/vip50_30.pdf
177. Смоляр, Л. (1998). *Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст. Сторінки історії: Монографія*. Одеса: Астропринт, 408 с.
178. Софій, Н.З., Онопрієнко, О.В., Пристінська, М.С., ... Найда, Ю.М. та ін., & Бібік, Н.М. (Ред.). (2017). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>.
179. Сохань, Л.В., Єрмаков, І.Г., & Несен, Г.М. (2003). (Ред-и). *Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник*. Київ: Богдана, 520 с.
180. Статистика в педагогіці. URL: <http://www.mtas.ru/uploads/stat.zip>
181. Сулаєва, Н.В. (2017). Аксіологічні орієнтири неформальної мистецької освіти майбутніх учителів. *Мистецтво та освіта, 4(86)*, 2-5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2017_4_2.
182. Сулаєва, Н.В. (2018). *Основні підходи до формування людини культури в сучасному педагогічному просторі України*, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Освіта XXI століття: проблеми гуманізації,

гуманітаризації та патріотизму в контексті євроінтеграційних процесів». Житомир: Житомирський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 78-82.

183. Сухомлинський, В.О. (1976). Сто порад вчителю : Вибрані твори в 5-ти томах. (Т. 2.). Київ: Радянська школа.

184. Сухомлинський, В.О. (1977). *Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5-ти т.* (Т. 3, с. 7-283). Київ: Радянська школа.

185. Сухомлинський, В.О. (1988). *Сто порад учителеві.* Київ: Радянська школа, 304 с. URL: http://www.studmed.ru/view/suhomlinskiy-v-sto-porad-vchitelyu_19d3cdec903.html.

186. Такада Мотому (Takata Motomu cho / 高田求著). (1977). *Філософія людського майбутнього (Ningen no mirai e no tetsugaku / 人間の未来への哲学)*. Токіо: Aoki Shoten.

187. Титаренко, В. (2020). А. Макаренко про соціальну роль праці. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*, 8, 129-131.

188. Титаренко, В.П. (2020). *Методика вивчення декоративно-прикладної творчості : Навчальний посібник.* Полтава: ПП Астроя, 252 с.

189. Титаренко, В.П. (2017). Навчальний процес як фактор трудового виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, 9, 76-81.

190. Ткаченко, Л.І. (2014). Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 9-10, 32-35.

191. Троєльнікова, Л.О. (2010). Художнє виховання в Японії та Китаї: національні традиції та сучасна специфіка. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : Щоквартальний науковий журнал*, 1, 82-86.

192. Тронько, П.Т. (2014). Діяльність в Україні жіночих гімназій Відомства установ імператриці Марії (друга половина XIX століття). *Сіверянський літопис*, 6, 290-297. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/82545/28-Tronko.pdf?sequence=1>.

193. Туташинський, В.І. (2021). *Модельна навчальна програма «Технології»*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
194. Тютюнник, Є. (2014). Каліграфія тісно пов'язана із психологією дитини молодшого шкільного віку. *Урядовий кур'єр*. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/kaligrafiya-tisno-povyazana-iz-psihologiyeyu-ditin>.
195. Українська правда. Життя. (2017, вересень, 20). «Дизайн-мислення»: В Україні стартує онлайн-курс для створення інновацій. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/09/20/226537>.
196. Федій, О. (2008). *Естетотерапія: теорія і практика гуманної педагогіки*. URL: <http://npo.kubg.edu.ua/article/download/192657/192954>.
197. Федій, О.А. (2007). *Естетотерапія : Навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 256 с.
198. Федоренко, С.В. (2011). *Виховання естетичної культури у старшокласників середніх спеціалізованих шкіл мистецтв великої Британії*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). НАПН України, Ін-т проблем виховання, Київ, 20 с.
199. Фоміна, Г.В. (2013). *Розвиток інтересу учнів шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках трудового навчання. Методичні вказівки*. Кривий Ріг, 40 с.
200. Фонд випускників України. (2017). *Всеукраїнський освітній проект «Дизайн-мислення для інновацій»*. URL: <http://alumnifund.org/uk/projects/designthinking>.
201. Хожайнова, В. (2020). «Штучний розподіл». У чому проблема шкільних уроків праці та як відстоювати права учнів. URL: <https://suspilne.media/57490-stucnij-rozpodil-u-comu-problema-skilnih-urokiv-praci-ta-ak-vidstouvati-prava-ucniv/>
202. Цина А.Ю. (2018). Проектування етнодизайнерських ідей та цінностей при вивченні основ проектної діяльності учнями 5-9 класів у трудовому навчанні. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та*

європейської інтеграції : Збірник наукових праць. (Кн. 1). Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 542 с.

203. Цина, А.Ю. (2020). *Декоративно-ужиткове мистецтво як символічний світ народної творчості*, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність» (до 164-ї річниці від дня народження Івана Франка, до 87-ї річниці від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот)». Дрогобич: РВВ ДДПУ, 152-158.

204. Чернова, Т. (2010). *Розвиток професійної компетентності заступника директора з навчально-виробничої роботи професійно-технічного навчального закладу : Методичні рекомендації*. Хмельницький: ХНУ, 98 с.

205. Черчович, І. (2017). *Жіноча освіта в Україні: історичний огляд*. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/zhinocha-osvita-v-ukraini-istorichniy-oglyad-134122.html>.

206. Чирчик, С.В. (2010). Поняття «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність» в науці як ціннісні орієнтири дизайн-освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*, 54, 82-85. URL: http://eprints.zu.edu.ua/4663/1/vip_54_19.pdf

207. Чирчик, С.В. (2014). *Матеріалознавство в дизайні : Навчально-методичний комплекс дисципліни*. Київ: КНУКіМ, 53 с.

208. Чирчик, С.В. (2018). До питання становлення та розвитку поняття «інтер'єр». *Вища школа*, 2(163), 87-101.

209. Чирчик, С.В. (2020). До питання становлення професійної компетентності майбутніх дизайнерів. *Вища школа*, 3(188), 93-106.

210. Сурмін, Ю.П. (2015). *Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні*. Механізми державного управління : Вісник НАДУ, 2, 19-28.

211. Шинкарук, В., & Іванько, І. (1973). *Сковорода. Повне зібрання творів : у 2-х т.* (Т. 1., 532 с.). Київ. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov102.htm>.

212. *Школа Кано*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Школа_Кано.

213. Шмідт, Е., & Розенберг, Дж. (2016) *Як працює Google*. Київ: Країна Мрій. 304 с.
214. Шумілова, І.Ф. (2016). Особистісно-діяльнісний підхід до формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV(44), 92, 49-53. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/shumilova_i_a_personal_active_approach_for_forming_common_cultural_competence_of_the_future_teacher_of_the_humanitarian_specialities.pdf
215. Яременко, В.В., & Сліпущко, О.М. (2006). *Новий тлумачний словник української мови : у трьох томах*. (Т. 1). Київ: АКОНІТ, 926 с.
216. Ярмаченко, М.Д. (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка, 514 с.
217. Ясінська, О. (2012). *Ляльки та вишиванки Юрія Мельничука*. URL: <http://hutsul.museum/exhibitions/2012/exhibition-of-yiriy-melnychuk/>.
218. 7 канал. (2017). *Финское образование. Ожидание vs Реальность*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=uQ719DPqRrs&t=1904s&ab_channel=7канал.
219. Алишев, Т.Б., & Гильмутдинов, А.Х. (2010). Опыт Сингапура: создание образовательной системы мирового уровня. *Вопросы образования*, 4, 227-246.
220. Ананьев, Б.Г. (2008). *Личность, субъект деятельности, индивидуальность*. Москва: Директ-Медиа, 134 с.
221. Андреева, М.О. (2014). *Коучинг как профессионально-педагогическая компетентность современного учителя*. URL: https://coachingineducation.ru/author/maria_volokitina/
222. Афонькин, С.Ю. (1998). *Уроки оригами в школе и дома : Экспериментальный учебник для начальной школы*. Москва: Аким, 208 с.
223. Биргер, К. (2015). *Сварщица Александра Ивлева о возможностях металла и своем призвании*. URL: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/job/214361-aleksandra-ivleva>.

224. Бунина, О.Ф., Нечипорук, З.С., Сайко, С.К. (1963). Домоводство : Учебник для 5-7 классов. Киев: Радянська школа, 200 с.
225. Выготский, Л. (1996). *Педагогическая психология*. Москва: Педагогика-Пресс, 536 с.
226. Выготский, Л.С. (1967). *Воображение и творчество в детском возрасте : Психологический очерк : Книга для учителя*. (2-е изд.). Москва: Просвещение, 96 с.
227. Голви, У.Т. (2005). *Работа как внутренняя игра: Фокус, обучение, удовольствие и мобильность на рабочем месте*. Москва: Альпина Бизнес Букс, 252 с.
228. Деан, С. (2021). *Как мы учимся : почему мозг учится лучше, чем любая машина...пока*. Киев: Форс Україна, 352 с.
229. Демезер, А.А., & Дзюба, М.Л. (1958). *Домоводство*. Москва: Сельхозгиз, 776 с.
230. Дружинин, В.Н., & Хазратова Н.В. (1994). Экспериментальное исследование формирующего влияния микросреды на креативность. (Т. 15). *Психологический журнал*, 4, 83-93.
231. Дьюи, Д., & Лучинский, Г.А. (Пер. с англ.). (1924). *Школа и общество* (2-ое изд., с. 38-41). Москва.
232. Загайнов, И.А. (2007). *Формирование гендерной компетентности педагога в процессе профессиональной подготовки*. (Автореф. дисс. канд. пед. наук). ГОУВПО «Марийский государственный педагогический институт им. Н.И. Крупской», Йошкар-Ола, 22 с.
233. Загвязинский, В.И. (1990). Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука. *Инновационные процессы в образовании : Сборник научных трудов*. Тюмень, 5-14.
234. Зимняя, И.А. (1997). *Педагогическая психология : Учебное пособие*. Ростов-на-Дону: Феникс, 480 с.
235. Ибука Масару, & Перова, Н. (Пер. с англ.). (2011). *После трёх уже поздно*. Москва: Альпина нон-фикшн, 126 с.

236. Ильин, Е.П. (1998). *Мотивы человека: теория и методы изучения*. Киев: Вища школа, 292 с.
237. Ильин, Е.П. (2009). *Психология творчества, креативности, одаренности*. Санкт-Петербург: Питер, 448 с.
238. *Инновации в образовании*. (2017). URL: <http://nitforyou.com/innovacii-v-obrazovanii-2016>.
239. Каган, М.С. (1974). *Человеческая деятельность (Опыт системного анализа)*. Москва: Политиздат, 328 с.
240. Каннио, С., & Лаунер, В. (2012). *Мастерство коучинга: [лучшие практики в бизнес-коучинге: кейсы, базовые навыки, методы и инструменты]*. Москва, 240 с.
241. Леонтьев, А.Н. (2004). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Академия, 352 с.
242. Могилевская, С. (1974). *Девочки, книга для вас!*. Москва: Детская литература, 440 с.
243. Мусская, И.А. (1992). *Домоводство*. Ижевск: Квест, 432 с.
244. Нилова, Е. (2015). *В финских школах учат готовить*. URL: <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshhestvo/v-finskih-shkolah-uchat-gotovit>.
245. Новиков, Д.А. (2004). *Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи)*. Москва: МЗ-Пресс, 67 с.
246. Новиков, А.М., Новиков, Д.А. (2013). *Методология: словарь системы основных понятий*. Москва: Либроком, 208 с.
247. Платонов, К.К. (1972). *Проблемы способностей*. Москва: Наука, 312 с.
248. Пушкарёва, Н. (1989). *Женщины Древней Руси*. Москва: Мысль, 320 с. URL: <http://www.booksite.ru/fulltext/zhenshini/text.pdf>.
249. Ростовцев, Н.Н. (2000). *Методика преподавания изобразительного искусства в школе*. Москва: Агар, 250 с.
250. Саган, Г. (2020). Успіхи шкільної освіти в Республіці Корея: історичні чинники сучасного реформування. *Київські історичні накові студії: науковий журнал*, 2(11), 60-65.

251. Семенов, И.Н. (1998). Акмеология – новое направление междисциплинарных исследований человека: социокультурный контекст развития акмеологии. *Общественные науки и современность*, 3, 134-142.
252. Слюсаренко, Н.В., & Матросова, И.Г. (2016). Теоретические предпосылки становления и развития педагогического дизайна. *Педагогічний альманах : Збірник наукових праць*, 31, 264-271.
253. Киященко, Н.И., Липский, В.Н., Панайотиди, Э.Г., Самохвалова, В.И., Шапинский, В.А., Шапинская, Е.Н., & Шульженко, А.К. (Ред.). (1998). *Современные концепции эстетического воспитания*. Москва: ИФРАН, 302 с
254. Сухомлинський, В. А. (1987). *Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну*. (2). Киев: Радянська школа. 544 с.
255. Ушаков, Д.Н. (Ред.). (1935-1949). *Толковый словарь русского языка (в четырех томах)*. (Т. 1). Москва: Гос. ин-т «Сов. энцикл.», ОГИЗ. Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1472 с. URL: https://povto.ru/russkie/slovari/tolkovie/ushakova/tom-1/ushakov-tom-1_0752.htm.
256. Торопов, Д.А. (2005). *Обеспечение качества профессионального образования в Германии*. (Автореф. дисс. док. пед. наук). Институт педагогики и психологии профессионального образования Российской академии образования, Казань. с. 15. URL: http://irbis.gnpbu.ru/Aref_2005/Toropov_D_A_2005.pdf.
257. Фоменко, М.Ф. (Ред.) ... Калиниченко, Н.П., & Иванкив, Х. (Пер с рус.). (1988). *Антология педагогической мысли Украинской ССР*. Москва: Педагогика. URL: http://pedagogika.ucoz.ua/load/istorija_pedagogiki/dodatkov_i_materiali/statut_lvivskoji_bratskoji_shkoli_1586_r_porjadok_shkilnij/9-1-0-29.
258. Футурье, Э. (2018). *Как 19-летняя де вушка стала лучшей сварщицей чемпионата WorldSkills*. URL: <https://www.ridus.ru/news/283134>.
259. Чиксентмихайи, М. (2016). *Поток. Психология оптимальных переживаний*. (Изд. 7-е). Москва: Альпина Паблишер, 464 с.
260. Cheng, Minming. (2008). *Information Technology, Art Education and Creativity in Singapore*. In *Educating in the Arts – The Asian Experience: Twenty Four Essays*, edited by Lindy Joubert. Springer: The Netherlands, 147-163.

261. Chong, Terence. (2010a). *Theatre and the State in Singapore: Orthodoxy and Resistance*. London: Routledge, 224 p.
262. Chong, Terence. (2010b). The State and the New Society: The Role of the Arts in Singapore Nation-building. *Asian Studies Review*, 34, 2, 131-149.
263. Chong, Terence. (2017). Arts Education in Singapore: Between Rhetoric and Reality. *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 1, (V. 32, pp. 107-136). ISEAS – Yusof Ishak Institute.
264. Chyrchuk, S.V. (2020). Investigation of Recombination Parameters of Nonequilibrium Charge Carriers in Si Technological Plates by Thermal Imaging Method. *Radioelectronics and Communications Systems*, 63(9), 488-496.
265. Gardner, H. (1989). The key in the slot: creativity in a Chinese key. *Vie Journal of Aesthetic Education*, 23, 141-158.
266. Hickman, R.D. (2008). Reflection upon Aspects of Art Education in Singapore. *Singapore Journal of Education*, (Iss. 1). 11, 82-87. doi: <http://doi.org/10.1080/02188799008547717>.
267. Isaieva, S., Leshchenko, M., & Sulayeva, N. (2019). Implementation of Thomas Gordon's communicative pedagogy in Ukrainian educational realities. *Advanced education*, 11, (V 6), 40-45. DOI: 10.20535/2410-8286.132446.
268. Kingo, Masuda. (2003). A historical Overview of Art Education in Japan. *The Journal of Aesthetic Education*, 4. (V. 37). Champaign, Illinois: University of Illinois Press, 3-11. <https://doi.org/10.2307/3527328>.
269. «Learn For Life» – Preparing Our Students To Excel Beyond Exam Result. URL: <https://www.moe.gov.sg/news/press-releases/-learn-for-life---preparing-our-students-to-excel-beyond-exam-results>.
270. *Les programmes du collège*. URL: <http://www.education.gouv.fr/cid81/les-programmes.html>.
271. Maievska, O. (2017a). *Student's art and practical competence on the lessons of fine arts*, Матеріали І Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Сучасний англomовний науковий дискурс». Полтава, 62-65.

272. Ministry of Education. *More pathways for secondary school students*. URL: <https://www.moe.gov.sg/news/press-releases/more-pathways-for-secondary-school-students>.
273. Morrison, E. (2013). *Understanding Children's Preferences in Art Making: Implications for Art Therapy* (A PhD dissertation). Harvard University, The Graduate School of Arts and Social Sciences, Cambridge. URL: https://digitalcommons.lesley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1022&context=expressive_dissertations.
274. National Quality Forum. (2005). *Implementing a National Voluntary Consensus Standard for Informed Consent: A User's Guide for Healthcare Professionals*. URL: http://www.qualityforum.org/Publications/2005/09/Implementing_a_National_Voluntary_Consensus_Standard_for_Informed_Consent_A_User's_Guide_for_Healthcare_Professionals.aspx.
275. Ong, Pang Boon. (1968, October, 12). *Text of Speech by the Minister for Education, Mr Ong Pang Boon, at the Opening of the Singapore Teachers Arts, Crafts and Photography Exhibition at the Victoria Memorial Hall*. Singapore: National Archives.
276. *PISA 2015 Results. Excellence and equity in education*. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-i_9789264266490-en#page1.
277. *PISA-2018: Україна в центрі уваги*. (2020). URL: <https://testportal.gov.ua/pisa-novi-materialy-dlya-doslidnykiv/>.
278. *Robotica. Фестиваль*. (2021). URL: <http://robotica.in.ua>.
279. Seth, M. *Education zeal, state control and citizenship in South Korea*. URL: <https://doi.org/10.1080/13621025.2012.651400>.
280. *Singapore tops latest OECD PISA global education survey*. URL: <https://www.oecd.org/education/singapore-tops-latest-oecd-pisa-global-education-survey.htm>.
281. Smapse Education. *Open university (Открытый университет Великобритании)*. URL: <https://smapse.ru/open-university-britain/>.

282. Smolkina, E. *The history of art education in Japan*. URL: <https://slide-share.ru/the-history-of-art-education-in-japan-524013#>.
283. Sulayeva N. (2019). Pedagogical experiment on the ict-competence development of the head of the preschool institution. *Information technologies and learning tools*, 6. (Т. 74), 278-293.
284. *The Bloomberg innovation index*. URL: <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>.
285. The Paragraph Magazine. (2018). *Що таке «коучинг», як це працює і кому все це потрібно?* URL: <https://loyer.com.ua/uk/shho-take-kouching-yak-tse-pratsyuye-i-komu-vse-tse-potribno/>
286. Tytarenko, V., Tsyna, A., Tytarenko, V., Blyzniuk, M., Kudria, O. (2021, March). Model of Future Teacher's Professional Labor Training (Art & Craft Teacher). *International Journal of Computer Science and Network Security*, 3. (V. 21), 21-30. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.3.3>.
287. Walker, R., & Buck, D. (2007). The Chinese Road. *New Left Review*, 46, 39-66.
288. Yekimov S., Vasylyshyn V., Tsyna V., Tsyna A., & Tyarenko V. (2021). Using the project method to motivate students studying physics. *Journal of Physics: Conference Series*, 1889. 022016 IOP. DOI:10.1088/1742-6596/1889/2/022016.
289. *Веселий художній клас міста Фудзісава [Художня академія Шонана]*. (藤沢市の楽しい美術教室【湘南美術アカデミー】 – автоперекл. з яп.). URL: <https://www.shonan-art-academy.com/gallery/cat/cat43.html>
290. Курс безперервного навчання Академії мистецтв Шонан «Шонан Ганджуку». (湘南美術学院の生涯学習講座「湘南画塾」 – автоперекл. з яп.). URL: <http://shonabi.jp/gajuku.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дослідження

Публікації, що відображають наукові результати дослідження

1. Маєвська О. М., Кравченко Л. М. Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості. *Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта»*. Київ, 2017. № 3 (85). С. 6-10.
2. Маєвська О. М. Забезпечення гендерної рівності на уроках трудового навчання: методичний аспект. *Збірник наукових праць «Витоки педагогічної майстерності»*. Полтава, 2018. Вип. 22. С. 129-134.
3. Маєвська О. М. Техніки коучингу на уроках як інструмент формування художньо-практичної компетентності молодших підлітків. *Науковий фаховий журнал «Інноваційна педагогіка»*. Одеса, 2021. Вип. 31. С. 51-56.
4. Маєвська О. М., Кравченко Л. М. Концепція естетотерапії у формуванні художньо-практичної компетентності учнів початкових класів. *Науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»*. № 2(197). Полтава, 2021. С. 78-82.
5. Маєвська О. М. Технологія самомотивації учнів у навчальній діяльності з мистецтва і дизайну в умовах карантину. *Науковий журнал «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. Запоріжжя, 2021. Вип. 75. Т. 2. С. 32-37.
6. Маєвська О. М. Формування дизайн-мислення особистості засобами коучингу та трансформаційної гри у процесі набуття художньо-практичної компетентності. Колективна монографія «Педагогічні та психологічні науки: закономірності та тенденції розвитку». Польща / Литва, 2020. С. 153-169.
7. Маєвська О. М. Педагогічне проектування змісту навчального марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів. *Зарубіжний науковий журнал «KELM» (Knowledge, Education, Law, Management)*. №5(33). Польща, 2020. С. 3-7.

8. Маєвська О. М., Яремака Н. С. Інноваційні методи у формуванні художньо-практичної компетентності студентів-культурологів. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. № 5.3 (57.3), 2018. С. 84-87.

9. Маєвська О. М. Досвід формування художньо-практичної компетентності особистості в країнах Далекосхідного регіону. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Дрогобич, 2018. Вип. 22. Т. 2. С. 92-99.

10. Маєвська О. М. Система методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей. *Науковий журнал «Ukrainian professional education = Українська професійна освіта»*. Вип. 4. Полтава, 2018. С. 77-82.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Маєвська О. М. Вітчизняний досвід формування креативно-діяльнісної компетентності учнів на уроках образотворчого мистецтва і трудового навчання. *Матер. XXIX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (26 січня 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 29. С. 173-175.

12. Маєвська О. М. Компетентнісний підхід у естетичному вихованні учнівської молоді засобами української вишивки. *Матер. II Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні пріоритети в XXI столітті» (14-15 лютого 2017 року)*. Київ: СПД-ФО Пшонківський О. В., 2017. С. 164-166.

13. Маєвська О. М. Практика як умова формування художньої компетентності учнів загальноосвітньої школи. *Матер. XXX Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (17 лютого 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 30. С. 140-142.

14. Maievska O. M. Students art and practical competence on the lessons of fine arts (Художньо-практична компетентність учнів на уроках образотворчого мистецтва). *Матер. I Міжнародної студентської науково-практичної*

конференції «Сучасний англомовний науковий дискурс» (21-22 лютого 2017 року): Зб. наук. праць. Полтава, 2017. Вип. 1. С. 62-65.

15. Маєвська О. М. Дизайн-освіта в японській школі. *Матер. II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика» (21-22 березня 2017 року)*. Полтава, 2017. С. 167-175.

16. Маєвська О. М. Формування художньо-практичної компетентності в учнів 5-7 класів засобами писанкарства. *Матер. I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (20-21 квітня 2017 року)*. Бердянськ, 2017. С. 339-340.

17. Маєвська О. М. Розвиток творчих здібностей учнів шляхом інтеграції каліграфії на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. XXV Міжнародної наукової інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (31 травня 2017 року)*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 25. С. 212-213.

18. Маєвська О. М. Мотивація учнів 5-7 класів у творчій співпраці на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Літні наукові зібрання» (19 червня 2017 року)*. Вінниця, 2017. Ч. 4. С. 33-35.

19. Маєвська О. М. Вікові аспекти у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (11-12 серпня 2017 року)*. Одеса, 2017. С. 89-91.

20. Маєвська О. М. Проблема формування художньо-практичної компетентності та її вирішення в японській загальноосвітній школі. *Матер. XXVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (30 серпня 2017 року)*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 27. С. 92-95.

21. Маєвська О. М. Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. Міжнародної*

науково-практичної конференції «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія і практика» (19-20 січня 2018 року). Зб. наук. робіт. Одеса, 2018. С. 100-101.

22. Маєвська О. М. Формування художньо-практичних компетентностей в учнів 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва словесними засобами. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (2-3 лютого 2018 року)*. Запоріжжя, 2018. С. 156-157.

23. Маєвська О. М. Методика формування художньо-практичної компетентності в учнів та широкого загалу засобами майстер-класів українського писанкарства та японського Сумі-Е. *Матер. Міжнародної наукової конференції «Модернізація освітньої системи: світові тенденції та національні особливості» (23 лютого 2018 року)*. Каунас (Литва), 2018. С. 46-49.

24. Маєвська О. М. Формування креативно-діяльнісної компетентності в учнів на уроках образотворчого мистецтва. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-літтю кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін ПНПУ імені В. Г. Короленка «Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно-аксіологічний аспект» (29-30 березня 2018 року)*. Полтава, 2018. С. 111-113.

25. Маєвська О. М. Екскурсія учнів середньої школи на Сорочинський ярмарок як форма учбово-виховної роботи з трудового навчання. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 20-ій річниці проекту відродження Сорочинського ярмарку «Сорочинський ярмарок – історична пам'ятка ярмаркування в Україні» (22 серпня 2018 року)*. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. 2018. С. 202-204.

26. Маєвська О. М. Вікові чинники формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції, з нагоди 40-річчя факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка «Актуальні проблеми технологічної, професійної освіти, культурології та дизайну» (9-10 жовтня 2018 року)*. Полтава. 2018. С. 119-125.

27. Маєвська О. М. Розвиток дитячого креативного мислення у підлітковому віці засобами образотворчого мистецтва. *Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи» (12-13 жовтня 2018 року)*. Запоріжжя, 2018. С. 19-21.

28. Маєвська О. М. Інноваційний підхід до формування художньо-практичної компетентності учнів. *Матер. II Міжнародної наукової конференції «Сучасний освітній простір: трансформація національних моделей в умовах інтеграції» (26 жовтня 2018 року)*. Лейпциг, Німеччина, 2018. С. 22-24.

29. Маєвська О. М. Технології арт-терапії у соціальній реабілітації дітей. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції кафедри філософії КПП ім. Ігоря Сікорського «Соціальна робота і сучасність: теорія і практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах» (28 березня 2019 року)*. Київ, 2019. С. 110-112.

30. Маєвська О. М. Трансформація мистецьких знань, умінь і навичок у художньо-практичну компетентність учнів інноваційними засобами НУШ. *Матер. Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та трансформації: концепції, проблеми, перспективи» (17 жовтня 2019 року)*. Київ, 2019. С. 68-69.

31. Маєвська О. М. Волонтерство як технологія виховання в учнів соціокультурного сприйняття дійсності у процесі формування художньо-практичної компетентності. *Матер. Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасного культурно-освітнього простору» (6-7 листопада 2019 року)*. Полтава, 2019. С. 97-98.

32. Маєвська О. М. Кравченко Л. М. Формування художньо-практичної компетентності особистості в умовах карантину засобами образотворчого мистецтва і дизайну. *Зб. праць Міжнародної науково-практичної конференції «Theoretical and empirical scientific research: concept and trends» (24 липня 2020 року)*. Оксфорд, Великобританія, 2020. С. 79-81.

33. Маєвська О. М. Екскурсія до Всеукраїнського центру вишивки і килимарства як засіб підвищення інтересу молодших підлітків до вітчизняного мистецтва. *Зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (4-5 грудня 2020 року)*. Частина 1. Київ, 2020. С. 46-49.

34. Маєвська О. М. Створення освітнього середовища молодшим підліткам для занять образотворчістю під час дистанційного навчання. *Зб. тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (29-30 січня 2021 року)*. Львів, 2021. С. 34-37.

35. Маєвська О. Актуальність естетотерапевтичних технік як засобу ефективного навчання у процесі формування художньо-практичної компетентності учнів. *Електронний зб. матер. VI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (24-25 травня 2021 року)*. Тернопіль, 2021. С. 115-116.

**ОПОРНИЙ ЗАКЛАД
«РЕШЕТИЛІВСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ІМЕНІ І.Л.ОЛІЙНИКА
РЕШЕТИЛІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»**

вул. Покровська, 37, м. Решетилівка, 38400, тел. (05363) 21783, факс 2-17-83,
e-mail: reshet.school@gmail.com, Web : http://reshet-lyceum.e-schools.info, Код ЗКПО 21065914

25.05.2021 № 01-25/81

на № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційної роботи на тему:
«Методика формування художньо-практичної компетентності
учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну»
Маєвської Ольги Миколаївни
в Опорному закладі «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника
Решетилівської міської ради»**

Довідкою засвідчуємо, що впродовж 2018-2021 навчальних років у Опорному закладі «Решетилівський ліцей імені І.Л. Олійника Решетилівської міської ради» проведено емпіричне дослідження формування художньо-практичної компетентності учнів на уроках трудового навчання засобами образотворчого мистецтва і дизайну, розкриті в дисертації Маєвської Ольги Миколаївни. Дослідження проводили з учнями 5-х, 6-х, 7-х класів упродовж 3-х навчальних років у групах. Також брали участь чотири вчителі, з них троє – вчителі трудового навчання і один – вчитель образотворчого мистецтва. Експериментальне дослідження було проведено у формі традиційного та дистанційного навчання за допомогою комплексу методик. Загальна процедура експерименту полягала у виконанні учнями завдань за програмою марафону-практикуму, у ході якого було визначено початковий рівень сформованості художньо-практичної компетентності та проаналізовано результати марафону-практикуму у кожній групі. Педагогічні працівники мали змогу звернути увагу на інструменти підвищення вмотивованості учнів до занять образотворчою та технологічною діяльністю, ознайомитися із принципами трансформаційної гри і техніками педагогічного коучингу як засобами розвитку креативного мислення та генерування нових ідей у вирішенні поставлених задач, підтвердити необхідність формування художньо-практичної компетентності послідовно і системно, а також могли використати отриманий досвід у процесі розробки власних тематичних вправ, методичних рекомендацій.

Дослідження дало можливість розкрити вікові та психологічні особливості навчання молодших підлітків, які впливають на модель взаємодії з учнями загалом, було проведено з дотриманням вимог конфіденційності даних. Матеріали дисертації О.М. Маєвської рекомендуємо до впровадження в практику загальної середньої освіти.

Директор

І.Л. Олійника
 Решетилівської
 міської ради

В. І. Круговий

УКРАЇНА
 ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
 ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
 ДОНЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
 вул. Василя Стуса, буд. 47, м. Краматорськ, Донецька обл., 84301
 e-mail: donoippo@gmail.com Код ЄДРПОУ 02135804

Від 26.04.2021 № 541

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Масевської Ольги Миколаївни

«Методика формування художньо-практичної компетентності учнів
 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії

зі спеціальності 014 Середня освіта (За предметними спеціальностями)

Упродовж 2018-2021 навчальних років методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у вигляді марафону-практикуму впроваджувалася у освітній процес Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Апробовано і впроваджено розроблені О.М. Масевською методичні рекомендації «Методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну». Дослідження було проведене з дотриманням вимог конфіденційності даних.

В освітній процес підготовки вчителів трудового навчання і технологій та образотворчого мистецтва були також впроваджені модель і педагогічні умови формування художньо-практичної компетентності учнів, а також запропоновані О.М. Масевською інноваційні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання і дидактичні матеріали для вчителів та учнів щодо формування художньо-практичної компетентності учнів вибраної вікової категорії.

Розроблені О.М. Масевською науково-методичні матеріали обговорювались на засіданні кафедри Природничо-математичних дисциплін та методики їх викладання. Результати дослідження О.М. Масевської і розроблені нею методичні рекомендації «Методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну» до марафону-практикуму із формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів можуть бути рекомендовані для впровадження у практику навчальних закладів загальної середньої освіти.

Завідувач відділом технологій

С.П.Панченко

Завідувач відділом технологій
Панченко С.П.

**Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 29
Полтавської міської ради Полтавської області**

буль.Алмазна,1 м.Полтава 36021, тел. (0532) 63-33-39
e-mail: school29poltava@ukr.net

29.05.2024 № 231

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Маєвської Ольги Миколаївни

*«Методика формування художньо-практичної компетентності учнів
5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну»*
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 014 Середня освіта

Довідкою засвідчуємо, що протягом 2018-2021 навчальних років у Полтавській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 29 Полтавської міської ради проведено експериментальне впровадження у навчальний процес методики формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, розробленої у формі марафону-практикуму. Дослідження було проведене з дотриманням вимог конфіденційності даних.

Упровадження розробки і рекомендацій О. М. Маєвської дало змогу урізноманітнити навчання учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання, вчителі опанували інноваційні педагогічні технології. Апробовані інструкційні та методичні матеріали, представлені в електронному вигляді стосовно формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, були визнані ефективними у дистанційній формі навчального процесу.

Вважаємо, що отримані результати дисертаційної роботи О. М. Маєвської мають практичну цінність та їх доцільно впроваджувати у навчальний процес закладів загальної середньої освіти.

Директор школи

Микола ОРЛОВСЬКИЙ

Полтавський приватний навчально-виховний комплекс
 «Паросток» Полтавської області (ЗНЗ-ДНЗ)
 вул. Опитна, 56, м. Полтава, 36009, тел. 0 (532) 65-49-65
 e-mail: schoolparostok@gmail.com Код ЗКПО 30829898

Від 12.05.2021р. № 12-05

Довідка
про впровадження результатів дисертації
Маєвської Ольги Миколаївни
«Методика формування художньо-практичної компетентності учнів
5-7 класів засобами образотворчого мистецтва і дизайну»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 014 Середня освіта

Упродовж 2018-2021 н/р вчителі трудового навчання і технологій Полтавського приватного навчально-виховного комплексу «Паросток» Полтавської області (ЗНЗ – ДНЗ) впроваджували у навчальний процес методика формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, розроблену у формі марафону-практикуму. Емпіричне дослідження було проведене з дотриманням вимог конфіденційності даних. В ході експерименту в освітній процес навчального закладу було впроваджено та підтверджено педагогічні умови формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів, визначені О. М. Маєвською.

Також апробувались інноваційні педагогічні технології, інструкційні та науково-методичні матеріали в електронному вигляді стосовно формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів.

Вважаємо, що отримані результати дисертаційної роботи О. М. Маєвської мають практичну цінність та можуть бути впроваджені у навчальний процес закладів загальної середньої освіти.

Директор ПНВК «Паросток»

О.П.Ульяніч

Систематизація досліджень в галузі наук про освіту щодо традиційних та інноваційних підходів до художньо-практичної діяльності, проблеми формування творчих здібностей учнів в Україні та за кордоном

Сутність дослідження: Компетентність, компетентнісний підхід		
Зарубіжні вчені	Вітчизняні вчені	Сутність дослідження
Р. Бадер (Reinhard Bader), Д. Мертенс (Dieter Mertens), М. Мюллер (Marion G. Müller), Б. Оскарсон (Bertil Oskarsson), Е. Шелтон (Elaine Shelton), Д. Ушаков (Дмитрий Ушаков), М. Лукашенко (Марианна Лукашенко)	М. Головань, Л. Кравченко, Л. Масол, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Н. Слюсаренко, А. Цина, О. Часнікова, І. Чеботарьова, С. Чирчик	Науково обґрунтовано поняття: «компетентність», «базові компетентності», «ключові компетенції», «компетентнісний підхід», розуміння компетентності. Досліджено візуальну компетентність та навчання дорослих
Дж. Равен (John Raven), В. Хутмахер (Walo Hutmacher)	Н. Бібик, Л. Кравченко, С. Ящук	Обґрунтовано сутність, досліджено переваги і ризики компетентнісного підходу, актуальність його впровадження в освітню практику
Е. Шорт (Edmond C. Short), В. Болотов (Виктор Болотов), А. Вербицький (Андрей Вербицкий), Б. Ельконін (Борис Эльконин), І. Зімня (Ирина Зимняя), О. Лебедєв (Олег Лебедев), І. Мединцева (Ирина Мединцева), Н. Радіонова (Нина Радионова), В. Серіков (Владислав Сериков), С. Шишов (Сергей Шишов)	В. Бондар, С. Бондар, І. Бургун, І. Єрмаков, І. Ящук, К. Біницька	Обґрунтовано чотири загальні концепції компетентності. Компетентнісна модель. Розкрито формування компетентностей особистості у педагогіці й освіті. Життєтворчі компетентності особистості. Практична реалізація компетентнісного підходу
Р. Е. Бояціс (Richard E. Boyatzis), Д. Големан (Daniel Goleman), К. Рі (Kenneth Rhee)	В. Романова, І. Сухопара	Визначено кластери компетентностей емоційного інтелекту. Емоційна компетентність

Н. Кобзева (Надежда Кобзева), А. Хуторской (Андрей Хуторской)	І. Тараненко, О. Семенова	Досліджували теоретичні аспекти художньо-творчої компетентності особистості
О. Богомолова (Елена Богомолова), О. Загравская (Александра Загравская), К. Пургіна (Екатерина Пургіна)	І. Бех, О. Заблоцька, Л. Овсієнко, М. Прищак, О. Часнікова, Т. Чернецька	Вивчали теоретичні та методологічні розробки компетентнісного підходу, ідеї діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів у здійсненні компетентнісного навчання
Ю. Варданян (Юлія Варданян), А. Корнілова (Алла Корнілова), Ю. Кулюткін (Ювеналій Кулюткін),	Л. Ващенко, Л. Гуцан, С. Зінов'єв, Т. Каткова, О. Коберник, І. Кубенко, С. Куликовський, Н. Литвинова, Я. Логвінова, О. Локшина	Описували поняття компетентності та теоретичних і методологічних розробок компетентнісного підходу в українській та зарубіжній освіті
І. Чебанная (Ірина Чебанная)	О. Цільмак	Визначили складові структури компетентностей
Сутність дослідження: Інновації в педагогічній діяльності		
М. Чошанов (Mourat Tchoshanov), Б. Оклі (Barbara Enn Oakley), К. Робінсон (Sir Ken Robinson), М. Кларін (Михаїл Кларін), Л. Подимова (Людмила Подимова), А. Пригожин (Аркадій Пригожин), В. Сластьонін (Віталій Сластєнін)	І. Бех, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Пехота, О. Попова	Вивчали питання інновацій в освіті
Е. Аксьонова (Эльвира Аксёнова)	П. Автомонов	Вивчали інновації зарубіжної школи

О. Арламов (Александр Арламов), М. Бургін (Марк Бургин), В. Журавльов (Василий Журавлѐв), Н. Юсуфбекова (Наталия Юсуфбекова)		Дослідили проблеми педагогічної інноватики
Сутність дослідження: <i>Методи навчання та їх класифікація</i>		
М. Верзілін (Николай Верзилин), Є. Голанд (Евгений Голант)	А. Алексюк, В. Бондар, С. Бондар, Д. Лоркіпанідзе, С. Петровський,	Класифікували методи навчання за джерелом знань і рівнем самостійності й активності учнів.
	Ю. Бабанський	Класифікували методи навчання за вирізненням у структурі трьох великих груп органічно-пов'язаних компонентів: мотиваційного, організаційно-дійового, контрольно-оцінювального
М. Данілов (Михаил Данилов), Б. Єсіпов (Борис Есипов)		Класифікували методи навчання за призначенням
І. Лернер (Исаак Лернер), М. Скаткін (Михаил Скаткин)		Класифікували методи навчання за типом (характером) пізнавальної діяльності
М. Махмутов (Мирза Махмутов)		Запропонували номенклатуру бінарних методів разом із п'ятьма методами викладання і п'ятьма відповідними методами навчання. Проблемне навчання
	О. Рудницька	Здійснила поділ методів навчання на основні та допоміжні
А. Хуторской (Андрей Хуторской)		Класифікував методи навчання за видами освітньої діяльності
	І. Козинець, А. Корнієнко, К. Нечипоренко	Досліджували сучасні методи навчання як засіб реалізації компетентнісного підходу

	Т. Капітанова, А. Щукін	Описували різні підходи, які реалізуються у вигляді системи методів
Сутність дослідження: <i>Проблема розвитку творчих здібностей дітей</i>		
К. Абульханова-Славська (Ксения Абульханова), Ш. Амонашвілі (Шалва Амонашвили), Б. Ананьев (Борис Ананьев), Д. Ельконін (Даниил Эльконин), О. Матюшкін (Алексей Матюшкин), Д. Фельдшейн (Давид Фельденштейн)	І. Зязюн, С. Максименко, К. Максименко, М. Папуча	Визначили, вивчали, обґрунтували творчість як феномен
М. Каган (Моисей Каган), В. Кандинський (Василий Кандинский), Б. Юсов (Вадим Юсов)	О. Комаровський, Л. Масол, О. Рудницька,	Виявили значущість засобів мистецтва і мистецької діяльності для стимулювання творчої активності особистості
Р. Абдурахманов (Руслан Абдурахманов), Майкл Міхалко (Michael Michalko), К. Робінсон (Sir Ken Robinson)	Т. Андрющенко, О. Засипкін, Т. Житник, М. Коновальчук, Н. Портницька, В. Сухомлинський, Т. Цвірова, О. Холод	Вивчали розвиток творчих здібностей дітей
Сутність дослідження: <i>Феномен креативності й творчості</i>		
Л. Виготський (Л. Выготский), Д. Гілфорд (Joy Paul Guilford), Б. Нікітін (Борис Никитин)	Л. Ткаченко, О. Нікітіна, О. Маляр, Р. Швай	Феномен інтелекту, мислення, уваги, креативності, творчості, темпераменту
Сутність дослідження: <i>Естетичне виховання та освіта</i>		
У. Гібсон (William Ford Gibson), П. Еббс (Paul Ebbs)	М. Лещенко, С. Федоренко, Л. Масол, Т. Чабанова	Дослідили використання технологій естетичного виховання в навчальному процесі
	О. Федій	Автор оригінальної концепції естетотерапії
Р. Боятзіс (Richard E. Boyatzis)		Досліджував емоційний інтелект
А. Хілл (Adrian Hill)		Увів термін «арт-терапія», довів терапевтичну дію творчості й мистецтва на свідомість людини

**Передумови, спільні та відмінні чинники, що вплинули
на формування в учнів навичок художньо-практичної діяльності
у визначених країнах
(Сінгапур, Японія, Південна Корея,
Німеччина, Франція, Великобританія, Фінляндія)**

<i>Період</i>	<i>Фактор змін</i>
Сінгапур	
1937 р.	Р. Уокер (Richard Walker) запровадив мистецтво у шкільну програму.
1981 р.	Комітет, який очолював Хо Ке Леон (Ho Kah Leong / 何家), рекомендував включити в освітню програму дизайн та навчання місцевих мистецтв. Встановлення стандартів для наслідування програми іншими школами.
1968 р.	Проголошено ідею про доступність мистецтва для всіх міністром освіти Онг Панг Буном (Ong Pang Boon / 王邦文)
1980-ті рр.	Художня освіта для початкової і середньої школи складалась із програми візуального мистецтва і загальної музичної програми та була обов'язковою для дітей віком 7-14 років.
1993 р.	Упровадження НАС-АЕР. Школи почали отримувати прибуток від продажу своїх послуг (розроблені програми і семінари) у різні школи, фінансувати власні виробництва. У результаті численні художні групи отримали вмотивовану і зацікавлену молодь у своєму складі.
Поч. 2000-х рр.	Відбувся другий здвиг парадигми художньої освіти в Сінгапурі.
2003 р.	НАС започаткував щорічну Премію Національного мистецтва за здобутки в освіті для відзначення кращих шкільних художніх програм і практик.
2010-ті рр.	Парламент почав розробляти ініціативи для розвитку індивідуальних здібностей учнів, школярів з різними навчальними потребами.
Др. пол. 2018 р.	Міністерство освіти (МОЕ) внесення змін у навчальний процес, щоб готувати учнів до навчання впродовж життя.
<i>(Walker & Buck, 2007; Hickman, 2008; Ong Pan Boon, 1968; Chong, 2010, 32; Chong, 2010, 34; Chong, 2017; Cheng, 2008; Ministry of Education; «Learn for Life»)</i>	
Японія	
XV-XIX ст.	Період розквіту японської художньої школи Кано 狩野派 / かのうは. Її занепад стимулював розвиток нових художніх течій та шкіл.
1872 р.	Використання у навчанні мистецтву книги Роберта Скотта Бернса «Ілюстрована книга малюнків Лондона», 1853 («The Illustrated London Drawing Book» by Robert Scott Burns, 1853).
1910 р.	«New Textbook of Drawing» / «Новий підручник малювання» (Шінтей Гачо / Shintei Gacho) був відредагований Акірою Ширахамою (Akira Shirahama). Вважається першим з японського мистецтва. Розглядав психологічний розвиток дитини. Включав малювання пензлем (живопис) та олівцем (графіка).
Поч. XX ст.	Започаткування руху вільного малювання (Jiyuga Kyouiku Undo) Канае Ямамото (Kanae Yamamoto), який керував групою дітей в рамках руху

	«Дитяче вільне малювання» (м. Уед, Нагано / Ueda, Nagano).
1919 р.	Перша виставка дитячого вільного живопису. Створення Японської дитячої асоціації вільного малювання.
1921 р.	Книга Ямамото «Вільне навчання малюванню» («Free Drawing Education»).
3 1932 р.	Журнал «Журнал мистецтвознавства» / 美術研究 («Біжуцу Кенкю» / «Bijutsu Kenkyu» / «The Journal of Art Studies»).
1932 р.	Заснування Товариства японського мистецтва (SJA).
1941 р.	Заснування Японського товариства освіти (日本教育学会は).
3 1945 р.	«Річна книга японського мистецтва» (з 1936 р.); «Щорічник японського мистецтва» / 日本美術年鑑 (Year Book of Japanese Art).
1947 р.	Прийнято основний закон про освіту.
1952 р.	Створено «Товариство творчої естетичної освіти», лідерами були Сададжіро Кубо (Sadajiro Kubo) та Тамідзі Кітагава (Tamiji Kitagawa).
1955 р.	Створення Освітнього центру з пластичного мистецтва.
1959 р.	Створення Асоціації інноваційного дитячого живопису ().
1962 р.	Прийнято «Програму формування людини» (Хітодзукурі), яка базується на твердженні необхідності гармонічної освіти особистості: інтелектуального і фізичного розвитку, морального виховання, культурно-художнього вдосконалення.
1965 р.	17-та Міжнародна конференція InSEA (Токіо).
1989 р.	Переглянуто курс навчання.
1992 р.	Введення нового курсу навчання, кінцевою метою якого було закладання основ безперервного навчання та розвитку незалежних і всебічно вихованих особистостей, готових до вимог ХХІ ст.
1998 р.	Токіо – Азіатська регіональна зустріч InSEA.
2000-ні рр.	Проведення реформ та децентралізації. Заснування Національної комісії з реформ освіти для обговорення основних питань освіти з метою сприяння розвитку творчих здібностей учнів. Залучення всіх верств населення до розроблення третьої реформи.
2006 р., 2008 р.	Перегляд основного закону про освіту. Внесено поправки щодо включення «поваги до традицій та культури» та ін.
2007 р.	Третя реформа проголошувала необхідність підвищення якості підготовки педагогів (готувати здібних, творчих педагогів-професіоналів; упровадження бонусів, спеціальних заохочень для видатних учителів тощо). Сертифікація викладачів кожні 10 років.
2011 р.	Введення нового закону про освіту. Мета: гармонізація вивчення базових знань і вмінь, виховання творчого мислення та навичок у прийнятті рішень і самовираженні.
1993-щорічно	Для заохочення занять мистецтвом поводитьсся Всесвітній конкурс дитячого малюнку Асоціації «Ie-no-hikari» (яп. «Світ домівки»). / 世界こども図画コンテスト: Ie-no-hikari Association.
2019 р.-щорічно	Художня виставка ART VIVANT Shonan Fine Art Exhibition.
2021 р.	Конкурс до 100-ліття Sakura (виробник інструментів для письма та хобі).
щорічно	Журнал «Мистецтво для маленьких» (Сьонан бідзюцу / Shonan / 湘南美術). Путівник школи мистецтв Шонабі / Shonabi

Раз у два місяці (по непарних)	Журнал «Художній зошит» (Бідзюцу Течо / 美術手帖 – дослівно «Довідник з мистецтва»). У випуску за 2021 р. представлено «Анатомію цінності мистецтва», де висвітлюється система, яка створює цінність твору.
щомісячно	Журнал «Мистецтво в освіті» (Кьойк бідзюцу / 教育美術 / Art in Education). Єдиний з дитячого моделювання та художньої освіти.
щомісячно	Періодичний журнал «Орігамі» (月刊おりがみ) для дітей шкільного віку. Розкриваються практичні принципи роботи над процесом, розміщуються репродукції.
щомісячно	Серія практичних посібників, з якими можна працювати відразу «Давайте створювати, майструвати і гратися!» (くってつくってあそぼう!) для дітей різного віку. Представлені майстер-класи з виготовлення іграшок та ігор із простих матеріалів для розвитку дитячої фантазії та дрібної моторики.
2021 р.	Щорічні перегляди та нагородження найкращих робіт. Перегляд – це безкоштовна виробнича виставка студентів середніх класів та молодших школярів.
2021 р.	Курс безперервного навчання Академії мистецтв Шонан «Шонан Ганджуку» / 湘南画塾.
2021 р.	Тематичні курси різних видів мистецтва і технік для дітей віком від 10 до 15 років.
<i>(«Школа Кано», Лученко 2014, Kingo Masuda, 2003; Кияценко, Липский & Панаютиди та ін., 1998; Smolkina, «Курс безперервного навчання», «Веселий художній»)</i>	
Республіка Корея	
Кін. XIX ст.	Масове створення шкіл.
1894-1895 р.	Серія реформ Габо, яка змінила освітню політику. Створено спеціалізовані школи.
1895 р.	Перший шкільний закон, за яким уряд запровадив контроль за системою підготовки вчителів для школи.
1923 р.	Заснування Сеульського Вищого Університету японцями (нині Державний Сеульський Національний Університет).
1910-1945 рр.	Вплив колоніального режиму Японії на шкільну освіту, спрямованої на технічну та професійну підготовку. Розвиток домашнього навчання.
1911 р.	Перший декрет про освіту (Перший Указ про освіту (제1차 조선교육령)).
1937 р.	Наказ про заборону вживання корейської мови в державних установах.
1938 р.	Припинено викладання корейської мови у школах.
1942 р.	Введення обов'язкового військового навчання у школах.
1943 р.	Учні шкіл мобілізували в армію.
1945 р.	Звільнення від Японії, масове відкриття шкіл усіх рівнів. Здійснення державної політики задля розвитку освіти. Запровадження єдиного базового навчання, яке усувало різку диспропорцію між регіонами і соціальними класами. Створення Консультативної ради з освіти (Кьоюк сімийхве), яка ліквідувала систему елементарних і тимчасових сільських навчальних закладів і створила нову, що передбачала 6 років навчання в початковій школі (кумін хаккьо), 6 років – в середній школі (чундин хаккьо) і 4 роки – в університеті. Середня школа була поділена на два трирічні ступені:

	середню школу початкового ступеня (чхогип чунхаккьо) і середню школу вищого ступеня (когип чунхаккьо).
1648 р.	Децентралізація управління шкіл. Створення районних рад з освіти (Кьюок кухве сольчхі помнен) для керівництва школами на місцях.
1950-1953 рр.	Громадянська війна. Державна політика відновлення шкіл та освіти після закінчення війни.
1968 р.	Скасування вступних іспитів та конкурсу при вступі до шкіл середнього рівня.
1970-ті рр.	На шкільних церемоніях учні читали на пам'ять Статут про національну освіту, у якому обіцяли прагнути до серйозності, працелюбства, першопрохідництва, вчитися з метою підвищення ефективності праці.
1980-ті рр.	Початкові школи спільні, понаднормова і додаткова часто неоплачувана робота педагогів.
1989 р.	Заснування незалежної організації Національний Союз Викладачів (Чонгйочжо).
1991 р.	Реформування сисетми освіти.
1995 р.	Опубліковано Проект реформи в галузі освіти, проголошувалося створення «нової демократичної системи освіти, націленої на органічне включення Кореї у відкриту світову інформаційну та освітню систему». Переважно на рівні середньої освіти хлопці й дівчата навчаються окремо у різних школах.
1998 р.	У початковій школі (термін навчання 3 роки) вводять 9 обов'язкових предметів: духовне виховання, граматики корейської мови, соціальні науки, математика, природничі науки, фізика, музика, образотворче мистецтво, праця. У навчальний план середньої школи входять 11 базових предметів, кілька предметів за вибором і необов'язкові (факультативні) предмети. Термін навчання три роки.
2000, 2003, 2006 рр.	Учні корейських середніх шкіл входили в десятку країн, які очолювали рейтинги OECD.
2008 р.	Міністерство освіти здійснило певні зміни для зменшенн ярозриву між дітьми в міських школах з високим рівнем успішності та сільськими школами з низьким рівнем успішності. Фінансова підтримка всім учням середньої школи, відкриття нових шкіл у сільській місцевості для підвищення рівня доступності їх.
2009 р.	Учні шкіл пройшли тест на цифорву грамотність PISA. У кожній школі є високошвидкісний Інтернет.
2015 р.	Школи Кореї повністю перейшли на цифрові технології (усі підручники доступні з комп'ютера, планшета, телефону). Міністерство створило систему домашнього навчання з кіберпрограмою для допомоги дітям у навчанні після школи.
<i>(Саган, 2020; Seth, 2012)</i>	
Федеративна Республіка Німеччина	
До XIX ст.	Використання методів наслідування у ході індивідуального ремісничого навчання у майстра.
До сер. XIX ст.	Навчання підмайстрів у ремісничих школах для отримання робітничої кваліфікації. Практична підготовка без теоретичних занять.

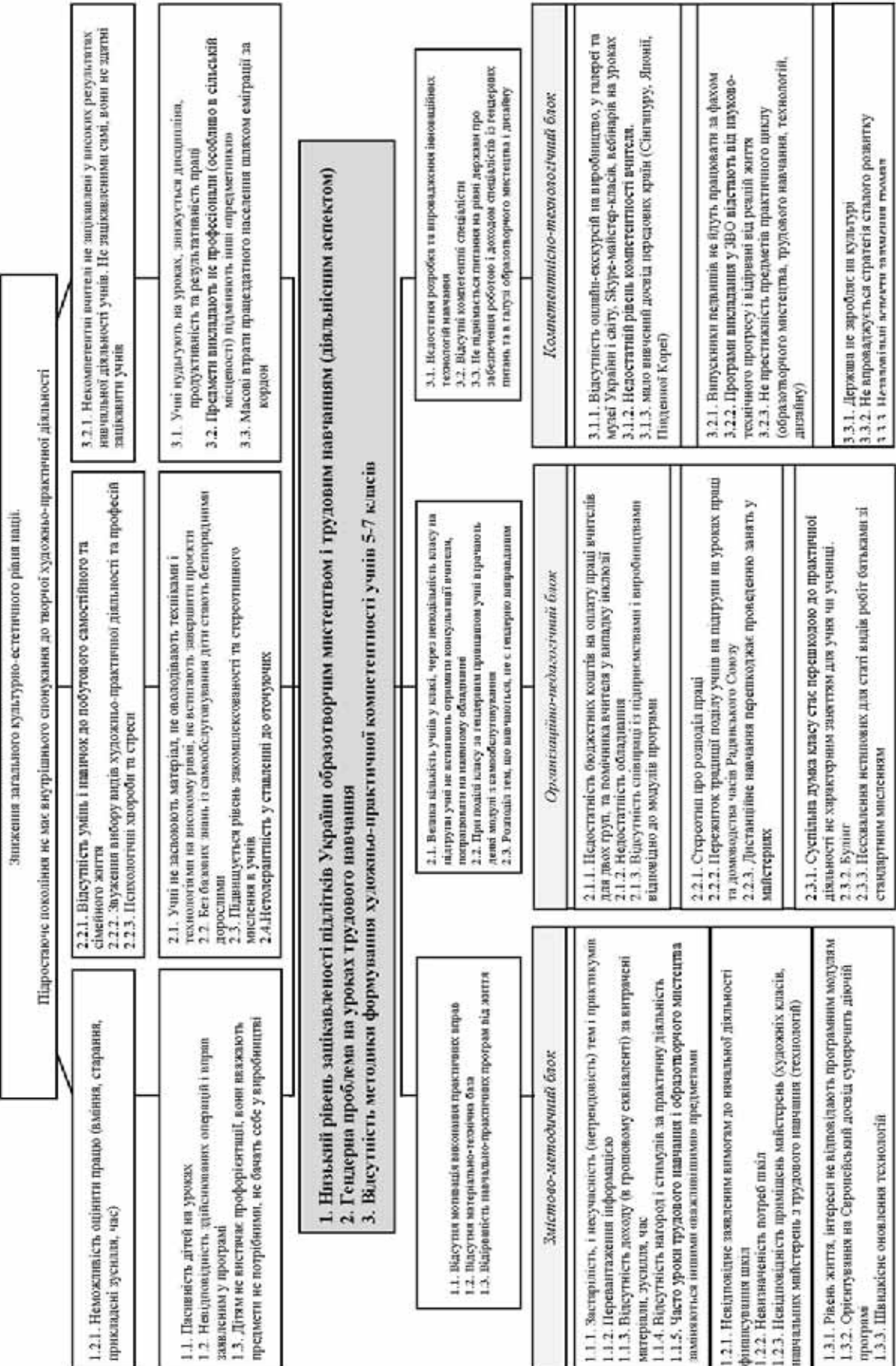
XVIII ст.	Поширення академічної художньої освіти, заснування художньої академії, недільних шкіл малювання.
1869-1871 рр.	Прийнято «Положення про ремісництво», яке зоб'язувало підприємства направляти робітників на додаткове навчання з метою оволодіння загальноосвітніми й теоретичними знаннями за фахом.
1869-1932 рр.	Виникнення у Мюнхені експериментальних шкіл під керівництвом Г. Кершенштейнера (Georg Michael Kerschensteiner) із упровадженням перших програм теоретичного навчання.
1876 р.	К. Бухер (Karl Bücher) розробив концепцію, згідно з якою професійна підготовка учнівської молоді мала здійснюватись у школах та пришкольніх майстернях.
1897 р.	Г. Кершенштейнер розпочав реорганізацію ремісничих шкіл м. Мюнхена з метою формування дуальної системи освіти, яка передбачала здійснення теоретичної підготовки відособлено від практичної.
1900-1910 рр.	Впровадження плану Г. Кершенштейнера по реорганізації ремісничих та народних шкіл за схваленням влади міста.
1908 р.	Створено Німецький комітет з питань технічної шкільної освіти.
3 1919 р.	Діяльність Вальдорфських шкіл, які реалізують принцип вільного розвитку дитини, поєднують інтелектуальний, практичний і художній розвиток учнів.
Від поч. XX ст.	Децентралізація з питань культури та освіти, відмінності у програмах та умовах навчання в межах різних земель, процес пізнання здійснювався від простого до складного, від конкретного до загального, від наочного до абстрактного. Кабінети шкіл обладнані великою кількістю зображень: плакати, рисунки, зразки комп'ютерної графіки тощо; учні забезпечені високоякісними фарбами, папером, пензлями, олівцями гарної якості на належному рівні. Вчителі застосовують різноманітні візуальні зображення, створення та інтерпретація власних зображень розвиває предметну компетентність учнів, допомагає розкрити їхні індивідуальні здібності.
Поч. XXI ст.	Велика увага надається ручній праці без гендерного розподілу.
<i>(Джурило, 2013; Освітній портал, а; Козак, 2017; Торопов, 2005; Рудковська, 2012)</i>	
Франція	
XVIII ст.	Поширення просвітительської ідеології (Шарль-Луї де Монтеск'є (Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède et de Montesquieu), Клод Адріан Гельвецій (Claude Adrien Helvétius), Жан-Жак Руссо); становлення мистецтва класицизму і просвітительського реалізму.
1751-1772 рр.	Випуск «Енциклопедії, або тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел» («Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers») під керівництвом Дені Дідро (Denis Diderot) і Г. Л. Д'Аламбера (Jean le Rond d'Alembert).
1762 р.	Трактат Ж.-Ж. Руссо «Еміль, чи про виховання» – ідеї природного виховання, розвиток у дітей прагнення до праці, почуття волі й незалежності. Запропонував ввести демократичну систему, в основі якої трудове виховання: вивчення суспільних ремесел і мистецтв, в ході навчання вивлення природних схильностей і обдарувань учнів.
1870 р.	Створення Третьої республіки, реформування французької освіти.
1882 р.	Закон Феррі, обов'язкова освіта для дітей обох статей у віці від 6 до 13 р.

1886 р.	Створення центральної системи підготовки вчителів.
Від 1880-1890х рр.	Утвердження основних принципів сучасної системи освіти.
1902 р.	Закон Лейга, введення семирічного навчання в середній школі на базі чотирьох класів початкової школи.
1880-1894 рр.	Під керівництвом Поля Рубена (Paul Robin) існував дитячий будинок для понад 600 дітей в Прево поблизу Сампої, де розвивали художні здібності дітей з урахуванням їх інтересів в умовах спільного навчання хлопчиків і дівчаток.
1899 р.	Школа Еколь де ла Рош у сільській місцевості Нормандії Едмона Демолена (Edmond Demolins), який увів дискусії, уроки в музеях, трудове виховання столярним і токарним ремеслом, сільським господарством; вивчення мов у класі і під час зарубіжних екскурсій.
1904-1917 рр.	Школа Себастьяна Фора (Sébastien Faure) «Булик» (La Ruche), де навчання відбувалося як у класах, так і в садах і городах. Реалізовано особистісно-ціннісний підхід: повага до самостійності дитини, позитивні методи виховання, відсутність ранжирування учнів, спільне навчання та статеве виховання.
1920-1930 рр.	Формування педагогічної системи Селестерна Френе (Célestin Freinet) «Школа успіху і радості», що базувалася на ідеях гуманізму і самовідданої любові до особистості дитини.
1927 р.	За ініціатииви С. Френе формування Кооперативу прибічників світської школи, в подальшому перетворений на Інститут сучасної школи з виробництва і розповсюдження навчальних матеріалів.
1920-1939 рр.	Журнал «Нове виховання» Роже Кузіне (Roger Cousinet).
1946 р.	Роже Кузіне організував нову школу «Джерело» в Медона, де створив метод вільної групової роботи, за якого зростала дитяча активність.
1957 р.	С. Френе створив Міжнародну федерацію прибічників нової школи.
1959 р.	Закон Дебре про обов'язкове навчання з 6 до 16 років, безкоштовне державне утворення і контроль держави за всіма приватними школами, про допомогу від держави приватній освіті (оплата праці викладачів тощо).
Кін. XX ст.	Реформа про скасування перехідного іспиту від початкової школи в коледж, створення адаптаційних класів для слабо встигаючих учнів. Реформа про організацію основної освіти без спеціалізації і розподілу на групи з початкової школи до коледжу. Реформа про безкоштовність освіти – видачу учням необхідних посібників на термін навчання, оплата проїзду до школи.
<i>(Князев, 2018; Огаркова, 2014; Освітній порал, б)</i>	
Великобританія	
1688 р.	Англійська буржуазна революція, проголошення конституційної монархії.
У XVII ст.	Виникнення просвітительської ідеології.
40-ві рр. XVII ст.	Пропозиція щодо навчання у початковій школі не тільки грамоті й читанню, але й арифметиці та геометрії, оскільки вони необхідні для оволодіння учнями «механічними мистецтвами».
До сер. XVII ст.	Об'єднання англійських вчених на чолі з Робертом Бойлем (Robert Boyle) у «Незриму колегію», «Королівське коло», які взяли участь у створенні навчальних закладів нового типу.

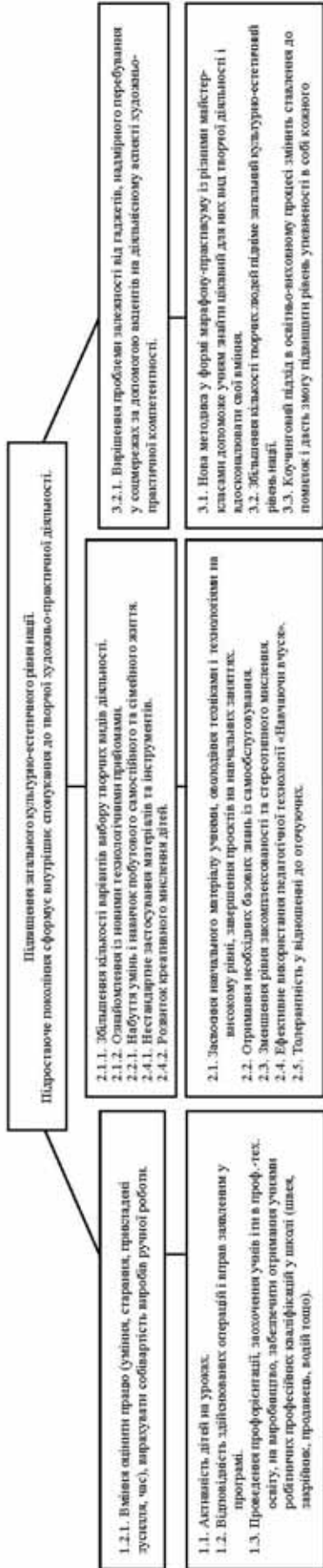
50-ті рр. XVII ст.	Парламент створив комісію в справах освіти, яка розробила проект реформи освіти. Передача шкільної справи у відання держави, організація загальнодоступної початкової школи і надання після її закінчення бажаним можливість продовжувати навчання в різних професійних школах. Пропонувалося також з програм усіх типів шкіл вилучити предмети, які не корисні для практичного життя.
1693 р.	Дж. Локк (John Locke), автор трактату «Думки про виховання», вказує, що на дітей варто впливати головним чином переконанням, звертаючись до їхнього розуму. Вважав, що діти знають лише про те, що їх оточує. Був противником загальних народних шкіл, виступав за індивідуальне навчання «джентельмена» під наглядом гувернера.
1695 р.	Проект «Трудового коледжу всіх корисних ремесел і сільського господарства» Джона Беллєрса (John Bellers), який передбачав організацію освітньо-виховної установи, яка поєднувала б промислове підприємство і школи трудового виховання.
1696 р.	Записка-проект Дж. Локка про «робітничі школи» – створення за рахунок общинних благодійних фондів особливих притулків для бідних дітей, утримання їх за рахунок праці дітей. Діти бідняків повинні були прясти, плести, щоб оплатити вартість щоденно спожитої їжі, яку вони одержують. Дж. Локк включив до програми навчання малювання, танці, ремесла (столярне, теслярське), сільське господарство, бо праця на свіжому повітрі (в полі, в саду) сприяє зміцненню здоров'я, а ремесло завжди згодиться діловій людині.
XVIII ст.	Поява «академій» – приватних середніх шкіл із викладанням класичної програми викладання та поступовим уведенням природничих наук, математики і нових мов.
Др. пол. XVIII ст.	Зростання кількості початкових шкіл, нестача вчителів, як наслідок – поява шкіл взаємонавчання, методику якої розробляли незалежно Ендрю Белл (Andrew Bell) і Джозеф Ланкастер (Joseph Lancaster).
1817 р.	Перевидання проекту Джона Беллєрса Робертом Оуеном (Robert Owen).
1870 р.	Закон про елементарну освіту (Акт Форетера), започаткував державну шкільну систему, яка існувала паралельно із церковними та приватними навчальними закладами.
1880 р.	Оголошено обов'язкове відвідування шкіл.
1891 р.	Початкове навчання стало безоплатним.
1893 р.	Встановлено граничний вік обов'язкової освіти (від 7 до 11 років).
1900 р.	В Англії організоване Відомство освіти, яке розподіляло державні субсидії та інспектувало субсидовані школи.
1902 р.	Закон Бальфура, впорядкував діяльність місцевих органів народної освіти і поклав на них організацію державних середніх шкіл. В акті йшлося й про необхідність давати учням законів природи, збуджувати в них інтерес до досягнення людства знайомити з літературою та історією своєї країни, прищеплювати навички мови, озброювати навички практичної роботи, вчити їх вдосконалювати своє тіло фізичними вправами, сприяти розвитку обдарованих дітей.

1918 р.	Закон з народної освіти (Акт Фішера), декларувались рівні для всіх освітні можливості і продовжувався термін навчання в елементарній школі до 14 років.
1934 р.	Заснування в Шотландії школи Гордонстоун (Gordonstoun School), яку закінчували члени королівської родини у тому числі, аристократи, високопосадовці та відомі особистості. Молодші класи навчаються за Шотландською навчальною програмою, учні старших класів – за Англійською.
1944 р.	Закон про освіту, обов'язкова освіта для всіх громадян у віці від 5 до 16 років.
Поч. 60-х рр. XX ст.	Створено Товариство директорів незалежних шкіл, об'єднало нові школи.
1976 р.	Уряд припинив державне фінансування шкіл прямого субсидування, вони обрали статус незалежних.
60-80ті рр. XX ст.	Зростання плати за навчання в елітні заклади.
До 1980 р.	Децентралізована шкільна освіта.
1988 р.	Закон про реформу освіти (перегляд змісту, запровадження національної оцінки знань учнів, зміни в управлінні). Акт Бейкера ввів національні навчальні програми, рівні навчальних досягнень учнів кожного класу з кожного предмета, національні тести з англійської мови, математики та природничих наук для учнів 7, 11, 14, 16-річного віку. Визначені предмети ядра: математика, англійська мова, природознавство, географія, технологія, мистецтво, на освоєння яких відводиться до трьох чвертей навчального часу. Реформа, утворено нові типи середнього навчального закладу – місцеві технологічні коледжі, отримуючи додаткові субсидії від уряду та великих фірм, повинні готувати спеціалістів вищого рівня для промисловості. Навчання в них спрямоване на вивчення природничих наук і технології.
1993 р.	Відновлення дії спеціального контролюючого урядового відділу освіти (– The Office for Standards in Education (OFSTED), який очолює Головний інспектор Інспекторату Її Величності.
1997 р.	Реформування освітньої системи урядом Т. Блера щодо повернення пріоритетності принципу рівності й соціальної справедливості. Ідеї М. Бабера, про успішність освіти і її прямо пропорційну залежність від характеру вимог та її підтримки владою.
2000 р.	Зміни та модернізація навчальних планів – поділ шкільних дисциплін на предмети ядра (англійськ мова, математика та природничі науки) та базові (дизайн та технології, ІКТ, історія, географія, іноземні мови, музика, мистецтво та дизайн, фізичне виховання, релігія та громадянство).
Поч. XXI ст.	На уроках трудового навчання учні виготовляють моделі, перевіряють їхню дієздатність. Від учнів вимагається хороше знання властивостей різних матеріалів і деревини, уміння правильно їх вибрати для практичних цілей; уміння працювати із ручними інструментами, нагрівальними пристроями, з токарними і фрезерними вестатами. Викладання домашньої економіки для хлопців і дівчат. Окремо додатково викладається шиття, ткацтво, рукоділля і кулінарне мистецтво, хоча й не в усіх загальноосвітніх школах. Новою

	формою трудової підготовки стала практика учнів на виробництві, в торгівлі, в сфері обслуговування. <i>(Дьюи, Лучинский, 1924; Лиценко, 2016; Печатникова, 2005; Слюсаренко, Мороз, 2007)</i>
Фінляндія	
1939-1945 рр.	Участь Фінляндії у воєнних діях. Сім'ї робочих класів вимагали від держави вільного доступу до якісної державної освіти.
Сер. 50-х рр.	Опубліковано власну програму розвитку освіти першою Фінською асоціацією вчителів початкових шкіл (Finnish Primary School Teachers' Association, FPSTA).
1961 р.	Вступ Фінляндії до Європейської асоціації вільної торгівлі. Інвестування в освіту і наукові досягнення.
1965 р.	Впроваджено перших елементів реформи у 25 із 311 фінських муніципалітетів. Участь учителів у плануванні реформ і розробці шкільних програм. Ефективність комітетів, що налагоджували комунікацію між профспілками вчителів та держслужбовцями. Напрацювання Комітету із питань загальноосвітньої шкільної програми (Comprehensive School Curriculum Committee) стали фундаментом нової національної навчальної програми.
1968 р.	Децентралізація освіти. Закон про шкільну освіту (School System Act), передача обов'язків Національної ради загальної освіти (National Board of General Education, NBGE) із планування, інспектування та нагляду за імплементацією реформ передано до 11 провінційних освітніх департаментів (Provincial Education Departments), що об'єднали представників освіти всіх фінських муніципалітетів.
1972-1994 рр.	Реформа загальноосвітньої школи (Comprehensive School Reform), скасовано двовекторну шкільну систему восьмирічної школи. Об'єднання цивільних шкіл та гімназій у дев'ятирічну загальноосвітню школу змішаних здібностей.
1975 р.	Реформа старшої школи (повної середньої освіти).
1973 р.	Заснування Профспілки освіти Фінляндії (Trade Union of Education in Finland).
1973-1979 рр.	Реформа педагогічної освіти (Teacher Education Reform), відповідна трансформація освіти вчителів – створення факультетів освіти в університетах замість навчально-методичних коледжів та містечкових педагогічних семінарів.
2001 р.	Безкоштовна освіта на всіх рівнях, обов'язкова для дітей у віці від 7 до 16 років. Рівний доступ до якісної освіти в усіх регіонах країни. Фінські школярі отримали найвищі результати серед країн ОЕСР в дослідженні PISA у всіх трох наукових областях: читанні, математиці, природничо-науковій грамотності.
2016 р.	Запровадження нової Національної рамки навчальних планів (NFC). Скасування традиційного навчання предметів і заміна його на навчання окремих тем з інтеграцією знань з різних предметів.
До 2020 р.	Запровадження реформи в усіх фінських школах. <i>(Багрякова, 2017; Головіна, 2019)</i>

ДЕРЕВО ПРОБЛЕМИ**НАСЛІДКИ**

ДЕРЕВО РІШЕНЬ РЕЗУЛЬТАТ

1. Високий рівень зацікавленості підлітків України образотворчим мистецтвом і трудовим навчанням (діяльним аспектом).
2. Емансипація на уроках технологій.
3. Застосування методик формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів у навчально-виховному процесі.

Змістово-методичний блок	Організаційно-педагогічний блок	Компетентісно-технологічний блок
<p>1.1. Вмотивованість учнів на виконання практичних праць.</p> <p>1.2. Наповненість матеріально-технічна база, її своєчасне доповнення та оновлення.</p> <p>1.3. Відповідність навчально-практичних програм життєвим потребам.</p> <p>2.1. Зменшення загальної кількості учнів у класах шкільних підприємств, додаткових класів, за потреби, будівництва шкіль.</p> <p>2.2. Поділ учнів на підгрупи по 4-5 учнів на кожен модуль окремо за бажанням учнів, жорсткуванням, зацікавленістю (мобільність підгруп).</p> <p>2.3. Створення інших дисциплін методом інтеграції предметів та актуалізації міжпредметних зв'язків (наприклад «Домоведення») з обов'язковим заглибленим модулем для хлопців і дівчат на основі трудового навчання і технологій.</p>	<p>2.1.1. Виділення бюджетних коштів для оплати праці вчителів обов'язково, спеціалістів, інженерів, майстрів, необхідних обладнання, інструментів, матеріалів, акційних і застосування та використання.</p> <p>2.1.2. Визначення кількості співробітників і виробничими відповідно до модуль програми.</p> <p>2.2.1. Створення про розподіл праці.</p> <p>2.2.2. Проведення традиційного поділу учнів на підгрупи на уроках праці та домашнього часу Радничського Союзу.</p> <p>2.2.3. Дистанційне навчання першокласників, що навчаються в сільській місцевості.</p> <p>2.3.1. Дослідження, аналіз, адаптація, впровадження досвіду передових країн світу (Японія, Фінляндія та ін.).</p> <p>2.3.2. Розробка програм, методик окремого предмету.</p> <p>2.3.3. Запровадження професійної, починаючи з 5 класу (забезпечення можливості отримати професію вже в школі).</p> <p>2.4.1. Проведення майстер-класів із висвітленими людьми, відомими творцями мистецтв та галузі за галузі освіти дітями.</p> <p>2.4.2. Інформаційна освіта вчителів (підвищення кваліфікації) для оволодіння новими видами творчої діяльності.</p> <p>2.5.1. Створення сприятливої атмосфери, щоб учні об'єднувалися за інтересами.</p>	<p>3.1. Розробка та впровадження інноваційних технологій навчання.</p> <p>3.2. Підготовка компетентних спеціалістів.</p> <p>3.3. На рівні держави вирішення проблеми забезпечення роботою і високим доходом педагогів-предметників і компетентних спеціалістів із галузі освітньо-виховного мистецтва і дизайну.</p> <p>3.1.1. Розробка та впровадження експериментальних виробничих, у галузі праці в Україні і світу, майстер-класів через відеосвіт, тематичних вебінарів на уроках.</p> <p>3.1.2. Створення програм підготовки педагогічних працівників для навчання предмету «Технології» у школах.</p> <p>3.1.3. Підвищення рівня компетентності вчителів трудового навчання.</p> <p>3.2.1. Підвищення предметів практичного цінності.</p> <p>3.2.2. Підвищення рівня професійного бачення на навчання із професійних спеціальностей та навчання вступного періоду іспитів.</p> <p>3.2.3. Якщо предмет «Технології» веде не спеціалістів, зобов'язати його організувати підвищення кваліфікації в цій галузі.</p> <p>3.2.4. Зобов'язати випускників предметів професійної освіти, яку отримували в навчальних закладах, здано випускної спеціальності із суверенізованою дослідницькою педагогікою.</p> <p>3.2.5. Усування невідповідності у програмах викладання у ВНЗ згідно науково-технічного прогресу і підготовки їх до реалій життя.</p> <p>3.3.1. Формування стратегії розвитку культури і мистецтва.</p> <p>3.3.2. Введення гендерного та корупційного підходів до освітнього процесу в ЗНО та ВНЗ.</p> <p>3.3.3. Зміна оцінювання результатів творчої діяльності учнів на консультування та зворотній зв'язок.</p>

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

**Структура навчального марафону-практикуму із формування
художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів
засобами образотворчого мистецтва та дизайну
на уроках трудового навчання (технологій)**

Головна сторінка авторського сайту «Майстерня «Чудо-Фенікс». Вигляд у браузері

Вигляд на смартфоні

МАРАФОН-ПРАКТИКУМ

ІЗ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Модуль 1

Опрацювання форм природи

Технології

Мистецтво

Модуль 2

Гармонізація кольорів

Технології

Мистецтво

Модуль 3

Основи композиції

Технології

Мистецтво

Модуль 4

Мистецтво економіки

Технології

Мистецтво

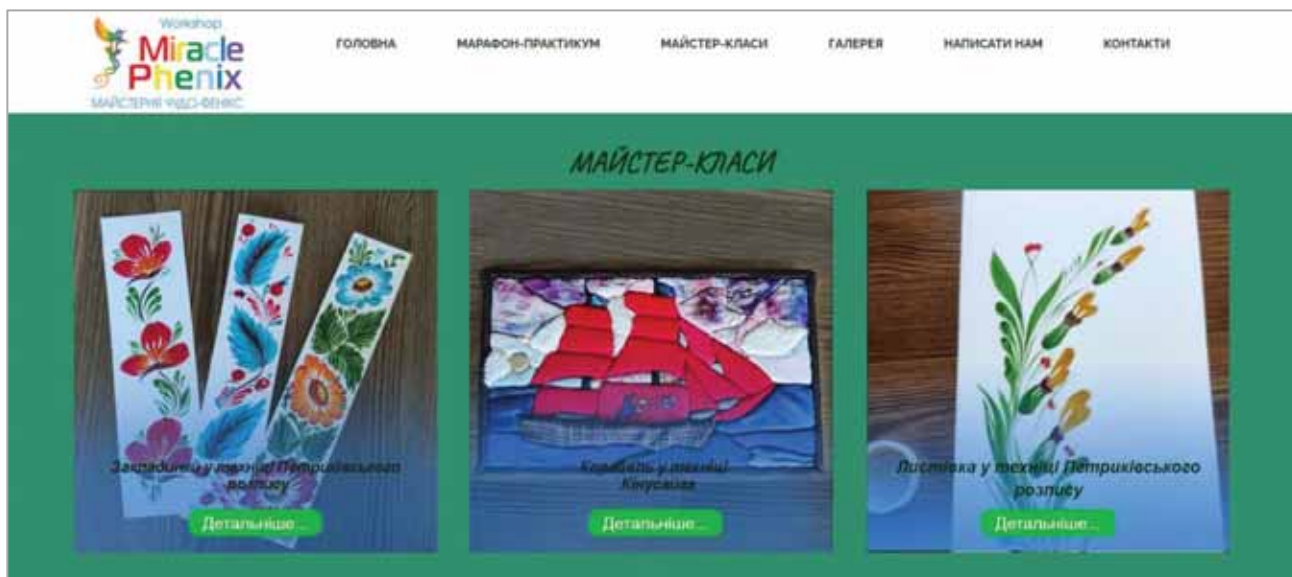
+38 (095) 900 48 37
+38 (068) 279 49 49

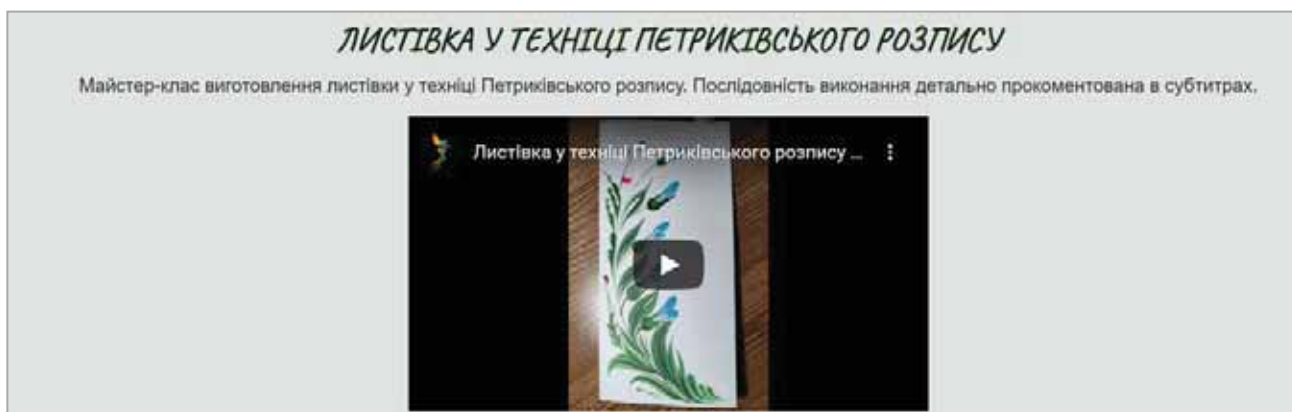
maonisun62@gmail.com
Ольга Масаська torueff

Copyright © 2021 Phenix.

Сторінка сайту «Марафон-практикум»

Сторінка сайту «Майстер-класи»

Майстер-клас «Листівка у техніці петриківського розпису» із відеозаписом, розміщеним на каналі YouTube

Послідовність виконання детально прокоментована в субтитрах

Фізкультхвилинка для гарного настрою і нових ідей в учнів 5-7 класів на уроках трудового навчання

Пропонуємо Вашій увазі комплекс вправ для дітей на уроках, де вони мають концентрувати свою увагу на процесі роботи, творчо мислити, створювати шедеври.

Отже, розпочинаємо! Глибокий вдих, ви-и-дих, вдих, ви-и-дих. Ноги на ширині плечей, руки перед собою випрямлені, долонями догори. І разом з дітьми на рахунок «один, два, три, чотири» починаємо зарядку. «Один» – долоні повертаються вгору, «два» – великий палець догори, «три» – долоні вниз, на рахунок «чотири» – руки в кулаках повторюють обертальні рухи. Головне у вправах – комфорт, гарний настрій, безпечність виконання.

«Слухати ми перестали
І тепер всі дружно встали.
Будемо відпочивати,
Нумо вправу починати.
Руки вгору, руки вниз,
І легесенько прогнись.
Покрутились, повертілись,
На хвилинку зупинились.
Пострибали, пострибали,
Раз – присіли, другий – встали» (Мікосіянчик, 2014).

Продовжуємо нашу фізкультхвилинку. Руки «по швах», долоні притулені до ніг. Рухи виконуються головою і шиєю. Один, два, три, чотири. Отже, на рахунок «один» голова нахилиється вперед, на «два» – назад, «три» і «чотири» – повороти або нахили вправо і вліво.

Далі вправа півобертів головою. Вона виконується дуже просто – від правого плеча до лівого голова рухається півколом, потім навпаки. Спочатку повторюємо рухи вперед, потім назад. Щодо обертів і напівкіл головою. Існує думка, що повні оберти краще не виконувати, адже можна защемити нерв між шийними хребцями, розтягнути м'яз або сухожилля. Тоді зарядка піде на шкоду організму замість користі.

До вправ можна включити також присідання, при цьому руки учні тримають на поясі. Найпоширеніші й загальновідомі вправи теж варто не забувати. Це «ножнички руками», вправа кругові рухи плечима вперед і назад, кулачки на плечах і повторення кругових рухів уперед і назад. Хороша для розминки вправа, коли руки зігнуті у ліктях розміщуються навпроти грудей. Далі різкими рухами лікті розводяться в сторони і на рахунок «три, чотири» діти випрямляють руки. Цю вправу можна робити з розворотом на «три чотири».

Не забуваємо про спину! Вона має бути прямою. Одна рука вгорі, друга внизу. Почергово гойдаючи на «один, два», «три, чотири» учні міняють руки. Рекомендуємо робити кожну вправу по декілька підходів.

**Анкета-опитування
учителів трудового навчання та образотворчого мистецтва
загальноосвітнього навчального закладу**

Шановні вчителі, просимо відповісти, відмітивши відповіді зручним для Вас способом та залишити розгорнуті коментарі у відкритих запитаннях. Дякуємо за співпрацю!

1. Чи маєте Ви профільну вищу освіту з предмета, який викладаєте?
 - Трудове навчання:
 - А) так;
 - Б) ні.
 - Образотворче мистецтво:
 - А) так;
 - Б) ні.
2. Який предмет/предмети Ви викладаєте у середній загальноосвітній школі?
 - А) Трудове навчання;
 - Б) Образотворче мистецтво;
 - В) Трудове навчання і образотворче мистецтво;
 - Г) Трудове навчання і (Ваша відповідь)_____;
 - Д) Образотворче мистецтво і (Ваша відповідь)_____.
3. У якій місцевості Ви працюєте?
 - А) у міській;
 - Б) у сільській.
4. У яких класах загальноосвітньої школи Ви викладаєте?
 - А) у 1-4 класах;
 - Б) у 5 класах;
 - В) у 6 класах;
 - Г) у 7 класах;
 - Г) у 8-9 класах;
 - Д) у 10-11 класах;
 - Е) у 5-11 класах;
 - Є) у 5-9 класах.
5. Чи є у Вашій школі поділ учнів на групи за гендерним принципом на уроках трудового навчання?
 - А) так;
 - Б) ні.
6. Якщо у Вашій школі є поділ учнів на групи за гендерним принципом, з ким саме працюєте Ви?
 - А) із хлопчиками;

Б) із дівчатками.

7. Чи є у Вашій школі у 5, 6, 7 класах діти з обмеженими можливостями, які потребують супроводу під час навчання?

А) так;

Б) ні.

8. Чи є у Вашій школі позакласна гурткова робота із вказаних напрямів?

- Трудове навчання, технології:

А) так;

Б) ні.

- Образотворче мистецтво:

А) так;

Б) ні.

9. На Вашу думку, на скільки послідовно розроблені програми трудового навчання у шкільній освіті?

Ваша відповідь: _____

10. Які завдання найчастіше учні успішно виконують на уроках?

Ваша відповідь: _____

11. Опишіть, будь ласка, із якими завданнями учні мають труднощі і чому?

Ваша відповідь: _____

12. Напишіть, будь ласка, свої пропозиції щодо гендерно врівноважених та доцільних, на Ваш погляд, технологій на уроках трудового навчання.

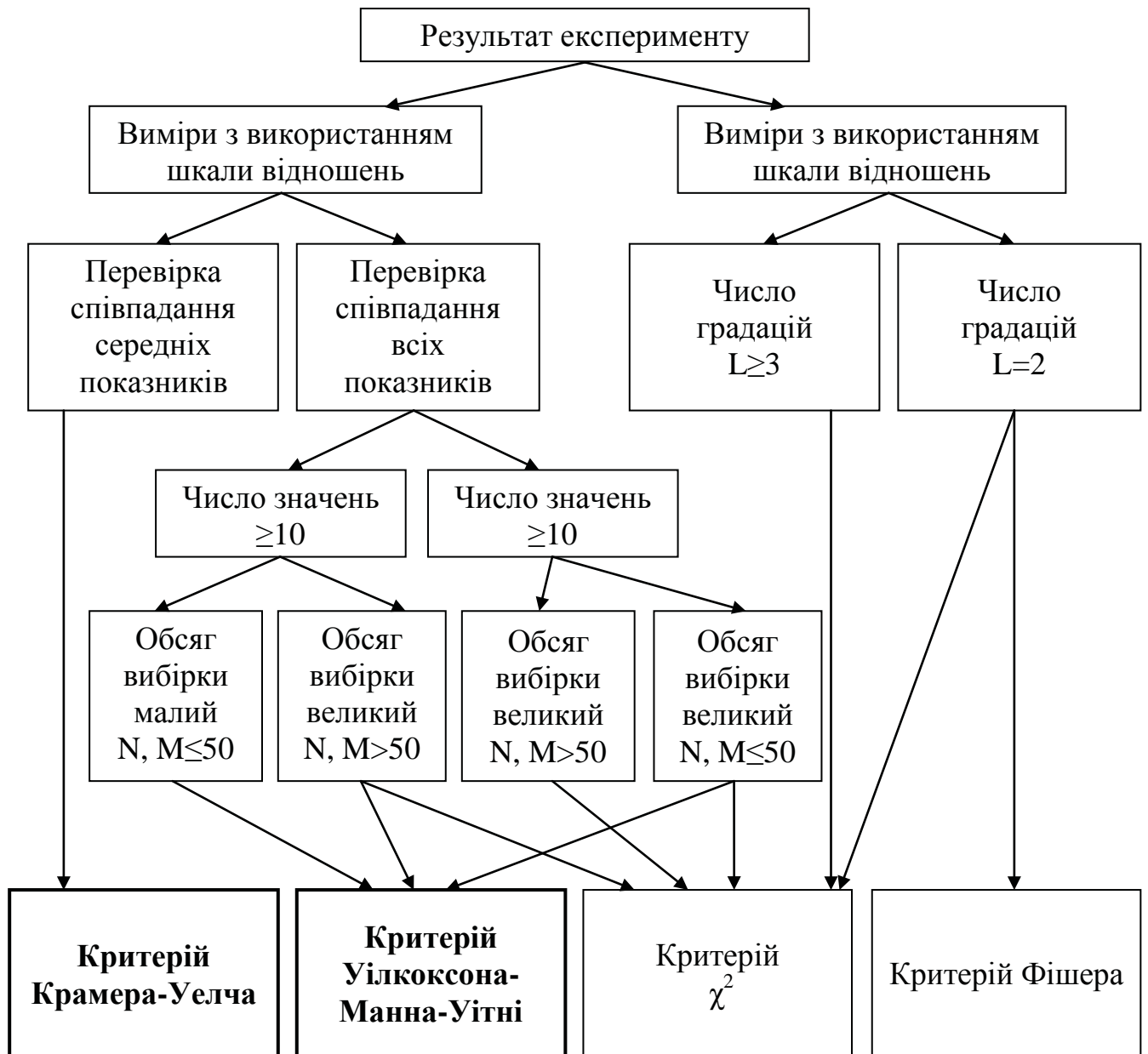
Ваша відповідь: _____

Щиро вдячні за Ваші відповіді!

**Узагальнені результати експериментальної роботи
з формування художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів**

Показники сформованості	Рівень сформованості (%)					
	Контрольні групи (n–129)			Експериментальні групи (n–123)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
<i>Когнітивний критерій</i>						
1. Знання основ матеріалознавства і технологій	40	36	24	13	47	40
2. Знання законів основ дизайну, кольорознавства і композиції	33	45	22	10	50	40
3. Розуміння аспектів вартості творчого виробу	43	37	20	14	45	41
<i>Діяльнісний критерій</i>						
1. Відчуття форми, здібності до компонування та макетування, мисленнєве моделювання зразків	39	46	15	8	57	35
2. Послідовність у реалізації ідеї, акуратність виконання	33	45	22	10	50	40
3. Навички організації часу на виконання завдання	44	42	14	6	62	32
<i>Мотиваційний критерій</i>						
1. Адекватна самооцінка власних здібностей та можливостей	38	40	22	9	53	38
2. Ступінь відповідальності за завершення кожного творчого завдання	37	37	26	6	56	38
3. Добровільна участь у масових виставкових заходах із демонстрацією творчого доробку	35	43	22	11	51	38
<i>Аксіологічний критерій</i>						
1. Загальна естетична культура	56	33	11	23	43	34
2. Цінності національної ідентичності	23	29	14	57	45	32
3. Емпатія у відносинах з оточенням	59	30	22	11	44	30

Алгоритм вибору статистичного критерію (за Д.О. Новіковим)

**Показники описової статистики
(обсяг вибірки, мінімум, максимум, інтервал, сума, середня величина,
медіана та дисперсія).**

Обсяг вибірки. Визначення контрольної та експериментальної груп

302–(25+25) = 252 (учні) – виключено респондентів, що мали найвищі та найнижчі показники сформованості художньо-практичної компетентності.

$x = (x_1, x_2, \dots, x_{129})$ – вибірка для Експериментальної групи;

$y = (y_1, y_2, \dots, y_{123})$ – вибірка для Контрольної групи.

***Показники розраховано у програмі Microsoft Excel за допомогою інструменту
«Описова статистика»***

Критерій	КГ (після експерименту)	ЕГ (після експерименту)
Середнє	6,715447154	9,488188976
Стандартна похибка	0,26641006	0,156860422
Медіана	7	10
Мода	5	10
Стандартне відхилення	2,954630501	1,767727183
Дисперсія вибірки	8,729841397	3,124859393
Ексцес	-0,602878207	-1,067435983
Асиметричність	0,00420431	-0,002078164
Інтервал (розмах)	7	6
Мінімум	5	6
Максимум	12	12
Сума	826	1205
Кількість (об'єм вибірки)	123	129